

Kiss Kálmán

**CSÚRY BÁLINT
ÉS A SZAMOSHÁTI
TÁJNYELV**

Partiumi füzetek

83

Kiss Kálmán

CSŰRY BÁLINT ÉS A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV

Kiss Kálmán

CSÚRY BÁLINT
ÉS A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV

Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

Varadinum Script Kiadó
Nagyvárad, 2015

Sorozatszerkesztő:
DUKRÉT GÉZA

Lektorálta:
VERES ISTVÁN

Szöveggondozás:
MIHÁLKA MAGDOLNA

Fedőlapon: Egri központja, a háttérben Túrterebes és környéke
(Fénykepezte Fodor Csaba)

Hátlapon: Csűry Bálint portréja, szülőháza, a jelenkori iskola
és a Kovács Albert készítette Csűry Bálint-mellszobor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KISS, KÁLMÁN

Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv / Kiss Kálmán. -
Oradea: Varadinum Script, 2015
ISBN 978-606-8307-60-2

811.511.141 Csűry, B.
929 Csűry, B.

Készült

a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság,
Egri Önkormányzata, valamint a
Hagyományos Kultúrát Megőrző és Támogató Szatmár Megyei Központ
támogatásával.

Készült a nagyváradi LITERA PRINT nyomdában.
Tel.: 0732-115.445; e-mail: literaprint@gmail.com

*„Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent
és munkálkodhass a jövőn.”*

Széchenyi István

AJÁNLÁS

Csűry Bálint egész pályáját a magyar nyelv kutatásának – vagy ahogyan ő nevezte: bűvárlatnak – szentelte. Ennek a pályának a csúcsa a debreceni egyetem tanáraként eltöltött szűk évtized volt, amelynek sajnálatosan korai halála vetett véget. E rövid időszak is elég volt számára ahhoz, hogy a magyar nyelvtudomány legjelentősebb alakjai közé emelkedjen. Munkásságával olyan irányzatot indított el akkor újszerű kutatási programként, a népnyelv bűvárlatát, amely azóta is számos kutatási területen jelenik meg a mai nyelvtudomány feltételrendszeréhez igazodva. Szemléletét, eredményeit tanítványainak tucatjai vették és fejlesztették tovább a magyar tudomány javára. Csűry Bálint tudományos kutatásainak kiapadhatatlan forrása volt a szatmári népnyelv, különösen pedig szülőfalujának, Egrinek nyelvhasználata.

A *Szamosháti szótár* évtizedek gyűjtőmunkájának eredményeként ennek a nyelvjárásnak a szókincsét tette közkinccsé, de emellett mintájává (igaz, soha meg nem haladott mintájává) is vált egész sor hasonló munkának.

Kiss Kálmán itt közzétett munkájának címében is kifejezetten két főhőse van: Csűry Bálint és a szatmári népnyelv. Kiss Kálmán nemcsak földije a néhai professzornak, hanem négy évtizedes tanári működés is fűzi a szülőfalujához közeli Túrterebeshez. Könyve azt sugallja az olvasó számára, hogy az anyanyelv számára nem pusztán az emberi létezés elemi feltétele, nemcsak a kisebbségi lét legfőbb megtartó ereje, hanem szakmai eszköz, sőt kutatási tárgy is. Ez a kettős viszonyulás az anyanyelvvel való érzelmi azonosulás és a hozzá fűződő intellek-

tuális kapcsolat végig érezhető munkája szövegéből. És persze a Csúry iránt érzett mérhetetlen tisztelet és kiviláglík belőle.

A könyv első része felidézi a tudós Csúry Bálint alakját. A szerző idézi kortársait, az utókor jeles képviselőit, bemutatja a pálya legfontosabb állomásait, tudományos eredményeit. Mind ezt tudományos hitelességgel teszi Kiss Kálmán, ám mégis talán azok a részek a legmegkapóbbak az itteni fejezetek közül, amelyekben Csúry gyermekkorának, Egriben töltött kisdíák éveinek emlékeit mutatja be az olvasónak. Ezekben a részekben a tudományos kutatás is talál a maga számára eddig még nem ismert tényeket, de legalább annyira fontos az a korrajz is, amelyet a szülőfalu korabeli társadalmi környezetéről kapunk a szerzőtől. Ezekből a fejezetekből kitűnik, hogy Kiss Kálmán nemcsak a mai településnek jó ismerője és krónikása, hanem múltját is szakavatott kutatóként, ám a helybeliek beavatottságával ismeri.

A könyv második része egy esettanulmány, amely a helynevek kapcsán született írás. A helynév sok szempontból különleges nyelvi jel. Minden más nyelvi elemnél erősebb a helyhez kötöttsége, s ennek révén a nyelvhasználók lokális azonosság-tudatának legfőbb kifejezője is egyben. A helynevek évszázadokon át, vagy akár még ennél is hosszabb időn keresztül őrzik valamely helyen az ott élők nyomát, s nemcsak egyszerű nyelvi lenyomatként, hanem életútjukra, kultúrájukra is sokszínűen utalva. A helynevek nyelvi fontosságát Csúry Bálint is felismerte, és fent említett szótárában a térség helyneveit is összegyűjtötte és közzétette. Évtizedekkel később Kiss Kálmán is végzett hasonló gyűjtőmunkát, és ennek eredményeképpen kiadta Egri helyneveit, gazdagon interpretálva az egyes megnevezéseket.

Az itteni tanulmány a régi és a mai névanyagot hangtani szempontból vizsgálja. A szerző bemutatja azokat a változásokat, amelyek a nevek hangállapotában végbementek: ezek a módosulások nemcsak önmagukban érdekesek, hanem nyilvánvalóan a helyi nyelvhasználat általánosabb változási tendenciáit is jól mutatják. A változások mellett, persze fontos észrevennünk az állandóságot is: nyelvünk állandóságának és folytonos

változásának dinamikus egysége áll előttünk Kiss Kálmán itt elvégzett vizsgálatában is.

Egy korábbi írásomban arról szóltam, hogy egyetemi szobám falán az asztalom fölött éppen – nem véletlenül persze – Csűry Bálint képe függ. Megemlítettem azt is, hogy komoly – szigorú tekintete többnyire a nagy elődöknek való megfelelés (igaz gyakran megvalósíthatatlannak érzett) igyekezetét váltja ki belőlem.

Most, Kiss Kálmán munkáját olvasva és feltekintve Csűry arcképére, néha úgy látom, reményt keltő mosoly csillan a professzor szemében: *„Látja kérem, talán nem volt teljesen fölösleges, amit végeztem!”*

Hoffmann István
intézetigazgató egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet

BEVEZETŐ

Bevallom, könyvem mottóját csak utólag választottam, miután már nagy vonalakban körvonalazódott a megadott téma szerkezeti felépítése.

Helytörténettel és nyelvészettel már marosvásárhelyi egyetemista korom óta foglalkozom. A szülőfalumról írt kismonográfiámban külön fejezetet szenteltem híres földim, Csűry Bálint nyelvész népszerűsítésének.

Tanulnunk kell a múltunk történéseiből és magyar közösségünk példamutató tagjainak életéből. Azért választottam mottóként a Széchenyi-idézetet, mert könyvem alap gondolata: tisztelnünk kell elődeinket, hogy jobban megismerhessük jelenünket, és munkálkodhassunk unokáink jövőjén.

A nemzet kiváló tájnyelvkutatóját én is csak néhány éve ismerhettem meg alaposabban, miután 2011-ben Szatmárnémetiben rendezett Csűry-émlékülésen Csomortáni Magdolna (Kolozsvár), Hoffmann István (Debrecen), Bura László (Szatmárnémeti) egyetemi tanárok ismertették Csűry tájnyelvi munkásságának korszakait és írásainak máig tartó hatásait.

Üdvös dolognak tekinthető, hogy nemzetünk legnagyobb nyelvészei pályázatok meghirdetésével próbálják a köztudatban népszerűsíteni a népnyelv, a nyelvjárás, a magyar tájnyelvek tanulmányozásának szükségességét, a magyar nyelv értékeinek feltárását, megóvását, nyelvi örökségünk életre keltését, s az újabb nemzedékekkel való megismertetését.

Kapóra jött az *Élő tájnyelvek - A magyar nyelv táji gazdagsága* című Kárpát-medencei nemzetközi pályázati felhívás 2014-ben. Úgy éreztem, a tájnyelvi nyelvészeti témát össze kell kap-

csolnom a méltatlanul mellőzött és elfelejtett, bár európai színvonalon alkotó Csűry Bálint nyelvessel, valamint főművével, a *Szamosháti szótár* tájnyelvi vonatkozásaival.

Csűry *Szamosháti szótára* joggal tekinthető olyan alapműnek, amelyhez mint hiteles tájnyelvi alaprétteghez viszonyíthatjuk a jelenkori, e területről származó tájnyelvi feljegyzéseket, és kikapinthatjuk elsősorban a legjelentősebb hangtani változási folyamatokat.

Elsősorban Csűrynek köszönhetően a Szamoshát – Szinérvár-aljától Mátészalkáig terjedő történelmi, földrajzi táj – nyelvjárásilag talán az egész magyar nyelvterület egyik legértékesebb, alaposan feltárt és leírt vidéke.

Napjainkban is fel kell vállalnunk „...értékeink megbecsülését, az áldozatkész feladatvállalás szükségességét és kihívásait, a közösség szolgálatának felemelő szépségeit. A hit, a remény és mindenekelőtt a szeretet szükségességét.” (Dr. Ábrám Zoltán 2014)

Égész családom (feleségem, lányom, vejem) a romániai magyar anyanyelvű oktatásban szolgált és szolgál évtizedek óta, vállalva az elhivatott értelmiségi magatartást. „Diplomás értelmiségre minden közösségnek szüksége van, azon túl viszont a kisebbségek, így a romániai magyarság számára létkérdés az amúgy megfogyatkozott értelmiség gyarapítása. Csakis így javulhatnak jövőbeli esélyei anyanyelve és kultúrája megőrzésére, jobb és élhetőbb közérzet kialakítására.” (uo.)

Elismerés és dicséret illeti az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Partiumi Alelnöksége, a Hagyományos Kultúrát Megőrző és Támogató Szatmár Megyei Központ, a Szent István Kör, a Szatmárnémeti Református Főgimnázium vezetőit, akik *Csűry Bálint emlékezete* címmel emlékülést szerveztek 2011-ben a nyelvész születésének 125. és halálának 70. évfordulója alkalmából a Református Főgimnázium dísztermében.

Csűry Bálint csupán 55 évet élt. Bár korai halála meggátolta abban, hogy minden szép terve megvalósuljon, máig ő tekinthető a magyar nyelvtudomány egyik legnagyobb alakjának, akinek sokoldalú tevékenysége azóta is a kutató nyelvészek sokaságát ösztönözte tudományos munkára.

Éppen akkor távozott el (1941. február 13-án), amikor nagy részt az ő példája nyomán és az ő magvetéséből már szárbá szökkent a magyar népnyelvkutatás vetése.

Csúry Bálint jelentőségét a magyar tudományosságban, szerepét a magyar kultúra történetében elvégzik az arra hivatott intézmények és nyelvészek, amikor számba veszik örökségét. Jómagam is ehhez szeretnék hozzájárulni.

Munkássága révén a kis szamosháti település, Egri, ismertté vált Erdélyben és Magyarországon, de az anyanyelvi nyelvészetben mindenképpen. Abban reménykedem, hogy emlékét és hagyatékát az utókor megőrzi nemcsak a Kárpát-medencében, hanem Európa különböző nemzeti kultúráiban (Németország, Finnország, Észtország) is.

Csúry Bálintról, a magyar nyelvjáráskutatás első okleveles professzoráról, a kolozsvári, majd a debreceni oktatói tevékenységéről, az ún. Csúry-iskola megteremtőjéről, európai jelentőségű nyelvészeti műveiről már egy könyvtárnyit írtak a szakmabeliek, vele kortársak és jelenkoriak egyaránt.

*

Könyvem második részében a már említett pályázati felhívás nyelvészeti elvárásainak próbáltam eleget tenni. Nyelvészetel, és ezen belül az anyanyelvi nyelvészetel is, már évtizedek óta foglalkozom. Aki a katedrán töltött el évtizedeket, az tudja, hogy valamely nyelv nyelvtana olyan egzakt tudomány, amelyet szigorú szabályok korlátoznak, amelyeknek érvényt kell szerezni minden egyes tanítási órán. Anyanyelvemen kívül tanítottam román nyelvtant és irodalmat, illetve német nyelvet is magyar anyanyelvű diákoknak. Kijelenthetem, hogy nagyon sok és lelkiismeretes, alapos munkát, gyakorlást kívánt a román nyelv és irodalom oktatása egy olyan közösségben, ahol ezt a nyelvet csak nagyon kevesen beszélték anyanyelvi szinten.

Ám az anyanyelvi nyelvtan és helyesírás tanítása sem könnyű feladat. Meggyőződésem, hogy az anyanyelvi oktatás a bölcsőben kezdődik, majd az óvodában folytatódik. Az alapot, az írás-olvasás tanítását és egyebeket az elemi osztályokban tanító kollégák áldozatos és tudatos munkája biztosítja.

A kifejező, célszerű, hatásos beszéd és írás iránti elvárások tudatosítására ma is az iskolában van a legkedvezőbb alkalom. A gimnáziumi osztályokban a már megszerzett anyanyelvi kultúrát kell fejleszteni, bővíteni, tökéletesíteni és érzelmileg is megkedveltetni. A nyelvművelő munka a liceumban szerkesztési, fogalmazási, helyesírási, stilisztikai ismeretekkel bővül. Ezekhez hatékony módszerek, munkafüzetek, szótárak, irodalmi alkotások, segédeszközök egész tárháza áll a tanár rendelkezésére.

A mai köznyelvünk rendszere oly mértékben megszilárdult, hogy a nyelvművelés tárgya főként maga az ember lett. Ezért az utóbbi időszak nyelvművelését Lőrincze Lajos emberközpontúnak nevezi: „...a mi nyelvművelésünk legalább annyira emberművelés, mint nyelvművelés.”

A nyelv, az anyanyelv közös kincs, melynek ápolása közügy. Azonban az anyanyelvet beszélő közösség akarata és tevékenysége nélkül nem lehet hatékony a nyelvművelés. A hazai nyelvművelés fellendülésével egybecseng az anyanyelv ápolása is. Erre a feladatra jeles nyelvtudósunk, Szabó T. Attila így figyelmeztet: „A nyelvi nevelőnek, a nyelvművelőnek is mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy legalább azokat bírja minél öntudatosabb, mentől hibátlanabb nyelvhasználatra, akiknek nevelés, tanítás közben anyanyelvükön kell beszélniük.”

A mindenkori anyanyelv az, amelynek segítségével a biológiai ember gondolkodó emberré alakulhat, ismereteket szerezhet, hasznosíthat, gyarapíthat és adhat tovább.

A nyelv meghatározásával régóta és sokan foglalkoztak (pl. Humboldt, Wundt, Paul stb.). A magyar nyelv esetében a Magyar Tudományos Akadémia nyelvészei határozták meg azokat a szabályokat, amelyek egyrészt a beszélt nyelvre vonatkoznak, másrészt pedig az írott változatra.

A már említett nyelvészek és hazai nyelvészeink tanulmányozták és határozták meg, hogyan alakult ki a köznyelv, annak társalgási változata és végül a népszerű. A sorrendet meg is fordíthatjuk. Mivel a különféle nyelvjáráson beszélők között a megértés szükséges, „ez a szükség hozta létre a köznyelvet, amelyen a magyar nemzet művelt osztályának nyelvét kell értenünk”. (Csürös Ferenc)

Általában a köznyelvet megteremtők nem alkotnak újat, hanem a meglévő tájnyelvekből merítenek. Csűrő Bálint volt az a nyelvész, aki – közel egy évszázaddal ezelőtt – kifejtette véleményét arra vonatkozóan, hogy melyek azok a tényezők, amelyeknek szerepük van a magyar köznyelv kialakításában: „Elsősorban az elemi iskola meg a tanító, aztán a gimnázium, ahol aztán teljesen részesévé lesznek az egyes egyének az ún. köznyelvnek”. (Magyar Nyelvőr, XXXVIII. 342.)

Csűrő meghatározása szerint a népnyelv természetesen fejlődő, tisztán az ajkon élő, ajakról ajakra szálló nyelv. A köznyelv már mesterséges úton jött létre. Nem más, mint természetes fejlődésében folyton akadályozott nyelv.

A magyar nyelv más jellemzői: az uráli nyelvcsalád tagja, a finnugor nyelvek közé tartozó ugor nyelvek egyike, egyben a legnagyobb finnugor nyelv, az Európai Unió hivatalos nyelveinek egyike, a 14. legbeszélt nyelv Európában, a világ nyelveinek sorában pedig a 62. helyre sorolják.

A tájnyelvek meghatározásánál figyelembe kell vennünk egy adott területen élő emberi közösség földrajzi, történelmi, társadalmi és szociolingvisztikai adottságait és feltételeit.

Véleményem szerint szerencsésebb a tájnyelv megnevezés, szemben az eddig használt nyelvjárás kifejezéssel. A pályázati kiírásban is a tájnyelv köznévi szerepel.

Pályamunkám elkészítése folyamán számtalan nyelvészeti írást volt alkalmam tanulmányozni hazai és anyaországi szerzőktől egyaránt. Gyakran olvastam olyan tanulmányokat, amelyek felvetik a tájnyelveket beszélők elmarasztalását, mellőzését, lenézését. Ezért foglalkoztam jelen tanulmányomban a tájnyelvek jelenkori oktatásának problematikájával részletesebben.

Thurzó Gábor megállapítását megszívlelendőnek tartom mindnyájunk számára: „...nemcsak az a miénk, amit alkottunk, miénk az is, amit megőriztünk, megvédtünk magunknak.”

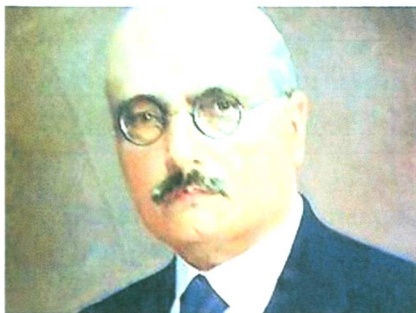
Abban reménykedem, hogy sikerül a tájnyelvekről kialakult torz nézeteket a köztudatban megváltoztatni, helyes mederbe terelni. A helyes szemlélet kialakításában az anyanyelvet oktató és anyanyelven oktató tanító és tanár kollégák sokat tehetnek.

„Tájnelveink iskolai megbecsülése arra ösztönzi a tanulót, hogy szeretettel csüngjön otthonának, szülőfalujának beszédmódján és minden lelki megnyilatkozásán; hogy ragaszkodjék ahhoz a földhöz, melyhez gyermekkorának első emlékei és szavai fűződnek; hogy megértse és szeretettel közeledjék a haza minden vidékéhez s annak embereihez, akiknek beszédmódja ugyanannak a magyar nyelvnek egyik hajtása.” (Fülöp Lajos, 1990)

Kiss Kálmán

CSÚRY BÁLINT ÉS A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV

A Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék tanszékvezető professzora (1932–1941), a Bölcsészettudományi Kar dékánja (1937–1938). A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1927), a Helsinki Finnugor Társaság levelező tagja, az Észt Tudós Társaság rendes tagja.

Egri, 1886. február 13. – Debrecen, 1941. február 13.
nyelvész, egyetemi tanár

Csúry Bálint a magyar dialektológia egyik legnagyobb alakja. A kolozsvári egyetem magyar-latin szakán végzett, majd 1910-től 1932-ig a kolozsvári kollégium középiskolai tanáraként tevékenykedett. 1930-ban a magyar népnyelv tárgyköréből habilitált, és a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára lett. 1932-től a debreceni egyetem rendkívüli, majd 1934-től rendes tanára, a Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék vezetője.

1908-ban kezdte a nagy jelentőségű *Szamosháti szótár* (1935–1936) anyagának gyűjtését. Csúrynek ez a munkája és egyéni tevékenysége egyaránt hatással volt a későbbi regionális szótárak készítőire.

Mintegy harminc nyelvész kutatót indított el a magyar nyelvjáráskutatás területén, s megteremtette a kutatómunka intézményes hátterét, a *Magyar Nyelvkutató Intézetet* (1938). 1939-ben elindította és haláláig szerkesztette a *Magyar Népr nyelv* című dialektológiai évkönyvet.

Csúry Bálint olyan nagyszabású tervek megvalósítását tűzte ki célul, mint például a magyar nyelvatlasz munkálatainak megindítása, szókincs gyűjtése az új regionális szótárak létrejöttéhez, az elszakított területeken élő magyarság nyelvének tanulmányozása, helynevek gyűjtése.

Elévülhetetlen érdemei máig nagy hatással vannak a magyar nyelvjáráskutatásra, emellett hozzájárult az anyaországi és határon túli néprajzi és nyelvjárási gyűjtések összehangolásához is. (Wikipedia)

A témaválasztás indoklása

Egy nemzetközi nyelvészeti pályázatra válaszoltam

2014-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Anyanyelvpolók Szövetsége közösen meghirdetett pályázatának témája az *Élő tájnyelvek - A magyar nyelv táji gazdagsága* volt. Felbuzdulva előző pályamunkám, *Túrterebes földrajzi neveinek története* sikerén (Apáczai-díj 2014) és fogadtatásán (Máriás József 2014), választásom Csúry Bálintra és a szamosháti tájnyelvre esett, több okból kifolyólag.

Az anyaországi Anyanyelvpolók Szövetsége mindmáig bátorította a külhoni anyanyelvi mozgalmak és azok nyelvészeinek munkáját és kibontakozását.

Juhász Dezső, a Magyar Nyelvtudományi Társaság főtítkára, az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dia-

lektológiai tanszékének vezetője, az *Élő tájnyelvek* című gyűjteményes kötet egyik szerkesztője az Előszóban a következő javaslatot tette: „...javaslom az Anyanyelvápolók Szövetsége elnökségének és az anyanyelv ügyét támogató szakminisztériumnak, hogy tegyünk rendszeressé tájnyelvi értékeink gyűjtését, és ha nem is minden évben, de legalább két-három évenként hirdessük meg ezt a tematikus pályázatot, és teremtsük meg a szakzerű archiválás és korszerű hozzáférés technikai feltételeit.”

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének állásfoglalásából is idéznék néhány észrevételt: „A magyar nyelv térvesztése a Kárpát-medencében súlyosan nehezedik a határon túl élő felelős értelmiségre, hiszen szemünk előtt zajlik a mesterséges és természetes nyelvvesztés, a nyelvcsere, az asszimiláció, hogy durvább beavatkozásokról most ne is szóljunk. Minden régióban növekszik a vegyes házasságok aránya. Állandónak tűnik az az arány, hogy a vegyes házasságokból születő gyerekek 2/3-a nem lesz magyar identitású. S még csak egyetlen adat. Romániában a magyar egyetemi hallgatók 2/3-a tanul román nyelven.”

A szülők részéről gyakran hallhatunk ellenérveket: „Akkor boldogul majd a gyermekem, ha román iskolába jár!”, „Csak a román iskola elvégzésével tud majd elhelyezkedni a munkaerőpiacon!”, „Akkor lesz jövője a gyermekemnek, ha román nyelven tanul!”

A fenti szülői indoklásokra ismételten dr. Péntek János egyetemi tanár intelmeit javasolhatjuk: „Természetesen akkor is teljes értékű ember válik valakiből, ha román nyelven végzi tanulmányait, viszont számolni kell azzal, hogy ily módon eltávolodik a magyar nyelvtől, és ő, illetve majd a gyermeke könnyebben cseréli fel magyar nyelvét, vallását, nemzetiségét a többségre, azaz románra,” majd így érvel: „ha a gyerek anyanyelvén tanul, tökéletesen elsajátíthatja a románt, illetve más idegen nyelveket is.”

A fenti kijelentést csak megerősíteni tudom. Több mint négy évtizednyi tanári tapasztalattal a hátam mögött (mindkét nyelvet tanítottam magyar anyanyelvű gyerekeknek) tanúsíthatom, hogy Péntek professzor kijelentései helytállóak, a mindennapi tapasztalataimban beigazolódtak.

É. Kiss Katalin és Péntek János professor emeritus, a szövetség tekintélyes és köztiszteletnek örvendő elnöke közös tanulmányukban leszögezik: „...mindent meg kell tenni azért, hogy a külső régiókban élő nemzetársaink és nyelvi közösségeink megőrizhessék anyanyelvüket. Ezekben a közösségekben is világgossá kell azonban tenni, hogy mindez nem a nyelvért történik, hanem magáért a közösségért és a nyelvet használó emberért. A nyelv ilyen értelemben nem szent cél, hanem szent eszköz azokkal a szimbolikus, pragmatikus, kulturális és szellemi többlettértékekkel, amelyekkel a beszélő azonosulhat és önmagát is azonosíthatja.”

Ide kíváncsnak Nagy Gábor – számomra igen kedves – szavai az anyanyelvről: „nem félni kell, hanem sokkal jobban szeretni, mert csak a szeretet védelmezheti meg és teremtheti újjá az isteni rendelés szerint ajándékkul kapott anyanyelvet.”

Az édes tájanyanyelvhez való ragaszkodás egyik legszebb példájával Karácsony Sándor egyik írásában találkoztam. A történet a következő:

„Kisgyerek koromban nagyapámtól, apámtól, anyámtól, Julis nénitől, Nagy József bácsitól úgy tanultam meg, hogy *lú* meg *nígy*. Akkor elkövetkezett életemben egy szörnyű nagy tudományú tanító úr, aki kinevetett érte, azt mondta, úgy van jól, szépen, helyesen, urasan, magyarul, hogy: *ló* meg *négy*.

Sohasem járt rá a szám, de legalább szégyelltem magam, hogy milyen utálatosan beszélek, hiába erőltetem, mikor a magyar nyelvészet akadémikus professzora arról tartott előadást, mennyivel életteljesebbek, ősbibek, szebbek, helyesebbek, méltóságosabbak és tősgyökeresebben magyarabbak a nyelvjárások a vérszegény, gyökértelen, kiegyenlített, gyanús származású irodalmi, sőt köznyelvnél. Ez a kitanítás nem abban gyógyított meg, hogy másképpen beszéljek, mint eddig, hiszen a *lú* az én számon mindvégig *lú* maradt, hanem abban, hogy ne szégyelljem a dialektusomat.” (Karácsony Sándor: *A magyarok Istene*)

*

Egri híres szülöttje

A Szatmár megyei Egri a szülőfalum, ahol gyermekkoromat és diákéveimet töltöttem. Jól ismerem és, ha úgy adódik, szívesen beszélem ezt a nyelvjárást. A szülői házunk közelében volt a Csűry-porta, a nagy nyelvész szülőháza, amelyet a Csűry család kihalását követően, 1974-ig a helybeli mtsz használt. Elsősorban a gazdasági épületeket és istállót vették igénybe, a lakórészben szegény mtsz-tagok laktak. Személyesen nem ismerhettem Csűryt, mert halála után hét évvel születtem, de szüleim, nagyszüleim és a falumbeliek mindig a legnagyobb tisztelettel beszéltek a Csűry családról.

Az egri református temetőben található Csűry Bálint szüleinek és testvérének síremléke is: Csüri Miklós (1852–1941) és neje Kádár Juliánna (1862–1901), valamint Vitéz Csüri Zsigmond (1884–1970), valamint Csüri Miklós veje, Gyene Károly (1899–19--), és neje, Csüri Emma (1894– 19--), fiuk, István (1933–1934).

Csűry Zsigmondné sz. Magoss Klára (1881–1952) sírhelyén csak egy lefektetett márványtábla található a temető egy másik részén. Feltehetően az utóbbi időben helyezték el a Csűry-rokonok.

Az utókor is emlékezik a dicső nyelvtudósra

Gellért Sándor mikolai tanár, költő és nyelvész jóvoltából már diákkoromban olvashattam a kétkötetes *Szamosháti szótárt*, mert akkoriban ez a rendkívül érdekes és értékes mű tiltott volt a romániai magyar olvasóközönség számára. Gellért Sándor az első között volt, aki Csűry Bálint emlékét ápolta, hiszen Csűry felesége, Magoss Erzsébet (1895–1964) az előbb egri, majd mikolai református lelkész leánya volt.

Csűry Bálint méltatói közé tartozik még Nagy Jenő (1916–1996), aki tanítványként érkezett az 1992-ben Egriben tartott emlékülésre és a Csűry Bálint-emléktábla avatására.

A Csűryt méltatók és népszerűsítők egyik említésre érdemes, román nemzetiségű alakja, Nicolae Bondici, Batiz és Egri volt

polgármestere, alpmestersége tanító, akinek jelentős érdemei voltak a Csűry-emléktábla létrehozásában 1992 októberében.

Az emléktábla-avatással kapcsolatos ünnepi rendezvényről Gál Éva Emese a Románia Magyar Szóban tudósított *Csűry Bálint-emléktábla avatása Egriben* címmel. A választott idézet nagyon találó, az alkalomhoz méltó:

„*Nyelvünk őriz meg minket,
Hát őrizzük nyelvészeinket!*”

„A Szatmár megyei magyarság szellemi múltjának, megtartó értékeinek tudatosításában új állomásához érkezett az egr-i születésű Csűry Bálint nyelvészprofesszor emléktábla-avatási ünnepsége alkalmával szülőfalujában” – írja a cikkíró. A rendezvény túlmutat egy kis, 1200 lelket számláló magyar falu keretein és célkitűzésein, hiszen „a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, a szatmárnémeti és egr-i RMDSZ-szervezetek munkája árán létrejött rendezvény most, amikor anyanyelvünk megőrzése nemzeti megmaradásunk legfontosabb eszköze, közös tartópillérünké avatta egy magyar nyelvész szülőfalujának ébredő önismeretét.” (Gál Éva Emese, 1992)

Az emléktábla-avatási ünnepséget a Magyar Pedagógusok Szövetsége szervezésében tudományos szimpózium előzte meg a Kölcsey Líceumban. Az ülés meghívott vendégei olyan kimagasló nyelvészek voltak, mint dr. Péntek János, a kolozsvári magyar tanszékvezető professzor, dr. Sebestyén Árpád debreceni nyelvészprofesszor, dr. Kovács István debreceni ny. egyetemi docens.

Csűry Bálint egykori tanítványa, dr. Nagy Jenő, a kolozsvári pedagógiai kutatóintézet nyugalmazott professzora így emlékezett egykori tanárára: „Egy emlékülésnek és emléktábla elhelyezésének, felavatásának kettős a jelentősége: emlékeztet valakire, aki életével és tevékenységével egy szűkebb vagy nagyobb közösség körében fontos szerepet töltött be, iránymutató volt, ugyanakkor figyelmeztet és kötelez arra, hogy mindennapi életünkben szakmai tevékenységünkben, az ő nyomdokain haladjunk, példáját kövessük (...) előttem is, egykori tanítványban megjelenik kedves, szerény, közvetlen egyénisége, alakja. (...) Első emlékeim őrola még gyermekkoromból valók, amikor

ő a kolozsvári református kollégiumban tanított és édesapám tanártársa volt. (...) Különös melegséggel és vonzó módon beszélt a magyar nyelvjárásokról, ahogy nevezni szerette, a népnyelvről, és a népnyelvi búvárlatról. (...) Szótára nemcsak gazdag nyelvi és néprajzi anyagával, hanem mint tudományos megvalósítás is mérföldkő, és minta a magyar nyelvtudomány történetében. Ezt a szótárt követendő példának és mintának tekintette minden későbbi tájszótár.”

Nicolae Bondici 2010-ben Kolozsváron a Dacia XXI kiadó gondozásában kiadta a *Csury Balint, Az ember, a nevelő és a tudós* című tanulmányt. A címben szereplő helyesírási hibáért méltatlankodtak a kötet koordonátorai: Debreceni Éva és Muzsnay Árpád. A külső borítólapon viszont Csüry Bálint szerepel, ami viszont nem tekinthető súlyos helyesírási hibának, mert maga Csüry Bálint is használta a kezdeti időszakban nevének rövid ü-s változatát. Korai műveiben neve gyakran Csüri Bálint, vagy Csüry Bálint alakban szerepel. A jelenkori tájnyelvi kiejtésben az egriek ma sem használják hosszú ű-t.

Bár a Csüry család nemesi származású volt, a 19. század végére már csupán a kisnemesek, vagyis a módosabb gazdálkodók, földtulajdonosok közé tartoztak. Az *Egri község* című kismonográfiámban van egy kimutatás az Egriben létrehott közbirtokosságról a 19. század végéről, s ott szerepel a tehetősebb földbirtokosok között az édesapa, Csüry Miklós, aki a helyi református egyház gondnoka is volt. Gyermekei (a születés sorrendjében): Zsigmond, Bálint, Juliánna, Miklós, István, Emma.

Többször emlegette, hogy gyermekkorában szívesen hallgatta édesapjának, az egykori debreceni huszárnak vidám elbeszéléseit, meséit és anekdotáit, aki 1941-ben, 89 éves korában hunyt el Egriben.

„Nagyon hirtelen jött... nagyon korán jött”

A napi 10–12 óra megfeszített munka aláásta Csúry Bálint betegségektől amúgy is legyengült egészségét. 1941. január végén agyvérzést kapott, s két hét után, 1941. február 13-án, neve- és születése napján, 55 éves korában a debreceni belgyógyászati klinikán elhunyt.

„Éppen akkor távozott el, amikor nagyrészt az ő példája nyomán és az ő magvetéséből már országszerte szárbá szökkent a magyar népryelvkutatás vetése.” (Bakó: MNy. III. 38.)

Hiába volt a sok hívő reménykedés, hiába az emberi segítőkészség, újból beteljesült a törvény: a lélek kész, de a test erőtlen.

Halálát követően Tankó Béla, a bölcsészettudományi kar vezetője, dékán, a következőket mondta a kar professzorainak: „Szomorú készítő ok indítására éreztem magam kötelesnek összehívni ezt a rendkívüli ülést. Csúry Bálint néhány órával ezelőtt, f. hó 13-án megszűnt élni. A vég, melyet komor végzetességgel már korábban megvillantott mint valami memento az akkor mégis átfogó betegség, hamarabb bekövetkezett, mint akárki is hinni mert... Újból elvesztettünk egy pálytársat, jó barátot, a tudománynak, a magyar lélek szolgálatának kiváló mesterét.”

A nekrológból (jegyzőkönyv örököltette meg) még érdemes idézni: „Csúry Bálint jelentőségét a magyar tudományosságban, szerepét a magyar kultúra történetében elvégzik majd az arra hivatott intézmények, amikor majd számba veszik örökségét.”

A debreceni bölcsészettudományi kar tagjainak nevében Tankó Béla dékán így emlékezett: „...erre a percre tartozik kifejezni a veszteség okozta fájdalmat, amely minden másnál előbb tölt el minket, akik legközelebb álltunk hozzá és akikhez ő is a legközelebb állott, kifejezni a veszteség fájdalmát, melyet ma nem tudunk még teljesen áttekinteni, hanem mindig teljesebben átérzünk, amint emlékezetünkben felfényel a tiszta kép a legtisztább lelkű emberek egyikének képe, s a baráté, aki befelé forduló élete mértékéhez képest sokszor csaknem erőn túl is kész volt megállani elvei mellett és segítséget nyújtani mindenkinek, akit érdemesnek talált reá. Éppúgy feltűnik majd mind tisztáb-

ban a tudományba elmélyedt kutató és a professzor képe, akinek tudománya volt igazi világa, élete, s ezenkívül nem is vágyott egyébre: tudományán keresztül szolgálni magyarságát, és munkatársakat nevelni az életformáló munkának.” (Jegyzőkönyv, 1941)

A Csúryhoz legközelebb álló társak, tanítványok és tisztelők egy csoportja így emlékezik 1941. február 13-ra: „S amíg mi elfulladó hangon, könnyeinkkel küszködve biztattuk, bátorítottuk és így próbáltunk belé erőt önteni, ő megsimította a kezünket s akadozva, szomorúan csak azt ismételte: Nagyon hirtelen jött... nagyon korán jött.”

Bárczi Géza nyelvész foglalta össze érdemeit egy évvel Csúry halála utáni emlékűnnepségen: „Csúry Bálint távozásával a veszteség nagy, mérhetetlen. Kialudt a lelkesítő láng, melyen annyi fiatal lélek gyulladt fel a magyar népnyelv tudományának szeretetében. Kihullt a toll a magyar nyelvtudomány egy szorgalmas és érdemes, önfeláldozó művelője kezéből. Elment egy melegszívű, becsületes, minden körülmények között megbízható jó barát. Egy derék magyar ember, a szilárd, puritán férfijellem mintaképe tűnt el, ki az ifjúságnak és egy nagy magyar város egész társadalmának egyaránt követendő például szolgált.”

Csúry Bálint 1941. február 13-án bekövetkezett halála után a család Debrecenben maradt. Debrecenben utcát neveztek el róla. Felesége, Magoss Erzsébet 1964-ben hunyt el. Fiuk, István, sem volt hosszú életű.

Szatmárnémeti és Debrecen is emlékezett

Az unoka, Csúry István, a jelenlegi Debreceni Egyetem bölcsészkarának dékánhelyettese, nyelvész, meghatóan szép és őszinte emlékezéséből idéznénk néhány gondolatot a 2011. február 17-én a debreceni egyetemen nagyapjáról emlékező tanácskozáson. Csúry Bálintról emlékezve Esterházy Pétert parafrazálja. Mi a különbség nagyapám és Isten között? A különbség jól látható: „Isten mindenütt ott van, ezzel szemben nagyapám is mindenütt ott van, csak itt nincs.”

Ez utóbbi mondattal arra is utalhatott a Csűry-unoka, hogy néhány nappal azelőtt, 2011 február 11-én Szatmárnémetiben tudományos Csűry-emlékülést szerveztek Muzsnay Árpád, az EMKE partiumi alelnöke vezetésével, amelyen a debreceni és erdélyi rokonság is részt vett. A rendezvény támogatói: Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Szatmárnémeti Református Gimnázium, Szent István Kör, Hagyományos Kultúrát Megőrző és Támogató Szatmár Megyei Központ. A *Csűry Bálint emlékezete* című emlékülés a nyelvész születésének 125. és halálának 70. évfordulója alkalmából a Szatmárnémeti Református Gimnázium dísztermében tartott. Köszöntőt mondott Boga Ferenc, a Református Gimnázium igazgatója, Szócs Péter, a Szent István Kör elnöke.

Muzsnay Árpád, a rendezvény szervezője köszöntötte a résztvevőket, közöttük Csűry Bálint unokáját, Csűry István egyetemi tanárt, unokáját, Csűry Kálmán debreceni ügyvédet és családját, unokaöccsét, Rápolti Jenőt, valamint Csűry Bálint erdélyi leszármazottait.

Bene János vezetésével jelen voltak a nyíregyházi múzeum és egyetem képviselői, valamint számos egyházi és kulturális személyiség. Szócs Péter, a Szent István Kör elnöke szerint: „Csűry Bálint példáját követve, csak úgy tudunk kisebbségben teljes kulturális életet élni, ha aktív munkával minőségi, idő álló művet alkotunk a Kárpát-medencei keretek között.”

Elsőként Kiss Kálmán tanár (Túrterebes) *Csűry Bálint iskolás évei Egriben* címmel tartott PowerPoint-os előadást. Ezután pedig Hoffmann István tanszékvezető egyetemi tanár (Debrecen) következett, aki a *Csűry Bálint, a debreceni egyetem tanára* című előadásában a debreceni korszakról és a nyelvészeti iskolát teremtő tudós máig ható munkásságának jelentőségéről értekezett. Csomortáni Magdolna, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem egyetemi docense *Csűry Bálint hatása az erdélyi nyelvjáráskutatásra* címmel tartott igen tartalmas tájékoztatást, a nyelvész kolozsvári tevékenységének korszakairól.

Ezt követően Bura László (mára már néhai) egyetemi adjunktus (Szatmárnémeti) *Csűry Bálint Szamosháti szótáráról* értekezett, kiemelve annak korszakalkotó hatását az európai

népiségtudomány kiteljesítésében, hiszen Csűry műve a világ nyelvtudományában a legnagyobb tájszótárnak nevezhető.

Bura Lászlót idézem egy 2002-ben a Szatmári Friss Újságban megjelent Csűry Bálint Szamosháti szótáráról értekező írása alapján: „legismertebb (egyben legterjedelmesebb) munkája, amely szülőfalujának, Egrinek és a Szatmár megyei Szamoshát falvainak (s az ezzel érintkező Tiszahát, az ugocsaí és beregi részek) népnyelvének példátlan bemutatója, leltározója”, majd így folytatja: „...érzékeltetnünk kell e munka nagyságát, szólnunk kell azokról az elvi és módszertani kérdésekről, amelyeket e munka során kialakított, alkalmazott, majd tanítványai között elterjesztett, megalapítva a róla elnevezett nyelvjárás-utató iskolát.”

Az emlékülésen a romániai magyar közösséget legmagasabb szinten képviselték: Kelemen Hunor kultuszminiszter, Románia miniszterelnök-helyettese, Csűry István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, Csehi Árpád, a Szatmár megyei tanács volt elnöke, Pataki Csaba, jelenleg szenátor, Gál Gyöngyi, Szatmár megye magyar szakos tanárainak szaktanfelügyelője, Pataki Enikő, a Kölcsey Ferenc Főgimnázium igazgatója, a megye magyar szakos tanárai, Kereskényi Sándor irodalomtörténész, volt szenátor, valamint Szatmárnémeti egyházi, kulturális és művelődési életének jeles képviselői: dr. Varga Attila parlamenti képviselő, egyházkerületi főgondnok, Nagy Sándor, a Nagykárolyi Egyházmegye esperese. Jelen voltak még: a szülőfalu, Egri, lelkész-esperese, Kovács Sándor, Szabó Elek, Egri község polgármestere, Szigeti Enikő, az Egri Csűry Bálint Iskola igazgatója és sok más érdeklődő falubeli Egriből, Szatmárnémetiből és a megyéből.

Rácz Ervin lelkész a Szatmár.ro hírportálon számolt be a fenti eseményekről: „A magyar nyelvjárás-kutatás nagy alakját és annak munkásságát helyi és vendégelőadók méltatták (...) a közösen tartott emléktanácskozást az Egriben született Csűry Bálintról, a magyar nyelvjárás-kutatás legnagyobb, nemzetközileg elismert alakjáról. A köszöntőbeszéd sorozata után Szócs Péter, a Szent István Kör elnöke beszédében kifejtette, hogy fontos az olyan nagy személyiségekről, mint Csűry Bálint egy-

egy emlékezést tartani, hiszen ezzel ápoljuk és fenntartjuk kultúránkat.”

Amint már említettük, a rendezvényen többek között tiszteletét tette Kelemen Hunor kulturális miniszter is, aki méltatta: „Csűry Bálint munkájával hozzátett valamit az egyetemes magyarság kultúrájához. Fontosnak tartom ezt a megemlékezést, mert egy olyan embernek a munkásságát állítja középpontba, aki a magyar nyelvvel, nyelvjárással foglalkozott.”

Ezt követően 2011. február 17-én Debrecenben is emlékeztek Csűry Bálintra. Az előadásokat követően szólalt fel az unoka, Csűry István is. Rövid hozzászólásának címe: *Csűry Bálinttal szemben*. Szó sincs semmiféle szembenállásról a „nagyember” nagyapa és unoka között. A szerény unoka csupán azt szefette volna érzékeltetni: mekkora teher nagy ősök árnyékában élni. Meg kellett tanulnia a híres nagyapa, a nagyság árnyékában élni, miután gyermek volt még, amikor apja követte a nagyapát az örökkévalóságba.

A jelenkori debreceni egyetemen oktatók is tisztelik a nagy elődöt. Hoffmann István egyetemi docens íróasztala mögötti olajfestményről Csűry Bálint tekint le rá. Ide kíváncznak a Csűry-unoka kegyetlenül őszinte szavai: „gyermekkori szalomból ide került fényképről nagyapám komoly figyelemmel és csöndes rezignációval nézi satnyuló génjeinek örökségét, a mindennapok hívságos gyarlóságaiban elvesző méltatlan utódot, aki némi öniróniával látja magát nagyatyja színe előtt – Csűry Bálinttal a háta mögött – tudja, hogy Csűry Bálinttal szemben, a tárgyak jelezte és az emberek emlékezete éltette kontinuitás ellenére is, egy gyökeresen megváltozott világ kihívásainak kell megfelelnie.”

A nyelvi változatokról, a tájnyelvi jelenségekről is véleményt mond a Csűry-unoka. Egyértelműen fogalmaz, amikor védelmébe veszi a nyelvjárási változatokat.

Mit jelent a nyelvjáráskutató szellemi öröksége a 21. században?

Bár korai halála meggátolta abban, hogy minden szép terve megvalósuljon, máig ő tekinthető a magyar nyelvtudomány egyik legnagyobb alakjának, akinek sokoldalú tevékenysége azóta is a kutató nyelvészek sokaságát ösztönözte tudományos munkára.

Rövid életpályája alatt olyan jelentőset alkotott, hogy méltán került fel a neve a debreceni egyetem díszudvarát körbefogó dicsőségtáblák egyikére, a magyar szellemi élet legkiválóbbjai közé.

Gellért Sándortól tudjuk, hogy kik alkották az akkori debreceni egyetem európai hírű tanári karát: Csikesz Sándor, Varga Zsigmond orientalista, szemiológus, Tankó Béla, Európa egyik legnagyobb kantiánusa, Karácsony Sándor, akiben együtt volt Apáczai Csere János tudománya és Pázmány Péter nyelve a legmodernebb formában, Makkai Sándor, volt erdélyi református püspök, ott van Révész Imre, Méliusz Juhász Péter méltó utódja és a finnugor katedrán Csűry Bálint.

A Csűry Bálint-i életpálya hasonlít az Ady Endrééhez. Az életpályák koordinátái kozmikusak. Ady az „Értől az Óceánig” jutott el szellemi nagyságban, azaz Érmindszenttől a fényben pompázó Párizsig, Csűry Bálint pedig a Nagyéger pataktól a csodálatos és rokonlelkű Finnorszáig.

Munkássága révén a kis szamosháti település, Egri, ismertté vált – talán világszerte. Halála után csaknem fél évszázadig igyekeztek kitörölni emlékét. Szülőházát 1974-ben lebontották. Először Bura László tanár írt Csűry Bálintról a Szatmári Friss Újságban. Aztán én magam bátorkodtam írni a Romániai Magyar Szóban, *Ki volt Csűry Bálint?* címmel (1992. febr. 8-9.).

Örülök, hogy sikerült emléktáblát avatni a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság Szatmár megyei fiókja és a helyi RMDSZ nevében. Bara István elnök, műemlékvédő közbenjárására 1992 októberében a lebontott Csűry-porta helyén épült családi ház (Gáti Elek családja) homlokzatán felavatták a Kovács Albert lázári kőfaragó által készített emléktáblát.

Dr. Nagy Jenő, Csűry Bálint volt tanítványa így zárta emlékbeszédét: „Egri község vezetőségét és lakosait pedig kérjük, hogy őrizzék és óvják meg ezt a Csűry Bálintnak, a község nagy fiának emlékét idéző táblát.”

Az emléktábla avatását követő időszakban az Egri Csűry Bálint Iskola tantestülete és diáksága megtartotta minden évben Csűry Bálint ünnepi megemlékezéseit. Koszorúkat helyeztek el a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, valamint a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság Szatmár megyei képviselői: Bara István, Fazekas Lóránd, Kiss Kálmán.

Karikás István, az RMDSZ egri szervezetének elnöke buzdítására, a községi önkormányzat vezetőjének, Szabó Elek polgármesternek hathatós közreműködésével, az egri református egyházközséggel együttműködve, elkészült Csűry Bálint mellszobrára, amely azonban nem a templom előtti parkban, hanem a felújított iskola előtti téren került elhelyezésre.

A Csűry Bálintról készült mellszobrot, valamint az emléktáblát is a Lázáriban élő kőfaragó-szobrász, Kovács Albert készítette.

Sebestyén Árpádot, a debreceni egyetem nyugalmazott tanárát az avató ünnepségen ismerhettem meg, aki nagy tisztelője volt Csűry Bálintnak. Sebestyén Árpád 2014 februárjában hunyt el Debrecenben.

Ezt megelőzően, már 1977-ben, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarának diákjaként *Egri helynevei* címmel államvizsgáztam Vöő István egyetemi tanár irányításával. Akkor kezdtem megismerkedni Csűry Bálint tudományos műveivel.

Már akkor a tulajdonomban volt a szülői házról készült felvétel, amelyet Makay György, Egri református lelkésze készített több más fotóval együtt: a református templom és harangláb, a Szirmay-kúria, a debreceni Csűry-síremlék.

Csűry Bálintról, a magyar nyelvjáráskutatás első okleves professzoráról, a kolozsvári, majd a debreceni egyetemi oktatói tevékenységéről, az ún. Csűry-iskola megteremtőjéről, európai jelentőségű nyelvészeti műveiről már egy könyvtárnyit írtak a szakmabeliek, kortársak és jelenkoriak egyaránt.

Ezekre a méltatásokra sokszor hivatkozom jelen munkám során. Ám nekem adatott meg az a lehetőség, hogy a magyarság nagy dialektológusának fiatalságáról beszámoljak, felvázoljam azt a történelmi, társadalmi, kulturális közeget, ahonnan elindult Csúry Bálint a megérdemelt ismertség és hírnév felé.

A történelmi háttér,
ahonnan Csúry Bálint származik

*„A múltat tiszteld a jelenben,
s tartsd a jövőnek.”*

Vörösmarty Mihály

Ahhoz, hogy tudjuk, merre tartunk, mit akarunk, tudnunk kell, hogy kik vagyunk és honnan jövünk.

*„Nem csak azt kell vállalnunk,
amik voltunk és vagyunk,
hanem amik lenni fogunk.”*

Az idézet a 2004-ben kiadott *Egri község* című könyvem mottója is volt. Évtizedekkel ezelőtt hallottam e szavakat egy kétségbeesett palesztin nő szájából, akit Chrudinák Alajos szólatott meg a Panoráma című televíziós műsorában. Szerény véleményem szerint Csúry Bálint is kedvelte volna a nemzet-tudat effajta felvállalását.

Szűkebb pátriánk, Erdély, mindig is az a nagymúltú és változatos sorsú földrajzi-történelmi táj volt, amelyet a Kárpátok őriz Máramarostól Brassóig, s onnan az Al-Dunáig, hatalmas tört ívben. Nyugaton a Nagy Magyar Alföld síksága határolja és az ún. Partiumot (Részeket) és a Bánság egy részét is magába foglalja.

A történelem folyamán Erdély különböző államalakulatokhoz tartozott. Itt volt Dácia Provincia, a Római Birodalom része. Később a középkori Magyarország integráns része (erősebb vagy gyengébb török függőségben a Magyar Korona jogán),

majd Habsburg alárendeltségben élő fejedelemség. 1867 után csaknem fél évszázadra ismét egyesült Magyarországgal, s ekkor beletartozott az Osztrák–Magyar Monarchia keretébe.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után (1918) és a forradalmakat követő trianoni, illetve az azt megerősítő párizsi békeszerződés (1947) óta Erdély Romániának egyik fontos része. (Barta G., Bóna I., Köpeczy B. 1993.5.)

A történelmi Szatmár vármegye falvainak egyike Egri, amely csupán 15 km távolságra található a megyeközpontról, Szatmár-németitől. A városból kiindulva, Nagybánya felé a harmadik falu, Batiz és Gombáspuszta után. Gombáspuszta a főútvonal két oldalán fekszik és innen Egri már csak 2 km. Szomszédos települések: északkeleten Mikola, keleten a Túr folyó és Túrterebes, délkeleten Kisterebes (Hódostanya, rom. Drăgușeni) és Sárközújlak, délen Gombáspuszta és Vadászlak, nyugaton Batiz község és egy rövid szakaszon a Németi-erdő, amely Szatmár-németihez tartozik.

Közigazgatásilag Mikola községhez tartozott 1945-től kezdve 1968-ig, amikor az új közigazgatási és területi átszervezés következtében Batiz községbe kebeleztetett. 2004-től ismét önálló községgé válik. Az Egrihez tartozó települések még: Gombáspuszta és Újegri (rom. Agrișu-Nou). Ez utóbbi a két világháború közötti időszakban telepített falu.

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint változás állt be az önálló község létrehozásával. Egri község települései: Egri (rom. Agriș), Gombáspuszta (rom. Ciuperceni), Újegri (rom. Agrișu-Nou). Egri község területe 3045 ha, összlakossága pedig 1979 fő.

Az etnikai összetétel jelentősen megváltozott azáltal, hogy a két csatolt faluban nagyobb számban vannak román és ukrán nemzetiségűek.

Szabó Elek polgármester szolgáltatta az alábbi népszámlálási (2011) adatokat.

Anyanyelv szerinti megoszlás: *magyar*: Egriben 998 fő (78,9%), Újegriben 9 fő (0,7%), Gombáspusztán 259 fő (20,4%). Összesen: 1266 fő, az összlakosság 63,9%-a. *Román*: Egriben 78 fő (14,0%), Újegriben 238 fő (42,7%), Gombáspusztán 241 fő

(43,2%). Összesen: 557 fő, az összlakosság 28,1%-a. *Ukrán:* Egriben 10 fő, Újegriben 83 fő, Gombáspusztán 60 fő. Összesen: 153 fő, az összlakosság 7,73%-a. *Német:* Egriben 1 fő. *Holland:* Gombáspusztán 1 fő. *Más:* Egriben 1 fő. Összesen: 1979 fő.

A legnagyobb szóródás a vallási felekezetek különbözőségében tapasztalható: *református:* Egriben 731, Gombáspusztán 39, Újegriben nincs. Összesen: 770 fő (38,9%). *Ortodox:* Egriben 36, Újegriben 131, Gombáspusztán 149. Összesen: 316 fő (15,9%). *Római katolikus:* Egriben 162, Újegriben 2, Gombáspusztán 210. Összesen: 374 fő (18,8%). *Görögkatolikus:* Egriben 108, Újegriben 2, Gombáspusztán 61. Összesen: 170 fő (8,6%). *Pümkösdista:* Egriben 25, Újegriben 183, Gombáspusztán 72. Összesen: 280 fő (14,1%). *Adventista:* Egriben 0, Újegriben 5, Gombáspusztán 15. Összesen: 20 fő (1,01%). *Jehova tanúi:* Egriben 12, Újegriben 2, Gombáspusztán 9. Összesen: 23 fő (1,16%), *Baptista:* Egriben 1, Újegriben 6. Összesen: 7 fő (0,35%). *Más felekezet:* 12 fő (0,60%). Nem nyilatkozott 7 személy (0,35%).

Ismerve a vidék történelmi, társadalmi és földrajzi adottságait, nyugodt szívvel állíthatjuk: Egri és vidéke egy különleges, egyedi sajátosságokkal bíró tájegység volt a múltban. Jelentősebb változások csak a rendszerváltást (1990) követő évtizedekben tapasztalhatók.

Egri évszázadokig a szomszédos Mikolával és Túrterebessel volt hol békés, hol „civakodó” viszonyban. Házasságok is a környező magyar többségű települések fiataljai között kötődtek.

Rövid történelmi áttekintés

Amikor Kr. u. a 7. században a Tisza-alföldön szlávok települtek vidékünkre, Egri határát és környékét égererdők borították. Századokkal később, II. Géza (1141–1162) idejében is telepedtek le szlávok az addig csaknem lakatlan tájakon. Ilyen lehetett Egri környéke is. Termővé tették a földeket és falvakat teremtettek. A szlávok jelenlétére utalnak a Piskáros, Szomoga és Dobréhát helynevek.

„A magyarság e vármegyét a honfoglaláskor nem szállta meg. Akkoriban ez a terület az országos gyepű előtt maradt és települések mindaddig nem alakultak ki rajta, míg nem kezdtek el betelepíteni a magyarság által a XII. és XIII. századok fordulóján.” (Fábián Sándor 1939, 78.)

A tatárjárás következtében részben megfogyatkozott településeket találhatunk e vidéken. De a Káta, Hontpázmány és Gutkeled nemzetségek a településeket megújították s néhány évtized alatt még számos új településnek is megvetették az alapját.

A 13. században e vidéken (a Tisza déli vidékén és a Szamosháton) ún. kisenemesi falvak jelentek meg, éppen a lakatlan székek foglalására törekvő kirajzásoknak köszönhetően. Számos szabad kisbirtokos elem sodródott e vidékre. Kezdetben csupán egy családi udvarházzal beszélhetünk, majd fokozatosan elterebélyesedtek és megteltek. A Míkola (Nikola) család létrehozta Míkolát, majd egyik águk Egrit, felváltva az eredeti birtokost, Túrterebest pedig a Perényi család fejleszti mezővárossá a középkorban.

Egri esetében hat-nyolc emberöltő elteltével a kisenemesi családok száma megnövekedett. Várségi osztódással egyre keskenyebb szeletekre szakadt a település, s vele együtt az ősi örökség.

A gyepűkön átvezető utakon, „kapukon” szinte özönlenni kezdtek a szlávok, de nyugatról is jöttek osztrák és bajor betelepülők. Sokan telepedtek le közülük az addig csaknem lakatlan tájakon. Ilyen lehetett Egri környéke is. Feltörték a talajt és termővé tették a vidéket és falvakat teremtettek.

Az itt talált szlávok egy része beolvadt a magyarságba. De a betelepült németek jobban megőrizték nyelvüket és hagyományaikat. Ez történt a románsággal is. A szomszédos településeken ekkortájt kezdtek el sokasodni a juhnyájukat terelgető erdélyi román hegyi pásztorok is, akik aztán állandó utánpótlást kaptak a Kárpátokon túlról.

A 12. századtól Egri a szatmári várhoz tartozhatott. „Zothmart a várával együtt Árpád magyarjai már itt találták. Gizella királyné (Szent István hitvese) németeket telepített ide, innen a Németi neve. A városkát a telepések építették.” (Muhi Sándor 2003, 100.)

Már ebben a korban feltételezhető a falusi egyházi szervezet kiépülése.

„Az ispáni várak – így Szatmár is – mindenütt a kereszténység központjai voltak. Ma már biztosra vehetjük, hogy a szatmári ispánság szervezésekor lakatlanul maradt területek erdőségeibe a magyarság kb. egy évszázaddal később kezdett behatolni. Legelső településeink ezen a vidéken a 13. század elején tűntek fel.” (Maksai Sándor 1940)

Az első írott dokumentum Egreire vonatkozóan 1216-ból való: II. András (1205–1235) Adománylevele Merc (Merle?) grófnak, amelynek egy részletét idézzük is, hogy említésre kerüljenek az Egrivel szomszédos települések is.

„Az első határjel kezdődik kelet felől a *Túr* folyónál Raphael malma mellett ...Onnan elindulván északnak a régi híd mellett érkezik a németek határáig, ahonnan megy *Égeri/Egri* mellett. Onnan elindulván ...tövisek között van a széle a fent említett Raphael komisz földjével és onnan *Egri* marad *Nikola (Nichola)* birtoka, ahonnan irányul nyugat felé ...egyenesen az út mentén, amely *Berche (Bere?)* felé megy *Terebes* irányába ...érkezik a *Túr* vizéhez, ahol készült egy határdomb.” (Szirmai Szirmay Antal, 1810)

A fenti dokumentum szerint tehát 1216-ban Egri mint településnév szerepel. A Szirmay-dokumentum (latinból fordított adománylevél) szerint valószínűleg egy Pothena nevű volt a település első birtokosa.

Gellért Sándor szerint az előbb említett Pothenának a földjéből szerzett birtokot a mikolai Mikola család. A későbbiekben bekövetkezett családi viszály miatt a Pothena birtokára áttelepült és az Egri nevet felvett mikolaiak lettek a falu megalapítói. Természetesen felvették az Egry nevet.

Mindez már a 13. század végén, a 14. század elején történt.

Maksai (1940) szerint is „ez a falu lett az Egry család ősi, névadó birtoka. Nevét már a 14. században is úgy írták, mint ma.”

A következő századokban sok viszály volt (1366: elzálogosítás, 1374, 1423: a határ megjárata) az Egryek és a szomszédos települések birtokosai között. Az Egry család nem sokáig

bírt a nagybirtok fenntartásával, mert 1550-ben új név, új család jelenik meg Egri történelmében, miután az Egryek kezdtek eladogatni birtokaikat.

A mohácsi vészt követően a rohamosan előretörő török hódítások határvidékké alakították Szatmár vármegyét. A 16. század közepétől – János Zsigmond és Báthoriak idején – a történelmi Szatmár vármegye katonai, politikai jelentősége, földrajzi helyzete folytán hatalmi harcok célpontjává vált és többször is gazdát cserélt. Új család jelenik meg a településen: Szirmay György és Szirmay Ferenc, majd 1614-től Salgay Bálint lánya, Katalin, Perényi Gábor felesége. A krónikás Szirmay Antal is rokon az előbb említett Szirmayakkal.

Az alábbi nemes és kisnemes családok osztoztak a településhez tartozó birtokokon: Egry, Szirmay, Szerdahelyi, Uray, Korda, Császy, Szilágyi, Csűry, Szigeti, Udvarhelyi, Sepsy, Magoss, Kádár és Kallós.

E nemes családok minden tagja tudta, hogy a hazát kölcsön kapta, s el kell számolnia vele a következő generációnak, s életében azért kell tennie, hogy ama generációnak még könnyebb legyen megtartani és építeni a hazát.

Ha a haza úgy kívánta, hadba vonult a magyar nemes és kisnemes. Ha pedig béke volt, saját költségén építette a templomokat, az iskolákat, a kúriákat, (Szirmay, Sepsy) közösségi épületeket (községháza, kultúrotthon, parókia), tanította a birtokán élő cselédek értelmes gyermekeit, fenntartotta egyházait és iskoláit, kenyeret adott mindazoknak, akikért családja évszázadokon keresztül felelősséggel tartozott. Nem támadt hazájára, népére, mert a haza szent volt épp úgy, mint a családja és minden őse.

Hasonlóképpen viselkedett a tanító, a pap, a jegyző, a mesterember (asztalos, cipész, kovács) és minden gazdálkodó magángazda.

*

Napjainkra a fenti családnevek jelentős részét elemésztették a 20. század nemzetsorvasztó eseményei: kivándorlás, Trianon, két világháború, kommunista diktatúra.

Az előbb említett történelmi traumák értékvesztő és romboló hatásáról értekezett nemzetünk egyik kiváló hazafija, Stoffán György.

Mennyire igazak és idevágóak az alábbi értékelések nemzetünkről, amelyek megjelentek egy internetes portálon: „1919 ben ...először támadt a magyar nemzetre a vörös horda, a liberális és értékromboló söpredék, a mindent magáénak tudni akaró uzsorások hada... a nemzetközi pénzvilág szétszaggatta a hazát, mert ez az ország keresztény volt, hittel és becsülettel élt, a szegény jámbor Szent István - egyedül fiának és nem az utókornak szóló - Intelmei alapján, évszázadokon keresztül minden jött-ment senkiházit befogadott, mert hitte, hogy azok majd hálások lesznek az otthonért s a kenyérért, amit a magyar ember készített számára... ez a sok befogadott, a magyarságból élő és azt kihasználó nemzeti és vallási közösség nekitámadt a magyar múltnak, a magyar értékrendnek, a keresztény hitnek... a betelepült »idegenek« (...) támadtak a magyarok, székelyek, az erdélyi és magyarországi németek ellen, mert ez utóbbi nemzet is éppúgy keresztény és új hazájáért is életét is adni képes nemzet volt... és ma is az... keresztény milliók kerültek idegen főuralom uralma alá, mintegy a Lenin által megálmódott és kitalált koncentrációs táborokba ...saját szülőföldjén.”

Szabó Elek, az iskolaépítő polgármester több mint tíz éve vívja szélmalomharcát bizonyos közösségbomlasztó és közönyös erőkkel, hogy iskolát építsen, és ezzel otthon tartsa a tanulni vágyó helybeli diákságot. Maroknyi önkormányzati csapatával sikerült összetartania az egyre színesedő etnikumú és vallású közösséget.

Egriben gyarapodnak az ősi kultúrára épülő néphagyományok és azok ápolása. Népzene-, néptánc-vetélkedőkön való részvételük a megyében és az anyaországban egyre gyakoribb.

Nemzeti értékeink egyik kincse – a magyar néptánc

Wass Albert fogalmazza meg legszebben magyar népművészetünk lényegét: „Utolsó szent örökségünk ez, amit senki el nem vehet: népművészetünk ősi titka. Isten adta, tündér ihlette, ember álmodta örökség ez, melynek egyetlen tulajdonosa a Magyar, bárhol éljen is.”

A hagyomány arra való, hogy visszavezesse az embert önmagához.

A régi korokban a művészet szakrális jellegű volt, a zene, a tánc, a rajzok, festmények és szobrok a szertartások részét képezték, ahogyan a természeti népeknél még ma is fellelhető.

A népdal és a népi tánc, valamint a népi hímzés és faragás, a hagyományok és minden népi alkotás a Magyar Néplélek sugallata alapján születik.

Kodály Zoltán szerint: „A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, amíg él a nép, amelynek lelkét kifejezi. S eljön az idő, amikor a művelt réteg a néptől átvett hagyományt új, művészi formában öntve újra átadhatja a nemzeti közösségnek, a nemzeté vált népnek.”

Az egri Csodaszarvas Néptáncgyűttes

Ifj. Szarvas Károly, a Csodaszarvas Néptáncgyűttes alapítója, az V. Orgona Néptáncfesztivál főszervezője gondolatait idézem: „Nagyon régi gondolatom, vágyam vált valóra öt évvel ezelőtt, az első néptáncfesztiválkor, és elmondhatatlanul örvendek, hogy azóta folyamatosan csak nőtt az érdeklődés az Orgona Néptáncfesztivál iránt, egyre több táncscsoport vesz részt és a nézők száma is egyre nagyobb. Az egriek szeretnek táncolni.” (Szatmári Friss Újság, 2015)

A Szatmár megyei Friss Újság 2015. május 11-i száma főcímében számolt be az Egriben megrendezett országos V. Orgona Néptáncfesztiválról. Kettős jubileumot ünnepelt a Szamosháton oly népszerű Csodaszarvas Néptáncgyűttes. A fesztivál az V. volt sorrendben, az együtes pedig tizedik születésnapját

ünnepelte. A község minden települése megcsodálhatta a népviseletbe öltözött helyi lovas fogatokon elhelyezkedett vidám fiatal táncosokat, akik a kultúrotthonba hívták a község, valamint a megye más településeinek és távoli vidékeinek táncosait és kísérőiket. Összesen 21 szekér szolgáltatta a „szekerezést” a jókedvűen csujogató fesztiválozók számára.

A fellépő tizenkét néptáncsoport gyönyörködtette a zsu-folásig megtelt kultúrotthon nézőit és hallgatóságát: a koltói Somfavirág, a szilágycsehi Berekenye, a szilágyszéri Kukurók, az avasújárósi Bokréta, a börvelyi Bekek, az érsemjéni, hadad-nádasdi, a tudásukat első alkalommal bemutató szatmárgörbe-di, a házigazda, jubiláló Csodaszarvas, valamint a díszvendég mezőmadarasi Árvalányhaj néptáncsoport mellett a magyarországi testvértelepülés, Szamosszeg, valamint az ópályi néptáncsoport.

A helyi és megyei vezetők megköszönték a résztvevő néptáncosoknak és vezetőiknek, hogy ápolják saját tájegységük táncait, továbbviszik az erdélyi, moldvai és anyaországi magyar táncot, népzénet és népviseletet, s ezzel híven szolgálják a közösségmegtartás erősítését.

Egri egyházi életéről röviden

Szent István a Rómától kapott koronával királlyá koronáztatta, és - az általa szervezett állam és egyház megteremtésével - megmenti a magyarságot a szétaprózódástól és felszívódástól. A kereszténység létrehozásával megteremtette a belső egységet, amely ugyancsak időszerűnek számított a honfoglalást követő időszakban.

„Géza fejedelem térítő papokat kért, hogy népét a nyugati keresztény közösségbe vezesse. A magyarság tehát a kereszténységet választotta, mert a Keletről hozott ősi felfogás összefért a keresztényi türelemmel.” (Kiss Kálmán, 2004, 56.)

Nincsenek adataink az egri egyházi élet kialakulásáról. A 15. század elején már létezhetett valamilyen egyházi élet. Ebben

az időben Egri is az erős római katolikus Báthori-család birtoka volt.

Bóricz bán hatalmas birtokra, vagyonra tett szert ebben az időben Aranyosmeggyesen és környékén. Hitvese Báthori-lány volt, aki a családi birtok területén 1420–1460 között fogadalomból építtetett hét templomot.

A hét templom egyike Egriben épült, a többiek Szárazberken, Sándorhomokon, Sárközön, Sárközújlakon, Halmiban és Dabolcon.

A templom alakja azt bizonyítja, hogy a római katolikusoké volt, de a lakosok egyakarató reformálódásával, 1545–1560 között reformátussá vált, és maradt napjainkig.

A 16. századi magyar reformáció Szatmár vármegyében hamar tért hódított. Ebben nagy szerepük volt a térség nagy reformátorainak: Drágfi Gáspár, Dévai Bíró Mátyás, Batizi András, Deretskei Demeter, Kopátsi István és Bódi Sebestyén.

Egriben már a reformáció hajnalán híres pap hirdeti az igét. 1569-ben Kereki János a prédikátor, aki egyike volt ama kilenc tudományosan képzett papnak, akik Váradon, a Zsigmond király jelenlétében rendezett hitvitában a Szatmári Tractust képviselték Blandrata és Dávid Ferenc ellenében.

Már 1660-tól és az azutáni időszakról több rendbeli feljegyzés bizonyítja az egyházi élet mozgalmait, építkezéseit, kiváló családok jótékonyágát.

Az 1835-ig tiszta református településre a földesurak tótokat telepítenek megüresedett telkeikre. Egriben a görögkatolikus templom 1973-ban, a római katolikus pedig 1996-ban épült.

A református templom harangjai évszázadokon át a templom előtti téren épült haranglábban kerültek elhelyezésre mindaddig, amíg 1955-ben elkészült a templomtorony, a lebontott portikusz (cínterem) helyén.

Hat évtizede a református templom új tornyából messze elhallik a harangszó. A harangszó, amely 1456 óta jelképesen a Kárpát-medencei magyarságnak szól: „Az élőket hívom, a halottakat siratom.”

Orbán Viktor miniszterelnök így értékelte az akkori eseményeket:

„Nándorfehérvár nekünk, magyaroknak a győzelmet jelenti. Európa bízott bennünk, a magyarok összefogásától remélte a török támadás elhárítását, mi bebizonyítottuk, hogy képesek vagyunk megvédeni országunkat, képesek vagyunk megvédeni Európa kapuit.” (Visy Zsolt, 2000)

Szent István óta a római katolikus, majd a reformáció megjelenése óta a református egyház is sokat tett identitásunk megőrzésében, az anyanyelv és a kultúra legfőbb támaszaként. Ezeréves kereszténységünk ideje alatt csodálatos kulturális értékeket teremtett a magyarság a Kárpát-medencében. „A nemzeti mozgalmak elsősorban a vallásos (egyházi) társadalmi hálózatra és hovatartozásra támaszkodtak. Az egyház határolta be azt a teret, ahol a »nemzeti« tudás és kultúra újratermelte önmagát, s amelyben az értelmiségi is mozoghatott.” (Dr. Ábrám Zoltán)

Történelmi egyházaink napjainkban is a magyarság megőrzésének az alappillérei, mivel közösségeinkben még mindig számosan járnak templomainkba mind hétköznap, mind ünnepnapokon vagy hagyományos egyházi találkozók alkalmával.

A kezdetektől napjainkig 55 lelkész szolgált Egriben. 1776-ig, mint majdnem minden egyházban, Egriben is a lelkész végezte az iskolai tanítást. Jelenleg Egriben Kovács Sándor, lelkész-esperes szolgál, 1989. március 1-jétől napjainkig.

Számunkra emlékezetes marad Kovács Sándor esperes 2014. március 15-én Szatmárnémetiben mondott imája a Kárpát-medencei magyarság megmaradásáért: „Légy hű vallásodhoz és egyházadhoz. Őseid hite és Isten szent legyen és tisztelet tárgya előtted, mert erős várunk lesz nekünk, erdélyi magyaroknak az Isten és az ő háza, a templom.”

Mint egykori nyelvtanár, aki tanította anyanyelve mellett a román és német nyelvet is, egyetérték Muzsnay Árpád eszmefuttatásával ami nemzeti ünnepeinken használt kokárdák színeinek kölcsönös elfogadására tett javaslatát illeti: „Az 1990-es március szatmári kokárda kék-sárga-piros-fehér-zöld szín összeállításának a negyedszázada történetekkel együtt arra is emlékeztetnie kell bennünket, hogy – ha látszatra kevesen is – de vannak olyanok, akikkel kapcsolatunkat mielőbb erősíteniünk, összetartásunkat pedig tudatosítanunk kellene.” (Muzsnay Árpád, 2015)

A fenti véleményhez kapcsolódik dr. Ábrám Zoltán legújabb írásából egy idevágó részlet: „A döntést a hatalommal rendelkezőknek kell meghozniuk, nekik kell biztosítaniuk a változtatás lehetőségét. Egyéni érdekeikben nekik kell engedniük a közösségekkel szemben. Nem szabad megvárniuk az idő próbáját, nem szabad forradalmi hangulatot teremteniük egyre elégedetlenebb közösségük körében.” (Dr. Ábrám Zoltán, 2014)

A magyar nyelvű oktatás a kezdetektől - Csúry Bálint iskolás korszakáig

A Kárpát-medence minden népe sokat köszönhet az egyház- és államalapító magyaroknak. Meg kell említenünk, többek között, a szerzetesség művelődésközvetítő szerepét, a szerzetesi mozgalmat, a Pannonhalmán létrehozott könyvtárat és másokat, amelyek a tudomány, az írásos művelődés otthonai voltak.

Másik példaként említhetjük az oktatás ügyét. Teljes joggal büszkék lehetünk arra is, hogy oktatásunk ezeréves múltra tekintet vissza. Már Szent István idejében elkezdődött az iskolák létesítése mind a rendházban, mind a káptalanok mellett. Ennek köszönhető az ország társadalmának elindítása a szóbeliségből az írásbeliségbe, az íráshasználat fokozatos kiterjesztése.

Az oktatásügy a reformáció után is egyházi feladat maradt. Mindegyik felekezet hívei külön-külön építették ki, nagy áldozatokkal, saját iskolahálózatukat. Ekkor vált az iskola a társadalom tudatos önépítésének az illető közösség számára legfontosabb intézményévé.

„A felekezeti iskolahálózatnak a megteremtése és működtetése társadalmunk mindmáig legjelentősebb öntevékeny közösségi teljesítménye, amelyhez érthető módon ma is változatlanul ragaszkodik, hiszen több száz éves áldozatvállalásnak az eredménye.” (Jakó Zsigmond, 1998)

A protestantizmus nagy hatással volt a népoktatásra. Sorra alakultak az első elemi iskolák. A tanítók többnyire szintén papi hivatalra készültek, és csak abban az esetben maradtak

végleg iskolatanítók, ha papi alkalmazást nem nyerhettek. Voltak azonban kisebb végzettségű, s egyedül csak az iskolatanítói pályára készült rektorok is, de mind ezek, mind az előbbieket kötelesek voltak vizsgát tenni.

Kisebbségi egyházak iskoláiban – így Egriben is – a legnagyobb részben a papok, ún. prédikátorok tanítottak (1592-1776).

A tanítókat a falu közössége rendszerint Szent György-napkor (április 24-én) alkalmazta, a hagyománynak megfelelően egy-két, legfeljebb három évre. Az évenként tartott vizitációk döntöttek a tanító további alkalmazásáról. Ekkor ugyanis megkérdezték a falu népét, hogy elégedett-e a tanító magaviseletével, buzgalmával, marasztalják-e jövőre vagy sem. A tanító egy személyben falusi kántor, nótárius (jegyző) is, akinek kötelessége volt a temetések alkalmával való éneklés és harangozás.

A 19. század elejére a tanítói pálya önálló értelmiségi foglalkozássá válik. Családos tanítók vették át az oktatást az egy-két évig időző kollégiumi diákok helyett. A tanító főbb járandósága a telekhasználat, amelyhez a falu határában kisebb-nagyobb szántóföld és kaszáló is tartozott.

A falusi iskolázás egyik nagy kérdése a rendszertelen iskolalátogatás volt. A jobbágyterhek lefoglalták az egész családot, s benne az iskoláskorú gyermekek idejét és erejét. A gyermekek munkára való igénybevétele miatt a tanulási idő is rövidült, többnyire novembertől márciusig terjedt.

A mai tanév fogalma ismeretlen az egész középkor folyamán. Kora délelőtt egy-két órás foglalkozásokon a fő tantárgy a katekizmus (a vallás főbb tételeinek kérdés-felelet formájában való kifejtése), valamint az egyházi énekek tanítása volt. Ezen kívül írást, olvasást, olykor latin nyelvet tanítottak.

A 19. században Erdélyben megindult a korszerű kívánalmaknak megfelelő pedagógiai reform. Az egyházak szellemi és anyagi erősödése később a prédikátorokat felmentette az iskolai munka alól, s külön rektorokat állítottak be az iskolába tanítani.

Egriben 1776 (Nagy Sándor) és 1948 (Tóth András, az államosításig) között összesen 54 rektor (tanító) munkálkodott és vezette az oktatást. (Vö. Kiss Kálmán, 2004. 83-86.)

A 19. században az oktatással összefüggő legfontosabb intézkedések közül kiemelendők a következők:

- A Kiegyezést (1867) követően, báró Eötvös József miniszter idején Magyarországon fellendül az oktatás;
- 1868-ban megjelenik a népoktatási törvény;
- Szatmár vármegye királyi tanfelügyelője Luby Zsigmond lesz, s hamarosan megalakult az iskolatanács;
- 1870 nyarán két hónapos tanfolyamot szerveznek a tanítók részére;
- 1877-ben megjelenik a népiskolai országos tanterv, azután a felekezeti tanterve is;
- Az 1880–1882 közötti időben megalakul a vármegyében a református egyházmegyei tanügyi bizottsága;
- Sürgetik minden helységben a gyermekek szorgos iskoláztatását, az iskolaépületek jó karban helyezését, a tantermek felszerelését, az ismétlő iskolások beállítását.

Oktatás Egriben a második világháborútól napjainkig

Egri község című kismonográfiámban részletesebben foglalkoztam az elmúlt századok oktatásával egészen az 1948. évi iskolai államosítással bezárólag. Ebben a munkámban azonban elsősorban Csúry Bálint iskolás éveinek bemutatására helyeztem a hangsúlyt.

Kevés szó esett azokról a kiváló pedagógusokról, akik a diktatúra évtizedeiben oktatták a település tanuló ifjúságát, sőt az egész lakosságot (felolvasó-estéket szerveztek magánházaiknál), mert akkoriban nem volt divat az ingázás. A tantestület minden tagja Egriben lakott, vagy az iskolaépületekben kialakított lakrészekben: pl. a Csatári, Vagrin és Mincsik házaspárok, vagy a helybeli családoknál béreltek szobát és étkezést.

Legnagyobb tisztelettel emlékezem a helybeli születésű Csatári István tanárra, aki magyar nyelv- és irodalmat tanított (1949–

1990) és 21 évig volt iskolaigazgató is (1956–1964, 1971–1980). A példaképem volt és maradt mostanig az igen tisztelt Pista bácsi és felesége, Csatáriné Major Erzsébet.

Tisztelettel és szeretettel emlékezem Vagrin Ilona, Vagrin István (osztályfőnököm volt), Kallós Jolán, Szücs Ida, Mincsik Zoltán, Drótár Tibor, Kondor József, Dobos Gyula, Gábos László és más kiváló pedagógusra, akik csak magyar nyelven oktattak Egriben.

Tisztelt leendő Olvasóm!

„Rendületlenül ragaszkodjál magyar anyanyelvedhez. Ne feledd el, hogy nyelvében él a nemzet. (...) Légy hű ősapáid nemes szokásaihoz, hagyományaihoz, meséihez, mondáihoz, zenéjéhez, dalaihoz és művészetéhez, mert azokban él magyarságod legnemesebb alkotóereje, magyar fajodnak lelke.” (Györfi Dénes)

Jelenleg az Egri Csúry Bálint Általános Iskola két román tannyelvű, a pusztagombási és az újegeri óvodát, valamint az egri kétszoportos magyar óvodát működteti. A három óvodában, összesen négy vegyes csoportban, hozzávetőlegesen 60–70 gyerek tanul. Az elemi oktatás szintén két nyelven, Pusztagombáson románul, Egriben pedig magyarul zajlik. Az elemis kisdiákok száma Pusztagombáson 30, Egriben pedig 60 körül mozog. Az 5–8. osztályok csakis magyar nyelven működnek Egriben, a négy osztályban 48 gyerek tanul.

A tanintézménynek összesen 24 alkalmazottja van, azaz 18 pedagógus, két irodai dolgozó és négy személyzetis. Az iskola címzetes pedagógusai mindannyian szakképzettek, valamint ezek közül heten a legmagasabb, I. fokozati képzéssel rendelkeznek.

Az iskola diákjai minden évben több versenyen vesznek részt, ezek közül említhetjük a különböző szavalóversenyeket, magyar helyesírás- és tantárgyversenyeket, színjátszófesztiválokat, ahonnan igen szép eredményekkel térnek haza. Az iskolában ugyanakkor működik egy tánc-, valamint fitness csoport is, amelyek szintén állandó jellelgel bizonyítanak a különböző versenyeken.

Mindezek mellett nem maradhatnak el a minden évben megrendezésre kerülő közös iskolai tevékenységek, megem-

lékezések sem, mint a karácsony- és húsvétváró, halloweeni vetélkedők, nő- és anyák napi ünnepségek, Mihai Eminescu, Csűry Bálint és március 15-i megemlékezések, valamint az „Iskola másként” hetén megrendezett tevékenységek sem.

Az iskola több partnerkapcsolatot is ápol helyi, valamint külföldi, magyarországi iskolákkal, amelyek keretén belül az egri diákok a különböző iskolák tanulóival közös programokat szervezhetnek, kirándulhatnak, táborozhatnak, valamint versenyezhetnek. (Jäger dr. Péter Mónika)

Csűry Bálint iskolás évei Egriben és Szatmárnémetiben

Talán az isteni gondviselés akarta úgy, hogy fennmaradjon az utókornak az a műkincsnek is beillő eredeti, kézzel írott, *Iskolai napló az egri-i h.h. iskola időnkénti állapotjáról (1880-1906)*, amelyet Budaházi István, okleveles református néptanító, Kádár Károly és Biky Sándor tanítók írtak. Biky Sándor Debrecenben tanítóképzőt végzett és 1905-1928 között Egriben a III-VI. vegyes osztályt tanította.

A fent említett oktatók és a mindenkori lelkészek voltak azok, akik hatással lehettek az elemi iskolás Csűry Bálindra, valamint azoknak a családoknak gyermekei, akikkel együtt töltötte iskolás éveit Egriben, majd Szatmárnémetiben a gimnáziumi éveket.

A nagy nyelvész születése előtti évekről is vannak feljegyzések a naplóban. Ebből tallóztam néhány részletet, hogy érzékeltessem a település oktatási szokásait. Betekintést nyerhetünk az akkori (19. század végi és 20. század eleji) oktatási rendszerről (tanterv, módszerek, tankönyvek), a beiskolázás gonjairól, a tanítókkal szemben támasztott elvárásokról: „Ezen iskolai napló kezdetett 1879. év November 14.-én a tanköteles Növendékek névsorával.”

Azért szeretném az alábbi névsort az utókornak is megőrkíteni (talán család- és személynévvel behatóbban foglalkozó

névtanos kollégának is), hogy érzékeltessem: milyen magyar családi és nyelvi közegben sajátította el Csúry Bálint szamosháti magyar anyanyelvét.

A növendékek névsora: Ary Erzsébet, Ary Gyula, Bíró Ferenc, Borbély Eszter, Borbély János, Borbély Lajos, Borbély Menyhárdt, Borbély Sándor, Boros Rozália, Csáki Rozália, Csapó Eszter, Csapó Lina, Csapó Zsigmond, Csatári Ferenc, Csatári Imre, Dolhai Erzsébet, Dolhai Imre, Dolhai István, Dul Juliánna, Dul László, Fazekas Ferenc, Fülöp Gyula, Horváth Károly, Jármí Gedeon, Kallós Etelka, Kallós Ferenc, Kanizsai Juliánna, Kanizsai Sándor, Kanizsai Eszter, Karikás Eszter, Karikás Póli, Kerekes Imre, Kerekes József, Kerekes Rozália, Kerti Erzsébet, Kerti Zsuzsanna, Kocsis Julianna, Kónya Gyula, Kósa Erzsébet, Kósa Eszter, Kósa Terézia, Kósa Zsuzsanna, Körmendi István, Lakatos Gábor, Magos Árpád, Magos Emília, Magos Károly, Magos Lajos, Magos Zsigmond, Makai Erzsébet, Makay Gyula, Márton Zsigmond, Márton Árpád, Mester Albert, Mester József, Nyilas Eszter, Nyilas György, Rajthi Sándor, Simon Eszter, Simon Klára, Simon Rozália, Simon Rozália 2, Szabó Antal, Szabó Ferenc, Szabó Eszter, Szabó István, Szabó Károly, Szabó Klára, Szarvas Amália, Szarvas Gedeon, Szász Emília, Szász József, Szerdi Klára, Szerdahelyi Zsigmond, Szücs Erzsébet, Szücs Erzsébet 2, Szücs Julianna, Szücs Klára, Tasnádi Mihály, Tóth Géza, Tóth Lajos, Udvarhelyi Albert, Udvarhelyi Erzsébet, Váradi Ágnes, Váradi Gyula.

Tanítói megjegyzés: „Szomorú tapasztalat, hogy ezen 85 tanuló tankötelezett növendék közül naponta csak 20-35 jár fel, ritkán 45. A szüléket, kik gyermekeiket az iskolából vissza tartják, többször felhívtam kötelesség teljesítésére. Sőt megintő czédulácskákat is küldtem szét két ízben, vajmi kevés eredménye lett.”

Milyen állást kövessen az elemi népiskolai tanító hivatalos minőségénél fogva a társadalomban?

1. Legyen tanítóhoz illő vallásosságú egyén, példás.
2. A megérdemelt tiszteletet a fellebbvalóinak adja meg.

3. Kötelesség mulasztásában soha – ha csak ereje engedi – ne essen.

4. Igyekezék mielőbb emberismeretre törekedni, kellő óvatosság mellett, oly távolságot keressen, mely őt nevelni fogja.

5. Politikai és más társadalmi ügyekbe mélyen bele ne avatkozzék, pályáját messze ne hagyja.

6. Mindenkiel szembe a kölcsönös szeretve tiszteltetésnek adjon érvényt.

7. A tudomány megszerzése, becsülése legyen egyik fő feladata.

8. Igyekezék minden rangú, rendű, osztályú egyénnel viszonylagos állásánál fogva, megnyerő modorával köztisztelőtül egyénné magát példás tanítóhoz illő viseletével avatattatni.

9. Mindenütt a mértékletességi tanácsot kövesse.

Tisztelt 21. századi pedagógus társaim, eleget tudunk-e tenni napjainkban a máig érvényes fenti követelmények elvárásainak? Vagyunk-e eléggé példamutatóan vallásosak, tiszteljük-e eléggé a reánk bízott és nevelésre szoruló diákokat, kellő empátiával tudunk-e együttműködni a szülőkkel, a kollégákkal, eleget tudunk-e tenni az adminisztratív kihívásoknak. Mindennapi és mindenkori kötelességünket betartjuk-e, emberismeretünk kellően megalapozott és személyre szabott-e, hogy az ismeretátadás és nevelés alapos és hatékony legyen. A tiszteletadásnak csak akkor van értelme, ha az kölcsönös. Az alapos tudás elsajátítása csak tudományos alapismeretek átadása által lehetséges.

Ösztönözzük-e eléggé tanítványainkat, hogy elmélyüljenek a tudományok világában, hogy majdani felnőttként olyan tudományos munkákban, felfedezésekben és újításokban vegyenek részt, amelyek egész nemzetünk, sőt az emberiség szolgálatába állíthatók.

Csűry Bálint egész életével és tudományos munkásságával az előbbiekre adott követendő példát. Akár nemzetünk példaképévé válhat, ha megismerjük és ízelítőt kapunk az Egriben, Szatmárnémetiben, Kolozsváron és Debrecenben eltöltött 55 évig tartó életpálya fontosabb történéseit.

Osztálytársai Egriben

Az 1890–1891. tanév végén az alábbi tantárgyakból vizsgáztak 1891. június 28-án:

1. Vallástan: Vallásos beszélgetések Kovács Lajos vezérkönyve nyomán a 8. fejezetig. Erkölcsi versecskék, s elbeszélések (Arany ABC). Imák az Ábécéből vagy a vezérkönyvből. Énekversek és éneklés a többi osztállyal együtt.

2. Nyelvtan: Beszéd- és értelemgyakorlat Nagy László kézikönyve nyomán: I–II–III. szakasz. Írva-olvasás. Tankönyv: Nyiri Péter – Magyar nyelvtan; dr. Emereczy Géza – Falusi iskolák könyve, Nagy László – Nyelvtani gyakorlatok könyve.

3. Mennyiségtan: Fejből számolás az 1–10-ig terjedő számkörben, mind a négy alapművelet és a közbeeső pénznemek és mértékek ismertetése. Számjegyek írása. Tankönyv: Kovács Lajos – Mennyiségtan.

4. Földrajz: Beszéd és értelem útján való előkészítés. Tankönyv: Kátay Lajos – Szatmár megye földrajza, A Magyar Királyság földirata, valamint dr. Emericzy – Falusi iskolák könyve.

5. Történet: Csak a harmadik osztálytól tanultak.

6. Természetrájz: szintén.

Csúry Bálint osztálytársai (a „lógók” vagy „kezdők”): 21 tanuló.

Hegy Kálmán, Budaházi Sándor, Magoss Gedeon, Csapó Ferenc, Kósa István, Kádár Bálint, *Csúry Bálint*, Mráz József, Nagy Albert, Batári János, Kis Sándor, Mándi Erzsébet, Csukat Juliánna, Papellás Erzsébet, Kósa Rozália, Lengyel Juliánna, Kádár Eszter, Bornyász Imre, Nagy Erzsébet, Balogh Erzsébet, Bornyász Mária.

A II. osztályba beírva: 31 tanuló.

A III. osztályba beírva: 10 tanuló. A név után zárójelben az osztályzat.

Karikás Károly (jó), Magoss Sándor (jó), Karikás Sándor (jó), Borbély József (túrhető), Kósa Gergely (jó), Riskó István (jó), Dul Sándor (jó), Kocsis József (jó), Kósa Juliánna (jó), Dens Gábor (gyenge).

A IV. osztályba beírva: Kósa Klára.

Az V. osztályba beírva: Kelemen Margit.

VI. osztály nem volt.

Csűry Bálint és osztálytársai az 1891–1892-es tanév végén tartandó vizsgán (1892. június 26.) az alábbi tantárgyakból vizsgáztak: vallás, nyelvtan, mennyiségtan. (Vö. az előző tanévben már ismertettük részletesen.)

„Mit tanult és miből vizsgázott Csűry Bálint az I. osztály végén az 1891–1892-es tanévben?”

1. Imák: reggeli, esti, étel előtt és után, tanulás előtt és után;
2. Illedelmi szabályok: reggel, este, templomban, iskolában, utcán, asztalnál és akárhol légy;
3. Egyes szavak és rövidebb mondatok írása;
4. Számtanból: 2, 3, 4, 5 és 6-tal számolás fel és le 1-20-ig 1-50-ig. Egyszer egy 1-30-ig a nagyobb I. osztállyal.

Érdekesség: Csűry Bálint az 1892–1893-as iskolai évben ismét I. osztályos, mivel az 1893. év június 25-én tartandó vizsgán megjelent a 19 osztálytárs társaságában.

A névsorban Csűry a harmadik, (az osztályzat szerint):

Kondor Imre (kitűnő), Magoss Gedeon (dicséretes), *Csűry Bálint (jó)*...

„1893. június 12-én az iskolát meglátogattuk, a tanító urat foglalkozásában találtuk. A növendékeket osztályonként és órarend szerint kikérdeztük, szám- és nyelvtanból, valamint olvasásból is alaposan megvizsgáltuk, az eredmény teljesen kielégítő.”

A Jegyzőkönyvet aláírták: Kádár János tanító, valamint az ellenőrzést végző Hajdu Zsigmond és Zágonyi György.

Az 1893–1894-es tanév végén, július 1-jén tartandó közvizsgán megjelent II. osztályos Csűry Bálint az alábbi tantárgyakból vizsgázott, példás magaviselettel, elégséges osztályzattal a 13. a névsorban.

1. Vallástan: Vallásos beszélgetések – Kovács Lajos Vezérkönyve nyomán a 8. fejezettől tovább; ugyanennek nyomán a Teremtés, Ábrahám és József történései; Jézus születése, Keresz-

telő János, Tanítványok választása, Tanítványok nevei, Jézus utolsó útja. Erkölcsi versek és elbeszélések. Imák. Énekek, versek az első csoporttal és a többiekkel;

2. Nyelvtan: Beszéd- és értelemgyakorlatok folytatása, IV., V., VI. szakasz. Írás és olvasás. Egyszerű, puszta mondat és az írásjelek megnevezése. Néhány versescske;

3. Mennyiségtan: Az 1-100-ig terjedő számkörben a négy alapművelet fejből és írva, s az e körbe tartó pénznekem és mértékek ismertetése. Római számok I-től C-ig (a III. osztály után aztán folytatja tovább);

4. Földrajz: Beszéd- és értelemgyakorlat az iskolahelyiségről, községről, határról, szülőföldről, hazáról s a világtájak, látóhatár és látókör ismertetése.

A III. osztályban 7 tanuló tanult: Hegyi Kálmán, Kósa István, Budaházi Sándor (mindhárman „jeles”), Mráz József, Debreceni Ferenc, Csúry Zsigmond (Bálint testvére), Magoss Etelka.

A IV. osztályban 8 tanulója: Miskolczi József, Kallós Antal, Német Sándor, Karikás Lina, Kádár Rozália, Kallós Mária, Márton István, Deusch Hani.

Az V. osztályban három lány: Kádár Mariska, Kádár Erzsébet, Szabó Emília.

„Az egri református elemi népiskolába járó tanuló gyermekek közvizsgálata az 1894. év, július hó 1-jén tartatott meg a helybeli lelkész-tiszteletes Magoss Ferenc úr elnöklete alatt és a nagyszámú hallgatóközönség előtt.”

Magoss Ferenc református lelkész leánya (Erzsébet) lesz később Csúry Bálint felesége.

Az 1894-1895-ös tanévben a beiratkozott tanulók osztályonként:

Kezdők: 15 tanuló (4 lány + 11 fiú); I. osztály: 56 tanuló (24 lány + 32 fiú); II. osztály: 17 tanuló (8 lány + 9 fiú);

III. osztály: 12 tanuló (3 lány + 9 fiú): Kondor Imre (jeles), Weisz Zoltán (jeles), *Csúry Bálint* (jeles), Kerti Imre (jó), Pap Miklós (jó), Magoss Gedeon (jó), Karikás Antal (jó), Tasnádi Zsigmond (jó), Nagy József (túrhető), Szabó Erzsébet (jó), Weisz Anna (jó), Kádár Eszter (jó).

IV. osztály tanulói: Hegyi Kálmán, Kósa István, Budaházi István, Mráz József, Debreceni Ferenc, Csűry Zsigmond, Deusch Hani, Magoss Etelka.

V. osztály tanulói: Karikás Sándor, Weisz Kálmán, Miskolczi József.

VI. osztály tanulói: Kádár Mariska, Kádár Erzsébet, Szabó Emília.

Mit tanultak a III. osztályban?

1. A Bibliának Ószövetségi részéből. 1. Fogságból való visszatérés. 2. Jób - az Újszövetségi részéből: Hegyi prédikáció, Jézus tanításai, a Kapernaumi százados, az irgalmas Samaritánus, a tékozló fiú, a Gazdag és Lázár, a farizeusok és publikánusok.

2. A Zsoltárból: VI. 1,2 v., V. 1,2,3 v. VIII. 1,2,3 v.; XXIII. 1,2 v. XLII. 1,2,3 v.; XCV. 1,4 v. XCVI. 1,4,5,6 v.; CV. 1,2 v.; CXXXIV. 1,2 v.; CXLVI. 1,2,3,4 v.; 146.D. 1,2 v.; 163 D. 1,2,3 v. 164 D. 1,2 ; 173 D. 1,2,3 v. 178 D.1,2,5 v. (D = Dicséret, v = vers).

3. Nyelvtanból: egyszerű és bővített mondatok; beszédrészek: főnév, melléknév, számnév, névmás, birtokos ragozás; birtokos névmás, határozószók, idő-, hely-, ok-, és módhatározók, ige- ragozás.

4. Történeti életrajzból: Árpád, I. István, I. Endre, I. Béla, I. László, Könyves Kálmán, IV. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás.

5. Földrajzból: A tiszántúli kerületből 12 megye.

6. Természetrajzból: Állatországból: emlősállatok, madarak, hüllők, kételtűek, halak, rovarok, patkányok, férgek, puhányok stb.

7. Számтанból: a négy alapl művelet. Kisebb métermértékek.

8. Szavalati versek, írás.

1895. június 30.

Jegyzette: Kádár János, ev. ref. tanító

Az 1896. évi június 26. napján tartott közvizsgán megjelent tanuló gyermekek névsora (zárójelben a vizsgán kapott osztályzat):

VI. osztály: Karikás Sándor (jeles), Miskolczi József (jeles).

V. osztály: Hegyi Kálmán (jeles), Kósa István (jeles), Magoss Etelka (jeles), Deusch Hani (elégtelen).

IV. osztály: 11 tanuló jelentkezett a vizsgára. Csúry Bálint osztálytársai:

A név után, zárójelben, a magaviselet és osztályzat következik.

1. *Csúry Bálint (példás, jeles).*

2. Debreceni Ferenc (szabályos, jeles).

3. Magoss Gedeon (szabályos, jeles).

4. Pap Miklós (szabályos, jeles).

5. Kondor Imre (jó, jeles).

6. Csúry Zsigmond, Bálint testvére (jó, elégséges).

7. Karikás Antal (jó, elégséges).

8. Tasnádi Zsigmond (jó, jeles).

9. Szabó Erzsébet (jó, jeles).

10. Weisz Anna (jó, jeles).

11. Kádár Eszter (jó, jeles).

III. osztályban: 8 tanuló (3 lány + 5 fiú) volt beírva.

II. osztályban: 17 tanuló (8 lány + 9 fiú) volt beírva.

I. osztályban: 56 tanuló (24 lány + 32 fiú) volt beírva.

Kezdők: 15 tanuló (4 lány + 11 fiú) volt beírva.

Milyen tantárgyakból és miből vizsgázott
a IV. osztály elvégzése után?

1. A Bibliának Újszövetségi részéből: Utolsó vacsora; 2. Jézus elfogatása; 3. Jézus halálra ítéltetése; 4. Jézus halála és eltemetése; 5. Jézus Krisztus feltámadása, Mennybemenetele; Szentlélek kitöltetése; A 12 igazság. Alkalmi imák.

2. A Zsoltárból XXXII. Zs.1,2 v.; XXXIII. Zs.1,2 v.; XXXV. Zs. 1,3 v.; L. Zs.1,2 v.; LXVI. Zs.2. v.; LXXVII.8. v. LXXXIV 5

és 6 v.; XC 2,5 v.; XCII 7 v.; CXIX 1,2 v. CXXXVIII 1,2 v. CXL 1.v. CL 1.v.

Dics. 37.D.1,2 v.; 61.D. 1,2,3 v.; 70.D. 1,2,3 v.; 72.D. 1,2,3 v.; 162.D. 1,2,3 v.

Első énekek és egyházi beszéd előtti énekek.

3. Nyelvtanból: Bővített mondatok – hely-, idő-, mód-, ok-, cél-, eredet-, állapot és részeshatározói bővítések. Szóképzés és kötőszók.

4. Történelemből: II. Lajos, Zrínyi Miklós, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc, Mária Terézia, Deák Ferenc.

5. Földrajzból: Dunáninnen, dunántúli és tiszántúli kerület.

6. Természettudományból: Növényországból néhány ismert növény.

7. Számтанból: Négy alapművelet. Közönséges törtékből a négy alapművelet, tizedes törtékből összeadás, kivonás, szorzás.

8. Írás, Olvasás és Szavalmányok.

„Az 1897. év június 27. napján tartott Közvizsgán megjelent tanulógyermek névsora” (a név után, magaviselet, osztályzat):

V. osztály

1. Hegyi Kálmán (szabályos, jeles. Anyai nagyanyám testvére volt – K.K.)

2. Papp Miklós (szabályos, jeles).

3. Weisz Zoltán (jó, jeles).

4. *Csúry Bálint (példás, jeles).*

5. Magoss Gedeon (jó, jó).

6. Kondor Imre (jó, jó).

7. Tasnádi Zsigmond (jó, elégséges).

8. Szabó Erzsébet (példás, jeles).

9. Kádár Eszter (jó, jeles).

IV. osztály: 4 tanuló

Mándi Sándor, Csatári Zsigmond, Kósa Ferenc, Kallós Emília

III. osztály: 10 tanuló

II. osztály: 17 tanuló

I. osztály: 54 tanuló

Kezdők: 21 tanuló
Egri, 1897. június 27.

Jegyzette: Kádár János, ev. ref. tanító

Csűry Bálint nem szerepel a következő évi, 1898. június 26-án tartott közvizsgán. Az ugyanott végzett 9 tanulóból csupán 4 tanuló vizsgázott.

A korabeli dokumentumok nem említik Csűry Bálint nevét az iskolai év végén.

„Ebben az egyszerű, világos és örök értékeken nyugvó, munkás és vallásos életben folyt le egész gyermekora. Itt tanult játszani, tréfálni, nevetni, itt tanult írni, olvasni, különösképpen pedig itt tanulta meg azt a magyar nyelvet, amelynek hű őre, buzgó kincskeresője és tartós bűvára volt egész életében. Itt raktározta el lelkébe a gyermek- és ifjúkor ezer benyomását, a népi élet sok-sok pillanatkép s a szamosháti magyar népi lélek számtalan finom megnyilatkozásának emlékét.” (Bakó Elemér)

Egy érdekesség: Magoss Gedeon végig osztálytársa maradt Egriben, s ő sem szerepel a későbbi helybeli iskolai nyilvántartásban. Viszont osztálytársa maradt Csűry Bálintnak a Szatmárnémeti Református Főgimnáziumban és egyszerre végeztek 1905-ben.

A Szatmári Református Főgimnázium tanulójaként

A Szatmári Református Főgimnázium több mint 450 éves múltra tekint vissza. A vidék egyik legjelentősebb oktatási intézményeként, mindig a haladást, fejlődést szolgálta, a térség lakosságának felemelkedése érdekében.

A 20. század első éveiben az akkori vármegye egyik legjelentősebb oktatási intézményeként tartják számon a Szatmári Református Főgimnáziumot. A nagy múltú kollégium, mely közvetlenül a reformáció után jött létre, a 19. század utolsó évtizedében, jelentős bővítéssel esett át. 1890–1891 között felépítik a Rákóczi utca felőli részt, és az egész épületre felhúzzák az

emeleti részeket. Ekkor készül el az első emeleten a fenntartó egyháztanács tanácskozó terme is, festményeivel, amely ma tanári szoba.

„Az évszázadok során a jól képzett oktatói közösségének tevékenysége révén számos tehetség kibontakozását idézte elő. Ezek között tartjuk számon Csűry Bálintot is, a kiváló nyelvész, a Szamosháti szótár és más értékes nyelvészeti, tudományos művek szerzőjét.” (Balogh Géza 2004)

Amint már jeleztem, Csűry Bálint 1897-ben végezte el az V. osztályt. Nem lehet tudni, miért kellett várnia négy évig tanulmányainak folytatásával. Már 15 éves, amikor 1901 őszén beiratkozott a Szatmárnémeti Refomátus Kollégium V. osztályába.

Az intézmény akkori igazgatója Borsos Benő latin szakos tanár, s mellette jelentős tapasztalattal rendelkező okleveles tanárok álltak, pl. Bakcsy Gergely, Szabados Ede, Mátrai Lajos, akik bizonyosan befolyásolták személyiségének alakulását.

Az V. osztályban elért tanulmányi eredményei alapján az év végén az osztály második tanulója Csűry Bálint volt, Csépké Béla volt a legeredményesebb diák. Bálint rendkívül szorgalmas és bekapcsolódik az ifjúsági könyvtár tevékenységébe, az énekkar tagja, képviseli osztályát az ifjúsági segédegyletben.

Mivel szokás volt a könyvtár adományokkal történő gyarapítása, Csűry már az első évben három könyvet adományoz.

Az iskola vezetősége, a fenntartó egyházközség igyekezett jutalmazni a kitűnő és jó eredményeket elért tanulókat. Csűry – mivel tandíjmentességet élvezett – csupán a tandíj felét, azaz 20 koronát kellett befizessen. Ezenkívül 10 korona jutalmat kapott a tanulmányi eredményeiért. Az akkori diákoknak szorgalmi feladatokat kellett elvégezniük, amelyek fokozták a tanulók érzelmi világának, magatartásának és eszmerendszerének megalapozását.

A következő iskolai évben osztályfőnökük Bagothai Sámuel. Csűry ismét bebizonyítja, hogy a vidékről származó diák is lehet éltanuló. Ismét a második legjobb eredményt éri el. Csupán mennyiségtanból és testgyakorlatból volt 2-es osztályzata. Két korona jutalmat kap az énekkarban való tevékenységért. A Kölcsey Kör tagja a kezdetektől. A kiírt pályázat címe: *Miért és*

mennyiben kifejezői minden időben nemzeti közérzetünknek Kölcsey Himnusza és Vörösmarty Szózata? Az ő dolgozata is bekerült a díszkönyvbe.

Kiváló tanulmányi eredménye és gyarapodó tekintélye következményeként, az ifúsági segélyegylet vezetőségének választásakor a VII. és VIII. osztályosok mellett, egyedül őt választják meg könyvtárnoki minőségben.

Az 1903–1904-es tanévben Csűry Bálint VII. osztályos. A létszám 27, az osztályfőnök Bod Sándor volt. A német nyelv mellett most már a magyart is Szabados Ede tanítja az osztálynak. Csupán a testgyakorlatból kapott 2-es osztályzattal Csűry Bálint első tanuló, Borus Ferencsel azonos eredménye révén. Csupán 20 korona tandíjat fizet. A Kölcsey Önképzőkörben kifejtett tevékenységéért megválasztják főtitkárnak.

Szavalóversenyeket, iskolai ünnepélyeket és megemlékezéseket szerveznek Osváth Elemér tanár elnöklete alatt. Év végén Csűry Bálint kapta az 1897–1898-ban érettségizett tanulói alapnak a kamatját, azaz 8 korona 20 fillért, valamint 13 társával 20 koronát a segédegylet pénzsegélyből, mint kiváló diák 2 koronát és tápintézeti alap jövedelméből – még 24 tanuló társával – 42 koronát, a közös adományból 20 koronát és Badics Ferenc Fáy András életrajza című könyvét.

A Szatmáron eltöltött tanulóévekre a koronát a VIII. osztályban elért eredményei tették rá... Ekkorra már a diáktársak között a tekintélye, megbecsülése egyértelmű, s a tanárok is elismerik tehetségét és képességeit egyaránt. Ő volt a Kölcsey Önképzőkör alelnöke, amelynek tanári felügyelője Mátrai Lajos okleveles magyartanár.

Uray Géza felajánl 20 koronát egy szabadon választott történelmi értekezés témával. A pályázat díját a VIII. osztályos Csűry Bálint nyeri el. Témája: II. Rákóczi Ferenc, mint az önzetlen hazaszeretet példaképe.

Az egyéniről az irodalomban című pályaművével 10 koronát nyer. Az önképzőkörben végzett munkájáért 10 korona 50 fillér jutalmat kap, mivel március 15-én az ünnepi istentiszteletet követően Csűry Bálint VIII. osztályos tanuló ifjú lelkesedéssel méltatta a márciusi események jelentőségét.

Tanulmányi eredményei:

Tantárgyak	V. o.	VI. o.	VII. o.	VIII. o.
1. Vallástan	1	1	1	1
2. Magyar nyelv	1	1	1	1
3. Latin nyelv	1	1	1	1
4. Görög nyelv	1	1	1	1
5. Német nyelv	1	1	1	1
6. Történelem	1	1	1	1
7. Természetráajz	1	1	1	1
8. Mennyiségtan	1	2	1	1
9. Bölcseleti előtan	-	-	-	1
10. Testgyakorlat	2	2	2	2
11. Egyházi ének	1	1	1	1
12. Magaviselet	1	1	1	1
.....				
Tanulók létszáma	38	32	27	23

„Az iskolától búcsúzó diákok nevében Csúry Bálint kiváló növendékünk vett búcsút a tanári kartól és tanuló ifjúságtól egy szépen átgondolt beszédben” – olvasható az iskolai évről szóló igazgatói jelentésben.

Az 1904-1905-ös tanév végén érettségizett. Ismét bizonyított: a 23 jelentkezőből hárman vizsgáztak jelesre: Borus Ferenc, Csúry Bálint és Tar Zoltán.

Diáktársai az érettségien

(A név után, a diák vallása rövidítve: református, izraelita, római katolikus, görögkatolikus)

1. Babicsák József, ref.
2. Barazsu Pál, ref.
3. Boros Jenő, ref.
4. Borus Ferenc, ref.
5. *Csúry Bálint*, ref.
6. Göde József, ref.
7. Király Zsigmond, ref.
8. Kiss Endre, ref.

9. Krausz József, izr.
10. Kürthy Károly, ref.
11. Magos Gedeon, ref.
12. Markovits Samu, izr.
13. Nagy Béla, ref.
14. Nagy Gyula, ref.
15. Reiter Lipót, izr.
16. Rózner Jenő, izr.
17. Szabó Elemér, ref.
18. Szász Lajos, ref.
19. Szentgyörgyi Kálmán, ref.
20. Szerdahelyi László, r.k.
21. Tar Zoltán, ref.
22. Tomcsa Ernő, r.k.
23. Tóth Gábor, g.k.

A Szatmáron eltöltött tanulóévek eseményeit és Csúry Bálint tevékenységét ismerve, Balogh Géza, néhai kollégánk így összegezte:

A több évszázados múlttal rendelkező iskola jelentős állomása volt szellemi fejlődésének. Az iskola tanári karának szakmai felkészültsége, hozzáállása, a tanulók sikerének zálogaként fogható fel. Hozzászoktatták a tanulókat a következetes, tudományos munka feltételeihez és elvégzéséhez.

Az iskolai és tanórán kívüli tevékenységekben megkövetelték a pontos, folyamatos és alapos munkát, a fegyelmet, az erkölcsös magatartást, amelyről olvashattunk az évi igazgatói értékelésekben.

A tanórák, az önképzőköri előadások, a megemlékezések alkalmat szolgáltattak az ismeretek újrafelfedezésére, arra, hogy az iskola tanulóinak egy jelentős része felkészülten folytathassa tanulmányait az egyetemeken.

Csúry Bálint, a mindenkori tanítói, tanárai és lelkészei példáját követve, vált egyik legkiválóbb képviselőjévé a szatmári diákságnak, bebizonyítva, hogy egy vidéki iskolában is lehet olyan tudományos szakmai alapokat szerezni, amely kiindulópont lehet a további szellemi fejlődéshez.

„Ebben a környezetben szívódtak fel ritka-éles emlékezetébe a szamosháti népnyelv szavai, szólásai, közmondásai. A szamosháti környezet formálta ki pompás magyar nyelvérzékét, eredeti zamatú, ízes magyar beszédét, amely egyszerű, szerény, de határozott és munkás egyéniségével párosulva, Csúry Bálintot később mindenki szemében, itthon és külföldön egyaránt, a magyar népnyelvkutató élő és követendő fajképévé tette.“ (Bakó Elemér)

Legfontosabb művei

Csúry Bálint:

1909. *Teleky József gróf mint nyelvész*. Budapest: Athenaeum. Nyelvészeti Füzetek.

1910. *Az ige*. Budapest: Athenaeum. Nyelvészeti Füzetek.

1913. *A nyelvtudomány ismeretelméleti vizsgálata*. Besztercebánya: Hungária nyomda.

1925. *A szamosháti nyelvjárás hangjelentésformái*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.

1929. *Érintkezésen alapuló névátvitel*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. (1928-ban elhangzott akadémiai székfoglalója.)

1930. *Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról*. Kolozsvár: Minerva nyomda

1932. *A moldvai csángó igealakok*. Budapest

1935–1936. *Szamosháti szótár*. Budapest.

1936. *A népnyelvi búvárlat módszere*. Budapest.

1937. *Mássalhangzónyúlás, ikerítőds és a szamosháti nyelvjárásban*. Budapest.

1939. *A magyar kiejtés kérdése*. Budapest.

1939. *A szamosháti nyelvjárás felső nyelvállású magánhangzóinak története*. Debrecen.

Csúry Bálint-Kovács István:

1940. *Adalékok a magyar népnyelv e ~ é fele hangjaihoz*. (Szamoshát, Palócföld), Budapest.

Csúry Bálint:

1940. *Károlyi Gáspár bibliafordításának nyelvi hatásához*. Budapest.

Csúry Bálint műveinek jegyzéke az Új Magyar Életrajzi Lexikon alapján készült. (Vö. Magyar Könyvklub, 2001)

ÚT A VILÁGHÍRNÉV FELÉ...

Az egyetemi tanulmányok

A középiskola elvégzése után Csűry Bálint a kolozsvári egyetemen folytatja tanulmányait, ahol magyar-latin szakos tanári oklevelet, majd tudományos fokozatot – a nyelvtudomány doktora – szerez.

A Magyar Tudományos Akadémia már 1927-ben levelező tagjává választotta.

Egyetemi tanulmányainak elvégzése után a Kolozsvári Református Kollégium tanára 22 éven át (1910–1932).

Gellért Sándor kézírataiból ismerhető az alábbi történet: A kollégium egykori bennlakó diákjai mesélték, hogy éjjel WC-re menetkor a folyosón Csűry Bálint szobaajtaja előtt mentek el, s onnan még akkor is világosság szűrődött ki. Sőt, megtörtént, hogy az egyik reggel a diákok jöttek már az iskolába, Csűry kikiáltott az ablakon:

– Miért nem mentek már hazafelé? Ne zajongjatok itt. – Azt hitte ugyanis, hogy este van.

Örökösen tanult, időtlenségben élt, akárcsak Kölcsey Ferenc. Összefolytak előtte a nappalok és az éjszakák.

Az erdélyi nyelvjáráskutatás megalapozója

Hegedűs Attila szerint Csűry Bálint a magyar dialektológiának egyik legnagyobb alakja. Ezt igyekszik igazolni a munkásságát, elveit, tevékenységét és hatását bemutató tanulmánya. (Hegedűs Attila, 2011)

„Minden helyi nyelvjárásnak van saját normája. Ezt a normát az adott helyi nyelvjárást beszélők gyakori és folyamatos kapcsolat-rendszere tartja fenn.”

Egriben ismerte meg a paraszti gazdálkodást folytató életformát, a tisztességgel elvégzett munkát, a református szellemiséget. A szamosháti tájnyelven ismerte meg a világot, s ennek a világnak a nyelvi képe lett az alapélménye.

Banczerowski szerint: a világ nyelvi képe „nem más, mint azok által a nyelvhasználók által tapasztalt objektívan létező valóságnak a képe, akik hasonló tapasztalatokkal rendelkeznek, és hasonló értékeket vallanak”.

Csűry Kolozsváron kiváló fonetikai képzést kapott. Itt találkozik Gombocz Zoltánnal, akinek barátsága, affinitása a népnyelvkutatáshoz befolyásolja Csűry érdeklődését. Kolozsváron tökéletesíti németnyelv-tudását, s ennek köszönhető Csűry tudományos fejlődésében a Wörter und Sachen (1909–1942) hatása, amelynek köszönhetően megismeri a finn és észti kutatások eredményeit. „Csűry teljesen benne él kora népnyelvkutatásának fő sodrában: figyeli a németeket, a finneket, de az egész Európát is.” (Hegedűs Attila uo.)

1936-ban Csűry kijelenti: a népnyelv kutatásában és megőrzésében a „*néplélek tudatos és intézményes önvédelme nyilatkozik meg.*”

Laziczius az európai törekvésekkel párhuzamosan mutatja be a magyar dialektológia útját, és így válik világossá a hazai nyelvészek számára, hogy az anyaországban hiányzik a nyelv-atlasz.

1939-ben Csűry felismeri a nyelvjáráskutatás előtt álló feladatokat és sürgeti nyelvésztársait: „a magyar nyelvbúvárlatnak is el kell jutnia végre módszereiben és célkitűzéseiben a népnyelv monográfia-szerű feldolgozásának fokához s az azt szükség-szerűen kiegészítő nyelv-atlaszok korához.” (Csűry Bálint, 1939)

Mit gondolt Csűry a nemzeti önazonosságról és önismere-tről? Idézzük a második világháború előtti gondolatait: „fájdalommal kell tapasztalnunk a magyar lelkiességből egy olyan vonás hiányát, amely a legnagyobb megtartó erők egyike közé tartozik. Ez a vonás a faji öntudat ellenőrző és megőrző ereje (...) magyar nemzetünk nyelve, s a vele szervesen összefüggő költé-

szete, hitvilága, világnézete és kialakult magán és társadalmi szokásainak összege, azaz kultúrája kellene legyen legsajátibb, legeredetibb vonásai.”

Szamosháti szótárában a néprajzi háttér fontosságáról így nyilatkozott: „ezzel tesszük teljessé annak az érzelmi és értelmi környezetnek a rajzát, melyben a nép képzet- és szókincse él, fejlődik. A néprajzi háttérről a jelentéstani oldal sokszor valósággal elválaszthatatlan.”

Például az Isten címszó után felsorolja a szó jelzőit (11), majd képes használatait, (46), felkiáltásokat, áldásokat, káromkodásokat, átkokat, szidalmakat, gyalázásokat, közmondásokat. Mindenikben szerepel az Isten szó.

Végül a néprajzi háttér: A holdat és a csillagokat nem szabad újjal mutatni, mert kiszúrjuk a jó Isten szemét.

Elvei elvezetnek a kommunikatív dialektológia felé. Ha netán ma is figyelmesen fellapozzuk Csúry szótárát, azt tapasztaljuk, hogy egyértelműen megjelenik és megjelölődik a szavak szociális érvénye, kommunikatív értéke, a nyelvjáráson belüli rétegnyelvi besorolása, valamint stílusminősítése.

Debrecenbe kerülése után, számára nyilvánvaló volt, hogy a kutatómunkához tanítványok kellenek és olyan munkatársak, akik az általa kitűzött célokért az általa képviselt elvek alapján dolgoznak.

Egy ilyen kiváló tanítványnak bizonyult – a sok közül – Imre Samu, aki kijelentette: „egyfajta enyhe professzori erőszak hatására lettem nyelvész”.

Nyelvjárás kutatás Erdélyben 1918–1989 között

A nyelvjárás kutatás a nyelvtudomány ama ága, mely a nyelv vízszintes, területi tagoltságát, egy-egy vidéken kialakult, a köznyelvtől többé-kevésbé eltérő változatát, a nyelvjárásokat tanulmányozza. A nyelvjárás kutatásba beletartoznak a nyelvátlasz munkálatai, a szakszógyűjtés, a helynévkutatás és személynévkutatás, a népi mesterségek szókincsének szótározása, a nyelvjá-

rási leírások, a nyelvjárási jelenségekről szóló cikkek, tanulmányok, monográfiák.

A nemzetiségi lét viszonylatában a nyelvjárások, tájszólások ismerete egyben az önismeret ébrentartásának és elmélyítésének eszköze.

Az erdélyi magyar nyelvjárások kutatásának történetét már a 16. században Geleji Katona István, a 17. században Mikolai Hegedűs János nyitja meg, és 1918-ig többek közt Erdélyi János, Baróti Szabó Dávid, Gyarmathi Sámuel, Döbrentei Gábor, Hunfalvy Pál, Kriza János, Viski Károly, Ősz János és Horger Antal folytatják.

Nyelvjárásaink Erdélyben: moldvai csángó, székely, mezőségi, kalotaszegi, szilágysági, bihari, szatmári (szamosháti), bánsági nyelvjárások.

A számon tartott nyolc magyar nyelvjáróterület közül a csángó, a székely és a mezőségi kimondottan a mai Romániához kötődik, míg a szamosháti, bihari és a kalotaszegi, valamint a bánsági nyelvjáróterületnek csak egy része kötődik Romániához.

1863-ban Kriza János kiadta népköltési gyűjteményét *Vadrózsák* címmel. Szinnyi József szerkesztésében Budapesten megjelenteti a *Magyar tájszótár I-II.* kötetét 1893–1901 között.

1920-ig számos tudományos munka jelenik meg nyelvjárás-kutatóink jóvoltából. Pl. Horger Antal a *Magyar Nyelv* című folyóiratban közölt írásokat a székely nyelvjárások fölosztásáról (Budapest, 1905).

1906–1907-ben Yrjö Wichmann gyűjtött értékes anyagot a moldvai csángó-magyarokról, amit aztán majd Csúry Bálint és Artturi Kannisto adott ki 1936-ban Helsinkiben. Az előbbi tanulmány igen értékes megfigyeléseket tartalmazott a beolvadófélben lévő moldvai magyarságról.

Szabó T. Attila ír tanulmányt *Kik és hol élnek a csángók?* címmel, amely a *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek III.* című kötetben jelennek meg 1972-ben.

„A moldvai csángók beolvasztása igen előrehaladott: a román köznyelvvé vált számukra, a magyar visszavonult a családba az ún. intimnyelv szintjére.” (Szabó T. Ádám, 1991)

Csúry Bálint és Szabó T. Attila a második világháború előtt gyűjtöttek és közöltek már nyelvjárási anyagot Moldvából. 1940–1944 között kolozsvári, illetve debreceni kutatók nem folytathattak nyelvjárásgyűjtő tevékenységet a moldvai csángók között. Köztudott, hogy Csúry 1941-ben meghalt, Szabó T. Attila 1940-ben átvette a kolozsvári magyar nyelvészeti tanszék irányítását. Tanítványaival, Márton Gyulával és Gálffy Mózessel Kalotaszegen gyűjtöttek.

Csak 1949 és 1962 között 92 moldvai magyar településen Szabó T. Attila irányításával kezdődhetett meg a moldvai csángó nyelvjárások 900 kérdést felölelő nyelvatlazsának gyűjtőmunkája.

1972-ben Márton Gyula megjelenteti *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* című munkáját. Gazda József kovásznai kutató igen értékes anyagot rögzített hangszalagra *Hát én hogyan siratnám* címmel, amely kiadatlan maradt.

1955-ben indultak meg Szabó T. Attila vezetésével a Román Tudományos Akadémia kolozsvári részlegén *A romániai magyar nyelvjárások atlaszának* munkálatai (132 falusi és 7 városi településen).

Murádin László – jóformán egymaga – hatalmas anyagot gyűjtött össze.

Szabó T. Attila az *Anyanyelvünk életéből* című kötetében írt a gyűjtött anyag sorsáról, megjegyezve, hogy az összegyűjtendő anyag felútján vagyunk. A következő kutatóközpontokat jelölték ki: Apáca, Zágon, Nagyszalonta, Érmindszent és Egri (Csúry Bálint faluja).

„Nyelvöldrajzi térképeink és szótáraink, a romániai magyar nyelvjárások atlasza munkatérképeken elkészült, de a diktatúra nem engedélyezte a kiadásukat” – állapítja meg rezignáltan Szabó T. Adám.

Ezek után Szabó T. Attila és Murádin László elkezdtek a meglévő anyagot szótárrá szerkeszteni. Közben jelentek meg Budapesten és Újvidéken, a Székelyföldön (Csík, Udvarhely, Gyergyó, Háromszék, Aranyosszék) összegyűlt nyelvöldrajzi gyűjtő- és kutatómunka eredményei.

Legalaposabb, európai színvonalon álló könyv e témakörben a Márton Gyula, Péntek János, Vöő István szerzőktől szár-

mazó *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai* című. A könyv 1977-ben jelent meg Kolozsvárt.

A romániai magyar nyelvjáráskutatás a két világháború között

A csángó nyelvjáráskutatás ebben az időszakban elsősorban Csúry Bálintnak köszönhető. Tanulmányai a moldvai csángó tájnyelv igealakjairól, a székely és a csángó hanglejtésről és a moldvai csángó kicsinyítő képzőkről a *Magyar Nyelvben* (1927, 1930, 1932) jelentek meg.

Artturi Kannisto finn nyelvészsel közösen 1936-ban kiadta Helsinkiben a nyelvjáráskutató Wichmann György hagyatékát, a német bevezetéssel és magyarázatokkal ellátott *Csángó Szótárát*.

A gyűjtést gazdagította Szabó T. Attila a Gajcsanáról származó adataival, valamint Szabó Ödön, aki 1953 nyarán végzett gyűjtése eredményét csak jóval később tehetette közzé az *Erdélyi Múzeum* hasábjain.

A második világháború utáni nyelvjáráskutatás

Az 1949–1962 között, a minden csángó településre kiterjedő nyelvföldrajzi gyűjtésből megszületett a nyelvjáráskutatás egyik legkiemelkedőbb vállalkozása, *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza*, amely csak 1991-ben jelenhetett meg Budapesten. A hatalmas anyag számos nyelvjárási tanulmány, monográfia kidolgozását tette lehetővé: pl. Gálffy Mózes tanulmányai a moldvai csángó nyelvjárás hangrendszeréről és mássalhangzó rendszeréről (NyirK, 1964); Murádin László közleményei a nyelvjárási szavak csángó megfelelőiről; Szabó T. Attila értekezései a csángó kicsinyítő-becéző képzőkről, a moldvai csángó csillagnevekről; Bura László tanulmánya az a-zásról; Márton Gyula két monográfiája: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (1972), *Igekötékek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban* (1974).

A székely nyelvjárás kutatása 1954-ben indult: Gálffy Mózes *A háromszéki nyelvjárásváltozatok hatása* című tanulmánya a Pais Dezső *Emlékkönyvben* jelent meg (Budapest, 1956). Különböző szaklapokban szerepeltek elemzések, amelyeknek szerzői: Vámszer Márta, Gálffy Mózes, Márton Gyula. Tájszavakat gyűjtöttek: Balogh Ödön (Gyimes), Szász Lőrinc (Gyergyócsomafalva), Márton Gyula (Háromszék), Murádin László (Szépvíz), Bán Péter (Székelymuzsna).

Az utóbbi évtizedek nyelvészeti jellegű szakirodalmának (Magyar Nyelv, Magyar nyelvjárások, Magyar Nyelvőr stb.) egyöntetű értékelése szerint, Csűry Bálint a magyar dialektológiának egyik legnagyobb alakja.

Hegedűs Attila jól érzékelteti a leendő nyelvtudós származásának, a bölcsőhelynek meghatározó szerepét. „Ritka a városból jött dialektológus. A 10 éves korig megszerzett alapnyelv (járás) ad egyféle biztonságot a dialektológus számára. Egri is feliratkozik Felsőőr, Marosmagyaró, Nagymon, Mihályi, Büki, Doboz, Nagykőrű mellé, ahonnan a 20. századi magyar dialektológusait elindították.”

Majd így folytatja: „Itt szívta magába azt a református szellemiséget, amely a tisztességgel elvégzett munkát helyezi életének középpontjába (Isten után, természetesen).”

„Itt tanulta megismerni a világot, s ennek a világnak a nyelvi képe lett az alapélménye. A világ nyelvi képe ugyanis nem más, mint azok által a nyelvhasználók által tapasztalt, objektívan létező valóságnak a képe, akik hasonló tapasztalatokkal rendelkeznek, és hasonló értéket vallanak.” (Bańcerowski Janusz 2006, 197.)

Csűry Bálint rendhagyó életműve a magyar nyelvjáráskutatás történetének két korszakára is kiterjed. A századforduló előtti és utáni évtizedeket átfogó, valamint az 1930-as évek vége és az 1940-es évek eleje közötti második fejlődéstörténeti korszaka.

„A Csűry-életmű kétharmad része az elsőre, azaz a magyar dialektológia kialakulásának a korszakára, egyharmad része pedig az 1930-as évek végére és az 1940-es évek eleje közötti másodikra, azaz az intézményes magyar nyelvjáráskutatás korszakára esik.

Az 1918-as történelmi korszakforduló a magyar nyelvjárás-kutatás korabeli történetének is az egyik legkíméletlenebb külső meghatározója. A magyar nyelvterület szétdarabolásával ugyanis kettős létformára kényszeríti a diszciplinát: a magyarországi magyar és a kisebbségi magyar nyelvjárásra tagolja.” (Csomortáni Magdolna, 2011)

Imre Samu korszakértékelése szerint: megosztó erőivel tovább mélyíti a tudománynak századforduló után bekövetkezett válságát. A válság a magyar nyelvtudományban bekövetkezett szemléletváltásra vezethető vissza elsősorban, mivel az élőnyelvi kutatásokat háttérbe szorító történelmi szemléletnek kedvezett. Ehhez járult hozzá az ország korabeli kedvezőtlen gazdasági helyzete is.

„A második korszakhatárt éppen a Csűry-életmű teszi felettből kedvező helyzetbe. Az intézményes keretek közötti rendszeres, tervszerű, új minőségű nyelvjárás-kutatás megteremtésének a gondolata jegyében zárja le a válságba jutott első korszakot, illetve nyitja meg a tudomány azokat ismét az európai színvonalra emelő következő fejlődéstörténeti periódust.” (Csomortáni Magdolna, 2011. uo.)

Csűry életműve szervesen összefügg a magyar nyelvjárás-kutatás 20. századi történetének mindkét korszakhatárával.

A kolozsvári korszakának az első korszakában még a területi szempontból egységes magyar nyelvjárás-kutatás ígéretes erdélyi képviselője.

Második korszakában már a kisebbségi erdélyi magyar nyelvjárás-kutatás intézményes megalapozója. Az intézményes magyar nyelvjárás-kutatás központjai voltak: a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete (1939–1949), a debreceni Magyar Néprajzkutató Intézet (1938–1949), a kolozsvári Erdélyi Tudományos Intézet (1940–1947). Ezek közül a két utóbbival volt Csűry Bálint közvetlen kapcsolatban. (Csomortáni Magdolna, 2011. uo.)

Akik a magyar nyelvjáráskutatásban követték és továbbfejlesztették az élő tájnyelvek kutatásait

A Csúry-életmű korszakalkotó életműnek tekinthető nemcsak a magyarországi magyar, hanem a kisebbségi magyar nyelvjáráskutatás történetében is. Ő szerves kapcsolatban állt az erdélyi nyelvjáráskutatással, sajátos módon járult hozzá annak megalapozásához is.

Az erdélyi magyar nyelvjáráskutatásban igen fontos szerepet töltöttek be azok a nyelvészek, akik folytatták és továbbfejlesztették az erdélyi és egyetemes magyar nyelvterület vizsgálatát: Márton Gyula, Péntek János, Balassa Iván, Kiss Jenő, Sebestyén Árpád.

A felsoroltak közül külön kiemelném a napjainkban is élő és aktívan tevékenykedő erdélyi Péntek János professor emeritust, valamint az anyaországi Kiss Jenő nyelvész professzort, mert ők azok, akiket gyakran idézek a munkám során. Ők a jelenkori magyar dialektológia hazai és nemzetközileg is elismert tudósai. Az ők írásait és előadásait hívom segítségül a választott témámban a bemutatott nyelvészeti jelenségek taglalásakor és más fejezetekben.

A kolozsvári korszak – 1908–1932

Az ún. kolozsvári korszak a magyar nyelvjáráskutatás első szakasza.

1918 előtt vajon hogyan került Csúry Bálint kapcsolatba a magyar nyelvjáráskutatással?

„A népi életforma, a népnyelv a Magyar Nyelvőr indulása (1872) az MTA, illetve a Magyar Nyelvtudományi Társaság (1903) tevékenységének köszönhetően Csúry a haladó nyelvjáráskutatási törekvések egyik legfontosabbikához társulhatott. A Magyar Nyelvtudományi Társaság tervezete a nyelvtudomány fejlesztését célozta meg, elsősorban a rendszeres kutatások megalapozására tesz kísérletet, ahogy azt a francia népnyelvkutatás tette.

A nyelvjárási anyaggyűjtés tárgyköre: a tájszavak, helynevek, szólások, közmondások. A Csűry-szótár ilyen szempontból példát mutatott.

Csűry Bálint a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományos Egyetem latin-magyar szakos hallgatójaként (1905–1909), már kora ifjúságában kapcsolatba került a Nyelvtudományi Társaság európai szellemiségű kutatási tervszövegét előirányozta népnyelvkutató törekvésekkel.” (Csomortáni Magdolna, 2011)

Budapest után Kolozsvár számított az ország második tudományos és irodalmi központjának. Az egyetem tudós tanárai: Böhm Károly, Palágyi Menyhért, Voinovich Géza, Zolnai Gyula. Ők jelentős hatást gyakoroltak a fiatal Csűryre. Zolnai Gyula tereli figyelmét a népnyelvkutatás irányába. Ő ajánlotta a Nyelvtudományi Társaság figyelmébe szamosháti tanítványát.

Csűryt 1908-ban a népnyelvi gyűjtők sorába fölveszik, és 100 koronát szavaznak meg nyelvjárási tanulmányai elősegítésére.

Meghatóan szép jellemzést olvashatunk Csűryről: „Szárma-zása, neveltetése, egész lelkivilága folytán kialakult benne a népi élet egészének ismerete, a népi lélek összes megnyilvánulásai iránt való érdeklődés s bizonyos magával ragadó, lelkes tárgyszeretet, amellyel (...) a kutatott terület népi életének összes részleteit vizsgálat alá vették.” (Bakó Elemér, 1941. 6.)

Nyelvjárási gyűjtőként először a Szamoshát, a szülőföld feltárására indult, amely a korabeli felmérések szerint a magyar nyelvterület kevésbé ismert vidékei közé tartozott. Szülőfaluja, Egri népnyelvi gyűjtésével kezdi tudományos gyűjtőmunkáját, s a település helynévgyűjteményét a Magyar Nyelvőrben 1908-ban közzé is teszi.

„Már ekkor tanúbizonyságot ad alapos módszertani és tárgyi felkészültségéről, amelyeket egyetemi hallgató korában szerzett, rendkívül alapos nyelvtudományi ismereteinek, valamint ezek birtokában végzett népnyelvi elméleti és gyakorlati módszertani tanulmányainak köszönhetően.” (Csomortáni Magdolna, 2011)

A „népnyelv” elnevezés Csűrynek köszönhetően terjedt el a magyar dialektológiában. Elutasítja azt a laikus vélekedést, miszerint csak az „érdekes sajátságokat” tartalmazó nyelvjárások érdemesek vizsgálatra.

Ugyancsak tőle származik a következő kijelentés: „a hangokban s a belőlük keletkezett szavakban éli a nyelv a maga természetes életét.”

Újabban Kiss Jenő (2005) tisztázta a népnyelv jelentéseit: 1. 'nyelvhasználati mód', beszédmód' 2. 'nyelvjárás', 3. 'valamely etnikus nyelv'.

Csűry nyelvjárásvizsgálatokkal kapcsolatos műveiből kitűnik, „melyek azok a szempontok és követendő módszerek, amelyeket a kutatóknak követniük kell: a magyar tudósnak elsősorban a nyelv tényeibe s azok vizsgálatába kell elmélyednie.”

Zolnai Gyula tereli a fiatal Csűry figyelmét a népnyelvkutatás irányába, és ajánlotta a Nyelvtudományi Társaság figyelmébe tanítványát, kiemelve annak alapos nyelvészeti felkészültségét, kutatói hajlamát, adottságait.

Csűry Bálint munkásságának kezdeti kolozsvári korszakát Csomortáni Magdolna így összegzi: „A háborús viszonyok ellenére figyelemre méltó eredményeket tudott felmutatni, lerakva kutatási elképzeléseinek az alapjait is, voltaképpen egy kolozsvári központú erdélyi nyelvjárás-kutatási modell lehetőségét is megteremti, amely a régióban gondolkodó európai nyelvjáráskutatás első virtuális magyar modelljének is nevezhető.”

1918 után is Kolozsváron maradt, s új tudományos feladatokat tűzött ki maga elé. Erdélyben ebben az időben ő az egyetlen magyar nyelvész.

Továbbra is folytatja a nyelvjáráskutató programját. Korabeli nyelvjáráskutatásai az erdélyi kisebbségi tudományos kutatások jellegzetes kezdeti modelljébe illeszkednek, amely az erdélyi magyarság kényszerű körülmények kialakította nemzeti-ségi tudatának a bizonyítéka.

„A kisebbségi sorsba került erdélyi magyar középrétegek kezdetben nehezen ismerték fel a maguk valóságos helyzetét és feladatait.” (Pomogáts Béla, 1983. 42.)

Csűry sem kerülhette el a válságos időszakot. Megtorpant, bizonytalanság lett úrrá rajta, amely egy ideig megbénította tudományos munkáját. Mindezt tetézte az a tény is, hogy az akkori Erdélyben nem alakulhattak ki a tudományos kutatás és képzés szükséges keretei.

Fokozatosan eszmélt rá az erdélyi értelmiségi arra, hogy meg kell találnia a megmaradás lehetőségeit. Ehhez pedig erőt és biztatást adott az együttélő népek testvérisége, a nemzeti felelősségtudat, az erdélyi táj szeretete, a szülőföldre való ragaszkodás, a nemzeti nyelv és kultúra fenntartása, a transzszilvanizmus ideológiája.

A huszas évek erdélyi magyar tudós társadalma az Erdélyi Múzeum Egyesület körül szerveződik. Csűry munkatársa lett az Erdélyi Irodalmi Szemlének, majd az Erdélyi Múzeumhoz csatlakozik, mert annak az volt a feladata és hivatása, hogy a magyar tudományosság hagyományát Erdélyben fenntartsa.

Nyelvjárási gyűjtőként először a Szamoshat, a szülőföld feltárására indult, amely a korabeli felmérések szerint a magyar nyelvterület kevésbé ismert vidékei közé tartozott. Ebben az időszakban szülőfaluja, Egri népnyelvi gyűjtésével foglalkozik és közzé is teszi gyűjtőmunkája eredményeit a Magyar Nyelvőrben.

Benkő szerint a korabeli szakfolyóiratokban közölt írásai következtében Csűry azoknak nemcsak egyik leghűségesebb, hanem egyik legszínvonalasabb szerzője.

A kisebbségi magyar művelődési közeg sajátos hatást gyakorol Csűry nyelvjáráskutatásaira. Ezáltal továbbviheti, továbbfejlesztheti az előző korszakbeli témáit, elképzeléseit.

Bakó kijelenti: tanúbizonyosságot ad alapos módszertani és tárgyi felkészültségéről, amelyeket egyetemi hallgató korában szerzett, rendkívül alapos nyelvtudományi ismereteinek, valamint ezek birtokában végzett népnyelvi elméleti és gyakorlati módszertani tanulmányainak köszönhetően.

1930-ban Csűry Bálint a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar népnyelv magántanára lett. Ekkor már úgy ismerték, mint a magyar népnyelv legkiválóbb kutatóját.

Nagy lelki harcot vívott önmagával, míg eldöntötte ezt a nagyon fontos kérdést, s tudományos munkájának folytatását és kiegészítését látva meg maga előtt, elfogadta a debreceni tanszéket, a nagy fiinugor nyelvésznek, Pápay Józsefnek örökéget. Számára az új munkakör már eleve sokkal több munkát,

még nagyobb önemésztést, fáradságot, s ha lehet, még a kolozsvárinál is összehúzódottabb, szerényebb és szűkebb életet jelentett. A megváltozott munkakör lehetővé tette Csűry számára, hogy önmagát adja, vágyait kövesse, terveinek megvalósításán dolgozzék.

Csomortáni Magdolna a *Csűry Bálint, az erdélyi nyelvjárás kutatás megalapozója* című kiváló írásában részletesen beszél Csűry Bálint népnyelvkutató tevékenységének hatásáról, a kolozsvári korszakairól, az erdélyi nyelvjárás kutatási modellről.

„A két világháború közötti erdélyi témájú kutatásaival, illetve az azokra épülő intézményes kutatási tervezetével, amely az intézményes erdélyi népnyelvkutatás újszerű, hatékony európai modelljét valósítja meg, amely a kutatási tárgy természetéből adódóan és a kutatások helyszíne alapján szükségszerűen regionalisnak is nevezhető, ám szemlélete, elméleti, módszertani alapjaiban egyetemes tudománytörténeti alakzat.”

A debreceni korszak - 1932-1941

1932-ben a Debreceni Tudományegyetem magyar és finnugor tanszékének élére hívták meg. Márton Gyula tanulmányából ismerjük a debreceni korszak előzményeit, s azt is, hogyan válik Csűry Bálintból 1934 decemberében „végleges és rendszeres okleveles tanár”.

Csak hosszas belső vívódás után fogadta el a meghívást a Pápay József halálával megüresedett állásra.

1932-1941 között vezette a debreceni egyetem Magyar és Finnugor Összehasonlító Nyelvtudományi Tanszékét és ebből a szűk évtizedből is csupán négy-öt évre tehető az a tevékenység, amelynek alapján a tudománytörténet ma is Csűry-iskola néven emlegeti a köréje szerveződő népnyelvkutatói műhelyt.

A Csűry-életműben gyökerező, „intézményes keretek közötti erdélyi népnyelvkutatási eredményei szervesen illeszkednek az intézményes magyar népnyelvkutatás debreceni és budapesti központjainak népnyelvkutatási törekvéseihez, azokkal együtt készítve elő a magyar nyelvjárás kutatás atlaszok korának nevezett

harmadik fejlődéstörténeti korszakát.” (Csomortáni Magdolna, 2011)

Csúry Bálint debreceni korszakának bemutatásakor gyakran hívom segítségül a legavatottabb jelenkori debreceni nyelvész professzor, Hoffmann István (2011) kiváló tanulmányát, amelyet az erdélyi hallgatóság 2011 februárjában már hallhatott Szatmárnémetiben.

A debreceni egyetemet az ősi Református Kollégium hagyományaihoz kapcsolódva 1912-ben alapította meg a magyar állam. A tanszék első professzora Pápay József, akinek kutatási területe a finnugor összehasonlító nyelvészet volt. Pápay érdeme, hogy két évtized alatt a debreceni tanszék nemcsak a magyarországi, hanem a nemzetközi finnugrisztikának is elismert központjává vált (uo.). 1931-ben Pápay professzor elhunyt, s helyére méltó utódot kellett keresniük. Négy személy jöhetett számításba. Az elvárás: olyan nyelvész követheti a katedrán, aki tudományos és tanári kiválóság, és aki megfeleljen mind a magyar, mind a finnugor összehasonlító nyelvtudomány terén, s eredményes működést tud felmutatni.

A választás Csúry Bálintra esett, aki a Kolozsvári Református Kollégium tanára volt. Ő volt az egyetlen jelentős nyelvész Erdélyből, aki kapcsolatot tartott fenn a magyarországi nyelvész-társadalommal. A Budapesten élő és tevékenykedő Gombocz Zoltán és Melich János voltak legközelebbi társai.

Benkő Loránd (1990) szerint „Csúry Bálint volt a [Magyar Nyelvtudományi] Társaság folyóiratának, a *Magyar Nyelvnek* nemcsak egyik leghűségesebb, hanem egyik legszínvonalasabb szerzője, aki több mint száz közleménnyel gazdagította a Magyar Nyelv tartalmát.”

Más érdemei is voltak Csúry Bálintnak: pl. 1927-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1930-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen nyert magántanári címet a népnyelvkutatás körében tett habilitációja révén.

Vajon miért választotta mégis Debrecen a főváros helyett?

Balassa és Bakó szerint: Csúry választását elsősorban a szülőföld közelsége befolyásolta. Emellett, bár a Szamosháti szótár című főművének anyagát már összegyűjtötte, de a feldol-

gozás és megszervezés időszaka csak ezután következett, és Debrecen nyugodtabb, békésebb légkört ígért számára.

A szülőföld felcserélése nem ment zökkenőmentesen. Szabó T. Attila (1941,70), aki előbb tanítvány, majd barát lett, árnyaltan ecseteli Csűry lelki világát: „Csak a szótlan, kevésbeszédű lélekhez közvetlen közelbe került barátok és tanítványok kevese tudja, hogy milyen harcot kellett Csűrynek, a kötelességteljesítés és hűség kérdésében olyan komolyan gondolkozó embernek önmagával megvívnia.”

Mentségére legyen mondva: „Neki itt, Erdélyben nem nyílt és nem nyílhatott tér tanítványok nevelésére, tanítványok önálló kutató munkára való elindítására.” (uo.)

Mit és hogyan tanított Csűry Debrecenben? Ezekről számolnak be munkatársai és tanítványai: Szabó 1982, 45–46., Balassa Iván, Kálnási Árpád 1998, 10., Végh József 1941–1943, 234., Imre Samu 1991, 300. Csak néhány jellemvonás a fenti nyelvések emlékezéseiből:

„...hallgatói az előadásain és szemináriumain megkaptak tőle minden tudásanyagot, amelyre a vizsgák sikeres letételéhez szükségük volt...”;

„...egyik legbuzgóbb és legeredményesebben tanító tanár...”;

„...sok időt szánt a hallgatókkal való törődésre a tanórákon kívül is...”;

„...egyéniisége vonzotta magához a tanítványokat...”;

„...egyszerű ember volt, határozott, kedves egyéniség, szívesen társalgott munkát vállaló hallgatóival...”;

„...az egyetemen szinte családias volt körülötte a légkör, a hozzá legközelebb álló tanítványait pedig házába is meghívta...”;

„...mindenekelőtt jó tanár volt (...) és vonzó emberi tulajdonságokkal rendelkező személyiség, aki közvetlen, meleg emberi kapcsolatokat tudott kialakítani tanítványaival (...), és megtalálta a módját annak, hogy az ügy iránti lelkesedését átplántálja beléjük is.”

Hoffmann István a már említett előadásában így összegezi Csűry Bálint professzor tudományos teljesítményét:

1. tanári munkájának hitelét az a tudományos teljesítmény adta, amelynek súlyát aligha lehet mérlegre tenni;

2. Csűry sokirányú oktatómunkáját kellően színes tudományos előélet alapozta meg;

3. a nyelvjárási tematika csak az 1920-as évek második felétől válik meghatározóvá, a 30-as években pedig szinte egyeduralkodóvá munkásságában;

4. élete főművének, a Szamosháti szótárnak a munkálatai csaknem három évtizeden át folyamatosan jelen voltak Csűry tudományos pályáján, amely aztán szinte napjainkig hatóan számos regionális tájszótár szerzőjének szolgált elsőrangú mintául.

A debreceni korszak második szakaszában hozzákezdhetett nagyobb szabású terveinek megvalósításához. Mivel társakra volt szüksége, igyekezett kinevelni munkatársait a legkiválóbb tanítványai közül. Ezért gyakorta tartott nyelvjárásokkal foglalkozó előadásokat. A tananyagon kívül is sokat tett tanítványai nyelvjárási ismereteinek bővítése érdekében.

Imre Samu így emlékezett erre az időszakra: hetenként rendszeresen tartott lejegyzési gyakorlatot tanítványai számára.

Balassa Iván (1990, 18.) pedig megállapította, hogy Csűry Bálint *Népnyelvi bűvárlat módszere* (1936) című művét a tanítványok valóságos bibliájuknak tekintették. Szintén Balassa egy másik tanulmányában (1988, 46.) megjegyezte: „Az akkori magyar nyelvészek sorában az ő tudományát, emberségét, magyarságát tartottam a legtöbbre.”

Csűry meggyőződéssel vallotta, hogy a nyelvjáráskutatást a magyar nyelvtudomány részdiszciplinájává kell tenni, hiszen nyelvünk történetét a nyelvjárások nélkül töredékesen tudjuk megismerni. A *Mit akarunk?* című tanulmányában (Magyar Népnyelv 1. 3–6.) teszi az alábbi megállapítást: a finnugor összehasonlító nyelvészet is nagy kárát látja az e területen szereshető tudás hiányának. Ekkor jelenti ki: „Napjainkban Európa-szerte uralkodó tudományos mozgalom a népiségtudomány... nálunk is keltett ez a mozgalom bizonyos érdeklődést.”

A *Magyar Népnyelv* első kötete 1939-ben jelent meg Csűry Bálintnak köszönhetően. Az egész magyar népnyelvkutató irányzat kezdetét jelentette. Bár be kellett látnia, hogy az akkori trianoni határ két felén élő népnyelvkutatóknak nincsenek le-

hetőségeik az egész magyar nyelvterületre vonatkozó tervek megvalósítására. Debrecenben szaporodtak a gyűjtők, a munkatér egyre szélesedett. Ezzel szemben Erdélyben a népryelvkutatók száma sokkal kisebb, nincsenek anyagi lehetőségeik, mozgási szabadságuk korlátozott volt.

Csűry Bálint és munkatársai mindent megtettek azért, hogy elősegítsék a határon innen és túl élő kutatók munkáját. Kezdeményezésére elhatározták, hogy közös évkönyvben adják ki az egész magyar népryelvi terület kutatásának eredményeit. Csűryt elragadta a könyörtelen, túl korai halál. A *Magyar Népryelv* arra volt predesztinálva, hogy a magyar népryelvkutatást országos jellegűvé fejlesszék.

„1941 őszén a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézetének kezdeményezésére a magyar népryelvkutatók és nyelvészek budapesti értekezlete országos viszonylatban is legalább nagy vonalakban kijelölte a közös feladatokat és bizonyos határokat hozott a munka egységének biztosítása érdekében.” (Bárczi Géza, Szabó T. Attila, Magyar Népryelv. Csűry Bálint emlékének.)

Bakó Elemér a *Csűry Bálint élete és munkássága* című tanulmányában nyomon követhetjük a Csűry-életmű fontosabb írásait.

Származása, neveltetése, egész lelki világa folytán kialakult benne a népi lélek összes megnyilvánulásai iránt való érdeklődés, lelkes tárgy szeretet, amellyel a kutatott terület népi életének összes részleteit vizsgálat alá vette.

Élső nagyobb tanulmánya, *Teleki József gróf mint nyelvész* címet viseli, amelyben a 19. század első évtizedeinek nyelvi problémáival, a nyelvújítással foglalkozik. Kimutatja, hogy Teleki a nyelvet felsőbbrendű erőnek tartja, a nyelvművelést pedig fontos nemzeti kötelességnek tekinti.

Az ige című írásában az ige keletkezésével foglalkozik. Megállapítja, hogy az ige keletkezése egyidejű az első mondat elhangzásával. Az igét azonosítja a metaforával, amely az emberi beszéd egyik legnagyobb alkotó erőforrása, vagyis az embernek az a képessége, hogy a külső világ jelenségeinek bizonyos jelentést ad.

A nyelvtudomány ismeretelméleti vizsgálata című kiváló tanulmánya a nyelvet, a nyelvtudományt vizsgálja a Böhmféle ismeretelmélet fényében.

Bár fejtegetései mindig a tényeken alapulnak, később Gombocz Zoltán hatására belátta, „hogy a magyar tudósok elsősorban a Magyar nyelv tényeibe és az azok vizsgálatába kell elmélyednie.” (Bakó Elemér)

Akadémiai székfoglaló értekezésében, amelynek az *Érintkezésen alapuló névátvitel* címet adta, saját megfigyeléseit mutatja be a képzettársulás idevágó módjai szerint csoportosítva. Jellemző Csűryre, hogy gazdag példatárat szolgáltat a nyelvemlékekből, az irodalmi és népi nyelvből. Végül így összegzi mondandóját: az érintkezés lélektani alapja annak a jelenségnek, hogy az érintkező képzetek jelölési funkciójukat megváltoztathatják.

Bakó Elemér így vezeti be Csűry főműve, a *Szamosháti szótár* taglalását az előbb említett nagyszerű tanulmányában: „A nyelvfilozófia és nyelvélektan területéről Csűry hamarosan áttért későbbi kutatómunkájának legfőbb irányára, a szamosháti népnyelv szókincsének a lehető legteljesebb összegyűjtésére, a benne tükröződő magyar nyelvészeti és módszertani problémák boncolására.”

Munkássága elején hangsúlyozta a nyelvi jelenségek pontos megfigyelésének és hangtanilag hű feljegyzésének szükségességét. Rámutat a nép ajkán élő verses hagyományok és a közvetlen beszéd közt lévő különbségekre. Érdekesek azok a megfigyelések, amelyek a magánhangzó-orrhangúsodásra vonatkoznak, amelyek nyomon követhetők a szamosháti szókincsanyag gyűjtésekor készült jegyzeteiben.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság támogatásával – Gombocz Zoltán buzdítására – Csűry elkezdte az egyes nyelvjárások (székely és moldvai csángó, szamosháti) monografikus szótári feldolgozásának rendkívül eredményes tevékenységét. Ezek közül az anyanyelvjárásának tanulmányozása volt a legjelentékenyebb vállalkozás. Most már újult erővel folytatta az 1908-ban elkezdett munkáját. 1915-ig bejárta a Szamoshát falvainak, valamint a tiszaháti és ugocsai részek nyelvjárási szókincsét. Főművét húsz év szorgalmas munkájával és lankadatlan buzgalomával

valósította meg. Erre az időszakra esik Csűry sajátos munkamódszerének, a népnyelv monografikus feldolgozásának kibontakozása.

A *szamosháti nyelvjárás hanglejtésformái* című tanulmányában tisztázza a hanglejtés alapvető kérdését. A témával előzőleg Gombocz Zoltán és Tolnai Vilmos is foglalkozott.

„Csűry bebizonyította, hogy az erősségi és magassági változásokban, tehát a hangsúlyban és a hanglejtésben egyaránt szerepelnek értelmi és érzelmi tényezők. (...) Miután megállapította a beszédhangok és hangsorok különböző sajátságait (hangszín, tartam, erősség, magasság, szó- és mondathanglejtés), elemzi a hanglejtés alapjául szolgáló hangfekvést és hangmenetet, s megállapítja a magyar nyelvre vonatkozólag, hogy nincs határozottan kifejeződő szóhanglejtése.”

Hangtani búvárlatai során Csűry foglalkozik a szamosháti nyelvjárás magánhangzóinak orrhangúsodásával a *Nasalisatiós jelenségek a szamosháti nyelvjárásban* című tanulmányában. Csűry megfigyelései szerint: „Ha a magánhangzóra orrhangú mássalhangzó s erre spiráns vagy likvuida következik, nyelvjárásban nem artikulálják az orrhangú mássalhangzót, ellenben az azt megelőző magánhangzó egész terjedelmében orrhangúvá válik: az orrhangú mássalhangzó mintegy felszívódik az előző magánhangzóba.” Pl. patkáhus, cigájány, hijázik, teh’hus, p’zes, rokoság-ság, t’fereg, k’ve. Ez a szabály csak a szájüregben képzett orrhangú mássalhangzó (m) csak ajakkal képzett réshang (f,v) előtt olvad bele az előző magánhangzóba.

A *Magánhangzók elisiója a tiszaháti és ugoccai nyelvjárásban* című tanulmányában a magánhangzók elisiójáról értekezik. Csűry szerint ez a jelenség rendszerint két magánhangzó érintkezése alkalmával tapasztalható, vagyis vagy az első vagy a második hangzót a kiejtésben kivetí.

Csűry kijelentette, hogy a Szamosháton ez a jelenség kiveszőfélben van, de a Tiszaháton és Ugocsában elterjedt jelenség. a. Pl. krassai helyett krassi-t ejtenek, peleskei helyett peleski-t ejtenek; b. Két szó érintkező határán a két érintkező magánhangzó egyike gyakran kiesik: kinyitott’a kaput; nyitv’itt az aitóu?; \futn’innét. Megállapítja, hogy az elisió a magyar nyelvterület meglehetősen nagy részén ismeretes.

A moldvai csángó igealakok című tanulmányában az igeidők és igealakok funkciójával foglalkozott. E témával Erdélyi Lajos is foglalkozott. Csűry tanulmánya korszerűnek számított. Felosztása szerint az igék lehetnek: 1. be nem fejezett történésszerű alakok (pl. vár, várand, vár lesz(en), várjon, várna; 2. befejezett történésszerű alakok: várt, vára, vár vala, várt vala, várt volt, várt lesz(en), várt lenne).

A fent említett tanulmányok megírása mellett Csűry heti 33 órában tanított. A népryelvi gyűjtő, kutató és szótáríró munkássága mellett állandóan másolta az Erdélyi Múzeum gazdag levéltári anyagának régi magyar leveleit, kézíratait. Ez időből való tudományos irodalmi munkássága mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt tekintélyes. Komoly eredményeivel csakhamar magára vonta a tudományos világ érdeklődését, s nemsokára kivívta elismerését is. (Bakó Elemér)

Az alábbi tudományos társaságok tagjává választották Csűryt: Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Irodalmi Társaság, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 1930-ban a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a Magyar népryelv magántanára lett. Ekkor már Csűry Bálintot úgy ismerték, mint a magyar népryelv legkiválóbb kutatóját.

*

Ennyi munkával és számtalan tanulmánnyal a háta mögött kapott meghívást a debreceni egyetem magyar és finnugor nyelvészeti tanszékére.

A megisztelő meghívást elfogadta, bár nagy lelki harcot vívott önmagával.

Debrecenbe való távozásával tudományos munkájának folytatását és kiszélesítését remélte azon a tanszéken, ahol a nagy finnugor nyelvésznek, Pápay Józsefnek örökébe lépett.

Finnországi kapcsolatai

Debrecenben Csűry Bálint lakása a Péterfia utca 47. szám alatt volt. Itt dolgozott egy évtizednyi debreceni professzorsága alatt, haláláig. Debreceni lakásában látta vendégül finn barátját, Arturo Kannistot, s nyaraló vendége volt nemegyszer Kannisto leánya, Kannisto Tytti.

„Csűry szinte minden évben kiment Finnországba. A Finnországban három alkalommal és megtett nyári utazások nemcsak Csűry finn nyelvi ismereteit frissítették fel, hanem e tanulmányutak a látóhatárát is tágították.” (Hoffmann István, 2011)

Legjobb barátját, Arturo Kannistot, Csűry javaslatára, 1935-ben a debreceni egyetem díszdoktorává avatták.

Yrjö Wichmann északi csángó gyűjtését szerkesztették szótárrá. Hol Csűry Bálint debreceni házában, hol pedig Kannisto karjalai nyaralójában dolgoznak a neves rokonnyelvű nyelvészek.

Onnan küld levelet fiának vagy apósának, Magoss Ferenc református lelkésznek Mikolába. Gellért Sándor jóvoltából ismerhetjük egyik levelének tartalmát:

Én jól vagyok, sokat dolgozom. A nyelvgyakorlás mellett még valami kiadványon is dolgozom, mellyel a finn tudós társaság (Kannisto útján) bízott meg, s az bizony sok időmet igénybe veszi.

Kedves Pisti fiam! Megkaptam a levelező lapot, amelyet írtál. Ez az Ykspää (kiejtve: ükszpee, jelentése: egy fej), ahol vagyok, nem város, hanem egy tanya féle, mely onnan vette nevét, hogy az Ykspä nevű folyó folyik mellette. Az idő gyorsan telik, mert sok munkám van. Kannisto egyetemi tanárral és családjával vagyok a nap nagyobbik részében. A tanárt én magyarul tanítom, ő engemet finnül. Olvasunk és beszélgetünk. Mondunk egymásnak rövid anekdotákat, ki-ki a saját anyanyelvén. A múlt napokban finnre fordítottuk a következő szójátékot: *„Az ipafai papnak fapipája van, tehát az ipafai papi pipa papi fapipa.”*

Finnül is beválik szójátéknak: *„Ipfan papilla on puupiippu, siis Ipfan papin piippu on papin puupiippu.”*

Légy jó és szófogadó!

Csókol édesapád.

Méltatások az erdélyi és anyaországi nyelvészkollégák részéről

Csúry Bálint nyelvjáráskutató életműve debreceni korszakában teljesezik ki. Jobb feltételek a művelődési politika révén, valamint a falukutató mozgalmak fellendülése révén. Emellett Debrecen légköre, a megváltozott munkakör befolyásolhatták a nyelvésztudós döntését.

Szabó T. Attila, Erdély egyik legnagyobb nyelvésze jellemezte leghívebben a távozó Csúryt: „Csúry nem akart megfutamodni a kisebbségi lét elől, sem elhagyni erdélyi barátait, munkatársait és szülőfaluját... kettős célt látott maga előtt: a viszonylagos zavartalan tudományos munkálkodás kötelezettségét meg a tanítványok és követők nevelésének nagy feladatát.”

Bárczi Géza a lokálpatrióta büszkeségével emlékezik Csúryról: „Szűkebb hazámnak, a történelmi Szatmárnak szülötte... Soha csendes és eredményes, nem kirakatba készült, de hasznos munkásságot méltóbban nem díszített jutalom és kitüntetés, mint Csúryt” – írta 1942-ben professzori kinevezéséről tanszékének örököse.

„Csúry Bálint távozásával a veszteség nagy, mérhetetlen. Kialudt a lelkesítő láng, melyen annyi fiatal lélek gyulladt fel a magyar népnyelv tudományának szeretetében. Kihullt a toll a magyar nyelvtudomány egy szorgalmas és érdemes, önfeláldozó művelője kezéből. Elment egy melegszívű, becsületes, minden körülmények között megbízható jóbarát. Egy derék magyar ember, a szilárd, puritán férfijellem mintaképe tűnt el, ki az ifjúságnak és egy nagy magyar város egész társadalmának egyaránt követendő például szolgálhatott.” (Bárczi Géza: Csúry emlékezete. 11.)

Kálnási Árpád örömmel nyugtázta, hogy „e rendkívüli tudományos teljesítmény létrehozója a földije, Szatmár megye szülötte.”

Szabó István is tisztelte és csodálta Csúryt. Nem véletlen, mert több éven át nyelvészeti szemináriumának gyakornoka volt. Szabó mindig tisztelettel idézte fel professzorának emberi, tanári és tudósi egyéniségét.

Sebestyén Árpád, a debreceni egyetem nyugalmazott professzora, a másik „földi”, az elődök iránti megbecsülést fejez ki: „az egész nyelvtudományi fejlődés számára hasznosabb lenne, ha vállalná, hogy a tudomány előéletében megkeresi és feltárja a maga előzményeit.”

A Csűry-iskola volt tanítványai számos alkalommal méltatták és értékelték Csűry Bálint érdemeit és jövőbe mutató ösztönzéseit: (Bakó: MNy. III. 7-38.; uő. MNy. XC, 146-57.; Végh: NyK. LI, 232-40.; Imre, MMNyjR. 10-19.; uő: Tanulmányok. Szerk. Kiss Jenő-Szücs László, 298-306; Balassa, Csűry 121-181.; Szabó T. A. MNy. XXXVIII 65-72.)

Rajtuk kívül a hazai nyelvjáráskutatás más neves alakjai is mérlegre tették a néprnyelvkutatás első katedrás professzorának tudományos tevékenységét, iskolateremtő munkásságának valamelyik területét (Bárczi, MNyAEIm. 20. Benkő, MNyAEIm. 125-6; Kálmán: MNyj. XXVIII-XXIX, 28-9; Sebestyén: i.m. stb.).

A Csűry-méltatók közül számomra a legkedvesebb és legemberibb Sebestyén Árpád, jelenlegi nyugalmazott debreceni egyetemi tanár marad, aki részt vett Egriben az 1992. évi Csűry emléktábla-avatáson, és megajándékozott az általa írt egyik tanulmányával, amelynek címe *A szociolingvisztika elemei Csűry Bálint néprnyelvkutató iskolájában*, amelyben a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel beszél a „híres földiről”. Objektív összegezést találunk Csűry debreceni korszakáról, valamint az ún. Csűry-iskola személyiségeiről, azok célkitűzéseiről és eredményeiről.

A szociolingvisztika mint tudományág egyik legfontosabb témája a nyelv társadalmi rétegződésének vizsgálata. A társadalmak tagoltsága hatással van a beszélők nyelvhasználatára, vagyis speciális és tipikus egyezéseket hoz létre az összetartozás, illetőleg eltéréseket a különbözőség talaján.

Legkorábban a területi tagolódás alapján mutatkozó nyelvi eltérések, a nyelvjárások létezése tudatosul akár már a nyelvújítás idején. Már a legkorábbi nyelvjárásleírásokban találhatók olyan megfigyelések, amelyek ma a szociolingvisztika körébe sorolhatók. Sebestyén Árpád szerint: „Fontos témaköre a modern szociolingvisztikának a nyelvtervezés, a nyelvhasználat befolyásolása, s ezáltal a nyelv fejlődésének irányítása.”

Az előbbi gondolatok már a 19. század elején felvetődtek a Tudományos Gyűjtemény 1818. évfolyamának első kötetében a következő pontokban:

1. a nyelvjárások fogalma, leírása, hasznosítása az irodalmi nyelv szempontjából;
2. a nyelvújítás elvi kérdései, különös tekintettel a szaknyelvek kifejlesztésére;
3. a nemzeti nyelv nagyszótárának kérdése, tekintettel a szaknyelvek, a történeti, regionális és tájszavakra;
4. a helyesírási szabályzat elvi alapokon való létrehozása, az egységes írásmód megteremtése.

A nyelvek nyelvjárásokra tagolódásának tudata korán beépül a nyelvtudomány 19. századi elméletébe. 1874-ben Max Müller azt írta: „Keletkezettek nyelvjárások egyes néposztályok szerint is, szolgák, lovászok, pásztorok, katonák nyelve.” Az előbbi művet Simonyi Zsigmond fordította, mert hasonlóképpen vélekedett a szociolingvisztika szerepéről.

Néhány évtizeddel később (1914) Horger már egyértelműen fogalmaz: A köznyelv körén belül nemcsak vidékenként, hanem foglalkozás szerint is meglehetősen tetemes árnyalatokat lehet megkülönböztetni. Ilyenek pl. a deák-, jogász-, katona-, nyomdász-, orvos-, újság-, sport-, vadásznyelv, sőt még kártyás- és tolvajnyelv is van... az egész nyelvközösségnek azonos foglalkozású tagjait foglalják össze, bármilyen nyelvjárást beszélnek is különben.

A 20. század elejére számos külföldi nyelvészeti iskola kutatásainak középpontjába helyezte a nyelv társadalmi vonatkozásainak vizsgálatát (pl. Ferdinand de Saussure, Meillet, Zsirmunkszkij). Magyarországon a szegedi mellett a debreceni iskola is kapcsolatban állott a haladó szociolingvisztikai törekvésekkel.

Csúry már egyemista korában olyan új, korszerű elméleti felkészültségű kutatóként vág neki nyelvjárási kutatómunkájának, amely akkor bizonyára egyedinek számított a magyar nyelvtudományban.

Sebestyén Árpád (1990) foglalja össze a Csúry-iskola szociolingvisztikai vonatkozásait, azaz: milyen hatások terelték Csúry Bálint figyelmét a nyelvjáráskutatás felé?

Igaz ugyan, hogy kolozsvári egyetemi hallgatóként Csűry a Zolnai Gyula nyelvjárástani előadásait hallgatta, de „kutatóként már kezdettől fogva más típusú tanulmányokat képzelt el, mint a századforduló szokásos, Zolnaira is jellemző közelítésmódja.”

Csűrynek előnyére vált, hogy Egriben nőtt fel, így szülőfaluja életét, szellemi és tárgyi jelenségeit alaposan ismerte. Ezen felül nagy hatással voltak reá egyetemi hallgató korában végzett nyelvtudományi bűvárlatai, valamint a népnyelvi gyűjtés elméletét és gyakorlati módszereit öntudatosító tanulmányai.

A méltatások sorát követve, megismerhetjük Csűry emberi és tudósi dimenzióit: „Származása, neveltetése, egész lelkivilága folytán kialakult benne a népi élet egészének ismerete, a népi lélek összes megnyilvánulása iránt való érdeklődés a bizonyos magával ragadó lelkes tárgyszeretet, amellyel Csűry Bálint a kutatott terület népi életének összes részleteit vizsgálat alá vette.” (Bakó Elemér, MNny. III, 10.)

Csűry már 1912-ben megfogalmazta a saját szociolingvisztikai programját, és leszögezi: „Az embereket nem szabad kiragadnunk a maguk természetes köréből, ha természetes, szokott beszédmódjukat tanulmányozni akarjuk. Velük kell dolgozni, enni és lakni, szóval velük élni, hogy nyelvüket a maga természetes valóságában vizsgálhassuk.” (Csűry Bálint, 1912)

Csűry halálát követően Szabó T. Attila (Kolozsvár) és Bakó Elemér (Debrecen) a Magyar Népnyelv III. kötetében a feledhetetlen nyelvészóriásra, Csűry Bálintra így emlékeztek a bevezető részben: „Amikor 1939-ben a *Magyar Népnyelv* első kötete megjelent, még csak halvány jelei látszottak annak, hogy a Csűry Bálint indította újabb magyar népnyelvkutató irányzat az egész magyar nyelvterületre kiterjedő munka kezdetét jelenti.”

„Akik ismerték a 2. világháború előtti magyar népnyelvkutatás helyzetét – folytatják az előbb említett méltatók –, be kell látniuk azt, hogy az akkori trianoni határ két felén élő néhány népnyelvkutató a szellemi és anyagi erők figyelembevételénél nehezen vállalkozhatott az egész magyar nyelvterületre vonatkozó magyar tervek megvalósítására.”

Debrecenben, Csűry személyiségének és munkásságának köszönhetően, a gyűjtők egyre szaporodtak, s ezáltal a népnyelvkutatás egyre jobban tágult. Egyes magyar népnyelvi pontok és vidékek nyelvi jelenségeit kezdik tanulmányozni és feldolgozni.

A határon túl, Erdélyben azonban a népnyelvkutatók csekély száma, valamint az anyagi eszközök csaknem teljes hiánya, nem utolsó sorban mozgási szabadságuk korlátozása miatt viszonylag csak szerény teljesítményre futotta. Csűry és munkatársai mindent elkövettek, hogy a határon innen és túl élő kutatók munkáját segítsék, teljesítményüket növeljék, és ezáltal egy nagyobb arányú közös munkaterv keresztülvitelét lehetővé tegyék. „Csűry kezdeményezésére a *Magyar Népnyelvben* addig külföldi vendégként dolgozó erdélyi népnyelvkutatók, mint az Erdélyi Tudományos Intézet Magyar Nyelvészeti Osztályának tagjai, illetőleg munkatársai a debreceniekkel együtt elhatározták, hogy a debreceni Magyar Népnyelvkutató Intézettel közös évkönyvként adják ki a *Magyar Népnyelvet*, és munkatervet dolgoznak ki az egész magyar népnyelvi terület kutatására.” (Bakó Elemér, MNy. III.)

Mielőtt e terv valóra válhatott volna, Csűry Bálintot elragadta a halál. Egyrészt a debreceni tanszéken utóda és volt munkatársa, másrészt meg az erdélyi követői nemcsak a halott iránt való kegyeletből, de a munka egységének és súlyának növelése céljából továbbra is szükségesnek tartották a csírájában levő terv megvalósítását. E terv és szándék valóra váltását jelenti a *Magyar Nyelvnek* a már fentebb említett kötete.

Egy másik örvendetes kezdeményezésként említhetjük, hogy 1941 őszén a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézetének kezdeményezése, a magyar népnyelvkutatók és nyelvészek budapesti értekezlete országos viszonylatban is legalább nagy vonalakban kijelölte a közös feladatokat és bizonyos határozatokat hozott a munka egységének biztosítása érdekében.

Az általa indított *Magyar Népnyelv* című kiadvány közös (Kolozsvár–Debrecen) kiadása az egységre való törekvés ékes példája volt a Csűry eltávozását követő időszakban.

A debreceni és kolozsvári tanítványok, követők a váratlan hirtelenséggel eltávozott Csűry szellemének áldoztak, munkájukat az ő emlékének szentelték, s az általa elindított monografikus gyűjtés és feldolgozás módszerét érvényesítik és fejlesztik tovább.

Csűry Bálint távozását követően magyar és finn nyelvészek jelentős része kapcsolódott be a népnyelvkutatás - általa eltervezett - munkájába.

Meghatóan szép és szívet melengető a hajó-motívum emlegetése az alábbi fiatal „tanítványok” küldetésstudatáról és az elveszített mester hiányáról: „A fiatal tanítványok hajója ezzel kifutott a békés sziget öbléből az ezer veszéllyel leskelődő tengerre, de a tanítványok szívében ott maradt a szigeten eltöltött élet sok-sok tanulsága és kedves emléke.” (Bakó Elemér MNy.III.7.), Árvay József (Kolozsvár), Balassa Iván (Debrecen-Kolozsvár), Bárczi Géza (Debrecen), Gergely Béla (Kolozsvár), Hakulinen Lőrinc (Helsinki), Imre Samu (Debrecen-Kolozsvár), Kannisto Artúr (Helsinki), Kettunen Lőrinc (Helsinki), Kovács István (Debrecen), Márton Gyula (Kolozsvár), Melich János (Budapest), Sándor Gábor (Kolozsvár), Szabó István (Debrecen), Szabó T. Attila (Kolozsvár), Végh József (Debrecen).

Fő célkitűzésük: a magyar és finn népnyelv és még általánosabb értelemben a magyar népi műveltség minél teljesebb és tökéletesebb tudományos megismerése.

A debreceni munkásságának fénypontját, a nyelvjárás-kutatáshoz való visszatérést a Magyar Nyelvtudományi Társaság megbízása jelenti számára.

Ez pedig nem más, mint a Szamoshát népnyelvi szótárának elkészítése, amely közel két évtizedes intenzív tudományos munka eredménye.

Az Előszóban a szerző így vázolja fel szótárának felépítését és céljait: A szótár anyagának gyűjtésében az volt a vezető szempontom, hogy a szamosháti népnyelv egész szókincsére kiterjedjen. Eddigi népnyelvi szógyűjtéseink inkább szoros értelemben vett tájszógyűjtemények voltak. A közszó és a tájszó éles megkülönböztetésével csupán egy teljes magyar szótár kiegészítői kívántak lenni. Az illető terület nyelvét nem önálló

nyelvi egységként vizsgálták. E miatt nem is adhattak valódi képet a tanulmányozott nyelvterület teljes szó- és képzetkincséről... Szótáramban kísérletet teszek arra, hogy egy magyar falu népének képzet- és szókincséről rendszeresen fölvev, hiteles gyűjteményt állítsak össze. (CS. B. 2004,6.)

Csűry anyaggyűjtése kiterjedt a falusi élet csaknem minden foglalkozási körének szókincsére: pl. földművelés, állattenyésztés, kertészet, háziipar stb. ismeretkörére. A Szamosháti szótár nagyon gazdag anyagot szolgáltat a szamosháti szólásokról, közmondásokról és földrajzi nevekről, tulajdonnevekről, keresztnevekről, gúnynevekről. Azt is mondhatnánk, hogy a gyűjtésekben a teljességre törekedett, mivel az egyes szavak értelmezésén kívül a fogalmak néprajzi hátterét is megrajzolta.

A sokoldalúság érződik egyéb munkáiban is. Sebestyén Árpád (1990, 58.) szerint: „Teljesen modern lingvisztikai kép az, amelyet *Erdélyi magyar nyelvünk állapota* címmel a kisebbségbe szoruló nyelvet fenyegető veszélyekről felvázol, rámutatva azokra a legfontosabb területekre, ahol az államnyelvként ható román fenyegeti a magyar nyelv rendszerét.”

Csűry életének utolsó időszakát, a debreceni korszak tudományos eredményeit így lehetne összegezni. Debrecenbe érkezéskor már 46 éves múlt, teljesen kialakult tudós, aki magával hozta a szülőföldön gyűjtött népnyelvi anyagot és annak feldolgozási elképzeléseit. Folytatta a Szamosháti szótár szerkesztését és jelenségtanulmányainak sorát, folyamatosan cédulázgatta csángó gyűjtésének anyagát. Ez utóbbi anyag hozta kapcsolatba 1934-es finnországi útján Artturi Kannistöval, akinek kérésére közreműködést vállalt Yrjö Wichmann csángó gyűjtésének szótárrá formálásában.

Csűry iskolateremtő hatásáról beszél Sebestyén Árpád professzor előbb említett tanulmányában: „Hatalmas tudása, szelíd embersége egyre közelebb hozta hozzá hallgatóit (...) önzetlenségében, puritánságában rendkívül vonzó, lelkesítő ügyszeretete megérlelte környezetében azt a gondolatot, hogy ezt a kutatómunkát ki kell szélesíteni.”

Ez azt is jelentette, hogy be kell vonnia népnyelvi kutatómunkájába tanítványait is. Ezek után néhány tanítványa

unszolására és kérlelésére 1936–37-ben megtartotta első népnyelvi hangtani gyakorlatát, amelynek anyagából közreadta a *A népnyelvi búvárlat módszere* című összefoglaló munkáját, amely kitűnő összefoglalás, vezérfonal a népnyelvkutatás elméleti és gyakorlati kérdéseinek áttekintéséhez. Részletesen tárgyalja a gyűjtő személyi felkészülésének kérdéseit, az adatközlők kiválasztásának rendkívüli fontosságát. Csűry felhívta munkatársainak és tanítványainak figyelmét arra, hogy a világháború, valamint az azt követő események pusztító hatással vannak az összes világháború előtti életformákra és eszmekörökre. Az új kor – állapítja meg Csűry – számos régi magyar életformát és vele járó műszókincset sodor a megsemmisülésbe.

Felhívta a kutatók figyelmét, hogy a magyar népnyelv fontos elemei a szólásmódok, szóláshasonlatok, közmondások is, hiszen a szóláskincs ezer meg ezer szállal kapcsolódik a népélet különböző nyilvánulásaihoz. Ezek mellett szigorú álláspontot fejt ki a feljegyzés hűségéről: „A feljegyzett szövegen változtatni, javítani, stilizálni nem szabad.” (Csűry Bálint, 1936, 36.)

Mi volt a 30-as években a Csűry-iskola társadalmi, történelmi szerepe a népnyelvkutatásban és miben állt fokozatos közeledése a szociolingvisztika irányába?

Csűry Bálint óráin a hallgatóság hamar megismerkedett a „népnyelvi búvárlat módszereivel”, mivel nagy része faluról származott.

A fiatal munkatársak rá voltak hangolva az évtizedben divatos falukutatás gondolkörére, élt bennük a tenniakarás a néptömegek felemelése érdekében.

Az ifjúság egyik fontos prolemájának tartotta a magyar népi művelődést, a magyar nyelv ápolását és művelését.

Egy évtizednél rövidebb idő alatt Csűry 30 szakembert képzett ki, 33 szakdolgozatot és számos bölcsészdoktori értekezést nyújtottak be hozzá. (MNYj. XXII, 86.) Néhány név a sok közül: Fazekas Jenő, Végh József, Mihályi József, Bakó Elemér, Szabó István, Ruszka Endre.

A közvetlen tanítványok közé sorolhatók: Szabó T. Attila, Balassa Iván, Imre Samu, Bartha Katalin.

Közülük Imre Samu így foglalja össze a Csűry-iskola tudománytörténeti jelentőségét: „A magyar nyelvjáráskutatás

történetében Csúry Bálint elévülhetetlen érdemeket szerzett... mindössze néhány év alatt felvirágoztatta a magyar nyelvjárás-kutatást, számottevő tanítványi gárdát nevelt ki. A debreceni egyetemet rövid idő alatt a nyelvjárás-kutatás hazai központjává tette, a munkásságával megtermékenyítette a többi egyetemen, elsősorban a budapestin és a kolozsvárin folyó hasonló jellegű kutatásokat is... A róla elnevezett irányzat pozitív vonásai, eredményei kizárólag vagy elsősorban az ő érdemei; hiányosságai igen nagy mértékben koráé is, és nagy részük szorosán összefügg a kezdet, a megindulás nehézségeivel.” (Imre Samu, 1971.)

A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV CSÚRY BÁLINT FŐMŰVE ALAPJÁN

Reflexiók a nyelvről, anyanyelvünkről

Az ember gyermeke biológiailag embernek születik, de valóban emberré azáltal válik, hogy – először közvetlen, majd szélesebb – környezete megismerteti vele a világot, annak részleteit s ezek bonyolult viszonyait, mozgását, működését, átadván a közösség új tagjának a társadalom (s rajta keresztül az emberiség) addig megszerzett ismereteit, tapasztalatait. Ennek az átadásnak nem éppen egyetlen, de kétségkívül leghatékonyabb eszköze a nyelv, melynek szavai rögzítik a valóság elemeiről kikristályosodott fogalmakat, nyelvtani elemei ezek kapcsolatait, használati szabályait pedig az egymás megértésének és a maguk megértésének közösen kialakított formuláit. (Dr. Deme László, az Anyanyelv-ápolók Szövetségének társelnöke)

Az anyanyelv féltő ápolása közügy. A nyelvművelés pedig mindenki ügye, mindenki feladata. Anyaországbeli és külföldi nyelvészeink rá tudnak mutatni a tévutakra, és ki tudják jelölni a helyes irányt. Ám az anyanyelvet beszélő közösség akarata és tevékenysége nélkül semeddig sem jutnak. Hogy a nyelvművelés hatékony legyen, mindnyájunknak jól kell ismernünk az eszközök értékét és a használat szabályait.

A nyelv közös kincs, de a nyelvhasználat egyéni tevékenység. A mindenkori anyanyelv az, amelynek segítségével a biológiai ember gondolkodó emberré formálódhatik, ismereteket szerezhet, hasznosíthat, gyarapíthat és adhat tovább.

Kiss Gábor szerint „ha fel kellene sorolni a hungarikumokat, a nyelv biztosan ott lenne közöttük, hiszen annyira egyedülálló, hogy (semmilyen más nyelv) nincs még egy olyan nyelv, aminek a beszélői azzal büszkélkedhetnének, hogy semmilyen más nyelvet nem tudunk megérteni.”

Köznyelv – irodalmi nyelv és nyelvjárások szimbiózisa

A fogalmak meghatározása a szakirodalomban:

A mindenkori nyelv meghatározása néhány külföldi nyelvész szerint: „A nyelv az nem tény, hanem cselekvés, nem ergon, hanem energia.” (Humboldt)

Wundt belső állapotainkat kifejező cselekvésnek tekinti a nyelvet s annak tényeit kifejező mozgásoknak nevezi.

A köznyelvről és népnyelvről részletesebben a Magyar Nyelvőr XXXVIII. számából tájékozódhatunk. A tanulmány szerint a köznyelv olyan ideális szabály, olyan absztrakció, mely kijelöli, hogyan kell beszélni. Úgy viszonyul a nyelvi tevékenységhez, mint a törvénykönyv a jogi élet összességéhez azon a területen, melyre érvényes. „De bármennyire ellenkezik is a törvény mivoltával a változás, egy rajta kívül álló erő létrehozhatja azt. Nincs oly szigorú pontossággal kidolgozott törvénykönyv, mely bizonyos mozgási szabadságot még ne hagyna fenn. Másrészt pedig még a létező állapotoknak sem felel meg teljesen. Ennek következtében aztán az összesség vonakodik a paragrafusok szigorú alkalmazásától.” (Paul)

A Magyar Tudományos Akadémia nyelvészei határozzák meg azokat a szabályokat, amelyek a köznyelvre vonatkoznak. Ez a szabály kétféle módon határozható meg: egyrészt a beszélt nyelv alapján, másrészt pedig írott források által.

A köznyelv beszélt változata a társalgási nyelv, amelynek mintaszerűségét az illető nyelvterület műveltjének nyelvére korlátozza. A köznyelv leírt változata bizonyos szabályoknak eleget téve, adható át a következő nemzedéknek. Az írás közvetlen

érintkezés nélkül (nyomtatásban leírt szövegek által) is terjedhet. De mint a társalgás nyelve, az irodalmi nyelv sincs elzárva a változástól. „Az egyén a nyelvi eszközt bizonyos öntudatossággal, saját nyelvérzékében való teljes bizalommal kezeli, s épp ezáltal bizonyos teremtő részt vesz a nyelvben s amit ő maga teremt, azzal az egészre is hat.” (*Magyar Nyelvőr*, XXXVIII.)

Paul szerint a köznyelv nem valami létező, reális nyelv, hanem bizonyos szabály, mely a beszélők, illetve az írók nyelvi készsége mélyén él, s szabályozza írásukat, illetőleg beszédüket. Más szóval a nyelvérzékét érti rajta, de nem az egyesét, hanem az összességét, s kétféle nyilvánulásának az irodalmi és társasági nyelvet ismeri.

Az előbb említett tanulmány szerint: „amit Paul társalgási nyelvnek nevez, azt Csűrös Ferenc „a magyar köznyelven a magyar nemzet művelt osztályának nyelvét érti.”

A fent említett nyelvészek felfogása szerint „a köznyelvet a szükség hozta létre, mégpedig a különféle nyelvjáráson beszélők között az egymást megértés szüksége.”

A magyar köznyelv esetében azonban az ún. „szükségnek” e tekintetben semmi jelentőséget nem szabad tulajdonítanunk, mert a magyar nyelvterületen a különböző nyelvjáráson beszélők minden nagyobb nehézség nélkül megérthetik egymást. Nagyobb eltérések esetén az illető nyelvjárás hajlandóbb a kiválásra, mint a köznyelv megteremtésében való részvételre. Általában a köznyelvet megteremtők nem alkotnak újat, hanem a meglévő nyelvjárásokból merítenek.

Csűry Bálint már évtizedekkel ezelőtt kifejtette véleményét arra vonatkozóan, hogy melyek azok a tényezők, amelyeknek szerepük van a *magyar köznyelv* kialakításában: „Elsősorban az elemi iskola meg a tanító, aztán a gimnázium, hol aztán teljesen részesévé lesznek az egyes egyének az ún. köznyelvnek. A beszédnek írásban való rögzítése látási képből kiinduló asszociáció segítségével történik. De van a beszédnek egy más alapon való megrögzítése: ez az ún. kötött beszéd, melyet nem szabad mindig csak rímes formában mondott beszédre alkalmazni.” (*Magyar Nyelvőr*, XXXVIII. 342.)

Csúry Bálint az előbb idézett tanulmányban megjegyzi: „Két különböző nyelvjárásban is tapasztaltam, hogy a népdalok nem alkalmazkodnak az illető nyelvjárások hangtanához.” (Uo. 342.)

Következésképpen: a népnyelv és köznyelv fogalmakat a Csúry-féle meghatározás a következőképpen definiálja: „A *népnyelv* a természetesen fejlődő, tisztán az ajkon élő, ajakról-ajakra szálló nyelv. A köznyelv már mesterséges úton jött létre. Nem más, mint természetes fejlődésben folyton akadályozott nyelv.” (Uo. 343.)

Nincs két ember, aki nyelven belül is tökéletesen ugyanazt a nyelvváltozatot beszélné, akinek hangképzése, hanglejtése, szókinccse teljesen azonos lenne. Mégis, a tömérdek egyéni nyelvváltozathoz kikristályosodnak azok a lényeges vonások, amelyek egymással megegyeznek, és többé-kevésbé szilárd rendszereket alkotnak egy nyelven belül is. „Ezek a nyelvváltozatok azonban történelmi kategóriák, nem mindig volt meg minden fajtájuk, és társadalmi hatóerejük is változott az idők folyamán. Minden olyan nyelvben azonban, amely eljutott az írásbeliség fokára, és a gazdasági-társadalmi-politikai fejlődés során az illető nyelvet beszélő társadalom nemzetté kovácsolódott össze, kialakult egy – a különféle nyelvváltozatok fölé emelkedő – egységes irodalmi nyelv.” (Kálmán Béla, 1975)

Köznyelv a nyelvnek a műveltebb rétegek mindennapi érintkezésében használt változata, az irodalmi nyelv beszélt formája. A nemzeti nyelvek általánosan elfogadott és mintaként szolgáló változatát köznyelvnek nevezzük.

Valójában a nyelv nem más, mint az emberi viselkedés egy szelete. Minden ember nyelvi viselkedése különböző, így amikor a magyar nyelvről beszélünk, akkor az egyedi nyelvi viselkedésmódok közös jellemzőit próbáljuk megragadni.

Általános tudnivalók a magyar nyelvről:

Bárczi Géza *A magyar nyelv életrajza* című kitűnő összefoglaló műve alapján összegezzük a magyar nyelv jellemző vonásait. A magyar köznyelv és irodalmi nyelv az élőbeszéd, nyelvjárások egységén alakult ki, tehát a népnyelven keresztül fejlődött.

Finnugor eredetének alaktani és mondattani fő vonásait megtartotta, az ugor közösségből való kiválásának évezredei óta is. Alapszóképzetének döntő többsége az ugor kori szóképzetből fejlődött, gazdagodott. Hangzórendszerét a színesség jellemzi: a magánhangzók változatossága, a hosszú és rövid magánhangzók éles elkülönítése, valamint a kettőshangzók ezt segítik elő. A mássalhangzó-rendszer gazdagsága is figyelemre méltó. A magyar nyelv kerüli a túlzó mássalhangzó-torlódásokat és a hangzóilleszkedés monotóniáját is. Csak az első szótagot kiemelő hangsúlyozási rendszer a nyelv hanglejtését nem teszi nagy kilengésűvé, de a nyelv – hajlékonysága révén – azok közé a nem nagyszámú élő nyelvek közé tartozik, amelyekben az időmértékes verselés is lehetséges, akár a görögben és latinban.

A magyar nyelv a finnugor alapnyelv szóképzletét az évezredek során egyre bővítette, gazdagította oly módon, hogy a nyelv alaktani, mondattani jellege nem változott. Az idegen szóanyag (szláv, török, német, latin, orosz, román, héber, angol, francia, görög, olasz, cigány) beépült – mint más nyelvek történetében is – a magyar nyelvbe, s ez a beépülés nem zavarta a 16. század után kialakuló irodalmi és köznyelv egységét sem.

A magyar nyelv szóalkotó készsége emellett igen gazdag képzőrendszerén és szóösszetételeket teremtő hajlamán nyugszik. A nyelv egész jellegét a nagyfokú tömörségre való törekvés, a szintetikus nyelvalkotás jellemzi. Rövidsége, tömörsége mellett világos, egyértelmű marad.

A magyar nyelv az MTA által is elfogadottnak tekinthető nyelvtudományi elmélet szerint az uráli nyelvcsalád tagja, a finnugor nyelvek közé tartozó ugor nyelvek egyike, egyben a legnagyobb finnugor nyelv. Rokonai: manysi, hanti nyelv, utánuk az udmurt, komi, mari és mordvin – csángó (önálló) a magyar rokonnyelve. Egyes alternatív elméletek az ugor és uráli rokonságot tagadják. Erre a témára a székely–magyar rovásírás kapcsán visszatérünk.

Hol beszélik a magyar nyelvet?

Földrajzi tájolás szerint: Magyarország és a Kárpát-medence, amelyhez hozzátartozik: Románia (Erdély), Szlovákia (Felvidék),

Szerbia (Vajdaság), Ukrajna (Kárpátalja), Horvátország, Szlovénia, Ausztria.

A magyar nyelv 1836 óta (az 1836. évi III. törvénycikk alapján) hivatalos nyelv Magyarországon, 1844 óta pedig (az 1844. évi II. törvénycikk alapján) az ország kizárólagos hivatalos nyelve. Jelenleg az Európai Unió hivatalos nyelveinek egyike.

A magyar nyelvet a világ nyelveinek sorában a 62. helyre teszik az anyanyelvi beszélők száma szerint. Európában a 14. legbeszélt nyelv. A magyar agglutináló, azaz ragozó nyelv. A magyar írásrendszer a latin ábécé bővített változata.

A magyar anyanyelvű személyek száma becslések szerint 15 millió lehet.

Az Európai Unióban közel 13 millió magyar anyanyelvű ember él, ebből 12,5 millió a Kárpát-medencében. A többi európai országban, Izraelt is ide számítva, 500 ezer, Európán kívül becslések szerint közel 2 millió a magyar anyanyelvűek száma, ebből 1,8 millió az amerikai kontinensen (USA: 1,4 millió, Kanada: 315 ezer, Dél-Amerika: 100–120 ezer), Ausztrália és Óceánia: 65–70 ezer, Ázsia: kb. 30 ezer, Afrika: 10–30 ezer. További 2 millióan beszélik a magyart második nyelvként a Kárpát-medencében.

Egyes szakemberek véleménye szerint kb. 3000 éve (ősmagyar kor) vált el a magyar nyelv legközelebbi rokonaitól. A magyarság Kárpát-medencébe költözése 895 körül fejeződött be. Erről is szó esik egy alábbi fejezetben.

A tájnyelvek – nyelvjárások – kialakulásáról

A szóbeliség kezdetén mindenképpen jelen volt a nyelvjárás, még a könyvnyomtatás indulásakor is.

Bármely nyelvjárást, tájnyelvet akarunk meghatározni, figyelembe kell vennünk az adott területen élő emberi közösség földrajzi, történelmi, társadalmi és szociolingvisztikai adottságait és feltételeit. Természetes, hogy huzamosabb ideig egymás közelében lakó emberek többet érintkeznek, s így nyelvi viselkedésük is egymáshoz hasonul.

Fontos lehet az azonos nyelvet beszélők műveltsége, szakmája, kora, neme. Egy-egy egyén akár több csoportba is tartozhat.

A nyelvjárások vagy tájnyelvek elnevezés gyűjtőfogalom, amely magába foglalja egy nyelv területileg különböző népnyelvi változatát, amelynek önálló lexikai és fonéma rendszerük van. Ez sok esetben meg is egyezhet valamilyen formában az irodalmi vagy köznyelvi formával.

A magyar nyelvjárásokat valamikor a 19. században határozták meg, és a 20. század folyamán módosították. Hajlamosak vagyunk azt feltételezni, hogy a ma ismert tájnyelvi régiók határai és jellemzői időben állandósultak. Bizony nem így van a valóságban. Az idők folyamán nyelvjárásaink mindig változtak, átrendeződtek. Nyelvjárásaink hol elaprózódtak, több, egymástól távolabb álló változat alakult ki, hol meg egységesültek. A jelenlegi európai uniós szabályozás, az audiovizuális tömegkommunikációs eszközök segítségével, a jelenlegi társadalmi körülmények között a magyar nyelv egységesül (tv, rádió, írott sajtó, internet, könyvkiadás stb.), amit természetes folyamatként kezelünk, határokon innen és túl.

Üdvös dolognak tekinthető, hogy korunk legnagyobb nyelvészei pályázatuk meghirdetésével próbálják a köztudatban népszerűsíteni a népnyelv, a nyelvjárás, a magyar tájnyelvek tanulmányozásának szükségességét, a magyar nyelv értékeinek feltárását, megóvását, nyelvi örökségünk életre keltését, s az újabb nemzedékekkel való megismertetését.

Napjainkban a nyelvtudomány általános fejlődése, az élő nyelvi környezet gyökeres változása, a technikai lehetőségek gazdagodása és végső soron a dialektológia korszerűsödése indokolják az élő tájnyelvek iránt való nagyobb érdeklődést.

Évtizedekkel ezelőtt (1985) Kiss Jenő, egyik legnagyobb dialektológusunk így határozta meg a nyelvjárás fogalmát: „Az a nyelvváltozat a nyelvjárás, amelyet a nem iskolázott, a faluban felnőtt és ott lakó, a nyelvjáráshoz legalábbis semleges viszonyuló emberek a számukra természetes beszédhelyzetekben, az egymás közötti kommunikációban spontán módon használnak, s amelyet – éppen ezért – a maguk nyelvének tekintenek-tartanak.”

„A nyelv létezési dimenziói a tér, idő, társadalom egyaránt befolyásolják a nyelvhasználatot és a nyelvi rendszert. Az élő nyelvek területi nyelvváltozatokban léteznek, amelyekben a mentális és szociális tényezők jelen vannak, amelyek kutatásához a maga eszközeivel a dialektológia is hozzájárul.” (Kiss Jenő, 2001)

A leíró nyelvészet és a dialektológia tudományos problémái több területen érintkeznek. Ilyenek lehetnek a nyelvi változatosságok. A nyelvi változatosság magában hordozza a több ezer egyedi nyelv létezését, de azt is, hogy a természetes nyelvek nyelvváltozatokban élnek, amelyek területi, társadalmi és köznyelvi változatokban realizálódnak, és nem különülnek el megegyezően egymástól, hanem szoros kapcsolatot tartanak.

Ennek ellenére sokszor találkozunk a nyelvjárási vagy nyelvjárási beszélők elmarasztalásával, netán gúnyolásával, amely nem egészen újkeletű dolog.

A nyelvi ideológiák negatív szerepe a nyelvjárások rossz hírbe hozása, melyek szerint a dialektusok a nyelv romlott, korcs helyi változatai. E nézetet vallották más nemzetek is (pl. francia, román). Aki nyelvjárásban beszélt, lenézték, műveletlennek, iskolázatlannak tartották.

Gróf Teleki József védelmébe vette a vidék nyelvét, azaz a tájnyelvet: „mert valamint az egész nemzetnek vagyon hatalma a maga nyelvét művelni, éppen úgy vagyon minden egyes vidéknek is.” (l. Éder Zoltán: *A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és szólásmódok által.* 1816–1988.)

Péntek János, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke *A tájnyelv és annak szépségéről* című előadásában kifejti: „A mai világban a nyelvjárások már nem távoli egzotikumok: a különböző vidékek lakói gyakran kerülnek kapcsolatba egymással, a rádióban, a televízióban is hallhatják, láthatják egymást. Tapaszthatják a beszéd természetes változatosságát.” Majd így folytatja: „A nyelvészek, dialektológusok, a névkutatók munkája meghozta a gyümölcsét: atlaszok, helynévtárak, új tájszótár, korszerű kézikönyv, digitális feldolgozás és megjelenítés segíti az eligazodást.”

Erdélyre vonatkozóan félévszázados erőfeszítések eredményeként elkészült és megjelent a két alapmunka: a nyelvjárás-

történetinek tekinthető *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* tizen négy és *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* tizenegy kötete.

A nyelvjárásokról, tájnyelvről még napjainkban is torz nézet él a köztudatban. A helyes szemlélet kialakításában az anyanyelvet oktató tanítók és tanár kollégák sokat tehetnének.

Mint gyakorló, anyanyelvet oktató tanár, több évtizedes pályám során, szamosháti vidéki gyermekek százait tanítottam magyar – és akár román – nyelvre, de tisztelve a népnyelvet, ahonnan én is származom, soha szóbeli feleletkor nem marasztaltam el, és nem irtottam a nyelvjárási kiejtést. Megpróbáltam tudatosítani tanítványaim körében, hogy mi a köznyelvi kiejtés, és hogy az irodalmi szintű fogalmazásban alkalmaznunk kell az MTA által szentesített helyesírást. De soha nem a nyelvjárásosság kiirtása árán.

Megszívlelendők Sebestyén Árpád tanár tanácsai: „Tudatosítani kell tanítványainkban, hogy egy nyelven belül több változat él, és mindegyiket a maga helyén lehet és kell használni. Otthon, a családban, szomszédokkal, munkában, ismerősök közt helye van a közös tájnyelvi sajátságoknak. Idegen környezetben, hivatalos helyen, nagy nyilvánosság előtt képessé kell tenni tanítványainkat igényes köznyelven megnyilatkozni.”

Számunkra követendő példa kell hogy legyen Péntek János professor emeritus bátorító tanácsa (*Bátorító nyelvi tanácsadás*, Krónika, 2014 febr. 5-6-i számában): „...a legfontosabb valóban az, hogy ne bátortalanítsuk el a beszélőt; a nyelv megtartásának legfontosabb feltétele és módja maga a nyelvhasználat, a méltósággal, kellő felelősséggel vállalt és használt anyanyelv”.

Komoróczy György szintén jó tanácsot ad mindannyiunk számára a nyelv megőrzésére, megtartására: „Használjunk kéne nyelvünket, mert egy nyelv csak akkor él, ha használják, még hozzá minden szinten.” (Krónika, uo.)

A magyar nyelvet beszélők több mint fele nyelvjárási vagy nyelvjárásias beszédű. Ezelőtt több mint száz évvel (1912) Csűrű Bálint így nyilatkozott: „Annyi elágazása van a nyelvjárásnak, a hányan beszélnek, s még ezen belül is annyi eltérés lehet, a mennyi az egyes személyek lelki állapota.”

A nyelvészetben a dialektológia nemzetközi szó az elterjedtebb kifejezés. Minden nyelvnek több nyelvjárása lehetséges.

A nyelvjárás a nyelv olyan módosulata, amelyet egy közösség valamely földrajzilag vagy eredetében és fejlődésében elkülöníthető népcsoportja beszél.

A magyar őshazáról röviden

László Gyula azt állítja, hogy a magyar nyelvjárások nem egyetlen nyelv változatai, hanem különböző nyelvek váltak magyarrá. A szókészlet, az egymást értő beszédmód arra utal, hogy a magyar nyelv valamiképpen „rátelepült” a törzsi nyelvekre. Újabban egyre többet beszélnek a szakemberek a László Gyula által kinyilatkoztatott kettős honfoglalás elméletének bizonyíthatóságáról. Ugyanis a 10. századból nagyszámú kései avar temetkezést tártak fel. E temetőben Árpád magyarjai szintén temetkezettek, ami bizonyíték lehet arra, hogy Kr. u. 670-ben volt az első, Kr. u. 995-ben a második honfoglalás.

Hol is van az őshaza? Legfrissebb információink szerint felesleges keresni, mert az őshazában élünk ma is, itt szaporodtak el, és innen rajzottak ki a világba a scythe, pannon, dák, jász, kun, hun, avar, magyar törzsek, és ide tértek haza, amikor a haza veszélyben forgott. Ilyen hazatérési hullám történt hetnyolc alkalommal is, az Árpád-féle hazatérés (honfoglalás) csak az utolsó volt a sorban (896). A párizsi orientalista kongresszus elfogadta, hogy az emberi kultúra bölcsője a Kárpát-medence, ezen belül Erdély.

Az utóbbi években láttak napvilágot olyan európai hírű, régészek és genetikusok által végzett, tudományos kísérletek a közép-kelet-európai népek eredetéről, amelyek szerint: „Nem lehet véletlen, hogy a mai genetikai mintavételeken alapuló kutatások kimutatták: Münchentől délkeleti irányban egészen a Fekete-tengerig az összes itt élő ember genetikai mutatói gyakorlatilag azonosak... Vagyis nincs semmilyen kimutatható különbség a bajorok, csehek, szlovákok, osztrákok, magyarok, szlovének,

horvátok, szerbek, románok, bolgárok stb. örökletes anyagában.” (Nemere István, 2000. 6.)

A teljes nyelvi egység, a magyar nép etnogenezise, az államalapítás, az államegyesítés és államszervezés idején teljesedik ki.

A nyelvjárások a köznyelvtől többé-kevésbé eltérő változatok, de az esetek többségében nem okoznak nehézséget a megértésben.

Nagyobb földrajzi távolság, szigetszerű kulturális helyzet esetén azonban már nemcsak a hangképzés, a kiejtés terén térhet el a nyelvjárás a köznyelvitől, hanem a szókincs és szerkezet tekintetében is. Ilyenkor a megértés is akadályba ütközhet a nyelvjárások beszélői közt.

Mivel a nyelvjárási változatok gyorsabban változnak, gyorsabban halnak ki a nyelvből, ezért is fontos a rögzítésük, akár napjainkban is, hogy a fiatal nemzedék, a jövő kutatói számára is fontos nyelvtörténeti adatokkal szolgálhassunk.

A magyar nyelvterület a Kárpát-medencén belül húzódik meg, kevesebb mint 300 ezer négyzetkilométeren.

A Kárpát-medencei magyarok tájanként tíz nagyobb nyelvjárást beszélnek, de ezeken belül számos alegység, ún. nyelvjárászsigetek léteznek.

A főbb nyelvjárási régiók

1. nyugat-dunántúli nyelvjárási régió
2. közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárási régió
3. dél-dunántúli nyelvjárási régió
4. dél-alföldi nyelvjárási régió
5. palóc nyelvjárási régió
6. Tisza-Körös-vidéki nyelvjárási régió
7. északkeleti nyelvjárási régió: *szamosháti nyelvjárási régió*
8. mezőségi nyelvjárási régió
9. székely nyelvjárási régió
10. moldvai nyelvjárási régió (csángók)

Az északkeleti nyelvjárási régió – alegysége a szamosháti nyelvjárás

A szamosháti nyelvjárás a legtöbb csoportosításban az északkeleti nyelvjáráshoz tartozik. (Horger 1934, in Kiss Jenő szerk. 2001, 2. sz. melléklet; Kálmán Béla 1971, 84.) A hivatalos besorolás szerint: az északkeleti nyelvjárás területéhez tartozik Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye nagy része, illetve a szomszédos országokban északra és északkeletre hozzájuk csatlakozó vidékek zöme.

Juhász Dezső az északkeleti nyelvjárási régióhoz a következőket sorolja: szabolcs-szatmári, bereg-ugocsi, az ungi és az észak-szilágyi területet.

Fülep Imre Szatmár városának nyelvjárását vizsgálva megállapítja: az egész megye nyelvjárása a felső-tiszaihoz tartozik a vidék más városainak, Nagykárolynak, Szinérváraljának, Nagy- és Felsőbányának nyelvével együtt, de a falvak nyelvhasználata – pl. Pálfalva – az előző csoporttól erősen különböző, diftongizálással találkozunk, melynek a göcseiek közt kereshetni mását.

Pályi Gyula szerint „Mátészalka és vidéke nyelvjárása eltér a felső-tiszai nyelvjárástól. A szamosháti nyelvjárás északi szomszédjaként viszont a tiszaháti és ugocsi nyelvjárást különíti el.”

Benkő Loránd három egységre osztja az északkeleti nyelvjárást: „Bereg, Máramaros, Szatmár, Ugocsa és a Partium a közép-magyarországi területhez tartozik, amelyen belül további három nyelvi táji típust különít el: palóc, Duna-Tisza-köz, déli és a tiszántúli északkeleti táji nyelvtípust.” (Révay Valéria, 2010)

Több magyar nyelvész nyilatkozata szerint az északkeleti nyelvjárás hasonlít legjobban a köznyelvhez.

Talán Csúry Bálintnak köszönhető az az általánossá vált felfogás, hogy az északkeleti nyelvjárási régiót gyakran azonosítják a szamosháti tájnyelvvél.

Főművének címe sem az Északkeleti nyelvjárás szótára, hanem *Szamosháti szótár*. Tulajdonképpen ugyanazt a vidéket fedi le a szótár gyűjtési anyaga, mint az északkeleti régió területi, történelmi és földrajzi koordinátái. „Bereg, Máramaros, Szatmár, Ugocsa a magyar nyelvterületnek mindig a peremvidékét

jelentette, ami társadalomtörténeti és politikai szempontból olykor kedvező, máskor hátrányos helyzetet hozott magával. A törökök ugyan nem foglalták el ezt a területet, s ez gazdasági, társadalmi és kulturális téren is előnyt jelentett számukra, de később, a felvilágosodás korában már hátránnyá vált a pezsgő szellemi élet központjaitól való távolság és a peremhelyzet.” (Révay Valéria, 2010)

Imre Samu a *Mai magyar nyelvjárások főbb típusai* című munkájában, hangtani alapon, földrajzilag is meghatározta a mai magyar nyelvjárásokat. Ezek a nyelvjárástípusok a következők: északnyugat-dunántúli, zalai, őrségi, hetési, észak-dunántúli, Balaton-vidéki, közép-somogyi, észak-baranyai, dél-baranyai, Szeged-vidéki, Baja-környéki, kiskunsági, Szenc-környéki, észak-dunai, csallóközi, szigetközi, középpalóc, Ipoly-vidéki, északnyugati palóc, nyugati palóc, déli palóc, keleti palóc, Hernád-vidéki, Szikszó-vidéki, Zagyva-Tarna-Tisza vidéki, Budapest-környéki, hajdú-bihari, közép-tiszántúli, szabolcs-szatmári, abaúji ö-ző nyelvjárás-típusokat Magyarország területén. A nyelvjárás-sziget magyar anyanyelvű környezetben alapvetően eltér valamennyi szomszédos nyelvjárástípustól.

Sajnos, az előbbi felsorolásból hiányoznak az erdélyi és csángó, ugocsa és beregi, valamint a felvidéki és délvidéki nyelvjárástípusok. Ilyen szempontból is mostoha gyermekei vagyunk az anyaország egyes nyelvészeinek. Aztán találtam egy másik besorolást.

Imre Samu a fent említett négy vármegye területéből a szabolcs-szatmári nyelvjárástípushoz sorolja a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és az ukrajnai dél-beregi pontokat, s emellett külön beszél északkeleti nyelvjárástípusról, amely az abaúji ö-ző típustól keletre, kb. a Hernád alsó folyása, a Sajó-Tisza-Csap-Nagyszőlős vonaltól északra, a nyelvhatárig terjed. Mivel azonban a szabolcs-szatmári nyelvjárástípus kapcsán nem említi a régi Szatmár megye Romániához tartozó területét, ez értelemszerűen az általa romániai magyar nyelvjárások néven összefoglalt átfogó, nagy csoportba tartozik. Ezeket a nyelvjárástípusokat a magyar nyelvterület hét nagyobb nyelvjárási egysége között a (harmadik) keleti nyelvjárások csoportjába sorolja, de

végül megemlíti, hogy Erdély nyugati, északnyugati települései egy részének nyelve minden kétséget kizáróan az általa keleti nyelvjárásoknak nevezett egységbe sorolható. Jelentősebb nyelvjárásai szakembereink: pl. Horger Antal (1934), Kálmán Béla (1971), Kiss Jenő (2001) szerint vizsgált területünk a legtöbb csoportosításban az északkeleti nyelvjáráshoz tartozik.

A Kárpát-medencében (az anyaországon kívül) mindig is voltak, vannak és talán a jövőben is lesznek olyan európai hírű nyelvtudósok, akik a magyar nyelvtudományt európai színvonalon művelik és fejlesztik.

Példaként említhetnénk Péntek Jánost, akit Csűry Bálint-díjjal tüntettek ki a közelmúltban (2010) Debrecenben, hiszen kolozsvári és erdélyi kiváló munkatársaival folytatta és továbbfejlesztette a Csűry által elindított magyar nyelvjáráskutatást.

Az anyaországon kívüli régiók nyelvjárásáról, elsősorban a romániai nyelvjárászigetekről Péntek János (2005) szakszerű megállapításokat tett, amelyeket a következőkben összegezzünk.

A magyarországi és az erdélyi dialektológiai kutatások újabb eredményeit és kiadványait elsősorban a nyelvatlaszoknak tulajdoníthatjuk. A Magyar Nyelvjárás Atlasz megjelenése előtt nem volt lehetőség csak a helyi nyelvjárások leírására. Egyes romániai magyar nyelvjárászigetekről elmondható, hogy a nyelvhatár folyamatosan változik. A peremrégió mindenütt foszlik. A mezősegi nyelvjárás régió továbbra is értelmezhető régióként, a kétnyelvűséggel összefüggő, ott végbemenő folyamatok értelmezését, értékelését pedig a szociolingvisztika és ökolingvisztika körébe utalhatjuk.

Péntek János az előbbi tanulmányában megállapítja: „A magyar nyelv korábbi és jelenlegi mozgására nem az expanzió volt a jellemző, hanem a földrajzi és demográfiai regresszió.” Ez utóbbi bizonyítására is vannak adataink. Szilágyi N. Sándor szolgáltat adatokat a romániai magyarok fogyásáról 15 erdélyi megyéből az 1992–2002 közötti időszakból.

Az apadás csökkenő sorrendben és százalékos arányban a következő: Krassó-Szörény (26,05%), Hunyad (25,00%), Szeben (20,53%), Brassó (19,83%), Temes (19,58%), Arad (19,21 %), Fehér (16,48 %), Kolozs (16,34 %), Máramaros (15,67%), Bihar

(14,24%), Beszterce-Naszód (13,03%), Maros (9,65%), Szilágy (9,48 %), Szatmár (7,93%), Hargita (6,46%), Kovászna (6,46%).

A 2011. évi népszámlálás adataiból kiderül, hány magyar él még az erdélyi városokban. Az alábbiakban felsorolunk 15 erdélyi várost, zárójelben a magyarság létszámát | és százalékos arányát az összlakossághoz képest a magyarság létszámának csökkenő sorrendjében:

Marosvásárhely (57 362 | 44,87%), Kolozsvár (49 375 | 15,97%), Nagyvárad (44 892 | 24,25%), Sepsiszentgyörgy (41 770 | 76,91%), Szatmárnémeti (35 723 | 37,62%), Székelyudvarhely (31 520 | 94,75%), Csíkszereda (30 950 | 81,49%), Kézdivásárhely (16 446 | 90,95%), Brassó (16 172 | 7,10%), Arad (15 695 | 10,61%), Temesvár (15 580 | 5,13 %), Gyergyószentmiklós (15 250 | 86,13%), Nagybánya (14 085 | 12,26%), Nagykároly (11 054 | 54,77%), Nagyszalonta (10 000 | 58,68%).

Az erdélyi városi lakosságnak 23,7%-a magyar. 1920-ban egész Erdély összlakosságának 29%-a magyar nemzetiségű volt. Azóta ez az arány több mint 5%-kal csökkent.

Napjainkban a demográfiai változások kiterjednek az egész bolygóra. Az a kultúra és az a világrend, amit gyermekeink utánunk örökölni fognak, nagymértékben különbözni fognak a maitól.

Ahhoz, hogy egy kultúra fennmaradásának időtartama meghaladja a 25 évet (egy generációt), a családok termékenységi indexe kötelező módon legalább 2,11 kellene legyen. Ha ennél kevesebb, akkor a szóban forgó kultúra hanyatlik. Történelmi távlatban egyetlen olyan kultúra sem maradt fenn, amelyben a családok termékenységi indexe kisebb volt, mint 1,9. Ha ez az érték 1,3-ra csökken, lehetetlenné válik a folyamatosság megőrzése, mert a konzerváláshoz közel száz évre lenne szükség. A szakemberek szerint nem létezik olyan gazdasági modell, ami a vizsgált kultúra fennmaradását biztosítaná ebben az időintervallumban. Az Európa Unió országainak összességében a termékenységi index 1,38. Romániáé 1,38, míg Magyarországé 1,32 (2009-es adat).

Romániában az 1990–2013 közötti időszakban jelentősen csökkent a magyar anyanyelvű tanulók száma. Barna Gergő és

Kapitány Balázs, a Közpolitikai Elemző Központ kutatói által készített tanulmány (Szatmári Friss Újság, 2005. jan. 28.) szerint Romániában a leglátványosabb csökkenés az elemi és általános iskolák szintjén következik be, mintegy 39%-kal esett vissza a magyar tagozaton tanulók száma. A zárójelben az első számjegy a magyar anyanyelvűek száma|százalékos arány az összlakossághoz képest.

1990-ben óvodások (47 600|6,33%), elemi és általános (142 459|5,22%), líceum (41 367|4,15%), szakiskola (4 123|1,13%), posztlíceum (525|1,80%).

Összesen: 236 074|4,84%.

2013-ban óvodások (35 431|6,23%), elemi és általános (95 824|5,50%), líceum (32 418|4,17%), szakiskola (1 926|1,27%), posztlíceum (140|1,36%),

Összesen: 166 917|5,19%, *azaz 69 157 tanulóval kevesebb.* Az előbbi adatok pozitívuma: a magyar óvodai csoportokba járók aránya meghaladja a magyarság arányát az adott korcsoportban, és 2002-től folyamatosan növekszik a magyarul tanulók aránya az elemi és általános oktatásban is.

*

Visszatérve a nyelvjárások problematikájához, a következő általános módszertani következtetéseket tette Péntek János: „a nyelvjárások változásában fontos szerepet játszik a kiegyenlítődség, azaz a külső és belső nyelvi tényezők egyensúlyban tartása. Az erdélyi nyelvjárások esetében a belső nyelvi tényezők mellett több külső tényezőnek lehet meghatározó szerepe: pl. nyelvi jogok, nyelvi státusz vagy az etnolingvisztikai vitalitás.

Egy nyelvjárást az határoz meg, hogy milyen az adott közösség kommunikációs kapcsolata a nyelvjáróterület többi részével. Ma már általánosan elfogadott vélemény, hogy a peremterületek legtöbb magyar nyelvterülete (a székely nyelvjárással együtt) az Árpád-kori határvédelmi célú népesség-áttelepítés következtében alakult ki egy eredetileg viszonylag egységes magyar nyelvváltozatot beszélő csoportból.” (Péntek János, 2005)

Péntek János *A tájnyelv és annak szépségeiről* címmel tartott előadást 2014. november 13-án Budapesten a Petőfi Irodalmi

Múzeumban az Anyanyelvpolók Szövetsége által szervezett ünnepségen. Az említett előadás összegezi a tájnyelvek határon túli és anyaországi megítélését, kutatási eredményeit, a táji változatosság dicséretét, elfogadását és jövőbeni szerepét.

Magyar nyelvjáráskutatók: Benkő Loránd, *Csúry Bálint*, Horger Antal, Imre Samu, Kálmán Béla, Kiss Jenő, Lazicius Gyula, Márton Gyula, Péntek János, Szabó T. Attila, Teiszler Pál, Vámszer Márta és mások.

A fenti névsor nem teljes, hiszen számosan vannak még a magyar nyelvtudomány művelői közül, akik valamilyen formában kapcsolódnak a nyelv művelők és nyelvjáráskutatók táborához: Balassa József, Bárczi Géza, Bura László, Csomortáni Magdolna, Deme László, Hoffmann István, Sebestyén Árpád, Végh József, Vöő István és folytathatnánk a sort.

Az előbb említett nyelvjáráskutatók és nyelvészek írásainak egy részét tanulmányaim és olvasmányaim során megismerhettem, és eddigi nyelvészeti jellegű műveim megírásában a segítségemre voltak.

Nagy tisztelettel gondolok volt egyetemi oktatóimra: Cs. Gyimesi Évára, Csomortáni Magdolnára, Péntek Jánosra, Teiszler Pálra, Vöő Istvánra és másokra, akik a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán a leendő magyar szakos tanárok százait készítették fel a romániai magyar oktatás számára.

A SZAMOSHÁT MIKROTOPONÍMIAI RENDSZERÉNEK ÁLLOMÁNYA A 20. SZÁZAD ELEJÉN A SZAMOSHÁTI SZÓTÁR ALAPJÁN

A Szamoshát ősföldrajzáról

A térség területének ősföldrajzi fejlődése szorosan összefügg a Pannon- és Avas-medence fejlődésével. A földtörténeti középkorban hol tenger borította az egész Szamos-síkságot, hol egyes kisebb részek kiemelkedtek a tengerből. A harmadkor elején az egész vidéket meleg vízű tenger borította. A tenger fokozatosan visszahúzódott, s ez által megszűnt a kapcsolat a Pannon-, a Fekete- és a Kaszpi-tenger között. A Pannon-tenger fokozatosan tóvá zsugorodott a mai Tisza folyó területén, majd fokozatosan szárazfölddé alakult, főleg folyóvízi eróziós működéssel és a kavicsfelhalmozódással. Miután kialakult a szárazföldi élettér, megjelentek a szárazföldre jellemző növények és állatok.

Az őskori közösségek szívesen telepedtek folyóvizek mellé, kis magasságú dombokra, halmokra, amelyek uralták a tájat, és egyúttal védelmet is nyújtottak az árvizekkel szemben. (Kiss Kálmán, 2009)

A Szamoshát egy olyan összefüggő földrajzi és történelmi térsége a Kárpát-medencének, ahol évezredek óta léteztek emberi települések. A történelmi Szatmár vármegyében, s a környező (Szabolcs-Szatmár-Bereg és Ugocsa) szomszédos vármegyékben feltárt régészeti adatok azt bizonyítják, hogy ezen a vidéken már a legrégebb időktől (paleolitikum) kezdve létezett emberi település.

A Szatmári síkság északkeleti részén alakult ki a Túr, az Éger, a Sár, majd Szamos folyók által szabdaltsík vidéken a 19. század közepéig egy hatalmas, ún. vadvízi, vagyis időszakosan vagy állandóan vízzel borított (lápok, mocsarak, nedves rétek) terület.

„Minden bizonnyal a legélénkebb emberi közösségi élet épp itt, a Szamos völgye mentén létezett egészen az Ecsedi lápig. A csiszolt kőkorszak első és második szakaszából származó feltárt régészeti dokumentumok bizonyítják, hogy az e vidéken élő hajdani törzsek állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkoztak. Védett és aránylag időtálló szálláshellyel rendelkeztek. Közben tökéletesítették fegyvereiket, amelyek a bronzkor végére fejlett műveltségi szintről tanúskodtak.” (Kiss Kálmán, 1977, 3.)

*

Az alábbiakban szeretnék kitérni néhány mondat erejéig a magyarság származására, őstörténetére. Az utóbbi időben egyre többet lehet hallani a magyar nép őstörténetének kutatásairól. Három nagy irányzatot ismerünk e téren. Az első táborba azok tartoznak, akik a finnugoroktól való származás tézisét támogatják. Mások az ázsiai török származás hívei. Vannak, akik a magyarság több ezer éves Kárpát-medencei őstörténetét karolják fel.

„Mivel a magyarság etnogenezise többágú, ezért a részigazságok elvét kell elfogadnunk. A magyar nép nyelve, származása és származási helye az egész népre kivetítve nem fedi egymást. Népünk különböző származású törzsek, nemzetségek, néptörzsek összeolvadásából alakult ki külön őstörténettel.” (Kádár Gyula, 2014)

A többnyelvű őstörténet elfogadása mellett érvel Morávcsik Gyula is, aki szerint a magyar nyelv szerkezete és szókincsének alaprétege finnugor eredetű. Nyelvrokonaink a Szibériában élő vogulok és osztjokok is.

A magyarság azonban igen korán elszakadt nyelvrokonaitól, és azoktól teljesen független életet élt. (Benkő Loránd)

„A magyar nyelvet saját fejlődési törvények irányítják. Vagyis olyan önálló ősnyelv, amely már a honfoglalás kori állapotában

is egyike a legrégebb idők óta önálló európai nyelveknek, melyek máig fennmaradtak (pl. örmény, albán).” (Kádár Gyula, uo.)

A honfoglalás korabeli magyar nép törökös vonásokat is mutat, s a legrégebb törzsi-, személy- és méltóságneveink egy része török eredetű. Tehát a Kr.u.-i évezredben, a honfoglalás előtti évszázadokban a finnugor és a török elemek keveredtek, s e kettő eredménye a magyar nép

Anyanyelvi tanulmányainkból tudjuk, hogy az uráli ősnyelvből származó nyelvek agglutináló (ragasztó) típusúak, vagyis a nyelvtani viszonylatokat nem előjárókkal, hanem ragok, jelek, képzők hozzátételével fejezik ki.

Kiszely István szerint: „A török nyelvek szelleme, szerkezete, építkezése szinte teljesen azonos a miénkkel. Ők is kerülnek a mássalhangzó-torlódásokat.”

*

Helyszüke miatt itt most nem térnék ki a Szamoshat történelmi, társadalmi hátterére a honfoglalást követő ezeregy száz évben. Tény, hogy a 20. század második évtizedének közepén, a gyűjtés időszakában, a Szamoshaton – Színérváraljától Mátészalkáig – 88 magyar településnevet találhatunk, ha végiglapozzuk Csúry Bálint *Szamoshati szótárát*. Ezt a makrotoponímiai állományt majd külön felsorolom egy esetleges későbbi felgölgözés reményében.

A gyűjtést, majd feldolgozást és közreadást követően eltelt közel száz év alatt sorsdöntő történelmi események zajlottak le a Szamoshat vidékén.

Az 1920. június 4-én a Trianoni és az azt kiegészítő 1947. évi szeptember hó 15-i Párizsi Békeszerződés eredményeképpen az előbb említett szamoshati magyar településeken napjainkban már három ország osztozik: Románia, Magyarország és Ukrajna.

Az adattárban alkalmazott rövidítések: Románia (RO), Magyarország (HU), Ukrajna (UK) tulajdonnevek, valamint a következő köznevek: erdőnév=en., falunév=fan., falurész=fr., határnév=hn., folyónév=fon., hegy-név=hen., hídnév=hín., községnév=kn., kútnév=kún., mocsárnév=mon., pataknév=pn., rétnév=rn., tanyánév=tn., városnév=ván., útnév=útn.

Elsőként szerepel a név köznyelvi alakja, ezt követi a név szamossháti nyelvjárási ejtése, ha azonos a köznyelvi és nyelvjárási kiejtés, a ~ jelet használom. A fenti rövidítések valamelyike után a zárójelben jelzem, hogy a mikrotoponímiai név melyik településen volt használatos, valamint a jelenlegi ország névjelét.

A Szamosshát mikro- és makrotoponímiai állománya

(Vö. CSÚRY BÁLINT, *Szamossháti szótár*. Budapest, 2004.)

- Ábrahám-pataka ~ pn. (Garbolc, HU).
 Adorján Odorjány (-nt) kn. (RO).
 Ágovány ~ hn. (Pálfalva, RO).
 Agyókatyó Agyóukatyóu hn. (Sárköz, RO).
 Akasztófa Akasztóufa hn. (Vámosoroszi, HU).
 Aklánc ~ (-ot, -onn) hn. (Garbolc, HU).
 Akol ~ hn. (Ricse, HU).
 Állj-félre-sűrű Ájféresűrű hn. (Szárzaberek, RO). Régen erdő volt.
 Almásút Almásut ún. és hn. (Nagypalád, HU).
 Alsóerdő Ālsó̄erdő̄ hn. (Túrterebes, RO).
 Alsómező Ālsó̄mező̄ hn. (Avasújváros, RO).
 Alsónyires Āsó̄nyires hn. (Kőszegremete, RO).
 Alsórét Āsó̄rèt hn. (Józsefháza, RO, Szárzaberek, RO).
 Alsószéles Ālsó̄széles hn. (Nagyhodos, UK).
 Alsóvég Ālsó̄vég utcanév (Szárzaberek, RO), hn. (Mikola, RO).
 Á(l)talberek Ātāl̄berek hn. (Homok, RO).
 Á(l)talberek-tő Ātāl̄berek-tű hn. (Egri, RO).
 Angota Angota(-át, -ánn) hn. (Apa, RO).
 Antalcsereje Antāl̄csereje hn. (Kispalád, UK).
 Antaltag Antāl̄tag hn. (Vámosoroszi, HU).
 Anyatúr ~ hn, a Túr fő medre, (Garbolc, HU).
 Apa ~ kn. (RO).
 Aprósor Apró̄sor hn. (Garbolc, HU).
 Aranyosmezshát hn. (Lázári, RO).
 Árkos ~ (-t, onn) hn. (Gacsály, HU).

- Arnó Ārnou (-t,-n) hn. (Patóháza, RO).
Árpesaszer Árpaszēr hn. (Avasújváros, RO).
Ásvány ~ (-nt) pn. (Vámosoroszi, HU). L. Sebesásvány.
Ásványhát Ásváhát hn. (Vámosoroszi, HU).
Aszas ~ (-t, -onn) hn. (Szárzaberek, RO).
Aszúszer Asszuszēr hn. (Kisnamény, HU).
Átalj Átajj (-ajt, -ajjon) hn. (Botpalád, UK).
Atya ~ fn. (RO).
Bábod ~ (-ot) elpusztult falu Óvári határában (RO).
Bábodér ~ hn. (Óvári, RO).
Bábona ~ hn. (Fehérgyarmat, HU).
Bacók Bacouk hn. (Kishodos, UK).
Badaló Badallou kn. (HU).
Baglyos Bagios hn. (Kispalád, Nagypalád UK, Mikola RO).
Bagoly Bagoi hn. (Kömörő, HU).
Bagolyhíd Bagōjhíd (Vámosoroszi, HU)
Bagó nyárása Bagou nyárassa hn. (Kispalád, UK).
Bájaárka ~ hn. (Pálfalva, RO).
Bajomsziget ~ hn. (Nagyecsed, HU).
Bákányhát Bákáhát hn. (Kisnamény, HU).
Bákánykert Bákánkēr hn. (Olcsvaapáti, HU).
Bákányszeg Bákászeg fr. (Csengerbagos, RO).
Bakóék Bakoujék hn. (Kisar, HU).
Balabánépataka ~ hn. (Kisnamény, HU).
Balhás Bálhás hn. (Avasújváros RO, Szatmárhegy RO).
Bálintfok ~ hn. (Botpalád, HU).
Balkány ~ hn. (Amac, RO).
Ballakert Ballakért (Nagykolcs, RO)
Balogszeg Balokszeg hn. (Sonkád, HU).
Bánócilapos Bánoucilaposs hn. (Szárzaberek, RO).
Bántova ~ hn. (Óvári, RO).
Bányiszeg ~ hn. (Szárzaberek, RO).
Barkóca Bārkouca tn. (Sárköz, RO).
Bartafolyárja Bartafojárja hn. (Garbolc, HU).
Bartarekesz Bártarekesz hn. (Botpalád, UK, Gacsály, HU).
Bászna ~ hn. (Szamosszeg, HU).
Békafoka Bèkafoka hn. (Vámosoroszi, HU).

- Békáskút Bèkàskut hn. (Avasújváros, RO).
 Békástó Bèkàstóu hn. (Csengerbagos, RO).
 Bélavármocsár ~ hn. (Kőszegremete, RO).
 Belsőút Belsőüktún hn. (Egri, RO).
 Belsőputru Belsőüputru hn. (Pálfalva, RO).
 Beltelek Bèltelek hn. (Adorján RO, Sárköz RO).
 Bencehalma Bencehálma hn. (Gacsály, HU).
 Benceszeg ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Benedek ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Benefar Benefār hn. (Ökörítő, HU).
 Benésláz ~ hn. (Kisbábony, RO).
 Bengető Bengetőü, hn. (Császló, HU).
 Berecskehát ~ hn. (Egri, RO, Vámosoroszi, HU).
 Berek ~ fn. (Szárzaberek, RO).
 Berekhát ~ hn. (Egri, RO, Vámosoroszi, HU).
 Berekköz ~ hn. (Kölcse, HU).
 Berekmocsár ~ hn. (Egri, RO).
 Berenasürű hn. (Szárzaberek, RO).
 Berkimalomszug Bèkimalomszug hn. (Fertősalmás, UK).
 Berkiút Bèrkiut hn. (Garbolc, HU, Ricse, HU).
 Besenyő Besenyőü hn. (Gacsály, HU).
 Betó Betóu hn. (Tiszakóród, HU).
 Bikafű Bikafü hn. (Garbolc, HU).
 Bikakaszáló Bikakaszállóu hn. (Szárzaberek, RO).
 Bikarét Bikarét hn. (Óvári RO, Szárzaberek RO).
 Bikk ~ hn. RO Máramaros felé húzódó erdős hegység.
 Bikkalja Bikkajja hn. (Kőszegremete, RO).
 Bikkfásgorond Bikkfásgorond hn. (Tiszaberek, HU).
 Biloka ~ hn. (Homok, RO).
 Bíró Pál-rét Biróu Pál-rét hn. (Szamoskóród, RO).
 Bíró Samu láza Biróu Samu lázza hn. (Fertősalmás, UK)
 Bírószer Biróuszēr hn. (Kispalád, UK).
 Bitangerdőfoka Bitangērdőüfoka hn. (Vámosoroszi, HU).
 Bitófa Bitóüfa hn. (Berend, RO).
 Bobáld ~ hn. (Nagykároly, RO).
 Bóbicka Bóübicka hn. (Fertősalmás, UK, Szárzaberek, RO,
 Nagypalád, UK).

- Bocskoráztató Bocskorásztatóu hn. (Tiszaberek, HU).
 Bocskorfok Bocskörfok hn. (Dabolc, RO).
 Bódi ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Bodó Bodóu hn. (Lázári, RO).
 Bodonya ~ hn. (Egri, RO).
 Bodzás ~ hn. (Szamosbecs, HU).
 Bodzásdüllő Bodzázdüllőü hn. (Lázári, RO).
 Bodzashát ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Bogyoszló Bogyoszlóu hn. (Túrterebes, RO).
 Bojas ~ hn. (Penyige, HU).
 Bojtos ~ hn. (Vetés, RO).
 Bokorrekettye Bokörrekettye hn. (Homok, RO).
 Bokros ~ hn. (Csengerbagos, RO).
 Bokroséger Bokroségēr hn. (Nagypalád, UK).
 Bolyotva Bojotva hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Bongyó Bongyóu hn. (Atya, RO).
 Borcalmi-domb Börcāلمي-domb hn. (Óvári, RO).
 Borcalmi-laposs Börcāلمي-laposs hn. (Óvári, R).
 Borgyoshát Bōrgyoshát hn. (Császló, HU).
 Borjúláz Bōrnyuláz hn. (Halmi, HU).
 Bornyúgaz Bōrnyugaz hn. (Császló, HU).
 Borosláz ~ hn. (Dabolc, RO).
 Borsó sor Bōrsóu sōr hn. (Gacsály, HU).
 Borzlyuk Bōrzuuk hn. (Zajta, HU, Szárazberek, RO).
 Borzosdomb Bōrzozsomb hn. (Apa, RO).
 Borzúk Bōrzuuk hn. (Botpalád, HU).
 Bosicseréje ~ hn. (Méhtelek, HU).
 Botfoka ~ hn. (Vámosoroszi, HU).
 Botpalád ~ fn. (UK).
 Bőgető Bōgetőü hn. (Kishodos, HU).
 Bökény Bōkény fn. (UK).
 Bömbőlő Bōmbőlőü hn. (Egri, RO).
 Bufa ~ hn. (Sárközújlak, RO).
 Bugiláz ~ hn. (Nagykolcs, RO).
 Bugyori ~ csárdanév (Nagypeleske, RO) hn. (Lázári, RO).
 Butyakaszeg ~ hn. (Szárazberek, RO).
 Buzsihát hn. (Kisar, HU).

- Büdösszeg ~ Büdösszeg hn. (Kisar, HU).
 Büdöspatak ~ hn. (Pusztadaróc, RO).
 Büdöstó Büdöstóu hn. (Ökörítő, HU).
 Célláz ~ hn. (Vári, HU).
 Cepces ~ v. Szepszes ~ hn. (Gacsály, HU, Egri, RO).
 Ceszpesz ~ hn. (Sonkád, HU). L. Cepces.
 Cigánykert Cigánkert hn. (Kisbábony, RO).
 Cigánykunyhó Cigánkunyhóu hn. (Mikola, RO).
 Cigányláz Cigáláz hn. (Kisbábony, RO).
 Cigányrét Cigárét hn. (Lázári, RO).
 Cinegérés ~ hn. (Botpalád, UK, Kishodos, UK).
 Cinyegés ~ hn. (Pálfalva, RO).
 Círhó ~ Círhóu hn. (Atya, RO).
 Cirkó Cirkóu hn. fr. (Csengerbagos, RO).
 Comoga ~ hn. (Kisbábony, RO), 2. rn. (Kőszegremete, RO).
 L. Szomoga.
 Csákai Csákaji hn. (Görbed, RO).
 Csarnahó Csárnahóu (Nagypeleske, RO, Homok, RO).
 Csató Csatóu rn. (Egri, RO).
 Csegöld Csügöüd fn. (HU).
 Cséke ~ hn. (Óvári, RO). Elpusztult falu volt a helyén.
 Csekély ~ Csekéj hn. (Botpalád, UK).
 Cselóc Cselőüc hn. (Halmi, RO).
 Cselősz Cselőüsz hn. (Kisbábony, RO).
 Cseperekesz ~ hn. (Homok, RO).
 Cserealja Csereaaja hn. (Ombod, RO).
 Cseréger ~ Cserégēr hn. (Nagypalád, UK).
 Cséres ~ hn. (Avasújváros, RO).
 Cseret ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Cserfolyó Csērfojóu pn. (Garbolc, HU).
 Csergeteg Csērgeteg hn. (Patóháza, RO).
 Csergődomb Csērgőüdbomb hn. (Sárköz, RO).
 Cserhát Csērhat hn. (Botpalád HU, Kisar HU, Fehérgyarmat HU).
 Cserhegy Csērhegy hn. (Szárzaberek, RO).
 Cserköz Csērköz hn. (Sonkád, HU).
 Cserpatak Csērpaták hn. (Sonkád, HU).

- Cserszege Csĕrszege hn. (Kömörő, HU).
 Csicsós Csicsóús hn. (Nagyecsed, HU).
 Csigér ~ hn. (Nagypeleske, RO).
 Csigérhát ~ hn. (Nagypeleske, RO, Pusztadaróc, RO).
 Csikász ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Csikászó Csikászóu (Egri, RO, Kisbábony, RO).
 Csíkgödör Csiggödör hn. (Botpalád, HU).
 Csillaghegy Csillakhegy hen. (Szatmárhegy, RO, Dabolc, RO).
 Csingó Csingóu hn. (Kisar, HU).
 Csinzófok Csizóufok hn. (Botpalád, HU).
 Csobántag ~ hn. (Kispeleske, RO).
 Csókásoldal Csókásóudal hn. (Homok, RO).
 Csoma ~ hn. (Kisnamény, MO, Vámosoroszi, HU).
 Csonkagyepű Csonkagyepü hn. (Kisnamény, HU).
 Csonkás Csonkás hn. (Atya, RO, Avasújváros, RO, Nagypalád, UK).
 Csonkásdüllő Csonkászdüllőü hn. (Nagyhodos, HU).
 Csonkaszeg Csonkaszeg hn. (Amac, RO).
 Csordagát Csördagát hn. (Egri, RO).
 Csorgó Csorgóu hn. (Kőszegremete, RO).
 Csügödi szállás Csügöüdi szállás hn. (Tiszaberek, HU).
 Csürhát ~ hn. (Szamoskóród, RO).
 Csürkös Csürkös hn. (Józsefháza, RO).
 Dabolci körtefája Dabóuci körtefája hn. (Egri, RO).
 Dajkafaluföldek Dajkafaluföüdek hn. (Garbolc, HU).
 Dalha Dálha hn. (Kisar, HU).
 Danivágás ~ hn. (Homok, RO).
 Dankégre Dankaégre hn. (Nagypalád, UK).
 Dankéda Dankéda hn. (Kömörő, HU).
 Darabant szállása ~ hn. (Egri, RO).
 Darabéger Darabégër hn. (Kishodos, UK).
 Darukiáltó Darukijátóu hn. (Kölcse, HU).
 Darvas Dárvas hn. (Avasújváros, RO, Sima, HU, Szárazberek, RO, Garbolc, HU).
 Darvastó Dárvastóu hn. (Óvári, RO).
 Debreceniföld Debrecenyiföüd hn. (Dabolc, RO).
 Déllő Déllő hn. (Egri, RO). ě

- Déllődüllő Dëllöüdüüllöü hn. (Szamosbecs, HU).
 Demesnye Demezsnye hn. (Nagypalád, UK).
 Derecske ~ fan. (HU).
 Deszkásoldal Dëszkásóüdüäl hn. (Kőszegremete, RO).
 Deszkásszeg Dëszkászszeg hn. (Kishodos, UK).
 Deszkástető Dëszkástetőü hn. (Kőszegremete, RO).
 Dinnyeföld ~ hn. (Homok, RO, Szamosbecs, HU).
 Dinnyéskert Dinnyéskert hn. (Ricse, HU, Szárazberek, RO).
 Disznókút Disznóükut hn. (Lázári, RO).
 Dobonfoka Doböfoka hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Dobréhát ~ hn. (Egri, RO).
 Dobrihegy ~ hn. (Sárköz, RO).
 Dobróka Dobróüka hn. (Kisar, HU).
 Domajé ~ hn. (Sónkád, HU).
 Domboldal Dombóüdal hn. (Tatárfalva, HU).
 Dombosrét Dombosrét hn. (Homok, RO).
 Dombos út Dombos ut hn. (Nagypalád, UK).
 Döngő Döngöü hn. (Kömörő, HU).
 Dudé ~ hn. (Avasújváros, RO).
 Dübögő Dübögöü hn. un. (Óvári, RO).
 Ecsed ~ fn. (HU).
 Effuta ~ hn. (Mezőgécse, HU).
 Éger Égër hn. (Méhtelek, HU, Szárazberek, RO, Mezőgécse, HU). 2. pn. (Egri, RO). L. Bokros-, Cseréger, Danka égere, Hosszúéger, Jónép égere, Karácsony égere, Hosszúéger, Jónép égere, Keskeny-, Nagyéger, Papégre.
 Égeralja Égërajja hn. (Kispeleske, RO). L. Nagyégeralja.
 Égererdő Égerërdöü hn. (Kispalád, UK).
 Égeres ~ hn. (Nagyecséd, HU).
 Égerfő Égërfü hn. (Egri, RO).
 Égerhát Égërhát hn. (Egri, RO).
 Égerhegy Égërhegy hn. (Vámosoroszi, HU).
 Égés hn. (Kisszekeres, HU).
 Égettéger Égettégër hn. (Mikola, RO).
 Egres ~ hn. (Szárazberek, RO).
 Egreshát ~ hn. (Szárazberek, RO),
 Egresrétság Egresréccség hn. (Kőszegremete, RO).

- EGRI ~ fan. (RO).
 Egrifoka hn. (Fertősalmás, UK).
 Egyhold Etyhóud hn. (Kishodos, UK).
 Éhmező Émezőü hn. (Nagypalád, UK).
 Előcser Előücsēr hn. (Szatmárhegy, RO).
 Epreskert Epreskért hn. (Nagykároly, RO, Nagypalád, UK).
 Erdély Ęrděj tn. (Szatmárnémeti, RO).
 Erdőalj Ęrdőüajj hn. (Vámosoroszi, HU).
 Erdőföld Ęrdőüfőüd hn. (Vámosoroszi, HU).
 Erdőhát Ęrdőühat hn. a Tiszától délre a Túr folyó vidéke
 Szatmár m.-ben.
 Erdőhely Ęrdőühejj hn. (Csengerbagos, RO, Szamosbecs, HU,
 Kisar, HU)
 Erdős láza Ęrdőüs láza hn. (Kószegremete, RO).
 Eredhát Erethát hn. (Kölcse, HU).
 Eredhegy alja Erethehy ajja hn. (Mánd, HU).
 Eredhegyi erdő Erethehyi Ęrdőü hn. (Penyige, HU).
 Ereszén Ereszēn hn. (Sárközújlak, RO).
 Ereszvény Ereszvény hn. (Atya, RO, Fehérgyarmat, HU).
 Erethát Erethehy l. Eredhát, Eredhegy.
 Erge ~ pn. (Komlódtótfalu, HU), L. Galambos erge, Kútergéje,
 Nádaserge
 Ergehát Ęrgehát hn. (Kisar, HU, Nagypeleske, RO).
 Ergepatak Ęrgepatak pn. (Szamosbecs, HU).
 Ęrmező Ęrmezőü hn. (Nagykolcs, HU).
 Eskámborja Eskámörja hn. (Kisar, HU).
 Espándomb ~ hn. (Avasújváros, RO).
 Espántó Espántóü hn. (Avasújváros, RO).
 Ęspotály Ęspotáj hn. (Avasújváros, RO).
 Eszeny ~ hn. (Botpalád, HU).
 Esznye ~ hn. (Vári, HU).
 Eszterep ~ hn (Méhtelek, HU, Rozsály, HU).
 Esztergős Esztērgőüs hn. (Ricse, HU).
 Etény ~ hn. (Aranyosmeggyes, RO).
 Fagyaljas alja Fagyajjas ajja hn. (Avasújváros, RO).
 Falukút Falukut hn. (Fertősalmás, UK).
 Falupallaga ~ hn. (Sima, HU).

- Faluvégesi düllő Faluvégesi düllőü hn. (Garbolc, HU).
 Farkasbokor Fărkazsbokör hn. (Krassó, RO).
 Farkaségető Fărkaségetőü hn. (Kispalád, UK).
 Farkastó Fărkastou hn. (Csengerbagos, RO).
 Fáskert Făskert hn. (Kisszekeres, HU).
 Fecskefészek ~ hn. (Kisnamény, HU).
 Fehérföld Fejjérfőüd (Fertősalmás, UK).
 Fehértó Fejjértou hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Feketeberek ~ hn. (Homok, RO).
 Feketedüllő Feketedüllőü hn. (Garbolc, HU).
 Feketető Feketetou hn. (Kőszegremete, RO).
 Feketevíz Feketevíz hn. (Garbolc, HU, Szárazberek, RO, Egri, RO).
 Feketevizhát Feketeviszhát hn. (Garbolc, HU).
 Félixszeg Féliszszeg hn. (Szárazberek, RO).
 Felsőgát Felsőügát hn. (Méhtelek, HU).
 Felsőmajor Felsőümajör tan. (Sárköz, RO).
 Felsőmalom Felsőümalom hn. (Sárköz, RO).
 Felsőmező Felsőümezőü hn. (Avasújváros, RO, Dabolc, RO, Adorján, RO).
 Felsőnyíres Felsőünyíres hn. (Kőszegremete, RO).
 Felsőrét Felsőüret hn. (Szárazberek, RO).
 Felsőszéles Felsőüszéles hn. (Nagyhodos, UK).
 Felsővég Felsőüvég hn. (Mikola, RO, Szárazberek, RO).
 Fenek ~ hn. (Kisnamény, HU).
 Feneketlen hn. (Garbolc, HU).
 Fennálló erdő Fennálló erdőü (Egri, RO).
 Fényesdomb Fényezsdomb hn. (Szárazberek, RO).
 Ferdősbarázda Ferdőüzsbarázda hn. (Egri, RO).
 Fertéshát Fértéshát hn. (Egri, RO).
 Fertőtető Fértőtetőü hn. (Kőszegremete, RO).
 Figura ~ en. (Ricse, HU).
 Fiókéger Fijóükéger hn. (Szárazberek, RO).
 Firidődomb Firidőüdomb hn. (Gacsály, HU).
 Fiúrét Fijurét hn. (Pusztadaróc, RO).
 Fizeske ~ hn. (Kisnamény, HU).

- Fogás ~ hn. (Méhtelek, HU, Szárazberek, RO, Kökönyösd, RO, Pusztadaróc, RO, Vetés, RO).
Foglalás ~ hn. (Fertősalmás, UK).
Fokhát ~ hn. (Nagypalád, UK).
Foktó Foktú hn. (Homok, RO).
Forduló Fördulou hn. (Sárköz, RO).
Forrás hn. (Kispalád, UK).
Forráshát Főráshát hn. (Botpalád, HU, Gacsály, HU, Kisszeke-
res, HU).
Fotoskert Fotoskēr hn. (Olcsvaapáti, HU).
Főút Főüut útn. (Ricse, HU).
Fövényesgödör Fövenyezsgödör hn. (Lázári, RO).
Fövenykátyó Fövenkátyou hn. (Egri, RO).
Füstöléng Füstöléng hn. (Mezőgecse, HU).
Fűsüsret Fűsüsret hn. (Avasújváros, RO).
Füveskert Füveskert hn. (Sárközújlak, RO).
Fűzes ~ hn. (Ricse, HU).
Fűzkert Fűzkert hn. (Vetés, RO).
Fűzöldje Fűzőügyge hn. (Ökörítő, HU).
Gábornok Gábörnok hn. (Kömörő, HU, Füledd, HU).
Gáboró Gáborou hn. (Mezőgecse, HU).
Gacsály Gacsáj fn. (HU).
Galambfertő Galambfertőü hn. (Atya, RO).
Galambos-erdő Galambos-erdőü hn. (Császló, HU).
Galambos-erge Galambos-erge mocsárnév (Császló, HU).
Galambszérű Galambszérü hn. (Kispalád, UK).
Gallagó Gallagou hn. (Csengerbagos, HU).
Gál-laposa Gál-lapossa hn. (Mikola, RO).
Galos ~ tón. (Kisszekeeres, HU).
Gálrekesz ~ hn. (Botpalád, HU).
Gánnás-ág hn. (Egri, RO).
Garád ~ hn. (Botpalád, HU).
Gáteleje Gáteleji hn. (Mikola, RO).
Gátfarka Gátfarka hn. (Garbolc, HU).
Gazoldal Gazoudāl hn. (Vámosoroszi, HU).
Gazoskert Gazoskēr hn. (Olcsvaapáti, HU).
Géc Géc fan. Vö. Nagy- Kisgéc (HU).

- Gégértó Gégértóu hn. (Császló, HU).
 Gelényes Gelényes hn. (Vetés, RO). Elpusztult helység neve.
 Gelicepatak ~ pn. (Kisszekeres, HU).
 Gelinc ~ hn. (Rozsály, HU).
 Gencsidüllő Gencsidüllőü hn. (Garbolc, HU).
 Gerebze ~ hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Gerecsekert Gerecsekért hn. (Ökörítő, HU).
 Gerenda ~ hn. (Mánd, HU).
 Gilisztás ~ hn. (Homok, RO).
 Goda-düllő Goda-düllőü hn. (Dabolc, RO).
 Gódaék Góudaék hn. (Kisar, HU).
 Gólyáshirip Góujáshirip fan. (RO). Hiripfalu teljesebb régi neve.
 Gombás ~ hn. (Egri, RO, Aranyosmeggyes, RO). Régen erdő.
 Gorond ~hn. (Ökörítő, HU, Sonkád, HU).
 Goronderdő Gorondérdőü hn. |erdőnév| (Sonkád, HU).
 Gorongy Goronygy hen. (Dabolc, RO).
 Gorzás Görzás hn. (Vetés, RO).
 Gorzashát Görzashát hn. (Egri, RO).
 Göbhát Göphát hn. (Kisbábony, RO).
 Gőge Gőüge hn. (Vámosoroszi, HU).
 Görbedszeg Gőrbetszeg hn. (Görbed, RO). 2. tn. (Sárköz, RO).
 Görcsösszeg Gőrcsösszeg hn. (Fertősalmás, UK).
 Görgődomb Gőrgőüdomb hn. (Tiszaberek, HU).
 Görjös Gőrjös hn. (Kisbábony, RO, Halmi, RO).
 Gubahatár ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Gubásföld Gubásfőüd hn. (Egri, RO, Szárazberek, RO).
 Gogyori ~ hajdani kocsmánév (Egri, RO).
 Gutta ~ hn. (Hirip, RO).
 Gyakorfa Gyakőrfá hn. (Nagypalád, UK).
 Gyakorszeg Gyakőrszeg hn. (Sonkád, HU).
 Gyakortölgyes Gyakörtőügyes hn. (Egri, RO). a
 Gyeptelek ~ hn. (Botpalád, HU, Nagypalád, UK).
 Gyepüköz Gyepűköz hn. (Kispalád, UK).
 Gyepüszeg Gyepűszeg hn. (Kisar, HU).
 Gyertyánfadomb Gyertyá'fadomb hn. (Halmi, RO).
 Gyertyános, Gyertyámos (Kishodos, UK) hn. (Egri, RO, Kishodos, UK, Fertősalmás, UK). tn. (Sárköz, RO).

- Gyertyánosdüllő Gyertyánoszdüllő hn. (Kőszegremete, RO).
 Gyöngyöllőhegy Gyöngyöllőhegy hn. (Szatmárhegy, RO).
 Györteleke Györteleke fn. Györgytelek falu népi neve (HU).
 Gyűjtő Gyütő hn. (Kisar, HU).
 Gyűlvész Gyűlvész hn. (Vetés, RO).
 Gyürefoka ~ hn. (lapályos kaszálóhely) (Ricse, HU).
 Gyürekert Gyürekér hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Gyűrűs 1. erdőnév (ma már szántóföld). (Nagykolcs, RO).
 2. hn. (Gacsály, HU, Ricse, HU).
 Gyűrűsalja Gyűrűsajja hn. (Kisnamény, HU).
 Gyűrűsföld Gyűrűsfőüd hn. (Szárzaberek, RO).
 Hájásrét Hájásrét hn. (Pálfalva, RO).
 Hajlós-láp Hájlóus-láp hn. (Nagyhodos, UK).
 Hajnal Hájnal hn. (Szatmárhegy, RO).
 Hajnal utca Hájnal ucca un. fr. (Józsefháza, RO, Szárzaberek, RO).
 Halastó Halastó hn. (Egri, RO, Józsefháza, RO).
 Hallgass-föld Hālgas-főüd hn. (Homok, RO).
 Halvány Hālvány hn. (Kisar, HU, Vámosoroszi, HU).
 Halványégre Hālvány-égre hn. (Mikola, RO).
 Hályogos Hájogos hn. (Nagyecsed, HU).
 Handal Handāl hn. a község alsó felének neve Lázáriban (RO).
 Hanka-rét Haņka-rét hn. (Mezőgecse, HU).
 Haraszt ~ hn. (Sima, HU, Pusztadaróc, RO).
 Hargas Hārgas hn. (Kőszegremete, RO, Nagyhodos, UK, Garbolc, HU).
 Hargasfa Hārgasfa hn. (Gacsály, HU).
 Hargaspatakház Hārgaspatakház hn. (Pusztadaróc, RO).
 Hármashatárdomb ~ hn. (Ricse, HU).
 Harminc-öl Hārminc-öl hn. (Egri, RO).
 Három-ér ~ hn. (Csengerbagos, RO).
 Háromhold Hāromhóüd hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Határlapos Határlaposs hn. (Rozsály, HU, Szárzaberek, RO).
 Határszeg ~ hn. (Kishodos, UK).
 Hátaslag ~ hn. (Vámosoroszi, HU).
 Hat-fa ~ hn. (Zajta, HU).
 Hathold Hathóüd hn. (Méhtelek, MO).

- Hatos ~ hn. (Patóháza, RO).
 Hatvani ~ hn. (Gacsály, HU).
 Hegyalja Hegyajja hn. (Avasújváros, RO, Halmi, RO).
 Hidegkátyó Hidegkátyóu hn. (Sár, RO).
 Hidláb-szeg Hidláp-szeg hn. (Kömörő, HU).
 Hídvég Hidvég hn. (Kisbábony, RO).
 Hirip ~ fn. L. Góulyáshirip (RO).
 Hodos~(onn) fn. 1. pn., 2. fn. (Kishodos, UK, Nagyhodos, UK).
 Hodoshát ~ hn. (Száraberek, RO).
 Hodosrekettye ~ hn. (Száraberek, RO).
 Hollós Hollóus hn. (Rozsály, HU, Kispalád, UK).
 Holtszamos Hóútszamos hn. (Udvari, RO).
 Homok ~ fan. (RO).
 Homokos ~ hn. (Pálfalva, RO).
 Homokosgödör Homokozsgödör hn. (Egri, RO).
 Honcsokos ~ hn. (Kishodos, UK, Pálfalva, RO).
 Horgas Hörgas (Kisszekeres, HU). L. Hargas. Vö. Horgos.
 Horgasér Hörgasér hn. (Óvári, RO).
 Hosszú Hosszu hn. (Pusztadaróc, RO, Kisar, HU).
 Hosszúág Hosszuág hn. (Józsefháza, RO).
 Hosszúálló Hosszudüllőü hn. (Garbolc, HU).
 Hosszúéger Hosszuégēr hn. (Nagypalád, UK, Botpalád, HU).
 Hosszúerdő Hosszuērdőü hn. (Gacsály, HU).
 Hosszúerdő-alja Hosszuērdőü-ajja hn. (Kisnamény, HU).
 Hosszúhát Hosszuhát hen. (Dabolc, RO).
 Hosszúláz Hosszuláz hn. (Kisbábony, RO).
 Hosszuliget Hosszuliget hn. (Mikola, RO).
 Hosszúmező Hosszumezőü hn. (Fertősalmás, UK).
 Hosszúrekettye Hosszurekettye hn. (Ombod, RO, Lázári, RO).
 Hosszúrét Hosszurét hn. (Egri, RO).
 Hosszúsor Hosszusör hn. (Botpalád, HU, Nagyhodos, UK).
 Hosszúszer Hosszuszēr hn. (Nagypalád, UK, Atya, RO).
 Hugat ~ hn. dombos fekvésű határrészek neve Ugocsában és Szatmárban (Rozsály, HU, Dabolc, RO).
 Hugatdomb Hugaddomb hn. (Nagypalád, UK).
 Hugaterdő Hugatērdőü hn. (Nagypalád, UK).
 Hugatlapos Hugatlaposs hn. (Nagypalád, UK).

- Husztó Husztóu hn. (Csaholc, HU).
 Idomán Idomqn hn. (Pusztadaróc, RO).
 Ilgó Ilgóu hn. (Botpalád, HU).
 Ilonagödre hn. (Egri, RO). Szirmay Ilonát itt fogták el a törökök.
 (Vö. Szirmay Antal: Szathmár vármegye, I, 64.).
 Inazat ~ hn. (Ombod, RO).
 Iratvány ~ hn. (Méhtelek, HU). Vö. Irotvány.
 Irgó Irgóu hn. (Kisnamény, HU).
 Irotvány ~ hn. (Kisnamény, HU). Vö. Iratvány.
 Irtásalja Īrtásajja hn. (Pusztadaróc, RO).
 Izák Izsák hn. (Józsefháza, RO).
 Izgét ~ hn. (Csenger, HU).
 Jáhos ~ hn. (erdő) (Egri, RO).
 Jánki-út Jánki-ut hn. (Ricse, HU).
 János-diák-domb Jánozs-dijág-domb hn. (Avasújváros, RO).
 Jánosi ~ hn. (Csenger, HU).
 Jánota ~ hn. (Sonkád, HU).
 Jóberek Jóuberek hn. (Vámosoroszi, HU).
 Jónép-égre Jóunép-égre hn. (Nagypalád, UK).
 Józa Jóuza ~ hn. (Aranyosmeggyes, RO).
 Józsefháza Jóuzsepháza fan. (RO).
 Józsefmajor Jóuzsefmajör hn. tan. (Sárköz, RO).
 Juhfürösztő Jufirisztőü Júfirisztőü hn. (Szárzaberek, RO).
 Kákák ~ hn. (Sárköz, RO).
 Kákás ~ hn. (Mezőgecse, HU, Szamoskóród, RO).
 Kakašdomb Kakazsdomb hn. (Avasújváros, RO).
 Kamasz ~ hn. (Gacsály, HU).
 Kámpó Kámpóu hn. (Lázári, RO).
 Kankellő Kanpellőü hn. (Mikola, RO).
 Kánya ~ (Sonkád, HU).
 Kapáscseréje ~ hn. (Kispalád, UK).
 Kaplony Kapjon fan. (RO).
 Kapron ~ hn. (Egri, RO).
 Kaptár ~ hn. (Átya, RO).
 Kapufa ~ hn. (Vári, UK).
 Karácsony-égre ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Karajos ~ hn. (Egri, RO).

- Karányalja Karányajja hn. (Kispeleske, RO).
 Kárásztó Kárásztóu hn. (Nagypalád, UK).
 Karhojapatak Karhojapatak pn. (Kisszekeres, HU).
 Katonaföld Katonaföld hn. (Pálfalva, RO).
 Kátyó Kátyóu hn. (Pusztadaróc, RO).
 Kátyós Katyóus hn. (Tiszaberek, MO).
 Kátyóshát Kátyóushát hn. (Egri, RO).
 Kávásvára ~ hen. (Halmi, RO).
 Kazupkert Kazupkert hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Kecskeberke Kecskébërke hn. (Császló, HU).
 Kecskesár ~ hn. (Méhtelek, HU).
 Kenderátóu hn. (Egri, RO, Nagykolcs, RO, Sima, HU).
 Kenderártóu ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Kenderáztóu ~ hn. (Száraberek, RO).
 Kenderáztatóu ~ hn. (Lázári, RO).
 Kenderes ~ hn. (Nagypeleske, RO, Csengerbagos, RO, Pálfalva, RO).
 Kendereskert Kendereskërt hn. (Száraberek, RO).
 Kendereskert-tere (?) Kendereskër`tere hn. (Szamoskóród, RO).
 Kenderhely Kenderhejj hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Kendersor Kendersör hn. (Dabolc, RO).
 Kendervető Kendervetőü hn. (Nagykolcs, RO).
 Kenéz ~ hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Kényeles Kenygyeles hn. ~ (Gacsály, HU).
 Kenyérmező-mocsár Kënyérmezőü-mocsár hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Kerecsetkert Kerecsetkërt hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Kerekág ~ hn. (Józsefháza, RO, Sárköz, RO).
 Kerekéger Kerekégër hn. (Kispalád, UK).
 Kerekdomb Keregdomb hn. (Egri, RO).
 Kerekmező Kerekmezőü hn. (Kispalád, UK).
 Kereknyíres Kereknyires hn. (Avasújváros, RO).
 Kerekrekettye ~ hn. (Garbolc, HU, Száraberek, RO).
 Kerekszeg ~ hn. (Kishodos, UK).
 Kerektábla ~ hn. (Homok, RO).
 Kerektiszadomb ~ hn. (Homok, RO).
 Kerektő Kerektőü hn. (Csenger, HU, Nagykolcs, RO).
 Kerektölgyes Kerektőügyes hn. (Botpalád, HU).

- Kerekszomoga ~ rn. (Egri, RO, Méhtelek, HU).
 Kereszt ~ hn. (Kisar, HU).
 Kereszténypataka Keresztémpataka hn. (Sonkád, HU).
 Keresztes-ág ~ hn. (Sárköz, RO.)
 Kertalja Kertajja hn. (Pusztadaróc, HU, Szamoskóród, RO).
 Kerterét Kërterèt hn. (Józsefháza, RO).
 Kertész kert Kértész kërtn hn. (Egri, RO).
 Keselymező Kesějmezőü hn. (Nagyhodos, UK).
 Keskenyeger Keskenyégër hn. (Nagypalád, UK).
 Keskenysor Keskësör hn. (Méhtelek, HU).
 Keskenyszeg Keskëszege (Szárzaberek, RO).
 Kétrét-gaz Ketréd-gaz hn. (Szárzaberek, RO).
 Kétrét-köze Kétrét-köze hn. (Szárzaberek, RO).
 Kígyós Kigyóys hn. (Gacsály, HU, Nagykolcs, RO, Homok, RO, Garbolc, HU).
 Kígyós-szeg Kigyóys-szege hn. (Kishodos, UK).
 Kikinda ~ fr. (Csengerbagos, RO).
 Kilenchold Kilenchold hn. (Atya, RO).
 Királybákány Kirájbákány hn. (Kisnamény, HU).
 Királyfogás Kirájfogás hn. (Kishodos, UK).
 Király-pallója Kiráj-pallóuja hn. (Dabolc, RO).
 Királyút Kirájut hn. (Kisbábony, RO).
 Kiricce ~ hn. (Kisar, HU).
 Kirice ~ hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Kericeszeg ~ hn. (Panyola, HU).
 Kisaföldje Kisafőüggye hn. (Jánk, HU).
 Kisbákány Kizsbákány fr. (Olcsvaapáti, HU).
 Kiscsere ~ hn. (Adorján, RO).
 Kiséger Kiségër hn. (Fertősalmás, UK).
 Kiserdő Kisërdőü hn. (Egri, RO, Méhtelek, HU, Szamosbecs, HU, Pusztadaróc, RO).
 Kisfolyár Kisfojár pn. (Garbolc, HU).
 Kisforduló Kisfordulóü hn. (Kisar, HU).
 Kisfornyos Kisfornyos hn. (Ricse, HU).
 Kisgaz Kizgaz hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Kiskapus ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Kiskátyó Kiskátyóü hn. (Fertősalmás, UK).

- Kiskerekerdő Kiskerekérdő en. (Ricse, HU).
Kiskerektó Kiskerektóu hn. (Csenger, HU).
Kiskerület Kiskerület hn. (Fertősalmás, UK).
Kisköpődék Kisköpőüdék hn. (Százazberek, RO).
Kisláp ~ hn. (Kispalád, HU).
Kisláz ~ hn. (Fertősalmás, UK).
Kismalompalló Kismalompallóu hn. (Fertősalmás, UK).
Kismező Kismezőü hn. (Nagypalád, UK, Fehérgyarmat HU, Homok, RO).
Kismezőszeg Kismezőüszeg hn. (Kisar, HU).
Kisördögös Kisördögös hn. (Pusztadaróc, RO).
Kisőzhát Kisőüzhát hn. (Kisbábony, RO).
Kispalád ~ fan. (UK).
Kispeleske ~ fn. (RO).
Kisragozna ~ pn. (Kisszekeres, HU).
Kisrekesz ~ hn. (Kisszekeres, HU).
Kisrét Kisrét hn. (Pálfalva, RO).
Kissárköz ~ hn. (Ricse, HU).
Kis-szeg Kisz-szeg hn. (Kisar, HU).
Kis-szekeres Kisz-szekeres fan. (HU).
Kistag ~ hn. (Rozsály, HU, Vámosoroszi, HU, Mikola, RO).
Kistelek ~ hn. (Százazberek, RO, Mikola, RO).
Kistelekdomb Kistelegdomb hn. (Mikola, RO).
Kistelekhát ~ hn. (Méhtelek, HU).
Kistúrszeg ~ hn. (Fertősalmás, UK).
Kisutca Kisucca fr. (Ökörítő, HU).
Kisváros ~ fr. (Csengerbagos, RO).
Kisváru ~ hn. (Százazberek, RO).
Kisvég Kisvég un. (Százazberek, RO).
Klastrom hn. (Kishodos, UK).
Kocsidomb ~hn. (Méhtelek, HU).
Kocsmanda Kocsmanda hn. (Nagypeleske, RO).
Kocsoja ~ hn. (Százazberek, RO, Avasújváros, RO).
Kocsorhát Kocsörhát hn. (Szamoszeg, HU).
Kokasmocsár ~ hn. (Szamoskóród, RO).
Kolcs Kóucs fn. (Kiskolcs, Nagykolcs RO).
Kóltó Kóültóu hn. (Kőszegremete, RO).

- Kompár ~ hn. (Rozsály, HU).
 Kompáralja Kompárajja hn. (Rozsály, HU).
 Kompos hn. (Szatmárhegy, RO).
 Kópiskert Kóupiskért hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Korajos ~ hn. (Lázári, RO).
 Korjos Kōrjos hn. (Kishodos, UK).
 Kollát ~ hn. (Szárzaberek, RO).
 Kormányföld Kōrmáfőüd hn. (Kisar, HU).
 Kóród Kóuróugy fan. Szamoskóród neve (RO).
 Kórógy ~ fan. L. Kóród (RO).
 Kórógyhát Kóuróutyhát hn. (Szamosszeg, HU).
 Koromhát hn. (Halmi, RO, Homok, RO).
 Koronghát Koronkhát hn. (Kökönyösd, RO)
 Kosánláz Kosáláz hn. (Kökönyösd, RO).
 Kosár ~ hn. (Nagypeleske, RO).
 Kosár alatt ~ hn. (Nagypeleske, RO).
 Kosárdomb ~ hn. (Egri, RO).
 Kosmonta Kosmonta hn. (Atya, RO).
 Koszlobaj Koszlobáj hn. (Kőszegremete, RO).
 Kóté Kóuté hn. (Ricse, HU).
 Kovácsdomb Kovádzsdomb hn. (Fertősalmás, UK).
 Kovácsfok ~ hn. (Szárzaberek, RO).
 Kovácsház ~ hn. (Garbolc, HU).
 Kovásdomb Kovázsdomb hn. (hol?).
 Kőkert Kükért hn. (Gacsály, HU).
 Kökönyösd Kökönyözd fan. (RO).
 Köpődék Köpőüdek hn. (Kölcse, HU).
 Kőröság Kőüröság en. (Egri, RO), hn. (Mikola, RO).
 Körtélyes Körtéjes pn. (Egri, RO) hn. (Kispalád UK, Garbolc HU).
 Kőszeg Kűszeg hn. (Olcsva, HU).
 Kötélhát Kötélhát hn. (Nagypeleske, RO).
 Kövespatak ~ hn. (Halmi, RO).
 Kövicseszmező Kövicseszmezőü hn. (Dabolc, RO).
 Közbölső Közbölsőü hn. (Szamosszeg, MO).
 Közföld Kőszfőüd hn. (Vámosoroszi, MO).
 Krassó Krassóü fn. (RO).

- Kraszna Karaszna fn. (Szamosszeg, HU).
 Krasznahát ~ hn. (Szamosszeg, HU).
 Kukuj-malom Kukùj-malom hn. (Apa, RO).
 Kukukkmalom Kukukmalom hn. (Sárköz, RO).
 Kutasdomb Kutazsdomb hn. (Mikola, RO).
 Kút-ergéje Kut-ergéje hn. (Atya, RO).
 Kútvápa-dülő Kutvápa-dullőü hn. (Száraberek, RO).
 Küjök-alja Küjök-ajja hn. (Kőszegremete, HU).
 Küllős Küllőüs hn. (Avasújváros, RO).
 Külsőláz Külsőüláz hn. (Kisपालád, UK).
 Külsőputru Külsőüputru hn. (Pálfalva, RO).
 Kúrtőszeg Kúrtőüszeg hn. (Botपालád, HU).
 Küsszeg Kűsz-szeg hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Lackó-sűrűje Lackóü-sűrűje en. (Olcsvaapáti, HU).
 Lamsa ~ hn. (Csengerbagos, RO).
 Lánglapos Lánglaposs hn. (Nagyecsed, HU).
 Lanka ~ hn. (Szamoskóród RO, Pálfalva RO, Krassó RO, Nagykolcs RO, Tatárfalva ~ fn. (HU).
 Lankalja Lanĸajja hn. (Ökörító, HU).
 Láp mellék Lápmejjék hn. (Halmi, RO).
 Lapos-éger Lapos égér hn. (Mikola, RO).
 Lapos-erdő Laposs-érdőü en. (Kőszegremete, MO).
 Lapos-oldal Laposs-óudál hn. (Ombod, RO).
 Lapos-reketye ~ hn. (Kölcse, HU).
 Lasku ~ hn. (Ökörító, HU).
 Lázás ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Lázdomb ~ hn. (Mikola, RO).
 Lázhat Lászhát hn. (Patóháza, RO).
 Lé buc-szer Lé buc-szēr hn. (Száraberek, RO).
 Lencséstó Lencséstóü hn. (Császló, HU).
 Lepenke Lepenke hn. (Tiszaberek, HU).
 Liget ~ hn. 1. en. (Egri, RO) 2. hn. (Botपालád, MO, Fertősal-
 más, UK, Vámosoroszi, HU, Nagykolcs, RO, Méhtelek, HU).
 Ligetalja Ligetajja hn. (Kispeleske, RO).
 Lókert Lúkert hn. (Botपालád, HU, Józsefháza, Sárköz, RO, Gacsály, HU).
 Lovalja Lovajja hn. (Kisnamény, HU).

- Ludas ~ hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Lukácslapos Lukácslapposs hn. (Kishodos, UK).
 Lukácsláz ~ hn. (Pusztadaróc, RO).
 Lyukasharang-domb Jukasharang-domb hn. (Fertősalmás, UK).
 Mácsa ~ tan. (Ökörítő, HU).
 Macsár ~ hn. (Kőszegremete, RO).
 Magosdomb Magozsomb hn. (Száraberek, RO).
 Magosgorond Magozgorond hn. (Kishodos, UK).
 Magosliget ~ fan. (UK).
 Mágy ~ pn. (Sima, HU).
 Magyar-kert Magyār-kērt hn. (Botpalád, HU).
 Mágyhídja Mátyhiggya hín. (Sima, HU).
 Majdlesz Mājlessz hn. (Sárköz, RO).
 Majorkert Majörkert hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Majoroldal Majoróudāl hn. (Kőszegremete, RO).
 Máka ~ hn. (Botpalád, HU, Kispalád, UK).
 Makkos ~ hn. (Mezőgecse, HU).
 Mákparaszt ~ hn. (Sárköz, RO).
 Makrahegy ~ hn. (Száraberek, RO).
 Mákszintábla ~ hn. (Nagykolcs, RO).
 Malacos-rét Malacos-rēt hn. (Egri, RO).
 Malom-eleje ~ hn. (Avasújváros, RO).
 Malomfadomb Malōfadomb hn. (Méhtelek, HU).
 Malomsor Malomsör hn. (Garbolc, HU).
 Malomsorja Malomsörja hn. (Nagyhodos, UK).
 Malomsűrű Malomsürü hn. (Garbolc, HU).
 Malomszeglapos Malomszeglapposs hn. (Vári, UK).
 Malom-utca Malom-ucca kön. (Ökörítő, HU).
 Mándicsere Mándicsere hn. (Avasújváros, RO).
 Mándiszeg Mándiszeg hn. (Száraberek, RO).
 Margitó Mārgitōy hn. (Avasújváros, RO).
 Marhajárás Mārharjárás hn. (Garbolc, HU).
 Máriástó Máriástōy hn. (Császló, HU).
 Marója Maróyja hn. (Botpalád, HU).
 Mátyáséger Mátyáséger hn. (Botpalád, HU).
 Meccendős Meccendőys hn. (Józsefháza, RO).
 Medvés ~ hn. (Császló, HU, Száraberek, RO).

- Medvéság ~ hn. (Szárzaberek, RO).
Medvéskert Medvéskert hn. (Halmi, RO).
Medveszeg ~ hn. (Szárzaberek, RO).
Méhészgaz Mějhezsgaz hn. (Nagyhodos, UK).
Méhésrét Mějhesrét hn. (Egri, RO).
Méhtelek Mějtelek fan. (HU).
Mélyszeg Mějszeg hn. (Dabolc, RO).
Mencentrét Mencentrét hn. (Óvári, RO, Csengerbagos, RO).
Méneskút Méneskut kún. (Szárzaberek, RO).
Menyitató Menyitatóu tón. (Kisszekeres, HU).
Méregmező Méregmezőü hn. (Kőszegremete, RO).
Messzinyilas ~ hn. (Szamosszeg, HU).
Mesterlajos Mesterlajoss hn. (Nagypeleske, RO).
Mesterszeri Mestěrszeri hn. (Nagypalád, UK).
Mesterút Mesterut ún. (Ricse, HU).
Meszes ~ hn. (Garbolc, HU).
Micskéné-dombja hn. (Lázári, RO).
Mihályiföld Mihájifőüd hn. (Pálfalva, RO).
Mihálytó Mihájtóu tón. (Pálfalva, RO).
Mike ~ hn. (Kispalád, UK).
Mikesóházugja Mikesóházugja hn. (Dabolc, RO).
Miklós-major Miklőzsmajör hn. (Sárköz, RO).
Miklóstova Miklőstova hn. (régén tó volt ott) (Pusztadaróc, RO).
Mikola ~ fan. (RO).
Mikolai-palló-környéke Mikolaji-pallóu-környéke hn. (Homok, RO).
Milák ~ hn. (Botpalád, HU).
Mise-patak ~ hn. (Sárköz, RO).
Miskadomb ~ hn. (Nagypeleske, RO).
Mocsárlázduálló Mocsárlázduálló hn. (Dabolc, RO).
Mocsolya Mocsoja hn. (Lázári, RO).
Mocsolyahát Mocsojahát hn. (Gacsály, HU).
Mocsolyaköz Mocsojaköz hn. (Gacsály, HU).
Mogyorós Mogyoróus hn. (Óvári, RO, Rozsály, HU, Kisbá-bony, RO).
Mogyorósbarázda Mogyoróusbarázda hn. (Porcsalma, HU).

- Móré Móuré hn. (Vári, HU).
 Morgóhegy Morgóuhegy hen. (Szatmárhegy, RO).
 Mórictag Móurictag hn. (Vámosoroszi, HU).
 Morotva ~ en. (Olcsvaapáti, HU).
 Moslékos Moslékos hn. (Kishodos, UK).
 Muzsdaj Muzsdáj hen. (Avasújváros, RO, Kőszegremete, RO).
 Nádas ~ hsz. (Egri, RO, Kishodos, UK, Mikola RO, Botpalád, HU, Kőszegremete, RO).
 Nádaserge Nádaserge pan. (Gacsály, HU).
 Nádéger Nádégēr hsz. (Botpalád, HU).
 Nádvég-utca Nádvég-ucca községrész (Ökörítő, HU).
 Nagybákány ~ községrész (Olcsvaapáti, HU).
 Nagycsere Nacscsere hn. (Adorján, RO).
 Nagydéllő Nagydéllőü hn. (Garbolc, HU).
 Nagydomb ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Nagyéger Nagyégēr hn. (Dabolc, RO, Fertősalmás, UK, Nagypal, UK).
 Nagyégeralja Nagyégerajja hn. (Nagypalád, UK).
 Nagyégeroldal Nagyégeróudāl hn. (Egri, RO).
 Nagyerdő Nagyērdőü hn. (Pusztadaróc, RO, Nagypalád, UK).
 Nagyfornyos Nagyfornyos hn. (Ricse, HU).
 Nagygaz ~ hn. (Homok, RO).
 Nagyhegy Natyhegy hen. (Kőszegremete, RO).
 Nagyhegyalja Natyhegyajja hn. (Kőszegremete, RO).
 Nagyhugat Natyhugat hn. (Fertősalmás, UK).
 Nagyirtás Nagyīrtás hn. (Egri, RO, Pálfalva, RO, Szamoskóród, RO).
 Nagyköpödék Natyköpőüdek hn. (Száraberek, RO).
 Nagylapos Nagylaposs hn. (Császló, UK).
 Nagyláz ~ kaszn. (Kispalád, UK).
 Nagylippa ~ hen. (Szatmárhegy, RO).
 Nagymező Nagymezőü hn. (Kishodos, UK).
 Nagynyíres Nagynyires hn. (Avasújváros, RO).
 Nagyőrményszeg Nagyőürmészeg hsz. (Fertősalmás, UK).
 Nagypalád Natypalád fan. (UK).
 Nagy Pál őrménye Naty Pál őürménye hn. (Kisnamény, HU).
 Nagyragozna ~ pn. (Kisszekeres, HU).

- Nagyrekesz ~ hn. (Garbolc, HU, Botpalád, HU).
 Nagyrét Nagyrét hn. (Egri, RO, Pusztadaróc, RO).
 Nagyszáraz Natyszáraz hn. (Szárzaberek, RO, Szamosszeg, HU).
 Nagytó Natytóu hn. (Ombod, RO, Nagyecséd, HU).
 Nagyút Nagyut hn. (Botpalád, HU).
 Nagyváru ~ hn. (Szárzaberek, RO).
 Namény Nomény, Nomíny fn. (=Vásárosnamény, HU)
 Nemeskútja Nemeskuttya hn. (Óvári, RO).
 Nemesemberszere Nemesembërszere hn. (Méhtelek, HU).
 Nemesi-forduló Nemesi-fordullóu hn. (Nagypalád, UK).
 Németi Németi 'Szatmárnémeti egyik városrésze' (RO).
 Németi-erdő Németi-erdőu en. (Egri, RO).
 Németi-sűrű Németi-sürü en. (Egri, RO).
 Némocsár Némocsár hn. (Mezőgecse, HU).
 Nemperes Nemperes hn. (Csengerbagos, RO).
 Nóborda Nóubörda 1. pn. (Vámosoroszi, HU). 2. hn. (Kis-
 szekeres, HU).
 Nomény I. Namény fn. (HU).
 Noszó Noszóu hn. (Panyola, HU).
 Nyakasszék Nyakaszzék hn. (Pusztadaróc, RO).
 Nyaló Nyalóu hn. (Óvári, RO).
 Nyalogató Nyalogatóu hn. (Avasújváros, RO).
 Nyalóka Nyalókuka hn. (Homok, RO).
 Nyáras ~ (Egri, RO, Nagypalád, UK, Avasújváros, RO, Ga-
 csály, HU, Kisar, HU, Amac, RO, Patóháza, RO). Vö.
 Nyáros.
 Nyárfatábla ~ hn. (Homok, RO).
 Nyáros ~ hn. (Garbolc, HU).
 Nyároska ~ hn. (Kisnamény, HU).
 Nyároskert Nyároskërt hn. (Vetés, RO).
 Nyilak ~ hn. (Botpalád, HU).
 Nyilas ~ hn. (Nagyhodos, UK, Szamosbecs, HU, Amac, RO,
 Vetés, RO).
 Nyilaskátyó Nyilaskátyóu hn. (Egri, RO).
 Nyíres ~ hn. (Egri, RO, Krassó, RO, Kispalád, UK).
 Nyíresliget Nyíresliget hn. (Kishodos, UK).
 Nyíretháza ~ L. Nyíregyháza, Szabolcs megyei város (HU).

- Nyírség I. Nyír (HU).
 Nyolcapróföld Nyolcapróufőüd hn. (Szárzaberek, RO).
 Nyolchold Nyolchoud hn. (Átya, RO).
 Nyulaskert Nyulaskert hn. (Nagykároly, RO).
 Ócskagát Ócskagát hn. (Szárzaberek, RO).
 Ócsova Ócsova fn. Olcsva község régi neve (HU).
 Odorjány fn. I. Adorján (RO).
 Ógát Óugát hn. (Homok, RO).
 Ógáteleje Óugáteleje hn. (Homok, RO).
 Óhódos Óuhódos pn. (Egri, RO).
 Oláhfok Olá'fok hn. (Kishodos, UK).
 Olcsva I. Ócsova fan. (HU).
 Oltványosdomb Óultványozsdom hn. (Halmi, RO).
 Oltványoslapos Óutványoslaposs hn. (Halmi, RO).
 Ontos ~ hn. (Vári, HU).
 Órét Óurét hn. (Józsefháza, RO).
 Orosz-éger Orosz-égēr hn. (Botpalád, HU).
 Osztoru ~hn. (Kömörő, HU).
 Osztott-rét Osztot-rét hn. (Egri, RO).
 Óvári Óuvári fan. (RO).
 Ölyüs Öjjüs hn. (Méhtelek, MO), Öjüs hn. (Nagyecsed, HU).
 Ölyüszeg Öjüszeg hn. (Egri, RO).
 Ördöngös Ördönngös hn. (Egri, RO, Mikola, RO, Szárzaberek, RO, Nagyéc, HU, Óvári, RO, Átya, RO).
 Öróút Öüröüt hn. (Óvári, RO).
 Öszhát Öüşzhát hn. (Kispalád, UK) (Özhát ?).
 Ötapróföld Ötapróufőüd hn. (Szárzaberek, RO).
 Ötföld Ötfőüd hn. (Pálfalva, RO).
 Özhát (?) I. Öüşzhát hn. (Kispalád, UK).
 Paducsé ~ en. (Apa, RO). Vö. rom. păduche 'tetü'.
 Páfolva fan. I. Pálfalva (RO).
 Pájicsorgó Pájicsorgóu hn. (Kisnamény, HU).
 Paláca ~ hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Palacsintahegy ~ hen. (Szatmárhegy, RO).
 Palád ~ fan. Ilyen nevű falu három is van Szatmárban egymás mellett: Kis-, Nagy-, Botpalád. (1947. szeptember 15. után:

Kispalád, Nagypalád Ukrajnához, Botpalád pedig Magyarországhoz tarozik).

- Paládhát Paláthát hn. (Nagypalád, UK).
 Paládiútfél Palád'utfél (Fertősalmás, UK).
 Paládok-szárazza ~ hn. (Botpalád, HU).
 Palajszeg Palajszeg hn. (Kisar, HU).
 Pálfalva Pálfálva, Pá'fólva fan. (RO).
 Pál Gergely cseréje Pál Gërgëj cseréje hn. (Kispalád, UK).
 Pálháza ~ hn. (Kispeleske, RO).
 Palinka Palińka hn. (Kispalád, UK).
 Pallagihegy ~ hn. (Sárköz, RO).
 Pallóút Pallóúut ún. (Ricse, HU).
 Panyola ~ fan. (HU).
 Papcsere ~ hn. (Lázári, RO).
 Papégre ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Pappocsára ~ hn. (Kőszegremete, RO).
 Papréti Papréti hn. (Csenger, HU).
 Papszomoga ~ hn. (Egri, RO).
 Paptagja ~ hn. (Rozsály, HU).
 Párkáslapos Párkáslaposs hn. (Mikola, RO).
 Pástliget ~ Pásliget hn. (Túrterebes, RO).
 Pást ~ hn. (Halmi, RO).
 Patakhíd Patakhid hn. (Szárazberek, RO).
 Pataksűrje Pataksűrje hn. (Kishodos, UK).
 Pátererdő Páterērdőü hn. (Csengerbagos, RO).
 Patkányoshát ~hn. (Egri, RO).
 Pattogaszeg ~ hn. (Kömörő, HU).
 Peleske ~ fan. (RO).
 Pendelyesföld Pendejesfőüd hn. (Egri, RO, Szárazberek, RO).
 Pénzeskaszálója Pézeskaszállóuja hn. (Lázári, RO).
 Pépes ~ hn. (Pusztadaróc, RO).
 Perestér ~ hn. (Egri, RO).
 Petákos-sár hn. (Egri, RO).
 Pete ~ fan. (RO).
 Petecsere ~ hn. (Gacsály, HU).
 Péteruta ~ hn. (Homok, RO, Szárazberek, RO).
 Péterzug Pétērzug hn. (Nagyecsed, HU).

- Petnyeszugja ~ hn. (Kispalád, UK).
 Pettyén Pettyén, Petyín fan. (RO).
 Pettyes ~ hn. (Szamosszeg, HU).
 Pettyin fan. l. Pettyén (RO).
 Pipánál ~ hn. (Nagypeleske, RO).
 Pirosberek Pirozsberek hn. (Egri, RO).
 Piskárkos ~ pn. (Kisszekeres, HU).
 Piskáros ~ pn. (Egri, RO, Mikola, RO).
 Piskártó Piskártóu hn. (Kömörő, HU).
 Podomb Podzdomb hn. (Rozsály, HU).
 Pócsa Póucsá hn. (Nagypalád, UK).
 Pókatelek Póukatelek en. (Sima, HU).
 Ponyvás ~ hn. (Egri, RO).
 Porcsogó Pöröcsogóu hn. (Amac, RO).
 Porgolát Pörgolát hn. (Kisbábony, RO).
 Porond ~ hn (Kisar, HU).
 Porondos ~ hn. (Dabolc, HU).
 Pósnékátyó Póusnékátyóu hn. (Szamoskóród, RO).
 Postarét Postarít hn. (Nagykároly, RO).
 Poszogó Poszogóu hn. (Kőszegremete, RO).
 Prinyiláz ~ hn. (Halmi, RO).
 Promenád-kert Promonát-kért fn., régen egy sétakert neve Szat-
 máron, RO).
 Pucik ~ hn. (Ökörítő, HU).
 Pulyafiridő Pujafiridőu hn. a Túr egyik része Ricse mellett
 (HU).
 Pusszeg ~ hn. (Lázári, RO).
 Pusztaberena ~ hn. (Szárzaberek, RO).
 Pusztaláz ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Pusztarekesz ~ hn. (Méhtelek, HU).
 Pusztarét Pusztarét hn. (Fertősalmás, UK).
 Pusztaricse ~ hn. (Kisnamény, HU).
 Putru ~ hn l. Belső-Külsőputru (Egri, RO).
 Pümköst-töltése Pümkös-tőütése hn. (Kisnamény, HU).
 Rácsigó Rácsigóu hn. (Óvári, RO).
 Ragozna ~ hn l. Kis-, Nagyragozna (Kisszekeres, HU).
 Rákócziszállása Rákóuciszállása hn. (Egri, RO).

Rákta ~ hn. és egy kiszáradt patak neve Józsefháza és Aranyosmeggyes, RO).

Ráta ~ hn. (Józsefháza, RO, Udvari, RO).

Ravaszlyuk Ravaszjuk hn. (Hirip, RO).

Ravaszodu ~ hn. (Kömörő, HU).

Recsigedomb ~ hn. (Csenger, HU).

Rednek ~ hn. (Avasújváros, RO).

Régifogás Régifogás hn. (Kisbábony, RO).

Rekesz ~ hn. (Méhtelek, HU, Kishodos, UK, Tiszaberek, HU, Csaholc, HU, Sima, HU).

Rekeszdüllő Rekezdüllőü ~ hn. (Nagyhodos, UK).

Rekeszoldal Rekeszóudál hn. (Kisar, HU).

Rekettye ~ hn. (Fertősalmás, UK).

Rekettyeág ~ hn. (Nagypalád, UK).

Rekettyéság ~ hn. (Kispeleske, RO).

Remete ~ fan. (Kőszegremete, RO).

Remeteút Remeteut hn. (Avasújváros, RO).

Rénes Rénes hn. (Atya, RO).

Reszege-pataka ~ pan. (Egri, RO).

Rét Rét hn. (Kishodos, UK).

Rétfarka Rétfarka hn. (Ricse, HU).

Réthát Réthát hn. (Ricse, HU).

Rétköz Rétköz hn. (Kisnamény, HU).

Rétútja Rétuttya hn. (Száraberek, RO).

Ricse ~ fan. Hivatalos neve: Túrricse (HU).

Rigómező Rigóümezőü hn. (Nagyhodos, UK).

Rigós Rigóus hn. (Tatárfalva, HU, Apa, RO).

Rodos ~ hn. (Majtis, HU, Kisszekeres, HU).

Rogyina ~ hn. (Krassó, RO).

Rókakert Róúkakert hn. (Vetés, RO).

Rókalyuk Róúkajuk hn. (Óvári, RO).

Rókás Róúkás hn. (Kölcse, HU).

Róna Róuna hn. (Csengerbagos, RO).

Rostáskaszáló Rostáskaszállóü hn. (Óvári, RO).

Rosztoka ~ hn. (Homok, RO).

Rózsarét Róúzsarét hn. (Szamoskóród, RO).

- Rózsás Róuzsás hn. (Vámosoroszi, HU, Kisszekeres, HU, Apa, RO).
- Rozsokert Rozsokert hn. (Kishodos, UK).
- Sándor Sándör hn. (Kőszegremete, RO)
- Sándorfalu Sándörfalu fan. elpusztult falu neve Csenger határában (HU).
- Sántakert Sántakert hn. (Méhtelek, HU)
- Sanyitó Sanyitóu hn. (Csenger, HU).
- Sápszeg ~ hn. (Tatárfalva, HU).
- Sár ~ patak és falu neve (RO).
- Sáralja Sárailja hn. (Kispeleske, RO).
- Sárc ~ hn. (Lázári, RO).
- Sárerdő Sárerdőü en. (RO) (a Sár patak mentén húzódó erdő).
- Sárgyakra ~ hn. (Méhtelek, HU).
- Sárhát ~ hn. (Gacsály, HU, Ricse, HU, Nagyhodos, UK).
- Sáridüllő Sáridüllőü hn. (Kispeleske, RO).
- Sárköz ~ fan. (RO).
- Sárosföld Sárosföld hn. (Nagykároly, RO).
- Sárosvölgy Sárosvöldügy hn. (Nagykároly, RO).
- Sárpart Sárpart hn. (Aranyosmeggyes, RO).
- Sárvár ~ hn. (Nagyecsed, HU).
- Sásasoldal Sásasóudál hn. (Kőszegremete, RO).
- Sasrekesz ~ hn. (Rozsály, HU, Tiszaberek, HU).
- Sebesásvány Sebesásvány pn., hn. (Fertősalmás, UK).
- Sebesfok ~ hn. (Vámosoroszi, HU).
- Sebespatak ~ hn. (Sonkád, HU).
- Segges ~ hn. (Garbolc, HU)
- Sejebi-ákácossa ~ hn. (Pusztadaróc, RO).
- Selymes Sějmes hn. (Kökönyösd, RO).
- Semmiszeg ~ hn. (Kömörő, HU).
- Seresliget ~ hn. (Botpalád, HU).
- Setétszeg Setétszeg hn. (Egri, RO, Csenger, HU).
- Sikejáró Sikejáróu hn. (Kőszegremete, RO). Sike családnév.
- Silarét Silarét hn. (Egri, RO).
- Sima ~ fan. (HU).
- Simondomb Simondomb hn. (Méhtelek, HU).
- Sirógát Sirógát hn. (Tiszaberek, HU).

- Somos ~ hn. (Nagykároly, RO).
 Somoshegy ~ hn. (Kőszegremete, RO).
 Somoshegymocsár ~ hn. (Kőszegremete, MO).
 Sónyaló Sónyalóu hn. (Kispalád, UK).
 Sósöld Sósűfőud hn. (Kishodos, UK).
 Sóstenger Sóstentengēr hn. (Pusztadaróc, RO).
 Soványgerenda Sovángerenda hn. (Penyige, HU).
 Soványsor Sovásör hn. (Kisbábony, RO).
 Soványszer Sovászēr hn. (Szamoskóród, RO, Mezőgecse, HU).
 Sukujó Sukujóu hn. (Aranyosmeggyes, RO).
 Sulymostó Sűjmostóu hn. (Pálfalva, RO).
 Suskarét Suskarēt hn. (Óvári, RO).
 Sülyedés Sijjedēs hn. (Nagypalád, UK).
 Sűrűalja Sűrűajja hn. (Gacsály, HU).
 Sűrűszeg Sűrűszeg hn. (Szárzaberek, RO).
 Szádokos ~ hn (Kőszegremete, RO).
 Szakácskert-lapossa Szakácskērt-lapossa hn. (Pálfalva, RO).
 Szakadáti-tag ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Szakmár ~ L. Szatmár (RO).
 Szalavény Szalavēny hn. (Egri, RO).
 Szálláséger Szálláségēr hn. (Nagyecsed, HU).
 Szálláskert Szálláskērt hn. (Olcsvaapáti, HU).
 Szamoga ~ rn. (Ricse, HU). L. Szomoga.
 Szamos ~ fn. (RO). L. Holtszamos.
 SZAMOSHÁT (RO+HU) a Szamos melléke kétfelől.
 Szamosszeg ~ fan. (HU).
 Szapányos ~ hn. (Kökönyösd, RO).
 Szaponya ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Szárzhát Szárashát hn. (Kisbábony, RO).
 Szarvaskő Szārvaskü hn. (Dabolc, RO).
 Szarvasláz Szārvasláz hn. (Botpalád, UK).
 Szászjános ~ hn. (Avasújváros, RO).
 Szatmár Szakmár 'városnév' Szatmárnémeti (RO).
 Száznyolchold Száznyóuchóud hn. (Nagyecsed, HU).
 Szébosgaz Szébozsgaz en. (Olcsvaapáti, HU).
 Szegelet-út Szegelet-ut hn. (Avasújváros, RO).
 Szegérdő Szegērdőu hn. (Fertősalmás, UK).

- Székalja Székajja hn. (Gacsály, HU, Kisnamény, HU).
 Szelecs ~ hn. (Kisszekeres, HU).
 Szélesberek-tájéka Szélezberek-tájéka hn. (Mikola, RO).
 Szélkerék ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Szezegető Szezegetőü hn. (Szárzaberek, RO).
 Szénegető Szénegetőü erdőszakasz neve (Egri, RO). hn. (Nagyecsed, HU).
 Szénhely Szēhejj hn. (Kishodos, UK).
 Szenkehát Szeñkehát hn. (Fehérgyarmat, HU).
 Szennyesgaz Szennyezsgaz hn. (Vetés, RO).
 Szepszes ~ hn. (Kisar, HU).
 Szeredaszeg ~ hn. (Kispeleske, RO).
 Sziget ~ 1. hn. (Patóháza, RO, Sárközújlak, RO, Méhtelek, HU).
 2. egy lapos neve (Garbolc, HU).
 Szigetfő Szigetfű hn. (Lázári, RO, Homok, RO).
 Szigethát ~ hn. (Garbolc, HU).
 Szigetköz ~ hn. egy elpusztult falu neve Sár és Lázári közt (RO).
 Szigetoldal Szigetóudal hn. (Méhtelek, HU).
 Szigettő Szigettőü hn. (Pálfalva, RO).
 Szikóvára Szikóúvára hn. (Kisnamény, HU).
 Szikszó Szikszóü hn. (Vámosoroszi, HU).
 Szilágy ~ men. Szilágyság, Szilágy megye (RO).
 Szilas ~ hn. (Atya, RO, Sárköz, RO, Tiszaberek, HU, Kisar, HU, Amac, RO, Egri, RO).
 Szilbokor Szilbokör hn. (Atya, RO).
 Szilfautja Szilfauttya hn. (Fertősalmás, UK).
 Szilvás Szilvás hn. (Józsefháza, RO, Garbolc, HU). 2. pn. (Kisszekeres, HU).
 Szilvánhát Szilvánhát hn. (Kisszekeres, HU).
 Szilvásszeg Szilvásszeg hn. (Kisar, HU).
 Szinyérváralja Szinérvároja ván. (RO). al=0
 Szipahát ~ hn. (Mezőgécse, HU).
 Szoldobágy Szöldobágy hn. (Apa, RO).
 Szomoga ~ hn. (Avasújváros, RO, Kisnamény, HU, Császló, HU, Sonkád, HU, Kisszekeres, HU, Kishodos, UK, 'mocsaras rét neve' Egri, RO, Garbolc, L. Kerekszomoga, Papszo-

- moga. Vö. Szamoga (Egri, RO), Comoga (Bábony, RO).
 szomoga ~ fn. „egy Szomogán vagyis folyamon” (egy Egri-re vonatkozó 1836-i oklevélből. (vö. SzamSz., 2004., 927.).
 Szomogadüllő Szomogadüllőü hn. (Dabolc, RO).
 Szöllődomb Szöllőüdomb hn. (Méhtelek, HU, Fertősalmás, UK).
 Szöllőskert Szöllőüskert hn. (Szárazberek, RO, Rozsály, HU).
 Szugoly Szugőj kör. (Olcsvaapáti, HU), hn. (Zajta, HU).
 Szukmányyszer Szukmászér hn. (Kőszegremete, RO).
 Szunyogos ~ hn. (Homok, RO).
 Szurdokmező Szurdokmezőü hn. (Egri, RO).
 Szuroknyilas ~ hn. (Szamosszeg, HU). (Igen fekete, ragadós föld).
 Szütyőfoka Szütyőüfoka hn. (Nagypalád, UK).
 Táblás ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Tábórhely Tábörhejj hn. (Vámosoroszi, HU).
 Tagravéggel Tagravéggel hn. (Ökörítő, HU).
 Takácsrét Takácsrét hn. (Egri, RO).
 Tapónak Tapóunak, Tapóunok (Vámosoroszi, HU) fn. 1. pn. (Istvándi, MO, Vámosoroszi, MO) 2. legelőnév (Ricse, HU).
 Tarcsasziget Tarcsasziget hsz. (Nagyecsed, HU).
 Tárgyártó Tárgyártóü hn. (Vámosoroszi, HU).
 Tarhastó Tārhaustóü hn. (Császló, HU).
 Tarpaiszeg ~ hn. (Kisar, HU).
 Tatárdomb ~ hn. (Mikola, RO).
 Téglasztály Téglasztáj hn. (Ricse, HU).
 Téglaszín Téglaszén hn. (Garbolc, HU, Egri, RO, Pusztadaróc, RO).
 Tegzeláz ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Tekeressoldal Tekeressóudál hn. (Kőszegremete, RO).
 Tekreszpatak ~ pn. és hn. (Avasújváros, RO).
 Telek ~ hn. (Tatárfalva, HU). (L. Gyeptelek, HU).
 Telekdomb ~ hn. (Halmi, RO).
 Telekhely Telekhejj hn. (Nagyhodos, UK).
 Telekkert Telekkert hn. (Egri, RO).
 Telekszeg ~ ken, (Ökörítő, HU).
 Temetőalja Temetőüajja hn. (Fertősalmás, UK, Nagyecsed, HU).

- Temetőmező Temetőmezőü hn. (Dabolc, RO).
 Temetősor Temetőösör hn. (Garbolc, HU).
 Templomutca Templomuca, községrész, (Ökörítő, HU).
 Terebes ~ fan. I. Túrterebeș (RO).
 Tető Tetőü hn. (Vámosoroszi, HU).
 Tetőkút Tetőkút kún. (Vámosoroszi, HU).
 Tibehát ~ hn. (Zajta, MO).
 Tibota ~ hn. (Csenger, HU).
 Tisza ~ fon.
 Tiszahát ~ ‘ a Tisza két partja, ill. környéke Bereg és Szatmár megyében
 Tizennyhódszere Tizennyhóútszere hn. (Pusztadaróc, RO).
 Tóbeli-büdösszeg Tóubéli-büdösszeg hn. (Kisar, HU).
 Tobojkás Tobojkás hn. (Fertősalmás, UK).
 Tófoka Tóufoka hn. (Panyola, HU).
 Tófokhídja Tóufokhiggya hín. (Ricse, HU).
 Tóhát Tóuhát hn. (Gacsály, HU).
 Tolnailáz Tolnaiház hn. (Halmi, RO).
 Topó-ér Topóü-ér pn. (Istvándi, HU).
 Tótladomb Tóútladzdomb hn. (Rozsály, HU).
 Tótláz Tóútláz hn. (Apa, RO).
 Tótokláza Tóútoklázza hn. (Fertősalmás, UK).
 Tógyerét Tóügyerét hn. (Csengerbagos, RO).
 Tógyödüllő Tógyöüdüllőü hn. (Garbolc, HU).
 Tókepalló Tóükepallóü hn. (Méhtelek, HU).
 Tókés Tóükés hn. (Kőszegremete, RO, Halmi, RO), lapos neve
 (Garbolc HU)
 Tókhajigáló Tókhajigállóü hn. (Kispalád, UK).
 Tólgyesforduló Tóülgyesfordullóü hn. (Kőszegremete, RO).
 Töltésmezeje Tóüítésmezeje hn. (Egri, RO).
 Tömeg ~ hn. (Egri, RO).
 Törőház Törőüláz hn. (Halmi, RO).
 Törzsökös Törzsökös hn. (Kisnamény, HU)
 Tuboj Tubōj hn. (Vámosoroszi, HU).
 Túlsóvég Tulsóüvég községrész (Olcsvaapáti, HU).
 Túr ~ fon. (RO+HU).
 Turc Türc hn. (Túrterebeș, RO) II. falunév.

- Turcalja Tūrcajja hn. (Halmi, RO).
 Túrerdő Turērdőü hn. (Sonkád, HU, Halmi, RO).
 Túrhat ~ hn. (Nagypalád, HU, Dabolc, RO, Szárazberek, HU).
 Turkos Tūrkos hn. (Tiszaberek, HU).
 Túrszeg ~ hn. (Túrterebes, RO).
 Túrútja Turuttya hn. (Botpalád, HU).
 Tuzokos ~ hn. (Komlódtótfalu, HU).
 Tűfokszegi ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Tükörhegy Tükörhegy hen. (Szatmárhegy, RO).
 Tyúkszer Tyukszēr hn. (Vámosoroszi, HU).
 Újfogás Újfogás hsz. (Kisbábony, RO).
 Újsor Ujsör fr. (Józsefháza, RO).
 Újutca Ujjucca un. (Óvári, RO).
 Úrbéresforduló Úrbéresfordulló hn. (Nagypalád, UK, Csen-
 ger, HU).
 Úrbérestag Úrbérestag hn. (Pusztadaróc, RO).
 Úrbéri erdő Úrbéri ērdőü hn. (Sárköz, RO).
 Úrbériség Úrbériség hn. (Adorján, RO),
 Úrkovára ~ hen. (Kőszegremete, RO). b
 Uszka ~ fan. (UK).
 Uszturó Uszturóü hn. (Kisar, HU).
 Úthossza Uthoszsza hn. (Garbolc, HU, Kishodos, UK).
 Űstökös ~ en. (Olcsvaapáti, HU).
 Űsz ~ hn. (Fertősalmás, UK).
 Űszhát ~ hn. (Nagypalád, UK).
 Vadaskert Vadaskērt hn. (Tiszaberek, HU).
 Vágás ~ hn. (Nagyhodos, UK).
 Vágotterdő Vágottērdőü hn. (Egri, RO, Lázári, RO).
 Vágovány ~ hn. (Gacsály, HU).
 Vágvány ~ hn. (Atya, RO, Vetés, RO).
 Vagyasszeg ~ hn. (Tiszaberek, HU).
 Vájás ~ hn. (Apa, RO, Őkőritó, HU).
 Valágazza ~ hn. (Kisar, HU). Vö. Valájgazza.
 Valájgazza Valájgazza hn. (irtás, erdőirtás). (Panyola, HU).
 Vapposrekesz ~ hn. (Kishodos, UK).
 Váralja Vároja vn. 'Szinyérváralja' (RO).
 Várerdeje Várērdeje hn. (Nagypalád, UK).

- Várföldje Várfőüggye hn. (Kisnamény, HU).
 Vargagaz Vārgagaz hn. (Kömörő, HU).
 Vargaláz Vārgaláz hn. (Kisbábony, RO).
 Vargasürüje Vārgasürüje hn. (Mikola, RO).
 Varjas Vārjas hn. (Pusztadaróc, RO, Gacsály, HU, Szárazberek, RO).
 Vármegyeárka pn. (Egri, RO).
 Vároja l. Váralja Várajja (RO).
 Vásárosdomb Vásározsdomb hn. (Mikola, RO).
 Vasasbákány Vasaszbákány hn. (Pusztadaróc, RO).
 Vasascsere ~ hn. (Pusztadaróc, RO).
 Vasfarkas Vasfárkas hen. (Dabolc, RO).
 Vashegy ~ hn. (Sárköz, RO).
 Vaskapu ~ 1. hn. (Tiszaberek, HU, Óvári, RO). 2. a Túr egyik szakasza Ricse (HU) mellett.
 Vasláz ~ hn. (Kispalád, UK).
 Verebek-bákánya Verebeg-bákánnya hn. (Sima, HU).
 Vereshegy ~ hn. (Sárköz, RO).
 Veszetszeg Veszetszeg hn. (Jánk, HU).
 Vészoldal Vészóudál hn. (Halmi, RO).
 Vidrásszeg Vidrászszeg hn. (Kishodos, UK).
 Viráglapos Viráglaposs hn. (Szárazberek, RO).
 Vitályos Vitájos hn. (Egri, RO).
 Vízköz Viszköz hn. (Avasújváros, RO).
 Völgyhát Vőütyhát hn. (Lázári, RO).
 Zabon ~ hn. (Vetés, RO).
 Zajta Zājta fan. (HU).
 Zajtarét Zājtarét hn. (Óvári, RO).
 Zégerhegy Zégērhegy hn. (Vámosoroszi, HU).
 Zergehát Zērgehát hn. (Komlódtótfalu, HU).
 Zorolya Zoroja en. (Olcsvaapáti, HU).
 Zúgódomb Zugóudomb hn. (Avasújváros, RO).
 Zugóláz Zugóuláz hn. (Kishodos, UK).
 Zsákhalma Zsákhālma hn. (Csenger, HU).
 Zsanyita ~ hn. (Nagyecsed, HU).
 Zsaró Zsaróu hn. (Egri, RO).
 Zsarókert Zsaróukért hn. (Panyola, HU).

Zsellér ~ hn. (Ökörítő, HU).

Zsiraszeg ~ hn. (Kömörő, HU).

A természetes névadásról és egyebekről

Néhány észrevételt fűznék a fenti felsoroláshoz. Az alcím-ben a mikro- és makrotoponímiai állományra utalok, tehát a felsorolásban szerepel minden olyan tulajdonnév, amely nap-jainkban kimeríti a „földrajzi név” fogalmát. Tehát összesen 1188 név, amelyből nem hiányozhattak a 20. század eleji településnevek (makrotoponímiai állomány) sem.

Mivel a dolgozatom címe *Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv*, úgy vélem, bizonyos következtetéseket tehetünk akkor, ha Csűry Szamosháti szótárában tájnyelvi alakban közölt nagyszámú földrajzi nevet tájnyelvi szempontból is megvizsgáljuk, márcsak azért is, mert egyedüli lehetőségnek, forrásanyagának mutatkozik a Szamoshát száz évvel ezelőtti állapotáról.

A mindenkori embernek már ősidők óta tájékozódnia kellett szűkebb és tágabb környezetében, ahol élt. Tulajdonképpen ez az állandó tájékozódási szükséglet eredményezte a korábban (talán századokkal azelőtt) keletkezett neveket, amelyeket Csűry korában határneveknek, az utóbbi évtizedekben pedig földrajzi neveknek nevezünk. A tájékozódás igénye megkövetelte, hogy egy közösség tagjai felismerjék, és megkülönböztessék a környező táj, az anyagi és szellemi világ alkotó részeit egymástól.

Egy közösségen belül nem minden élőlény, tárgy, dombor-zati forma kap megkülönböztető nevet, csupán azok, amelyek az elnevező szempontjából fontosabbá válnak, a többi közül kiemelkednek.

„A helynevek keletkezésekor mindig valamilyen feltűnő helyrajzi jellegzetesség, illetőleg külső, történeti vagy belső, lélektani mozzanat játszik közre.” (Szabó T. Attila 1972)

Kezdetben a természetes elnevezés elsődleges formája nem a tulajdonnévadás, hanem egy közszóval való megnevezés (domb, patak, út, völgy). Hosszú időnek kellett eltelnie, míg a köz-nevek tulajdon nevekkel alakultak át. Az elnevezés attól is függ,

hogy milyen viszony van az elnevező ember és az időbeli táj között. Eredetileg értelmetlen helynév nincs. A mai esetleges „értelmetlenség” okai lehetnek: a szemléleti alap változása, a nyelv állandó változása, a lakosság népi összetételében beálló változás.

„Az emberhez legközelebb a közvetlen természeti környezet áll, a közösség ennek adott nevet először.” (Péntek J., Szabó Z., Teiszler P., 1972)

A legközönségesebb nevek azok, amelyek az eredeti természeti állapotot vagy az ebben végbemenő természetes vagy mesterséges változásokat mutatják.

A természetes névadással keletkezett nevek állandóbbak, mivel a név változása a nyelv és a táj természetes alakulásával függ össze. Tehát így alakultak a természeti nevek. A Szamosháti szótárba felvett határnevek nagy százaléka a természetes nevek kategóriájába sorolhatók.

Lőrincze Lajos szerint: „a természeti nevek csoportjába tartoznak azok a nevek, amelyek esetében az elnevezés alapja csak a természetes változatlan táj lehet. Az ilyen típusú nevek keletkezésénél az ember csak elnevez, de az elnevezés alapjául, névadóul pedig az embertől független táji adottságok szolgálnak.”

A Csúry Bálint által gyűjtött, feldolgozott és közreadott anyagot, a Szamoshát földrajzi névállományát – összesen 1188 földrajzi név – a következő felosztásban vázolom:

I. *Természetes nevek*: 1060 név, tehát az egész névállomány 89,22%-a

1. határnevek: 975 név, amely a természetes nevek 91,98%-a
2. folyó- és pataknevek: 40 név
3. erdő- és rétnévek: 30 név
4. hegynevek: 15 név

II. *Mesterséges nevek* (az ember által épített): 128 név, tehát 10,77%

1. város-, község- és falunevek + változatok: 88 név

2. falurészek: 15 név
3. útnevek: 11 név
4. tanyanevek + elpusztult települések: 9 név
5. kútnevek: 3 név
6. hídnevek: 2 név

A Szamoslát földrajzi névállománya gyakoriság
és megterheltség szempontjából besorolható
az alábbi csoportok egyikébe:

I. *Egyedi* nevek, csak *egy* településen jegyezték: (1050 névből csak 134 példa)

E földrajzinév-típusból nem sorolhattam fel az összes példát, csupán azokból válogattam, amelyek inkább a szamoslátai tájnyelvre jellemzőek: Ágyóukátyóu, Akasztóufa, Ájféresürü, Ásóuerdőü, Ásóumezőü, Apróusör, Aszuszēr, Bagóü, Bagóu nyárassa, Bákánkēr, Bakóujék, Bánóucilaposs, Barkóuca, Békáskut, Békástóu, Belsőükut, Benceháma, Bengetőü, Bodzászdüllőü, Bokroségēr, Börcelmi-laposs, Börsóusör, Cigánkunyhou, Cigárēt, Círhóu, Csügőüd, Cselőüsz, Csicsóus, Csingóu, Csízóufok, Csóukásóudál, Csonkagyepü, Csonkászdüllőü, Csördagát, Csörgóu, Dabóuci körtefája, Dáikafalufőüggye, Darabégēr, Darukijátóu, Déllőü, Dészkástetőü, Dinnyeskert, Dombóudál, Döngőü, Égērfü, Égērhat, Etyhouud, Előücsēr, Érdős láza, Érmezőü, Falu kut, Farkazsbokör, Fáskert, Fejjértóu, Feketeviszhát, Felsőmajör, Felsőürēt, Fördőüzsbarázda, Fijurēt, Fűszkert, Gacsáj, Galampfertőü, Gelényes, Gőüge, Gubásfőüd, Gyakörtőügyes, Gyepüköz, Gyütőü, Gyürüsajja, Hájlóus-láp, Háiogos, Hārmincöl, Háromhouud, Hegyajja, Hidláp-szeg, Jánoss-dijág-domb, Jufirisztőü, Kátyóushát, Kenyérmezőü-mocsár, Kērterēt, Kirájut, Kisőüszhát, Kisucca, Kocsörhat, Kóucs, Kóultóu, Kóupiskert, Kükert, Köpőüdék, Köszfőüd, Kutērgéje, Lānglaposs, Lackó-sürüje, Lapossērdőü, Lēbuc-szēr, Majörkert, Mējhezsgaz, Mocsoja, Mōrgóu-hegy, Nádégēr, Natyköpőüdék, Nóubörda, Nyóuhóud, Óugát, Óuhóudos, Osztot-rēt, Öjüszeg,

Pallócut, Pettyén, Régifogás, Rekezdüllő, Rét, Rétuttya, Róukakért, Róuzsarét, Sárosvőgy, Sejmés, Sóustengér, Sijjedés, Sűrűszeg, Szárvaskü, Széhejj, Szilbokör, Szőüllőüdomb, Teme-tőüajja, Tetőükut, Tőütesmezeje, Ujjucca, Várfőügyye, Vitájos, Viszköz, Zajtárét, Zsaróu.

II. Két településen jegyezték: 98 név

Alsóurét, Alsóúvég, Balhás, Bártarekesz, Berekhát ~, Bērkiut, Bikarét, Börzjuk, Bugyori ~, Cepszes ~ Szepszes ~, Cinegérés ~, Comoga ~, Csiger-hát ~, Csikászóu, Csillakhegy, Csóukásóudal, Dinnyefőüd, Dinnyeskért, Epreskért, Ereszvény, Égérhát, Érgepatak, Eszterep ~, Fokhát ~, Gábörnok, Géc, Gombás ~, Gorond ~, Görbetszeg ~, Gőrjös ~, Gubásfőüd, Gyeptelep, Hājnaluca, Halastóu, Halvány ~, Haraszt ~, Határlaposs, Hegyajja, Hodos, Hollóu, Honcsokos ~, Hosszú ~, Hosszuégér, Hosszurekettye, Hosszusör, Hosszuszēr, Hugat ~, Kákás ~, Kerekrekettye ~, Kerektoü, Kerekszomoga ~, Kertaja ~, Kisrekesz ~, Kistelek ~, Kocsoja, Kóucs, Koromhát ~, Kőüroság, Máka ~, Medrés ~, Mencenrét, Moslékos, Mocsoja, Muzsdāj, Nagyērdőü, Nagyrekesz ~, Nagyret, Natytóu, Nagyucca, Nóubörda, Öjjüs, Őüszhát, Peleske ~, Pendejesfőüd, Péteruta, Piskáros ~, Ragozna ~, Ráta ~, Rigóu, Rodos ~, Sasrekesz ~, Sovászēr, Székajja, Szigetfü, Szilvás, Szomoga ~, Szőüllőüdomb, Szőlőüskért, Szugoj, Temetőü-ajja, Turerdőü, Tuzokos ~, Ujsör, Úrbéresfördulóü, Uthossza ~, Vágotterdőü, Vágvány ~.

III. Három településen jegyezték: 23 név

Bagjos ~, Bóubicka, Csérhát, Csonkás, Erdőühejj, Feketeviz, Felsőümezőü, Hōrgas, Kenderató ~, Kenderes ~, Kismezőü, Kistag ~, Mogyoróu, Nagy-égér, Nagyirtás ~, Nyíres ~, Sárhát ~, Sziget ~, Téglaszén, Tőütés, Túrhát ~, Vārjas, Vaskapu ~.

IV. *Négy* településen jegyezték: 7 név

Dárvas (Avasújváros, Sima, Szárazberek, Garbolc);
Gyertyános ~ Gyertyámos (Egri, Kishodos, Fertősalmás, Sárköz);
Kigyóus (Gacsály, Nagykolcs, Homok, Garbolc);
Kiserdőü (Egri, Méhtelek, Szamosbecs, Pusztadaróc);
Nyílas (Nagyhodos, Szamosbecs, Amac, Vetés);
Róuzsás (Vámosoroszi, Kisszekeres, Apa, Nagyecséd);
Tapóznak (Vámosoroszi, Istvándi, Ricse, Vámosoroszi, pataknév);

V. *Öt* településen jegyezték: 4 név

Fogás: (Méhtelek, Szárazberek, Kökönyösd, Pusztadaróc, Vetés);
Lan̄ka: (Szamoskóród, Pálfalva, Krassó, Nagykolcs, Tatárfalva);
Nádas: (Egri, Kishodos, Mikola, Botpalád, Kőszegremete);
Rekesz: (Méhtelek, Kishodos, Tiszaberek, CsaHolc, Sima);

VI. *Hat* településen jegyezték: 5 név

Liget: (Egri, Botpalád, Fertősalmás, Vámosoroszi, Nagykolcs, Méhtelek);
Lúkert: (Botpalád, Józsefháza, Sárköz, Gacsály, Pálfalva, Krassó);
Ördöngös: (Egri, Mikola, Szárazberek, Nagygéc, Óvári, Atya);
Szilas: (Egri, Atya, Sárköz, Tiszaberek, Kisar, Amac);
Szomoga: (Avasújváros, Kisnamény, Császló, Sonkád, Kisszekeres, Kishodos);

VII. *Hét* településen jegyezték:

Nyáras: (Egri, Nagypalád, Avasújváros, Gacsály, Kisar, Amac, Patóháza).

A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV FONETIKAI VÁLTOZÁSAI A FÖLDRAJZI NEVEKBEN

A fonetikai változások

A fonológia elméleti és módszertani elveiről már Csúry Bálint nyelvjárásutató munkáját megelőzően is voltak próbálkozások. Azelőtt a hazai fonológiai leírásnak a módszereit még nem dolgozták ki, illetve nem alkalmazták.

A prágai fonológiai iskolának elmélete nagy hatással volt a hazai fonológia tudományára.

Jelen tanulmányom témája és kerete meghatározza a gyűjtött anyagom bemutatásának terjedelmét és korlátait. Célom az volt, hogy a Szamosháti szótárban lejegyzett makro- és mikrotoponímiai állomány tájnyelvi változását összehasonlítsam a köznyelvvél, majd valamelyes összevetést végezzek a mai Egri mikrotoponímiai állományával. Mindezt azzal a céllal, hogy néhány következtetést levonhassak a szamosháti tájnyelv esetleges változásairól.

Az említett nyelvi összehasonlítás tanulságos lehet, mert ebből kiderülhet az is, miben hasonlít és miben különbözik a két nyelvi alak egymástól. De az is kiderülhet, miben egyedi a szamosháti tájnyelv a szomszédos vagy távolabbi nyelvjárásokkal szemben. (Deme: NyjKérd. 141-2; Kálmán: Nyjk. 10-11.) Imre Samu MNy. LXII., 309. is végzett hasonló összevetéseket.

Mivel kérdőíves anyaggyűjtésre nem volt lehetőségem, így a már lejegyzett földrajzi nevek állománya állt rendelkezésemre,

és csupán a hangtani eltéréseket vizsgálhattam és hasonlíthattam össze. Messzemenő következtetéseket sem vonhattam le, mivel az egyes hangtani eltérések bizonyítására nem adódott megfelelő számú adatom.

Néhány évtized távlatából, ma már egyértelművé vált, hogy a Csűrytól kidolgozott hangtani monográfiákban a sajátosságok önkényes általánosítása és merev szemlélete, a nyelvjárási rendszer egyoldalú értékelése hangtani szempontból nem hozta meg a kívánt eredményt. Azok ugyanis csak fonémaváltozások meg egy-két általánosabb változat bemutatására vállalkoztak, a nyelvjárás hangrendszerének bonyolultabb vizsgálatára viszont nem alkalmasak.

Imre Samu foglalkozott a legalaposabban a Csűry-iskola feljegyzési gyakorlatával. A „*Búvárlat*” foglalkozik a hangjelölési rendszerrel, amely előrelépés volt az akkori korszakhoz képest, mert segítséget nyújtott a gyűjtőknek, emelte a gyűjtések színvonalát, s a jelenkori nyelvjárási kutatásunk egyezményes hangjelölési rendszere is lényegében ebből nőtt ki.

Ennek ellenére, a nyelvész felrója Csűrynek és tanítványainak, hogy nem tudtak a múlt bizonyos örökségétől megszabadulni, s az új jelölési rendszer birtokában is komoly hibákat követtek el. A hibák gyökerét a Csűry-iskola hangjelölési szemléletében látja. Néhány példa erre vonatkozóan: „Csűry nem vett tudomást az élőnyelv mozgásáról. Nem ismerte fel, hogy nyelvjárásaink zömében egyes magánhangzó fonémák variánsokban igen gazdagok, emiatt egy bizonyos fonéma (pl. a diftongusok, az /e/ fonéma) nála is szinte mindig ugyanabban az alakban jelenik meg.” (Imre Samu)

Ezt a tényt tükrözi nemcsak a *Szamosbáti szótár*, hanem ezt mutatják egyéb nyelvjárási közleményei is. Sőt ebben a szellemben folytak a többnyire általa vezetett nyelvjárási feljegyzési gyakorlatok is. „Csűry feljegyzéseiben, miként elődeiében, hangtani tekintetben elszíntelenedett az élőnyelvi anyag. Az élő nyelv megfosztva egyik legfontosabb sajátosságaitól, a mozgástól, bizonyos szempontból az éppen általa egy kissé alacsonyabb rendűnek tartott irodalmi nyelv színvonalára süllyedt.”

Nagy és elvülhetetlen érdeme Csűrynek az egységes hangjelölési rendszer megteremtése és bevezetése a nyelvjáráskutatá-

sunk gyakorlatába, de ugyanakkor nem lebecsülendő hibája ennek meglehetősen uniformizált, sematikus alkalmazása. Mindez azért sajnálatos, mivel Csúry azt az elvet hangoztatta, hogy: „Mindazt, amit a nép ajkáról gyűjtünk, akár egyes szó, akár szöveg, a kiejtéshez híven kell följegyezni. A nem híven följegyzett szöveg nyelvtudományi célokra nem használható.” (Búvár-lat, 37.)

„Csúry Bálint újítása abban állt, hogy a korábbi magyar hagyományokból fölépített egy teljesebb igényű, átfogóbb, egységesebb jelölési módszert.

Alapként megtartotta a hagyományos fonetikus helyesírási jeleket, ezekhez azonban – átgondolt elvek alapján – hozzákapcsolta a fonetikai finomságok, variációk kifejezésére szolgáló mellékjelek egész sorát. Ez utóbbi mellékjeles megoldásokat részben a korábbi rendszertelen magyar fonetizálási kísérletekből merítette, részben a finnugor jelölési szokásokból plántálta át.” (MNyAEI 125-6.)

Deme László szerint: „A Csúry-féle monografia-típus kutató módszere után a nyelvjárási fonetikai-fonológiai leírásban még nem alakult ki egy ahhoz mérhető viszonylag egységes elmélet, és az elméletnek megfelelően egységes eljárásmodok sem kristályosodtak ki.” (Hgt. Dolg. 145-6.)

Mindezek tükrében Csúry feljegyzési rendszerének sematizmus nem a megfogalmazott elvek figyelmen kívül hagyását, nyelvi tények meghamisítását jelentette. A hangszínárnyalatoknak, a magán- és mássalhangzó-variánsoknak kétségtelen háttérbe szorulása eltörpül amellet a nyereség mellett, amit a nyelvjárási alaprteg megbizható lejegyzése jelentett.

Benkő László mindezt kiegészíti a következő megjegyzéssel: csak 1949-ben, az első országos nyelvészkongresszusnak sikerült kidolgozni és elfogadni az egyezményes jelölési rendszert, amely időszak után is történtek ún. „finomítások” ezen a téren.

*

Jómagam megpróbáltam volt tanárom, Teiszler Pál által kidolgozott és alkalmazott módszert segítségül hívni, hogy a

közreadott helynévanyagban fellelhető szamosháti tájnyelv hangrendszerének jellegzetes vonásait szemléltethessem.

1973-ban, Csűry halála után több mint három évtizeddel, a Szatmár megyei Mezőfényen született Teiszler Pál tanulmányában visszatér a Csűry-iskola sematizmusára: „A Csűrytól kidolgozott hangtani monográfiákban a sajátosságok önkényes általánosítása és merev szemlélete, a nyelvjárási rendszer egyoldalú értékelése hangtani szempontból nem hozta meg a kívánt eredményt. Azok ugyanis csak a fonémaváltokozások meg egy-két általánosabb változat bemutatására vállalkoztak, a nyelvjárás hangrendszerének bonyolultabb vizsgálatára viszont nem alkalmasak.” (Teiszler Pál, 1973. 18.)

A rendelkezésemre álló földrajzi névi állományból az alábbiakban megvizsgálom az adott tájnyelvi fonémáknak az irodalmi nyelvhez viszonyított eltérő megterheltségét, s a példák felmutatásával megpróbálkozom jelezni bizonyos szamosháti tájnyelvi jellegzetességeket.

A nyelvjárási régiók felsorolásakor már jeleztem, hogy az északkeleti nyelvjáróterület kisebb alegysége a szamosháti nyelvjárás régió, amely a tájnyelvi vizsgálatok szempontjából Csűry Bálint főművének alapját képezi.

Közel száz éve annak, hogy Csűry Bálint a Magyar Nyelvtudományi Társaság megbízásából foglalkozni kezdett a Szatmár megyei szamosháti nyelvjárással. Idézzünk néhány gondolatot a szerző *Szamosháti szótárának* Előszavából: „Maga a nyelvjárás anyanyelvem. 1908-tól 1915-ig Társaságunk anyagi segítségével gyalog bejártam nemcsak a Szatmár megyei szamosháti falukat, hanem a szomszédos nyelvjárásoknak a szamoshátiival érintkező, részeit... Egyedüli forrásom az élőbeszéd. Szótáramban csak olyan adatok fordulnak elő, melyeket saját fülemmel hallottam s úgy jegyeztem föl... Szókincsgyűjteményem alapja szülőhelyem: Egri, szintiszta magyar szamosháti falu nyelve, amely egy összefüggő nagyobb nyelvjáráshoz, a szamosháti nyelvjáráshoz tartozik. Szatmár megyében, a Szamos két partján, Szinyérváraljától Mátészalkáig oly sűrűn következnek egymásután a kisebb-nagyobb magyar faluk, hogy néhol a szó szoros értelmében egymást érik... A szótár anyagának gyűjtésében

az volt a vezető szempont, hogy a szamosháti népnyelv egész szókincsére kiterjedjen.” (Csúry Bálint, 2004, 5–6.)

Eltérések a köznyelv és nyelvjárás fonémarendszerében

A Szamoshát makro- és mikrotoponímiai állományának felsorolásakor jeleztem a köznyelvi alak mellett a nyelvjárási alakot, amennyiben az nem egyezik meg a köznyelvi alakkal. Látható, hogy eltérés mutatkozik a két alak fonéma rendszerében. A magánhangzók állományában mutatkozott nagyobb fokú eltérés, de bemutatásra kerülnek a mássalhangzó-eltérések is.

A teljesség igénye nélkül, felsorolom az állományban szereplő összes szóelem tájnyelvi eltéréseit a köznyelvi alakokkal szembeesítve.

Csúry Bálint Szamosháti szótárában használt hangjelölések állománya: az első a köznyelvi magánhangzó / a dőlt vonal után a tájnyelvi magánhangzó: Pl. e/e, e/é, e/ě, e/ě, e/ē, e/ē, é/è, ő/őü, ő/ő, ű/ü, ü/ü, ü/ű, ő/ű, A/A, a/a, A/Ā, Ā/Ā, á/á, o/o, o/ō, ó+l/óu, ú/u, u/u, ú/ú, ü/ü, ű/ü.

Alább csak azokat a hangjelöléseket sorolom fel, amelyek a földrajzi nevekben fellelhetők. A Csúry által használt összes karaktert nem sikerült híven jelölnöm minden tájnyelvi magánhangzó esetében (pl. ě = az é-nél zártabb, az i-nél kissé nyíltabb hang, az j kettőshangzókban előforduló félhangzó és mások).

A köznyelvi palatális magánhangzók összevetése a tájnyelvivel

Az /e/ fonéma

a. Az /e:e/ megfelelés azonos a köznyelvivel. Az [e] minden helyzetben előfordul: Benedek, Bencesez, Berek, Cepszes, Cseperekesz, Csereajja, Erethege, Eszeny, Esznye, Eszterep, Fekete-

berek, Fenek, Gerebzse, Gerenda, Gyeptelek, Kenderes, Kerekrekettye, Kerekszeg, Kereszt, Keresztes-ág, Kisrekesz, Kis-szeke-res, Medveszeg, Meszes, Peleske, Pete, Reszege-pataka, Segges, Seresliget, Szelecs, Szepszes, Szeredaszeg, Telek, Telekszeg, Túrterebes, Vereshegy, Veszetszeg.

Az /e/ szerepe igen nagy a szavak fonológiai struktúrájának a felépítésében. Gyakorisága egyező arányú a köznyelvi alakkkal.

„Az akadémiai nyelvtan Hangstatisztikai tájékoztatója szerint (vö. MMNyR.I, Bp. 1961, 74.): 100 hangból átlagban 42 a magánhangzó. Ebből leggyakoribb az /e/: 100 hangból átlagban 11, vagyis 100 magánhangzóból mintegy 26. A magyar beszédben tehát az előforduló magánhangzók kb. 26%-át az /e/ fonéma alkotja.” (Teiszler Pál, 1973. 33.)

Csúry is foglalkozott az /e/ fonéma váltakozásával, s megállapította, hogy csökkenhet az /e/-k száma, ugyancsak szavakhoz kötött szórványos fonémaváltakozással: i/e (pl. szín~szen), é/e (pl. tehen~tehen), ö/e (pl. pörkök~pergel), ü/e, ő/e). Amint a fenti példákból látható volt az /e/ változatnak kedvez a szóeleji (hangsúlyos), valamint a szóbelseji (hansúlytalan) helyzet. Ezzel szemben szóvégen (hangsúlytalan helyzetben) akár tömorfémákban, akár toldalék morfémában az arányok kezdenek eltávolodni a zártabb meg más változatok javára.

Az /e/ realizációs típusai és viszonyai sokkal változatosabbak mint azt korábban goldottuk – állapítja meg Teiszler Pál.

b. Az /e:é/ realizációnak két pozíciója van csak.

a. Az azonos szótagú /l, r, j/ előtt. A felsorolt mássalhangzók szótagzáró helyzetben általában nyújtó hatásúak, s előttük az /e/ tompa [ɛ]-ben realizálódik. Géc Géc, Gelényes Gelényes, Kenyérmező-mocsár Kényérmező-mocsár, Méneskút Méneskut, Nagyrét Nagyrét, Németi-erdő Németi-erdőü, Rénes Rénes, Réthát Réthát, Rétköz Rétköz, Rétútja Rétuttya, Rózsarét Rózsarét, Setétszeg Setétszeg, Urbérestag Urbérestag, Urbéri erdő Urbéri erdőü, Urbériség Urbériség.

Ez a jelenség azonban nem olyan egységesen mutatkozik meg, mint ahogyan a nyelvjárási leírások jelzik.

a. másik, szóban elfoglalt helyéhez viszonyított pozíciója a hangsúlyos, tehát az első szótag. Ezekben a szótagokban az {ĕ}-féle realizációk megközelítik, néhol felül is múlják az {e}=/{ĕ} szabad váltakozást mutat. pl. Égĕr „a hangsúly és időtartam ilyen jellegű összefüggése a tanulmányozott nyelvjárásban kiterjed az egész rövid magánhangzó rendszerre.” (Teiszler Pál uo.).

b. Az orrhangú zárt [ĕ]

Galambos-erdő Galambos-ĕrdőü, Gencsidüllő Gĕncsidüllőü, Goronderdő Gorondĕrdőü, Gyertyános düllő Gyĕrtyános düllőü, Hosszúerdő Hosszuĕrdőü, Kiserdő Kisĕrdőü, Kiskerekerdő Kiskerekĕrdőü, Laposerdő Laposĕrdőü, Nagyerdő Nagyĕrdőü, Németi erdő Németi ĕrdőü, Pétererdő Péterĕrdőü, Sárerdő Sárĕrdőü, Szegerdő Szegĕrdőü, Szőlőskert Szőüllőüskĕrt, Túrerdő Turĕrdőü, Vágotterdő Vágottĕrdőü.

Csűry Bálint az utolsó nagyobb hangtani tanulmányában, *A szamosháti nyelvjárás e ~ ĕ-féle hangjainak története* címűben megállapítja, hogy a „szamosháti nyelvjárásnak a következő e ~ ĕ-féle hangjai vannak: 1. rövid, nyílt ĕ (pl. eke, veszen); 2. rövid, nagyon rövid ĕ (pl. dĕszka, ĕskola); 3. hosszú, nyílt ĕ (pl. hĕ! nyĕ! ~ kesĕj, ĕre); 4. hosszú, zárt (XVI. századi) ĕ (ég, tĕl, tĕgla); 5. hosszú, nagyon zárt (XVI. század előtti ĕ-ből lett) ĕ (vĕr, nĕgy, egĕssĕg).”

Ennek az öt e~ĕ-féle hangnak megvannak továbbá a megfelelő orrhangú változatai is. Csűry pontosan megrajzolja mindegyik magánhangzó állapotát, különösen pedig a nagyon zárt ĕ hangról ad pontos történeti leíró képet, amely „egyike a magyar népnyelv titokzatos hangjainak”, noha ez a hang vagy egyszerű hangként, vagy j mellékhangtól megelőzve, mint kettős-hangzó a magyar nyelvterületnek jó részében él.

Csűry megállapítja, hogy: „a szamosháti nyelvjárásban s másutt is, ahol e hangot hallotta, mindenütt az ún. XVI. század előtti ĕ hangnak a továbbfejlődése, folytatása. Ahol az í-ző nyelvjárások a XVI. század előtti ĕ-t í-re változtatják, ott a szamosháti nyelvjárásban nagyon zárt ĕ hang van: vĕr > nĕgy ~ nĕgy.

A szamosháti nyelvjárás é hangjai eredet szerint a következők: 1. XVI. század előtti *é* > *è*. (Szavakban: ágyèk, bèke, bères, ebèd, èccaka); 2. XVI. századi *è* > *é*. (Pl. bèka, èbred, elég, emlék). 3. Ismeretlen eredetű *è*. (Pl. bèrfa, igèny, lidèrc stb.) 4. *í-zó* alakok. (Pl. firc, hírnýóu, vidèr.)”

Fonémaváltkozások

a. Az /*ő*/ fonéma nyelvjárási megterheltsége nem nagyfokú. Az irodalmi nyelv 4,86%-os megterheltségéhez mérten kisebb (4,1%), mivel az *ő/ú, ü* váltakozás módosítja az arányt: Által-berek-tő Átálberek-tű, Égerfő Égerfű, Foktő Foktű, Kőkert Kükert, Körtélyes Körtéjes, Szarvaskő Szarvaskü, Szigetfő Szigetfű.

a. Ezzel szemben az /*ő*/-k száma növekszik az irodalmi nyelvhez mérten, mivel az azonszótagú /*ö+1*/ a nyelvjárásban /*ő*/-vel áll szemben:

Csegöld Csegőüd, Dajkaföldek Dajkafőüdek, Erdőföld Erdőfőüd, Fűzöldje Fűzőügyye, Gubásföld Gubásfőüd, Gyakortölgyes Gyakortőügyes, Gyűrűsföld Gyűrűsfőüd, Katonaföld Katonafőüd, Kerektölgyes Kerektőügyes, Kisaföldje Kisafőügyye, Kormányföld Kormá'áfőüd, Közföld Köszfőüd, Mihályiföld Miháji-főüd, Nyolcapróföld Nyóucapróúfőüd, Pendelyesföld Pendejes-főüd, Pünköst-töltése Pünkös-tőütése, Sárosföld Sárosfőüd, Sárosvölgy Sárosvőügy, Sósöld Sóúsfőüd, Tölgyesforduló Tőügyesforduló, Töltés-mezeje Tőütésmezeje, Várföldje Vár-főügye, Völgyhát Vőügyhát.

b. Néhány példát adhatunk az *ö/ő* fonémaváltkozásra is:

Görjös Görjös, Györtelek Györtelke, Homokgödör Homok-gödör, Körtélyes Körtéjes, Közbölső Közbölsőü, Törzsökös Törzsökös.

Az /*ü*/ fonéma

Az irodalmi nyelvhez viszonyítva a nyelvjárásban a jelentősebb szerephez jut, mivel sok szóban és toldalékban más -

főként az /ő/ és /ű/ - helyén is előfordul. Megkülönböztető és azonosító funkciója elsősorban nem az /ű/- vel, hanem a többi magánhangzóval szemben nyilvánvaló. Mindössze az időtartam mutat figyelemre méltó ingadozást.

/ű/ fonéma és a nyelvjárási /ü/ azonosak időtartam szempontjából:

a. Az irodalmi nyelvi /ű/-vel azonos:

Berenasürű Berenasürű, Büdösszeg Büdösszeg, Büdöspatak Büdöspatak, Dübögő Dübögőü, Füstölény Füstölény, Füveskert Füveskert, Füzes Füzes, Kiskerület Kiskerület, Küllös Küllösü, Külsőputru Külsőüputru, Küsszeg Küsszeg, Rekeszdüllő Rekeszdüllőü, Sáridüllő Sáridüllőü, Szomogadüllő Szomogadüllőü, Szütyőfoka Szütyőüfoka, Tükörhegy Tükörhegy, Üstökös Üstökös, Varga sűrűje Vargasűrűje.

b. Az irodalmi nyelvi alakhoz viszonyítva ritkábban találkozhatunk a következő fonémaváltozásokkal is: ű/ü (Gyűjtő Gyűjtőü, Ölyűszeg Öjűszeg, Sűrű Sűrűü), ü/i (Fürödni Firidni, Sülyedés Sijjedés).

Az /ű/ fonéma

Mind az irodalmi nyelvben, mind a nyelvjárásban a magánhangzó-állomány legkisebb mértékben felhasznált tagja. Ugyanakkor a két nyelvváltozatban az azonos szavak vagy szóalakok /ű/-je nagyon ritkán megegyező vagy nyelvjárási rövid /ü/-vé válik:

Gyűjtő Gyütőü, Gyűrűsalja Gyürüsajja, Gyűrűsföld Gyürüs-föld, Ölyűszeg Öjűszeg, Sűrűszeg Sürűszeg.

a. A fordítottjára is van példa: Gyepü Gyepű, Gyepűszeg Gyepűszeg.

b. Más fonémák helyén tűnnek fel: Égerfő Égerfü vagy Kőszeg Kűszeg.

Az /ű/ magyar nyelvi előfordulása igen gyér. Amint a fenti példákban is érzékelhettük a nyelvjárásban gyakoribbak az előfordulásuk.

A köznyelvi veláris magánhangzók összevetése a tájnyelvvél

Az /a/ fonéma

Az /e/-vel együtt a rövid magánhangzó rendszer leggyakrabban előforduló tagja. Az oppozíciós lehetőségek és az előfordulás gyakorisága szempontjából egyaránt központi helyet foglal el.

Az /a/ fonológiai tartalmáról, illetőleg a fonéma rendszerben elfoglalt helyéről a magyar szakirodalomban nincs egységes felfogás. Az állománybeli szembenállás azonos a nyelvjárásban és az irodalmi nyelvben:

a. Akasztófa Akasztóufa, Aklánc Aklánc, Akol Akol, Apa Apa, Aranyosmeggyes Aranyosmeggyes, Aszas Aszas, Atya Atya, Bacók Bacóuk, Baglyos Bagjos, Bagoly Bagoj, Ballakert Ballakert, Balogszeg Balokszeg, Botpalád Botpalád, Bufa Bufa, Comoga Comoga, Csató Csatóü, Csonkagyepű Csonkagyepü, Csonkaszeg Csonkaszeg, Danivágás Danivágás, Darabant szállása Darabant szállása, Dobonfoka Dobófoka, Domajé Domajé, Egrifoka Egrifoka, Fagyaljas alja Fagyajjasajja, Falupallaga, Falupallaga, Ferdősbarázda Ferdőüzsbarázda, Gacsály Gacsáj, Galambfertő Galambfertőü, Gallagó Gallagóü, Gubahatár Gubahatár, Hanka Hanka, Haraszt Haraszt, Határlapos Határlaposs, Hatfa, Hatfa, Hatos Hatos, Hatvani Hatvani, Hugat Hugat, Hugatlapos Hugatlaposs, Inazat Inazat, Kamasz Kamasz, Kaplony Kapjon, Kaptár Kaptár, Kapufa Kapufa, Karajos Karajos, Katonaföld Katonafőüd, Kiskapus Kiskapus, Kiszragozna Kiszragozna, Krassó Krassóü, Kraszna Kraszna, Lamsa Lamsa, Lanka Lanika, Lanka alja Lanika ajja, Lapos rekettye Lapos rekettye, Lasku Lasku, Mácsa Mácsa, Macsár Macsár, Magosliget

Magosliget, Makkos Makkos, Makrahegy Makrahegy, Malomeleje, Malom-eleje, Malomszeglapos Malomszeglaposs, Mocsoya Mocsoja, Nagydomb Nagydomb, Nagygaz Nagygaz, Nagylapos Nagylaposs, Nagyutca Nagyucca, Namény Namény, Nyalogató Nyalogatóü, Nyilaskátyó Nyilaskátyóü, Paláca Paláca, Palacsintahegy Palacsintahegy, Panyola Panyola, Papcsere Papcsere, Paptagja Paptagja, Pattogaszeg Pattogaszeg, Ráta Ráta, Ravaszodu Ravaszodu, Sasrekesz Sasrekesz, Sima Sima, Szamos Szamos, Szaponya Szaponya, Tisza Tisza, Uszka Uszka, Vadaskert Vadaskert, Vagyasszeg Vagyaszszeg, Valájjazza Valájjazza, Vargaláz Vargaláz, Vasascseré Vasascseré, Vaskapu Vaskapu, Zajta Zajta, Zsanyita Zsanyita.

b. „Az /a/ és /e/ magyar nyelvjárási fonológia értékelésében újabban további bonyolódást okoz, hogy az /ā/ és /ē/ változatot önálló fonémának minősítik.” (vö. Imre Samu: MNy. LXIII, 308–11.)

Íme néhány példa az orrhangú /ā/ fonémára a szamosháti tájnyelvi földrajzi névállományból:

Almásút Ąlmásut, Alsóerdő Ąsólőęrdőü, Alsómező Ąsólőmezőü, Alsónyires Ąsólőnyires, Alsóret Ąsólőret, Alsószéles Ąsólőszéles, Alsóvég Ąsólővég, Ą(l)talberek Ątālberék, Ą(l)talberekttő Ątālberékttü, Antalcseréje Antālcsereje, Antaltag Antāltag, Barkóca Bārklóuca, Bartafolyárja Bārtafojárja, Bartarekesz Bārta-rekesz, Csókásoldal Csólőkásólūdāl, Dajkafaluföldek Dājkafalufődek, Darvastó Dārvasztóü, Farkasbokor Fārkasbokor, Farkaségető Fārkaségetőü, Farkastó Fārkastóü, Gátfarka Gāt-fārka, Hajnal utca Hājnāl utca, Halvány-égre Hālvány-égre, Handal Handāl, Karhojapatak Kārhojapatak, Majdlesz Mājleszsz, Margitó Mārgitóü, Marhajárás Mārhajárás, Palajszeg Palājszeg, Pálfalva Pālfālva, Vargagaz Vārgagaz, Vargaláz Vārgaláz, Vargasűrűje Vārgasűrűje, Varjas Vārjas, Vasfarkas Vāsfārkas.

Amint a fenti példákból kiderül a szamosháti tájnyelvben megvan az /ā/ helyzeti realizációként az azonszótagú /l, r/ előtt. Ez határozottan amellet szól, hogy az /ā/ az /a/-nak pozicionális változata. Teiszler Pál szerint: „Ez azt jelenti, hogy

az /ā/-t rendszerint polifonematikus értékűnek fogjuk fel, az /a/ és /ā/ ugyanis kommutálható viszonyban van egymással.”

Az /a/ fonéma előfordulási aránya mind a nyelvjárásban, mind a köznyelvben 17,7%-ot mutat.

Az /á/ fonéma

A magyar köznyelv meg az általunk vizsgált nyelvjárási alakulat hosszú magánhangzó rendszerének is az /á/ a legvilágosabban elkülönülő tagja.

A köznyelvhez hasonlóan a nyelvjárásban is a releváns jegyek közül az időtartam a legkevésbé állandó jellegű. A nyelvjárásban azonban ez az ingadozás nagyobb mérvű, mivel a fonetikai erőket teljes kibontakozásukban nem gátolják szigorú kiejtési normák.

a. Az /á/ a nyelvjárásban a köznyelvhez viszonyítva *teljesen azonos* előfordulási gyakoriságú, és megterheltsége a köznyelvhez meg a szomszédos nyelvjárásokhoz viszonyítva nem mutat eltérést: Ábrahám-pataka Ábrahám-pataka, Ágovány Ágovány, Ágyókatyó Ágyókatyó, Árkos Árkos, Ásvány Ásvány, Ásványhát Ásváhát, Bábod Bábod, Bábona Bábona, Bákányhát Bákányhát, Bálintfok Bálintfok, Bántova Bántova, Bányiszeg Bányiszeg, Berekhát Berekhát, Bobáld Bobáld, Bodzashát Bodzashát, Célláz Célláz, Csobántag Csobántag, Egreshát Egreshát, Espántó Espántó, Felsőgát Felsőgát, Fokhát Fokhát, Gál – laposa Gál – lapossa, Gánnás-ág Gánnás-ág, Göbhát Göphát, Gombás Gombás, Gyertyános Gyertyános, Halvány Halvány, Hármashatárdomb Hármashatárdomb, Határszeg Határszeg, Hátaslag Hátaslag, Hodoshát Hodoshát, Jáhos Jáhos, Kákás Kákás, Kánya Kánya, Kárásztó Kárásztó, Kávásvára Kávásvára, Kistelek-ház Kistelekház, Kompár Kompár, Kosár Kosár, Kovácsház Kovácsház, Lázhat Lászhát, Mácsa Mácsa, Máka Máka, Máriástó Máriástó, Milák Milák, Nagybákány Nagybákány, Nagyláz Nagyláz, Nagypalád Natypalád, Nyárfatábla Nyárfatábla, Palád Palád, Paládhát Paláthát, Pálháza Pálháza, Pást Pást, Pásliget Pásliget, Petákos-sár Petákos-sár, Pipánál Pipánál, Piskáros Piskáros, Rákta Rákta, Sárhat Sárhat, Sárvár Sárvár, Szárazhát

Szárashát, Tatárdomb Tatárdomb, Táblás Táblás, Tatárdomb
Tatárdomb, Vágás Vágás, Vágvány Vágvány, Vármegyeárka
Vármegyeárka, Viráglapos Viráglapos, Vitályos Vitályos.

b. Az /á/ realizációi még: hosszú [ã], félhosszú [ã̃], nagyon rövid [a]. E változatok az időtartam különböző fokozataiban térnek el egymástól. Az vizsgált tájnyelvi állományban nem találtunk példákat a fenti realizációkra.

Az /o/ fonéma

A rövid magánhangzó rendszerben az /e/ és az /a/ után az /o/ mind a köznyelvi, mind a nyelvjárásban a legtöbbször felhasznált fonológiai egység. A változatokban rendszerint optimálisan jutnak kifejezésre. A labiális jegy nem korrelációs tulajdonság, de elengedhetetlen tartozéka a fonémának.

a. A köznyelvhez viszonyítottan az /o/ fonetikai szinten a fonéma releváns jegyeinek a legpontosabb kifejezője a legnagyobb megterheltségű változat:

Akol Akol, Aranyosmezőhát Aranyosmezőhát, Bábod Bábod, Balogszeg Balokszeg, Bobáld Bobáld, Bodonya Bodonya, Bogyoszló Bogyoszló, Bojtos Bojtos, Bokros Bokros, Borosláz Borosláz, Botfoka Botfoka, Dobréhát Dobréhát, Dombosrét Dombosrét, Dombos út Dombos ut, Fogás Fogás, Forrás Forrás, Fotoskert Fotoskert, Gorond Gorond, Hodos Hodos, Homok Homok, Honcsokos Honcsokos, Kocsoja Kocsoja, Kolcs Kolcs, Kompos Kompos, Koromhát Koromhát, Magosdomb Magosdomb, Mogyorós Mogyorós, Morotva Morotva, Osztoru Osztoru, Porond Porond, Somoshegymocsár Somoshegymocsár, Zoroľa Zoroľa.

b. Az /o/ realizációi közül a legnagyobb megterheltségű változat az azonszótagú /l, r, j/ előtti, meg a hangsúlyos helyzetben csökken az előfordulási aránya:

Bocskorfok Bocskőrfok, Bokorrekettye Bokorrekettye, Borjúláz Börnyuláz, Bornyúgaz Börnyugaz, Borsósor Bőrsősör, Borzlyuk Bőrzlyuk, Borzisdomb Bőrozisdomb, Borzuk Bőrzuk,

Csordagát Csördagát, Csorgó Csörgő, Farkasbokor Farkasbokör, Gorzás Görzás, Gorzashát Görzshát, Horgasér Hőrgasér, Majorkert Majörkert, Malomsorja Malomsörja, Morgóhegy Mörögő-hegy, Nóborda Nőübörda, Porcsogó Pörcsogő, Sándor Sändör.

Az /ó/ fonéma

A köznyelvhez viszonyított abszolút /ó/ előfordulásban a nyelvjárás figyelemre méltó eltérést nem jelez. A köznyelvben az /ó/ gyakorisága 3,42%-os. A nyelvjárásban átlagban 3,5%-os az /ó/ megterheltsége.

A köznyelvhez viszonyítva bizonyos szavakban és toldalékokban az /ó/ helyén /ú/ vagy /u/ van, esetleg /ó ~ú, ó ~u/ figyelhető meg. Továbbá a köznyelvi /o+l/ + orális zár jellegű mássalhangzó-kapcsolatként fordul elő. Ez tehát a köznyelvi /o/-hoz mérten az /ó/-nak pozícióhoz kötött szaporulata.

A nyelvjárásban az /ó/ + /l/ + orális zár jellegű mássalhangzó nem megengedett kapcsolat, itt csak /ó/ + zár jellegű mássalhangzó fordulhat elő.

Az /ó/ realizációiban mindenekelőtt az alábbi *diftongusos-típust* {óu} említhetjük elsőként:

Ágyókatyó Ágyóukatyó, Alsónyires Alsóunyires, Arnó Arnó, Bacók Bacók, Bogyoszló Bogyoszló, Bongyó Bonygyó, Círhó Círhó, Csicsós Csicsós, Csingó Csingó, Csókásoldal Csókásóoldal, Dob-róka Dobróka, Fehértó Fejjertó, Forduló Forduló, Gólyáshirip Góujáshirip, Halast Halastó, Hollós Hollós, Ilgó Ilgó, Jóberek Jőuberek, Kámpó Kámpó, Kátyóshát Kátyóushát, Kerektó Kerektó, Kóltó Kóultó, Kóród Kóurógy, Krassó Krassó, Mihálytó Mihájtó, Mórictag Móurictag, Noszó Noszó, Ógát Óugát, Óhódos Óuhódos, Óvári Óuvári, Pallóut Pallóut, Pócsa Póucsa, Pókatelek Póukatelek, Poszogó Poszogó, Rigómező Rigóumező, Róna Róuna, Rózsás Róuzsás, Sónyaló Sóunyaló, Tófoka Tóufoka, Tótláz Tóutláz, Zugóláz Zugóláz, Zsaró Zsaró.

„Talán a diftongusos jelleget úgy lehetne értelmezni, mint pótlólagos szubsztanciális jelenséget, amely alkalomadtán részben biztosítja a fonológiai elkülönülést.” (Teiszler Pál, 1973, 123.)

Ennek megfelelően: A nyelvjárási [óu] =/= irodalmi nyelvi [ó] viszonyát semmiképpen sem lenne adekvát /ó/ =/= /óu/ fonológiai szembenállásnak minősíteni. A főtípust képviselő [ó?]-ból az ó tag időtartami ingadozása mellett nyíltabb eltérése is jellemző a nyelvjárásra. Deme László szerint: „a beszédhelyzet érzelmi, hangulati telítettsége nagy hatással van a diftongusos realizációira.” (MNyj. II. 32.)

Az /u/ fonéma

A zárt veláris hosszú /ú/-val szemben igen fontos szerepet tölt be mind fonológiai, mind morfológiai szinten. A nyelvjárásban a köznyelvinél is nagyobb súlyú, mivel más, főként az /ú/ funkcióját is magára vállalja.

Fonemetikai azonosságát a zártság és a veláritás biztosítja.

A nyelvjárásban a zárt velárisok rövid =/= hosszú korelációja még a köznyelvinél is csekélyebb jelentőségű, minthogy a rövid /u/-val szemben a hosszú /ú/ jobbra fonetikai szintű. Ezért a nyelvjárásban elvileg soha sincs akadálya annak, hogy az /u/ az /ú/ helyén jelenjék meg:

Almásút Almásut, Aszúszer Aszuszer, Békáskút Békáskut, Berkiút Bērkiut, Disznókút Disznóukut, Dombos út Dombos ut, Falukút Falukut, Fiúrét Fijurét, Főút Főüut, Hosszúág Hosszuág, Hosszúhát Hosszuhát, Hosszúláz Hosszuláz, Hosszúliget Hosszuliget, Hosszúmező Hosszumezőü, Hosszúrekettye, Hosszurekettye, Hosszúrét Hosszurét, Hosszúsr Hosszusör, Hosszúszer Hosszuszer, Húsztó Husztóu, Kút-ergéje Kut-ergéje, Kútvápa Kutvápa, Méneskút Méneskut, Mesterút Mesterut, Nagyút Nagyut, Nemesekútja Nemesekutja, Őrőút Őrőüut, Pallóút Pallóüut, Remeteút Remeteut, Szilfa-útja Szi'fauttya, Tűlsóvég Tűlsóüvég, Túrerdő Turērdőü, Úthossza Uthossza, Zúgódomb Zugóüdomb, Zúgóláz Zugóüház.

a. Az /u/ fonéma *azonos* mind a köznyelvben, mind a nyelvjárásban:

Belsőputru Belsőüputru, Borzlyuk Borzjuk, Borzuk Borzuk, Bufa Bufa, Bugiláz Bugiláz, Bugyori Bugyori, Darukiáltó Darukijátóu, Dudé Dudé, Falupallaga Falupallaga, Forduló

Fördulóú, Figura Figura, Gubahatár Gubahatár, Hugat Hugat, Juhfürösztő Ju`firisztőü, Kapufa Kapufa, Kazupkert Kazupkert, Kiskapus Kiskapus, Kisutca Kisucca, Kisvaru Kisvaru, Lasku Lasku, Ludas Ludas, Lukácsláz Lukácsláz, Lyukasharang-domb, Jukasharang-domb, Nagyutca Nagyucca, Osztoru Osztoru, Paducse Paducse, Pucik Pucik, Pulyafiridő Pujafiridőü, Pusztaberena Pusztaberena, Putru Putru, Ravaszodu Ravaszodu, Sukujó Sukujóü, Szunyogos Szunyogos, Szuroknyilas Szuroknyilas, Tuboj Tubój, Tuzokos Tuzokos, Uszka Uszka, Vaskapu Vaskapu.

Az /ú/ fonéma

A köznyelvben korrelatív párjával, az /ű/-vel együtt a magánhangzó rendszer legkisebb mértékben felhasznált tagja. Az /ú/ meg az /ű/ a nyelvjárásban még ennél is csekélyebb mértékben jut szerephez.

„Az időtartami szembenállás a nyelvjárásban nagy mértékben neutralizálódik, aminek következtében az /u/ és /ű/ egymással szembeni önállósága jelentéktelenné zsugorodik össze, s mintegy a többi releváns jegyükkel együttesen biztosítják a veláris, zárt, labiális tartalomhoz kapcsolódó funkciónak az ellátását. Ezért a hangtani tényezők hatására nagyfokú a két fonéma közötti váltakozás.” (Teiszler Pál, 1973, 130.)

A nyelvjárás irodalmi nyelvhez viszonyított /ú/ gyakorisága a maga egészében nem mutat lényeges eltérést.

a. a köznyelvi hosszú /ú/ a nyelvjárásban rövidde /u/ válik:

Berkiút Bērkiut, Disznókút Disznoukút, Dobos út Dobos ut, Falukút Falukut, Főút Főüut, Hosszúág Hosszuág, Húsztó Husztou, Kútvápa-dülő Kutvápa-düllőü, Mesterút Mesterut, Rétútja Rétuttya, Szegelet-út Szegelet-ut, Szilfaútja Szilfauttya, Túrerdő Turērdőü, Túrutja Turuttya, Tyúkszer Tyukszer, Új-utca Ujjucca, Úthossza Uthossza, Zúgódomb Zugóudomb, Zúgóláz Zugóuláz.

b. a köznyelvi /ú/ megegyezik a nyelvjárási /ú/-val:

Túrszeg Túrszeg, Újfogás Újfogás, Újsor Újsör, Urbéresforduló Urbéresfördulló, Urbérestag Urbérestag, Urbéri erdő Urbéri erdő, Urbériség Urbériség, Úrkovára Úrkovára.

A köznyelvi mássalhangzók összevetése a tájnyelvvél

Az összehasonlítást nem a betűrend szerint végezzük, hanem az előfordulás gyakorisága szerint.

a. A legszembetűnőbb eltérés a köznyelvi /n/ és a tájnyelvi /ŋ/ veláris nasalis mássalhangzó (k vagy g előtti n hang):

Angota Angota, Bengetó Bengetó, Csatrangos Csatrangos, Csingó Csingó, Csonkagyepű Csonkagyepű, Csonkás Csonkás, Csonkaszeg Csonkaszeg, Dankaégre Dankaégre, Dankéda Dankéda, Dobonfoka Dobonfoka, Fövenykátyó Fövenykátyó, Füstöléng Füstöléng, Gyengebárány Gyengebárány, Jánki-út Jánki-ut, Kankellő Kankeelő, Koronghát Koronghát, Lepenke Lepenke, Lyukasharang Jukasharang, Ördöngös Ördöngös, Palinka Paliŋka, Pünköst Pünköst.

b. A másik jelentős eltérés a /ly/ használatában tapasztalható. A tájnyelvben az /ly/ helyén mindig /j/ található:

Bagoly Bagoj, Bagolyhíd Bagőjhíd, Barthafolyárja Bartafójarja, Borzlyuk Borzjuk, Cserfolyó Csérfojó, Gólyáshirip Gójáshirip, Keselymező Kesejmező, Kenderhely Kendérhejj, Kisfolyár Kisfojár, Körtélyes Körtéjes, Mocsolya Mocsoja, Mocsolyahát Mocsojahát, Mocsolyaköz Mocsojaköz, Ravaszlyuk Ravaszjuk.

c. A köznyelvi zöngés mássalhangzó a zöngétlen mássalhangzó a /h, k, p/ hatására a tájnyelvi alakban *zöngétlenül*:

Csillaghegy Csillakhegy, Eredhegy Erethegey, Feketevizhát Feketeviszhát, Fűzkert Fűszkert, Göbhát Göphát, Görbedszeg

Görbetszeg, Hídláb-szeg Hidláp-szeg, Homoródhát Homoróthát, Józsefháza Józsepháza, Kisőzhát Kisőszhát, Mágyhídja Mátyhiggya, Nagyfornyos Natyfornyos, Nagyhegy Natyhegy, Nagyhugat Natyhugat, Nagypalád Natypalád, Nagyszáraz Natyszáraz, Paládhat Paláthát, Pocdomb Podzdomb, Szárazhát Száraszhat, Vízköz Viszköz.

d. A köznyelvi zöngétlen mássalhangzó a tájnyelvi alakban *zöngésül*:

Bikkfásgorond Bikkfázsgorond, Borzosdomb Bőrzozsdomb, Csonkásdüllő Csonkászdüllő, Demesnye Demeznye, Domoksdomb Domokozsdomb, Farkasbokor Farkazsbokor, Fényesdomb Fényezsdomb, Fényesgödör Fényezsgödör, Gyertyánosdüllő Gyertyanozsdüllő, Hugatdomb Hugaddomb, János-diák-domb János-diág-domb, Kakasdomb Kakazsdomb, Kerekdomb Keregdomb, Kétrétdgaz Kétrétdgaz, Kisbákány Kizsbákány, Kiszgaz Kizsgaz, Kovásdomb Kovászdomb, Kökönyösd Kökönyözd, Kutasdomb Kutazsdomb, Magosdomb Magozsdomb, Magosgorond Magozsgorond, Méhesgaz Méhezsgaz, Mogyorósbarázda Mogyorózsbarázda, Oltványosdomb Oltványozsdomb, Pirosberek Pirozsberek, Szélesberek-tájéka Szélezberek-tájéka, Szennyegaz Szennyezsgaz, Tótladomb Tóutladzdomb, Vásárosdomb Vásározdomb, Vasgyúró Vazsgyuró.

e. A köznyelvi szavakban szereplő /l+j/ mássalhangzókat a tájnyelvben a teljes hasonulás szabálya szerint ejtünk és írunk:

Átalj Átajj, Bikkalja Bikkajja, Cserealja Csereajja, Égeralja Égerajja, Erdőalj Erdőajj, Gyűrűsalja Gyűrűsajja, Hosszuérdőalja Hosszuérdőajja, Irtásalja Irtásajja, Lankalja Lankajja, Ligetalja Ligetajja, Rekeszalj Rekeszajj, Rekettyealja Rekettyeajja, Székalja Székajja, Turcalja Turcájja.

f. A köznyelvi szavakban szereplő /t+c/ mássalhangzókat a tájnyelvben a teljes hasonulás szabálya szerint ejtünk és írunk:

Kisutca Kisucca, Malom-utca Malom-ucca, Nagyutca Nagyucca, Templomutca Templomucca, Újutca Ujucca.

g. A köznyelvi /ly/ helyén a tájnyelvben a szóközben és szóvégen az /éj, ej, aj, áj, új/ diftongus változatokat találhatunk:

Csekély Csekéj, Hályogos Hájogos, Királybákány Kirájbákány, Királyfogás Kirájfogás, Királyút Kirájut, Mélyszeg Méjszeg, Mihálytó Mihájtó, Selymes Sejmes, Téglaosztály Téglaosztáj, Vitályos Vitájos, Zorolya Zoroja.

h. A köznyelvi /j/ helyén a tájnyelvben a szóközben és szóvégén az /uj, aj, oj/ diftongus változatokat találjuk:

Bujdos Bujdos, Dajkaföldek Dajkafőüdek, Hajdár Hajdár, Hajnal utca Hajnal ucca, Kukuj-malom Kukuj-malom, Muzsdaj Muzsdaj, Palajszeg Palajszeg, Szilaj Szilaj, Újfogás Újfogás, Valájjazza Valájjazza, Zajta Zajta, Zajtarét Zajtarét.

i. A köznyelvi rövid /s/ helyén a tájnyelven hosszú /ss/ szerepel:

Gál laposa Gál lapossa, Határlapos Határlaposs, Hugatlapos Hugatlaposs, Lukácslapos Lukácslaposs, Nagylapos Nagylaposs, Párkáslapos Párkáslaposs, Végigüres Végigüress, Viráglapos Viráglaposs.

j. *Más eltérések* köznyelvi mássalhangzók és tájnyelvek között:

Büdösszeg Büdösszeg, Cigánykunyó Cigánykunyó, Cigányláz Cigá'láz, Cigányrét Cigá'rét, Csakai Csákaji, Darukijáltó Darukijáltó, Deákné Dejákné, Debreceniföld Debrecenyifőü, Dobonfoka Dob`foka, Egresrétság Egresrécscság, Éhmező É`mező, Erdőhely Erdőhejj, Fehérföld Fejjerfőü, Félixszeg Félixszeg, Fiókéger Fijókéger, Fiúrét Fijurét, Forráshát Főráshát, Fotoskert Fotoskér`, Fővenykátyó Fővenkátyó, Gyertyányfadomb Gyertyá`fadomb, Gyürekert Gyürekér-, Juhfürösztő Ju`firisztő, Kaplony Kaplon, Kereszténypataka Keresztémpataka, Keskenyszeg Keske`szeg, Kisasszony-napja Kisasszon-napja, Kukukmalom Kukukmalom, Láp mellék Lápmejjék, Malomfadomb Malo`fadomb, Messiás Mesijás, Nagycsere Naccsere, Nemeskútja Nemeskuttya, Nyakasszék Nyakaszzék, Oláh fok Ol`fok, Osztott-rét Osztot-rét, Rákócziszállása Rákóçiszállása,

Szatmár Szakmár, Szinyérváralja Szinérvárajja, Szukmányszer Szukmászér, Táborhely Táborhejj, Telekhely Telekhejj, Töviszeg Tövisszeg, Túrútja Túruttja, Veszetszeg Veszetszeg.

*

Amint a fenti összevetést tüzetesebben megvizsgáljuk, bizonyos következtetéseket levonhatunk:

Csúry Bálint szerint: „Ha a magánhangzóra orrhangú mássalhangzó s erre spiráns vagy liguida következik, nyelvjárásban nem artikulálják az orrhangú mássalhangzót, ellenben az azt megelőző magánhangzó egész terjedelmében orrhangúvá válik: az orrhangú mássalhangzó mintegy felszívódik az előző magánhangzóba:”

Cigánykunyhó Cigá`ḡkunyhóy, Cigányláz Cigá`láz, Éhmező É`mezőü, Fövenykátyó Föveḡkátyóy, Gyertyánfadomb Gyertyá`fadomb, Gyürekert Gyürekēr`, Juhfirisztó Ju`firisztóü, Keskenyszeg Keske`szeg, Malomfadomb Malo`fadomb, Oláhfolk Olá`fok, Szukmányszer Szukmászér.

Ez a szabály csak szájüregben képzett orrhangú mássalhangzókra érvényes.

A magánhangzók elisiójáról is értekezett Csúry Bálint számos cikkében. „Ez a jelenség két magánhangzó érintkezése alkalmával tapasztalható. Ekkor némely nyelvjárás bizonyos esetekben vagy az első vagy a második hangzót a kiejtésben kiejti. A Szamosháton ez a jelenség kiveszőfélben van, de a Tiszaháton és Ugocsában még megfigyelhető a magánhangzók kivetése” – állapította meg Csúry Bálint. (MNy. XXV. 163., 343.)

„Az elisio a magyar nyelvterület meglehetősen nagy részén ismeretes. Kazinczy és Kölcsey nem magyar, hanem idegen mintára alkalmazták. Csúry Bálint e témában így összegez: az elisio az egész magyar nyelvterületen ugyanazon szabály szerint történik, történt a múltban is. Ez a kiveszőben lévő hangtani jelenség régebben a magyar nyelv legtöbb dialektusában megvolt. Az elisio a magyar szó- és szóláskincsre nagy hatást tett. Sok ilyen szó és szólás él a mai nyelvünkben is: pl. gazda`sszony, kom`asszony, gazd`uram, szint`ügy.”

A SZAMOSHÁT MIKROTOPONÍMIAI ÁLLOMÁNYÁNAK FONETIKAI ÖSSZEVETÉSE A JELENKORI EGRI ÁLLOMÁNNYAL

Egri mikrotoponímiai állománya a 20. század végi
és 21. század eleji adatok alapján

Az állomány több forrásból származik, több különböző korszakból. Egyrészt a saját gyűjtéséből: 130 név (Vö. Kiss Kálmán, 1977, 17–21.), másrészt Bura László (2008, 181–191.), Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei) című kötetéből, az Egrire vonatkozó fejezetben összesen 261 mikrotoponímiai név szerepel. Ezeken kívül: Borovszky Samu (1908), Csúry Bálint (2004), Pesty Frigyes 1864–66. évi Helynévtára.

A földrajzi név előtt * (csillaggal) jelzem a Bura-forrást, amely hivatkozik több történeti forrásra (pl. HnM = Helynévmutató, Hnt = Magyarország helységnévtára, KárOkl. = Károlyi Oklevéltár, SzamSz = Szamosháti Szótár, Szvm = Szatmár vármegye (Borovszky), P = Pesty Frigyes stb.).

Az alábbi mikrotoponímiai állomány alapvetően szinkron jellegű, ami azt jelenti, hogy többségüket napjainkban is ismerik és használják a közösség tagjai. Az évszámok (1864, 1894, 1901, 1936) utalhatnak a mindenkori regisztrációk időpontjára vagy az írott források megjelenésének évére. Az egyre gyakoribb gyűjtés, számbavétel, valamint a nyomtatásban is megjelent, írott kiadványok kétségtelenül hozzájárulnak e földrajzi nevek konzerválásához.

E néhány száz földrajzi név egész eddigi történelmi létünk kövületei, amelyeket meg kell becsülnünk és át kell örökítenünk az utókornak is.

Ezt a nemes célt szolgálta híven Csűry Bálint egész életműve. Nélküle mennyivel szegényebb lenne egész magyar nemzetünk.

Véleményem szerint a szamosháti tájnyelvi változásokról érdekes adatokkal szolgálhatunk, ha összehasonlítjuk a Csűry által lejegyzett határneveket (néhány évtizede földrajzi nevek) a Szamoshát településeiről – az évtizedekkel későbbi, de csak Egriben feljegyzett földrajzi nevekkal. Az egyéb eltérésekről egy másik fejezetben értekezem (pl. a természetes névadással alkotott földrajzi nevek számbeli fölénye).

A két mikrotoponímiai állomány számbelileg különbözik ugyan egymástól, de nyelvi szempontból magán viseli az utóbbi évszázadok szamosháti tájnyelv hangtani sajátosságait.

Használt rövidítések: A. domborzati viszonyok: Á=árok, Cs=csatorna, É=épület, F=forrás, Fo=folyó, Fr=falurész, G=gödör, H=híd, Hág=holtág, Hp=homokos part, K=kút, Kö=köz, L=lapály, Mf=mélyenfekvő, Mo=mocsár, P=patak, S=sík, Szo=szobor, Ta=tanya, Te=temető, Tel=telep, Té=tér, Tö=töltés, U=utca, Úr=utcarész, Ú=út, Vö=völgy.

B. művelési ág: bo=bokros, cs=csemetés, d=dülő, e=erdő, gy=gyümölcsös, k=kert, l=legelő, n=nádas, p=parlag, pa=patak, pu=puszta, r=rét, kaszáló, sz=szántó, sző=szőlő.

Magyarázat: | köznyelvi alak | nyelvjárási alak | művelési ág - évszámok | megjegyzések |.

Belterület:

Bitófa Bitóufa (Té), Bolt Bólt ~Bóut (É), Bözsi útja Bözsi uttya (Ú), Csapó utca Csapóu ucca (U), Csendes utca Csendes ucca (U), Csordagát Csórda-gát (Ú), Csorda út Csórda ut (Ú), Csűry-porta Csűri-porta (É), Dobos falva Dobos fálva (Fr), Egri-kolónia ~ (Fr.), Fő utca Fő ucca (U), Futball-tér Futbaltér (Té), Görög-katolikus-templom Görök-katolikus-templom (É), Gugyori - 1936: ~ (kocsmanév, SzamSz), Gyalog út ~ (Ú), Híd ~ (H), Holt-tyuk utca Hólt tyúk ucca (U), Iskola ~ (É1), Iskola ~ (É2), Iskola-

Óvoda (É), *Kanton* – ház ~ (É), *Kaplony* ~ (S), *Kertészet* *Kertészet* (S, k), *Kovácsbáz* ~ (É), *Kultúrbáz Kultúrbáz* (É), *Liget* ~ (S), *Malom* ~ (É), *Malom utca Malom ucca* (U), *Mezőgazdasági Szövetkezet* ~ (É), *Mikolai utca Mikolaji ucca* (U), *Mikolai út Mikolaji út* (Ú), *Mórné* ~ (S), *Nagy árok* ~ (Á), *Nagy-árok-bíd* ~ (H), *Nagy-bíd Natyhíd* (H), *Református-templom Református-templon* (É), *Rét Rít* (S), *Római-katolikus-templom Rómajikatolikus-templom* (É), *Sepsy utca Sepsi ucca* (U), *Sikátor Sikátor* (U), *Sikátor Sikátor* (U) II., *Szatmári út* ~ (U), *Szelmi Szelmi* (?), *Szövetkezet* ~ (É), *Temető Temető* (Te), *Új-Egri* ~ (Fr), *Újsor Újsör* (U), *Vármegye árka* (Á), *Víztorony Visztorony* (É), *Zsaró utca Zsaró ucca* (U). (51 név.)

Külterület:

Akácós-kert Akácokért (S, gy), **Akasztófa sorja* ~ (S, sz) – 1907, *(Általberekítő – 1936: Átálberekítől* (SzamSz), **Árkos-kert* – 1901: *Árkoskert* (t), *Árok* ~ (Á), – Vö.: *Nagy-árok*. **Balkanyos* – 1894: ~ (t), **Bányász- Albert* – 1894, 1909: ~ (t), **Bányász út* – 1864: *Bányász Ut*. Az egri határt elválasztja a Gombai Erdőtől. (P:303). *Barabásé* ~ (S, sz) – Tulajdonosa nevérol. *Barabás-tag* ~ *Barabásé* (S, sz), **Belsőút* – 1936 *Belsőüket*, **Berekbát* – 1936 *határnév* (SzamSz) Ma már nem ismert. **Berekmocsár* – 1936 *határnév* (SzamSz) Ma már nem ismert. *Bitófa* ~ (S, sz), *Bodonya* ~ (S, sz), *Bodonya-tanya* ~ (S, sz). Ma már tanya nincs. *Bögös* ~ (S, r), *Bömbölő Bömbölőü* (S, sz). *Bornyásztanya* ~ 1907, **Borzlyuk* – 1864: *Borzjuk*. *Határnév* (P:303), *Bözsi útja Bözsi uttya* (Ú). **Cepces* – 1936: *Cepces* ~ *Szepszes* (*határnév*, SzamSz), *Csató Csatóü*, – A Vármegye árka nyugati oldalán. – 1901: ~ (t) – 1936: *Csatóü* (*határnév*, SzamSz). **Csató-Ilona dombja* – 1864: ~ (P:377), *Csikászó* – 1936: *Csikászóü* (*határnév*, SzamSz), **Csordagát Csördagát, Csördogát* (Ú) – 1936: *Csördagát* (*határnév*, SzamSz) – Csordajáró út, amely csapadékos időjárás esetén sárral-vízzel telt volt, emiatt állandóan javították töltötték, megnövekedett magassága következtében gát szerűvé vált. *Csorda út Csorda út* (Ú), **Csuget laposa* – 1864: *Csuget lapossa*. *Határnév*. (P:303). *Dabolci körtefája* – 1936 *Dabóci körtefája* (*határnév*, SzamSz). Ma már nem ismerik. *Darabant*

szállása - 1936 (határnév, SzamSz), *Déllő Déllő* : *Déllő* (Hp.), *Dobosfalva Dobosfálva* (Fr), *Dobrébát Dobréjbát* (S, sz), *Dobrihát* - 1894, 1909: ~ (t) - Vö: *Dobrébát. Dögter Döktér* (S, pu), *Éger* - 1907: ~ (Ta), *Éger Égèr: Éiger* (P) - 1936: *Égèr* (pataknév, SzamSz) - Vö.: *Nagyárok. Égercsatorna* - 1901: *Éger csatorna* (t) - Vö.: *Nagyárok. Égerbát* - 1864: ~ (P:401), **Éger-lapos* - 1364: *Éger lapos*. A falu közelében, esős időben megmászhatatlan. (P:303). *Éger-tanya* - 1907: ~ (Sz). *Égerfő Égerfőü* (KK,18), *Égerfő Égerfőü* (S, sz) - 1936: ~ *Égerfőü* (határnév, SzamSz.). *Egerbát~Égerbát Egèrbát, Égèrbát* (S, sz) - keskeny földterület az Éger erdő szomszédságában. - 1901: ~ (t) - 1936: ~ (határnév, SzamSz) **Első-forduló* - 1901: *Első forduló* (t). *Erdő* - 1936: ~ (határnév, SzamSz), **Feketevíz* - 1936: ~ (pataknév, Szamsz), *Fenekrekettye Fenekrekettye* (Á+Mf, bo, r.), **Fennállóerdő* - 1864: *Fennálló erdő* (P:401) - 1936: *Fennállóü erdőü* - (erdő, SzamSz), *Ferdősbarázda* - 1936 *Fèrdözsbarázda* (határnév, SzamS), *Fertős-bát* - 1864: ~ (P:377) - 1901: ~ (t) - 1936: *Fèrtésbát* (határnév, SzamSz), **Foglalórok* - 1901: ~ (t), *Forduló Förduló* (S, sz) - A földterületet kétvétenként művelték meg. *Forduló útja Förduló uttya* (Ü) - Két részre osztja a Forduló nevű határrészt. *Fövenykátyó Fövenykátyóü* (Mf) - 1936: *Fövenkátyóü* (határnév, SzamSz) - Süppedékes, tocsogós talajú homokos terület. **Gánnás-ág* - 1936: ~ (határnév, SzamSz), *Gombás* - 1864: -. A falu határát szegélyező erdő. (P:303) - 2007 előtt Batizgombás, azután *Gombástanya. Gombás-tanya Gombástanya* - 1907: *Gombás tanya* (Szvm:61). - 1945 - 2007-ig: hiv. *Batizgombás*, 2007: *Gombástanya* - 1936: ~ (határnév, régen erdő volt, SzamSz) - Vö.: *Gombás. Gombási út* ~ (Ü) - A falut a szomszédos Gombással köti össze. - Vö.: *Szatmári út. *Gorzás-bát* - 1936: *Görzashát* (határnév, SzamSz). **Gubásföld* - 1936: *Gubásföüd* (határnév, SzamSz) - Ma már pontosan meghatározhatatlan helyen fekvő terület egykori névadási indítékaként azt mondják, hogy egykori tulajdonosa az 1880-as években egy guba árából vásárolta. **Gyakor* - 1907: ~ (Szvm), **Gyakortölgyes Gyakortöügyes* (S, sz) - Az egykori tölgyerdő igen sűrű {gyakor'sűrű'} volt. - 1589: *Gyakor-Tölgyes*, 1630: *Gyakor tölgyes (erdő)*, 1810: ~ (Szir.2:296) - 1936: *Gyakortöügyes* (határnév, Szamsz), *Gyertyános Gyertyámos*

(határnév, SzamSz) - Az egykori Németi erdőnek része, nevét gyetyánfáiról kapta., ***<Halas Éger>** - Az Éger egyik tószzerű része volt. - Vö.: Halastó. ***<Halastó>** ~ (Tó) - Valamikor állóvíz volt, ma szántó. - 1936: *Halastóu* (határnév, SzamSz.) - A nagyon öregek emlegették. - Vö.: *Halas Éger. Harangláb* ~ (É). *Harmadik - forduló* - 1901: (t). **Harminc-öl* - 1936: *Hårminc-öl* (határnév, SzamSz). *Hetei-tag Heteji-tag* (S, sz) - Egykori tulajdonosa nevét őrzi. *Homokos-gödör Homokos-göddör* (G) - 1936: ~ (határnév, SzamSz) - Tavasszal és ősszel tóhoz hasonló; homokkitermelő hely. *Hosszúrét* ~ (S, r) - 1894: ~ (t) - 1936: *Hosszurét* (határnév, SzamSz) - Nevét alakjáról kapta. *Ilona gödre Ilonagödre* (G) - 1864: *Ilona gödri*. Határnév. Monda: Egy Ilona nevű asszonyt aki gyermekét megölte, a falu elevenen temette el egy itt ásott, tövissel megtöltött gödörbe. (P:303), - 1936: ~ (határnév, SzamSz). **Jákos* ~ (S, sz) - 1901: ~ (6) - 1907: *Jávós* (Szvm) - 1936: János (erdő, SzamSz). *Jábosgát Jábosgát* (H) - A Jákos/János határrészben épített gát, tulajdonképpen híd. **Jábos-szer* - 1864: *Jábos szer* (P:377). *Jábostanya* - 1907: *Jávós Tanya* (Szvm). *Kapitányé* ~ (S, sz). *Kapron* ~ *Kaprony* (S, sz) - A Nádastól keletre. - 1864: ~ Határnév. (P:303, 377) - 1936: ~ (mocsaras, nádas hely, SzamSz) - A név eredete ismeretlen. *Kapron-eleje Kapronyeleje* (S, sz). *Karajos* - 1936: ~ (határnév, SzamSz). *Karikás-tag* ~ (S, sz) - Tulajdonosáról elnevezett határrész. - Vö.: *Tatárdomb. Karikás-útja Karikás uttya* (Ú) - A Karikás - tagba vezet. *Kátyós-hát - Kátyóus-hát* (határnév, SzamSz) - Vö.: *Kátyushát. *Kátyus-hát* - 1894: *Kátyus hát* (t) - Vö.: *Kátyós-hát. Kavicsos* ~ Kiszáradt tó, a területet ma kavicsréteg borítja. *Kenderátó* ~ 1936: - (határnév, SzamSz) - Egykori kenderáztató volt. *Kerekdomb Kereg-domb* (Ds) - 1936: *Keregdomb* (határnév, Szamsz) - Nevét alakjáról kapta, nagyobb kiemelkedés, tetején közepén homokkitermelő hely. **Kerekszomoga* - 1936: ~ (rétnév, SzamSz). **Kertész kert Kértész kert* (S, k) - 1936: *Kértész kert* (határnév, SzamSz), *Keskenyrét* ~ (S, r) - Névadásának alapja mérete, *keskeny* volta. A Malacrét egyik ága. Kétévenként ugaron hagyták. *Kígyósdomb Kigyózdomb* (D) - Az egykori erdőrészben sok kígyó tanyázott. **Kis-dobréhát* - 1901: ~ (t). **Kiserdő Kis-erdő* (S, e) - A Vágotterdő megmaradt

része. - 1936: *Kisérdőü* (határnév, SzamSz, 514). **Kisrét* - 1901: (t). *Kis út* ~ (Ú). **Koldus-sor* - 1864: *Kóldus sor* (P:401) - 1936: *Kóduussör* (határnév, SzamSz, 530). **Kosár-domb* - 1864: *Kosár domb* (P:303) - 1936: ~ (határnév, SzamSz. 541). *Kőröság* ~ (S, r) - 1936: *Kőüröság* (erdőnév, SzamSz. 553.). *Kőrösbát* ~ (S, sz). **Körtélyes Körtéjes* (P) - 1936 (pataknev, SzamSz. 553.). **Kucorgó-tanya* - 1907: *Kuczorgó-tanya* (Szvm: 61). *Kuspir Küspir* (S, l) - Vö.: *Kuspirné legelője*. **Kuspirné legelője* *Kuspirné legelője* (S, l) - Vö.: *Kuspir*. (Jelenleg Batizgombáshoz tartozik.) *Lankaszél* (S, sz) - Az Akácós-kert északi sarka. Állítólag az Akácós-kert régebbi neve *Lanka* volt. Innen kaphatta a nevét, mert a *Lanka* széle. **Laczkó-László* - 1894, 1909: ~ (t). **Lengyel* - 1894, 1909: ~ (t). *Libalegelő Libalegelőü* (S, l). *Liget* ~ (S, e) - 1894: ~ (t) - 1936: ~ (erdőnév, SzamSz). *Magos tag* ~ (S, sz). Családnevet őriz. **Malacos-erdő* - 1864: *Malaczos erdő* (MP: 401). **Malacosrét* ~ (S, l) - 1936: ~ (határnév, SzamSz) - Nyáron disznólegelő. **Malomrét* - 1864: *Malom rét*. A mikolai határ szélébe, malom volt rajta. (P:303). **Második-forduló* - 1901: *Második forduló* (t). **Méhes-rét* ~, *Méibesrét* (S, r) - 1864: *Méhes rét* (MP:401) - 1901: *Méhes rét* (t) - 1936: *Méibesrét* (határnév, SzamSz) - Tavasztól őszig a méhészek kaptárait itt tartják. **Mikolai-erdő* - 1864: *Mikolai erdő*. A falu határát szegélyező erdő. (P:303). *Mikolai-bídja* *Mikolaji biggya* (H) - Hid a Mikolai úton. *Mikolai út* *Mikolajiut* (Ú) - A falutól a szomszédos Mikolába vezet. **Mongos-tag* ~ (S, sz) - Tulajdonosa családnevet őrzi. - A Magos családnév félrehallásából keletkezhetett. - Vö.: *Magos-tag*. *Nádas* ~ (L, k) - 1864: ~ (MP:401) - 1901: ~ (t) - Az öregek emlékezete szerint a 20. század elején még átjárhatatlan nádas terület volt. * *Nádas-oldal* - 1864: *Nádas oldal* (MP:401). *Nagy-árok* *Nagyárok* (P,24) - 1901: ~ (t) - Vö.: Éger, Éger-csatorna. *Nagy-árok -bíd* ~ (H) - Vö.: Nagy-híd. *Nagy-Eger* - (P,24) - 1864: ~ Az Újlaki határtól Fehérgyarmat felé folyik. (P:303) - Az *eger* hn. vizenyős talajt kedvelő, 'égerfás' - Vö.: Nagy Éger. **Nagy-Éger* - (P,24) - 1216: *Nogeger* (Németh 2008:73) - 1901: (t) - Vö.: *Nagy Eger*. *Nagyéger-oldal* *Nagyégeröldäl* (S, sz) - 1964: ~ (P:377) - 1901: ~ (t) - 1936: *Nagyégeróudäl* (határnév, SzamSz). *Nagy bíd* *Natyhid* (H) - Vö.:

Nagyárok-híd. *Nagyirtás Nagyirtás* (S, sz) – 1936: *Nagyirtás* (határnév, SzamSz). *Nagyrét* (S, l) – 1936: ~ (határnév, SzamSz). *Németi-erdő Németi-érdőü* (S, e) – 1864: ~ A falu határát szegélyező erdő. (P:303) – 1936: *Németi-érdőü* (erdőnév, SzamSz). – Az erdő Szatmárnémeti város fennhatósága alá tartozott. Vö.: Sár erdő. **Németi-sűrű* ~ (S, e) – 1936: *Németi sűrű* (erdőnév, SzamSz) – A Németi erdő egyik része, sűrű fiatal ültetésű. **Nyáras* – 1936: ~ (határnév, SzamSz). **Nyilas-kátyó* – 1936: *Nyilaskátyóú* (határnév, SzamSz). **Nyíres* ~ (S, sz) – 1936: ~ (határnév, SzamSz). *Nyíres* ~ (S, sz) – 1936: ~ (határnév, SzamSz). *Nyíres-oldal* – 1901: *Nyíres oldal* (t). *Nyíres útja Nyíres uttya* (U) – A Nyíres határrészbe vezet. **Obódos* – 1936: *Óubódos* (pataknev, SzamSz) – Egykor hódok tanyáztak benne. *Ölyvszeg Öjüszeg* (S, sz). *Osztott-rét Osztot-rét* (határnév, SzamSz: 762). **Ördöngös* – 1864: ~ (P: 377) – 1907: ~ (Szvm) – 1936: *Ördöngös* (határnév, SzamSz). **Ördöngös-domb Ördöngőzdomb* (D). **Ördöngösi-fürdő-hely* – 1864: *Ördöngösi fürdő hely* (P: 303) – Fürdő volt, gödrei még látszanak, forrásai kiapadtak. **Pap-Bertalan* – (Ta) – 1894: ~ (t). **Papszomoga* – 1936: (határnév, SzamSz: 789) – A falu papja használta. **Patkányos* – 1864: ~ (P: 377). **Patkányos-bát* – 1901: ~ (t) – 1936: ~ (határnév, SzamSz:795). **Pendelyes-föld* – 1936: *Pendejesföld* (határnév, SzamSz:797). **Perestér* – 1936: ~ (határnév, SzamSz: 801). **Petákos-sár* – 1936: ~ (határnév, SzamSz:802). *Pintyekincse* ~ (S, r, e) – Népmonda fűződik e helynévhez a kuruckor utáni időkből ismert Pintye Grigor betyárról, aki itt rejtette el rablott kincseit. **Pirosberek* – 1936: *Pirozberek* (határnév, SzamSz:807). **Piskáros* ~ (S, sz) – Nevét a vele szomszédos patak nevééről kapta. **Piskáros* ~ (P) – 1936: ~ (patak neve, SzamSz:808) – Vö.: Piskáros árka. **Piskáros-köz* – 1589: *Pyskáros köz* (erdő), 1630: *Piskárosköz*, 1810: ~ (Szir.2:296). **Piskáros laposa* – 1864: *Piskáros lapossa*. A Terebesi erdőtől, a Túr mellett, Mikola felé. (P: 303). *Piskáros-tó Piskáros tó* (Tó). – A *piscina* latin eredetű ‘halastó’ jelentésű szóból ered. A *Piskarus* tavát az 1216-os okmánylevél már említi. Ma csak laposnak nevezik. *Ponyvás* ~ (sz.) – A Piskáros árkától nyugatra terül el. – 1936: ~ (határnév, SzamSz:815). *Rákóczi szállása Rákóuciszállása* – 1936: ~

(határnév, SzamSz.831.). **Reszege pataka* ~ (P) - 1936: ~ (pataknév, SzamSz: 842.). *Rókalyuk Rókajuk* (Ds.). **Sár-erdő Sár-érdő* (S, e) - 1864: *Saar erdő*. A falu határát szegélyező erdő. (P:303) - Vö.: Mikolai erdő. *Sepsi rét* ~ (S, r) - A Sepsi tanya és a Sepsi útjától délre eső rét neve. *Sepsi-tag* ~ (S, sz) - Tulajdonosa - Sepsi Károly - családnevét örzi. *Sepsi-tanya* ~ (É) - A 19. század végén a Sepsi-birtok közepén épült tanya. Sepsi Károly volt a falu legnagyobb földbirtokosa. Az épületeket a '60-as években bontották le, és számolták fel a tanyát. *Sepsi útja Sepsi uttya* (Ú) - A Sepsi tanyától a Zsaró útjáig húzódó dűlőút. **Setétszeg* ~ 1936: (határnév, SzamSz: 867.). **Silarét* - 1936: ~ (határnév, SzamSz:868.). **Síp-ág* - 1864: ~ Határnév. (P: 303). **Sugár-tanya* 1907: ~ (Szvm:61). **Szalavény* - 1936: ~ (határnév, SzamSz:888.). *Szatmári-rét* (S, r). *Szatmári út Szatmári út* (Ú) - Vö.: Gombási út. *Százköblös Szászköblös* (S, sz) - 1901: ~ (t). **Széles-batár* - 1864: ~ Határnév. (P: 303). *Szélmalom* (Ds.sz) - A hajdani Szélmalomról nevezték el a szomszédos területet. Az építmény lebontása után kertészet volt a többhektáros szántóföldön. **Szelmi Szelmi* (S, sz). **Szénégető*: 1936: ~ (erdőszakasz neve, SzamSz: 912). **Szénégető-tanya* - 1907: *Szénégető tanya* (Szvm:61). *Szilas* ~ (Ds.sz) - 1936: ~ (határnév, SzamSz: 920) - Nevét valószínűleg valamikori szilfáról kapta. - Vö.: Szilas-erdő. *Szilasdomb Szilazsomb* (Ds.sz.). *Szilas-erdő* - 1894, 1909: *Szilas erdőü* (t) - Vö.: Szilas. *Szilas-lapos* - 1894, 1909: *Szilas lapos* (t). *Szomoga* - 1936: ~ (mocsaras rét neve, SzamSz: 927). *Szonda* (S, sz) - 1967-ben ezen a területen kőolajkutató berendezésekkel hozzáláttak a föld mélyén található kőolajerek feltárásához. Rom. sonda 'kőolajfűró berendezés'. **Szurdokmező Szürdokmező* - 1901: ~ (t) - 1936: *Szurdokmezőü* (határnév, SzamSz: 933.) - Ma már ismeretlen. **Takácsrét* - 1936: ~ (határnév, SzamSz: 937.). *Tatárdomb* ~ (Ds.sz) - Monda él az 1717-es tatárbetörésről - Vö.: Karikás-tag. *Téglaszín Téglaszén (Tő és környéke)* - 1936: *Téglaszén* (SzamSz). Vályogvetéskor a nyers téglát égetés előtt itt szárítják. *Téglavető-tanya* - 1907: ~ (Szvm:61). *Tejestag* ~ (S, r) - A néphagyomány szerint a tavasztól őszig a mezőn tartott szarvasmarhákat reggel és este - bekerített helyen itt fejték. **Telekkert* - 1936:

Telekkért (határnév, SzamSz: 952). *Töltés Töltés* (É). **Töltésmezeje* - 1936: *Tőütésmezeje* (határnév, SzamSz: 973) - A Túr töltése melletti terület. **Tömeg* - 1936: ~ (határnév, SzamSz: 973). **Török-bitó* - 1894: *Török Bitó* (t). *Túr* ~ (Fo). **Tur erdeje* - 1864: ~, A falu határát szegélyező erdő. (P:303). *Vágott-erdő Vágottérdő* (S, sz) - 1936: *Vágottérdőü* (határnév, SzamSz:1004). **Vájsz-tag* ~ (S, sz) - Tulajdonosa - Weisz Lipót - családnévéről. *Vármegye árka* vagy *Nagyárok* - 1901: ~ (t) - 1936: ~ (pataknev, SzamSz:1013) - Már a 11. században is létezett ez a patak, *Egerpatak* néven. A legmeggyőzőbb bizonyíték a etimológiai szótár adatai: „Első adatok: 1087: *Egur* ORTV. *Vizr. ANONY 32.E. "defluvio egur" ... "ad fluumium egur" alakv. Egür* /1. feljebb és vö. *az Egur* írott alakot a következő tulajdonnévi összetételekben: *Egurbeg ... Egurfeu ... Egurpotok* Szatmár megyében a Túr bal oldali mellékvize.: *Sáréger, Homoki-éger és Éger* alakban.” (Kiss Kálmán, 1977, 85.)

A kezdeti Égerpatakából később Nagyárok lesz, mert „*az eger szó kibalt 1715-ben.*” (Szabó T. Attila, 1942, 10.). A helybeliek túlnyomó többsége Nagyárok néven ismeri. Mások viszont, ismerve a falu történetét (pl. Szabó István, 90 éves, Csűrű Bálint tőzsomszédja), Vármegyeárkának nevezték, mert ezt a patakot a vármegyei hatóságok tisztították ki, hogy megakadályozzák a gyakori áradásokat. *Vaskút Vaskut* (É, l) - A legelő kellős közepén található egy kút, amelynek igen nagy a vass tartalma. *Verescsárda Verescsárda* (É) - Átmeneti kocsmá vagy csárda neve. Állítólag a 18. században építtette egy zsidó kereskedő. *Vett út Vettut* (Ú) - A falu földesurától vásárolt, vett kb.10 méter széles földcsáv neve. *Vitályos Vitájos* - 1936 ~ (határnév, SzamSz: 1036). *Zsaró Zsaróu* (S, r) - 1936: *Zsaróu* (határnév, SzamSz: 1046). *Zsaró eleje* ~ (S, sz) - 1901: (t). *Zsaró útja Zsaró uttya* (Ú, 23) - A Zsaró nevű határrészen át a Csorda úthoz.

Egri nevének eredetéről

Egri nevének eredetéről nincsenek pontos és helytálló adatok. A dr. Borovszky Samu által szerkesztett *Szatmár vármegye* című kötetben a következőket találjuk Egreire vonatkozóan: „Nevét már a XIV. században is úgy írták, mint ma. Az Egry család birtoka volt, és övük volt kezdettől fogva a XIX. századig.” (Borovszky Samu, 1908)

Feltehetően nem a község kapta a nevét az Egry családról, hanem a falut birtokoló családot neveztek el a falu nevééről. Ezt látszik igazolni a következő megállapítás: „A XI–XII. században a valakihez vagy valamihez tartozást az i-képzővel fejezték ki. Ha személyhez járult, azt jelentette, hogy az illető birtoka, ha pedig köznévhöz, akkor melléknévképző volt, amelyhez a »falu, szállás« hozzáértődött. Ilyenek az Agi, Akli, Akali (Akoli), Arki, Berki, Büki, Cseri, Egri... Halmi, Udvari.” (Kálmán Béla, 1967)

Az első írásos emlék Szatmár vármegyéből, 1216-ból való: ez II. András király donációs levele Merc grófnak, csupán a Nagyéger nevű határrészt említik. A Magyar Etimológiai Szótár szerint az Eger>Egrés>Egris> már 1067-ben megtalálható az írásos emlékekben. Bár az etimológiai szótár szerzőinek sem sikerült kideríteniük a szónak az eredetét, mégis érdemes itt ismertetni a szótár gazdag adatközlő anyagát: „Egri: egri; acc. régen Egret, Egrit, ma Egert (1.TMNY:314.) Bizonyos, hogy a többi idetartozó s alábbi felsorolt tulajdonnév is hangzóvesztő tövű. Lásd különben az éger, égerfa c. Első adatok: 1067 – Egur (ORTV Vízr.). ANONYM. 32. c. „defiuuio egur... ad fiuum egur alakv. Egür (l. feljebb és vö. az Egur írott alakot a következő összetételekben Egurbeg, ...Egurfeu ...Egurpetok.) c. Szatmár m.-ben, a Túr baloldali mellékvíze: Sáréger, Homoki-Éger és Eger-alakban.”

Talán ez a rész vonatkozik leginkább Egri földrajzi-névi eredetére, mert a következő rész már Eger vára nevének eredetéről szól.

Egri (Márt. 1800. Si Udvarhely m. NTSZ) „ponty”, egri-ponty, egri-hal. Eredete ismeretlen. Kassai szerint onnan kapta volna a nevét, mert égerfák körül tartózkodik.” (Gombocz Z., Melich J., 1914–1930)

Feltehetően valamikor élt ilyen nevű halfajta ezen a vidéken is, amely ugyancsak az égerfáról kaphatta a nevét.

Előzőleg már megállapítottuk, hogy Egri neve kezdetben Egeri és ebből alakult ki a mai Egri. Bizonyításként hivatkozhatunk a következő adatokra: „éger ... , régen hangzóvesztő tő: egre (vö. Thamasegre NySz.), Egris v 1193: ad egris, stb. OklSz., egrés NySz, későbbben és ma inkább egere (vö. 1247: Memoris Dorogegere OklSz.), égeres CzF., MTsz, de van égrés is HTsz; első adatok: 1067: Egur ORTV. Vízr., 1171: »caput fluminis eguru« 1193: »ad egris«, 1200 kör.: »ad fluuium Egur; 1234: egurfa, NySz., OklSz., egurerdeu, Egurcug, egurfa OklSz., eger (vö. 1272: silue Egr nuncupate«, Mon. Strig.I., 593., ugyanez az adat a NySz. adata is, égür (vö. »siva aludosa Eegur dicta« NySz.), ... a fanév nomen colectivumként használva jelenthet erdőt is (vö. Bükk, Cser), az erdő névből lehet folyónév is (vö. OklSz.:som), a folyónévből helynév.” (Gombocz Z., Melich J.uo.)

A fenti adatok és érvek felsorakoztatása után végkövetkeztetésként elmondhatjuk, hogy Egri is földrajzi adottságai alapján kaphatta a nevét. A névben, akár a magyar nyelv többi szavaiban is, az évszázadok során végbement hangtörvény érvényesült: Egur > Egris > Egere > Egeri > Egri.

Egri rom. hiv. Agriş (Suci: Dict. Ist. Trans. 1:27) 1216: Egre, Nog-Egre, 1339, 1348, 1366, 1474, 1423, 1425 stb. (Vár. Reg., Maksai 133.) 1828, 1851, Egri (Nagy I. 365., Fényes.)

A falut a patakról nevezték el, amelynek partján épült. A patak neve az éger erdőt jelölő m. Éger R.N. eger, éger, égerfa, fn-ből származik (Tesz. L: 711, Kniezsa: MNny.6:30, Kálmán: NV2 139.) Ld. Bura László: Szatmár megye történeti - etimológiai helységnévtára. Kolozsvár, 1997, 37. o.

Általános észrevételek

Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai és magyarországi nyelvjárástan újabb módszertani munkái szerint a nyelvjárás vizsgálatában – mint minden más nyelvészeti kutatásban – arra kell törekednünk, hogy a vizsgálandó és összevethető rend-

szereket, jelen esetünkben a szamosháti nyelvjárás változatait, azonos szempontok (esetleg módszerek), sőt azonos egységek (ha ez lehetséges) szerint kell leírunk.

Az összevetés alapgondolata szerint az egységes szempontok, illetőleg azonos egységek szerinti leírást kellene követnünk. Erre azonban nincs lehetőség, mivel sem a dolgozat témája, sem kerete ezt nem teszi lehetővé.

Jelen esetben csak a szamosháti tájnyelv változásait szeretném érzékeltetni a rendelkezésre álló adatok felhasználásával.

Az előbbi fejezetekben bemutattam és szemléltettem a köznyelvi mikrotoponímiai állomány és a tájnyelvi alakok közti egyezéseket és a jelentősebb eltéréseket.

E fejezetben arra vállalkozom, hogy a rendelkezésre álló tájnyelvi állományt összevessem a közel száz évvel ezelőtti tájnyelvi állapottal. Teljességre nem törekedhettem, hiszen a közel ezeregyszáz adattal szemben 265 név állt a rendelkezésemre. Messzemenő következtetéseket sem lehet tenni, már csak a feldolgozásra kerülő anyag korlátolt száma miatt sem. A másik hátrány pedig az, hogy nem egy élőnyelvi szövegről van szó, hanem egyrészt a Csúry Bálint által használt lejegyzési karakterek bonyolultabb eseteivel kellett megbirkóznom, másrészt pedig a Bura László által használt egyszerűsített jelölésekkel találkoztam.

Ismerve a szamosháti tájnyelvet, állíthatom, hogy a szamosháti régióban beszélt tájnyelv sajátosságait fellelhetjük azokban a földrajzi nevekben, amelyeket nap mint nap használ a megye, sőt a régió magyar nyelvet beszélő közössége. Ez a mikrotoponímiai állomány magában hordozza az elmúlt évszázadi és a mai tájnyelvi sajátosságokat, a ma beszélt nyelvjárás tipikus különbségeit, szemben a köznyelvi változattal, sőt, bizonyos magánhangzók esetében, eltérés mutatkozik a jelenlegi és az egy évszázaddal ezelőtt beszélt fonémák realizációi között.

Azonosság a köznyelvi és tájnyelvi változatok között

Belterület

pl. Egri kolónia ~, Görög-katolikus-templom ~, Gogyori ~, Gyalog út ~, Híd ~, Iskola ~, Iskola-óvoda, Kanton-ház ~, Kaplony ~, Kovácsház ~, Liget ~, Malom ~, Mezőgazdasági szövetkezet ~, Mórné ~, Nagy-árok ~, Nagy-árok-híd ~, Szatmári út ~, Szövetkezet ~, Új-Egri ~, Vármegeye árka ~.

Külterület

pl. Akasztófa sorja ~, Árkos-kert ~, Árok ~ Vö.: Nagy-árok, Balkanyos ~, Bányász-Albert ~, Barabásé ~, Barabás-tag ~, Berekhát ~, Berekmocsár ~, Bitófa ~, Bodonya ~, Bodonyatanya ~, Bornyász-tanya ~, Csató-Ilona dombja ~, Darabant szállása ~, Dobrihát ~, Éger ~, Éger-csatorna ~, Éger-hát ~, Éger-lapos ~, Éger-tanya ~, Erdő ~, Foglárók ~, Gánnás-ág ~, Gombás ~, Gombási út ~, Gyakor ~, Halas Éger ~, Harangláb ~, Harmadik-forduló ~, Kapitányé ~, Karajos ~, Karikás-tag ~, Kavicsos ~, Kerek-szomoga ~, Keskenyrét ~, Kisdobréhát ~, Kistrét ~, Kis út ~, Kosár-domb ~, Köröshát ~, Lankaszél ~, Laczkó-László ~, Lengyel ~, Liget ~, Magos tag ~, Malacos-rét ~, Második-forduló ~, Mongos-tag ~, Nádas ~, Nagy-árok ~, Nagy-árok-híd ~, Nagy Éger ~, Nyáras ~, Nyíres ~, Nyíres-oldal ~, Pap Bertalan ~, Papszomoga ~, Patkányos ~, Patkányos-hát ~, Perestér ~, Petákos-sár ~, Pintye-kincse ~, Piskáros ~, Piskáros-árka ~, Piskáros-tó ~, Ponyvás ~, Ponyvás-tanya ~, Reszege pataka ~, Sepsi-rét ~, Sepsi-tag ~, Sepsi-tanya ~, Setétszeg ~, Silarét ~, Síp-ág ~, Sugár-tanya ~, Szalavény ~, Szatmári-rét ~, Szatmári út ~, Széles-határ ~, Szélmalom ~, Szénégető ~, Szénégető-tanya ~, Szilas ~, Szilas-lapos ~, Szomoga ~, Szonda ~, Takács-rét ~, Tatárdomb ~, Téglavető-tanya ~, Tejestag ~, Tömeg ~, Töltés mezeje ~, Tömeg ~, Túr ~, Vármegeye árka ~, Vaskút ~, Zsaró eleje ~.

A köznyelvi alakok és tájnyelvek közötti eltérések

A szamosháti tájnyelv esetleges változásai csak úgy szemléltethetőek, ha egymás mellett felsorakoztatjuk: a köznyelvi alakok mellett (vagy hiányában ...) a Csúry által lejegyzett *tájnyelvi* alakokat, és mellé felsorakoztatjuk a *jelenkori (2010) Egriben feljegyzett tájnyelvi földrajzi nevet*. Csak azokat a tájszavakat soroljuk fel, amelyek valamelyest eltérnek hangtanilag.

A. Belterület:

Bitófa *Bitóufa Bitóufa*, Bolt *Bóut Bòlt*, Csordagát *Csòrdagát Csòrdagát*, - Csúry-porta *Csúri-pòrta*, Dobos falva *Dobos falva Dobos fálva*, - Futball-tér *Futbáltér*, Holt-tyúk utca *Hóut-tyuk ucca Hólt tyúk ucca*, Kertész kert *Kértész kert Kértész kert*, - Kultúrház *Kültúrház*, Református templom *Református-templom Református-templom*, Rét *Rét Rít*, Sikátor *Sikátòr Sikátòr*, - Szelmi *Szelmi*, Újsor *Újsòr Újsòr*, Zsaró utca *Zsaróu ucca Zsaró ucca*.

B. Külterület:

Akácos-kert *Akácos-kért Akácokkért*, Általberekítő *Átálberekítű*, Belső-kút *Belsőükut Belsőükut*, Bitófa *Bitóufa Bitófa*, Bögös *Bőügöis Bógös*, Bömbölő *Bömbölőü Bömbölőü*, Csató *Csatóu*, Csikászó *Csikászóu Csikászóu*, Csordagát *Csòrdagát Csòrdagát*, Csorda út *Csòrda ut Csòrda út*, Dabolci körtefája *Dabóuci körtefája Dabóuci körtefája*, Déllő *Déllőü Déllő: Déllő*, Dobosfalva *Dobosfálva Dobosfálva*, Dobréhát *Dobréhát: Dobrihát Dobréjhát*, Eger *Éger Éger*, Eger *Égèr: Éiger, Égèr*, Eger-csatorna *Éger-csatorna, Éger csatorna*, Égerhát *Égèrhát Égerhát*, Égerfő *Égèrfű Égèrfő*, Égerhát *Égèrhát ~ Egèrhát Égèrhát*, Első-forduló *Élsőü-fordulóü Első forduló*, Erdő *Érdőü Erdőü*, Fennállóerdő *Fennállóü-érdőü Fennálló erdő*, Ferdősbarázda *Fèrdőüsbarázda Ferdőüsbarázda*, Fertőshát *Fèrtészát* -, Forduló *Fòrdulóü Forduló*, Forduló utja *Fòrdulóü uttya Forduló uttya*, Fövenkátyó *Fövenkátyóü Fövenkátyó*, Gorzás-hát *Görzashát*, Gubásföld *Gubásföüd Gubásföüd*, Gyakortölgyes *Gyakörtölgyes*, Gyertyános *Gyèrtyános Gyertyános*, Halastó *Halastóü Halastóü*, Harminc-öl *Hàrminc-öl Harminc-öl*, Hetei-tag

- *Heteji-tag*, Homokos-gödör *Homokozsgödőr Homokos-gödör*, Hosszurét *Hosszurét Hosszurét*, János *János János*, Kapron *Kapron Kaprony*, Kátyós-hát *Kátyóushát Kátyóshát*, Kertész kert *Kertész kert Kertész kert*, Keskeny rét - *Keskeny rét*, Kiserdő *Kiserdőü Kis-erdőü*, Koldus-sor *Kóudussör -*, Köröság *Kőüröság Kőüröság*, Nádas oldal - *Nádasoldal -*, Nagy-éger-oldal *Nagyégeróudal Nagyégeróudal*, Nagyirtás *Nagyirtás Nagyirtás*, Németi-erdő *Németi-erdőü Németi-erdőü*, Németi-sűrű *Németi-sűrű Németi-sűrű*, Nyilas-kátyó *Nyilaskátyóü Nyilaskátyóü*, Óhódos *Óuhódos Óuhódos*, Sárerdő *Sárerdőü Sár-erdő*, Setétszeg *Setétszeg Setétszeg*, Silarét *Silarét Silarét*, Szalavény *Szalavény Szalavény*, Szénégető *Szénégetőü Szénégető*, Szurdokmező *Szurdokmezőü Szurdokmezőü*, Takácsrét *Takácsrét Takácsrét*, Telekkert *Telekkert Telekkert*, Töltésmezeje *Tőütésmezeje Tőütésmezeje*, Vágotterdő *Vágottérdőü Vágotterdőü*, Zsaró *Zsaróü Zsaró*.

Következtetések a két mikrotoponímiai állomány összevetése után

Mielőtt bármilyen következtetést levonnék, álljon itt legnagyobb erdélyi nyelvészünk, Szabó T. Attila fejtegetése egy ilyen jellegű nyelvészeti munka végkövetkeztetéseként: „...arra törekszem, hogy a történeti és a jelenkori adatok mentől gazdagabb sorozatát egybehordva, magukból az adatokból szinte önként kerekedjék ki a magyarázat, a megfejtés, és ne feltett, kikövetkeztetett nyelvi adatok ingoványából vezessen csuszamló csapásokon át a bizonytalanságok kusza bozótjába az út.” (MNyTK: 460.)

Az elmúlt közel egy évszázad alatt jelentősen változott a magyar köznyelv és egyidejűleg változott a tíz nagyobb nyelvjárási régió élő tájnyelve is. Az okok sokrétűek és szerteágazóak. A magyar szépirodalom, a tudományok, a kultúra szerteágazó és színes mozgalmi, az iskolázottság mind-mind jelentős változásokat hoztak a társadalom egészében. A fejlődés és gazdagodás megállíthatatlan. A megtorpanásokat (kivándorlási hullámok, két világháború, Trianon, kommunista diktatúra) mindig követték társadalmi és kulturális megújulások és reményekkel teli nemzeti és európai jövőképek.

A tanulmányozott tájnyelvi régió társadalmi és politikai szempontból gyökeresen megváltozott. A már említett „békeszerződések” következtében a régi Szamoshat régiókra szakadt, s a hajdani szamosháti településeket államhatárok darabolták részekre, régiósodásra kényszerített nyelvi egységekre.

Az anyaországi részek kivételével minden más régióban jelentős lakosságcseréről is beszélhetünk, ahol az anyanyelvhasználatot és az oktatást speciális törvények szabályozzák vagy korlátozzák. Reményik Sándor kérése az utókornak ma is érvényes mindnyájunk számára: „*Ne hagyjátok a templomot, a templomot s az iskolát.*”

A tanulmányozott tájnyelvi régiót már nem ugyanazok a hatások érik, mint az egy évszázaddal előbbi magyar anyanyelvű közösséget.

A bemutatott hangtani jelenségek azt hivatottak tudományosan is bizonyítani, hogy bizonyos hangtani jelenségek megmaradtak, és mások viszont közelítettek a köznyelvi kiejtéshez. De erről már előbbi fejtegetéseinkben is említést tettünk, amikor kijelentettük, hogy nemzeti nyelvünk egységesül és szüntelenül gazdagodik.

A táji változatosság dicsérete

E fejezetet az eredeti pályamunkámba azután iktattam be, miután az interneten elolvastam igen tisztelt volt professzorom, dr. Péntek János előadását, amely elhangozott 2014. november 13-án, a Magyar Nyelv Napján, az Anyanyelvápolók Szövetsége ünnepi rendezvényén Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Az említett rendezvényre jómagam is meghívást kaptam abból az alkalomból, hogy a 2014. évre meghirdetett Élő tájnyelvek – a magyar nyelv táji gazdagsága pályázaton a *Csűrű Bálint és a szamosháti tájnyelv* című munkám IV. Díjban részesült. A díjazott pályamunkákból egy gyűjteményes kötet készült *Élő tájnyelvek* címmel. Válogatta és szerkesztette: Balázs Géza, Juhász Dezső, Zelliger Erzsébet, Budapest. 2014.

A fent említett előadásban kifejtett elemzések és vélemények szorosan kapcsolódnak a munkámban tárgyalt témához, érvényesek akár a szamosháti tájnyelv változatosságára és dicséretére.

Nyelvjárási színek nemcsak a Székelyföldön, a csángó vidéken vannak, hanem nyugaton, északon és délen. Érthetően kevésbé a nyelvterület közepén.

Péntek János – akinek a nyelvjárási a kalotaszegi – szerint: „*A nyelvjárásokban benne van a nyelv története.*”

A legarchaikusabb magyar nyelvjárás a Közép-erdélyi Mezőség középkori relikta, valamint a székely két-három évszázados előképe.

A mai változatosság, a változatosság szépsége a nyelvi régészet még élő emlékei. Hangzásban főleg az ~e ~ö , ó ~óu, ő ~őü, é ~í (rövid, hosszú) változott a falusi és városi köznyelv. E kétféle köznyelvet Kodály Zoltán így jellemez: a városi ajkán kopog a nyelv, a falusi ajkán zeng, omlik. A városi ritmusa bizonytalan, ingadozó, a falusiaké acélos, rugalmas, törhetetlen. A hanghordozás pedig: a városi tétova, a falusi kristályos, tévedhetetlen.

A tájnyelvek (nyelvjárások) másik fontos jellemzője, velejárója – főleg peremnyelvjárásokban és szórványban – a két-nyelvűség következményeként ható időtartam, hangsúly, intonáció hatása, azaz a domináns nyelvnek a magyarétól eltérő mintáit követi: „A nyelvjárásokban erőteljesebben érvényesül az érzelmkifejezés közvetlensége és intenzitása: a beszédtempóban, a hangerő, a hangsúly és a beszéddallam szélsőségeiben és hullámzásában, az arcjátékban, a gesztusban, a testnyelv sokféle megnyilvánulásában.” (Péntek János, 2014)

A tájnyelv – noha konzervatív – nem leülepedett rendszer, főleg szókincsében és kifejezéseiben nem. Fokozott kreativitás, képszerű láttatás jellemez egy-egy táji nyelvváltozatot. A frazeológiai gyűjteményeink beszédes bizonyítékai a helyi nyelvi kreativitásnak, és a népi bölcsesség nyelvi példáit nagy számban sorakoztatják fel.

Reflexiók az anyanyelvről és tájnyelvről

Az „anyanyelv az az első nyelv, amelyet az ember gyermekkorában (elsőként) tanul meg, amelyen családtagjaival általában beszél és amelyet minden befolyásolástól mentesen anyanyelvének vall.” (Kiss Bernadett, 2010)

A Kárpát-medencei magyarság számára a nemzeti azonosságtudat alapvető közös eleme a magyar nyelv minden változatával együtt. Tájnyelveinknek a lokális és regionális identitásában van hasonló szerepük.

Akik valamelyik tájnyelvet beszélnek, ezzel azt is jelzik, hogy közösségként összetartoznak, a tájnyelvet beszélő pedig azt, hogy azonosul ezzel a közösséggel. Számukra ez jelenti a nyelvi otthonosságot. Ám, ennek vannak bizonyos lokális jellemzői is: „A peremhelyzet, az elszigeteltség a külső régiókban inkább megőrizte a táji változatokat. De nemcsak megőrződtek a nyelvjárások, hanem föl is értékelték. A helyzet folytán a közös változat szorult háttérbe: az előző században a politikai státus változásával leszűkültek az irodalmi nyelvet és a köznyelvet erősítő oktatás lehetőségei és használati alkalmai. Ez a változás kevésbé vagy egyáltalán nem érintette a nyelvjárásokat. Megnőtt a használati értékük, és fokozódott a szerepük a veszélyeztetetté, védekezővé vált identitásban.” (Péntek János, 2014)

Az országhatáron kívül anyanyelvünk „bizonytalan nyelvi sorsában is”, ami a kétnyelvűség törekenységéből is fakad, mivel a beszélő anyanyelvét csak beszélni tudja, sok esetben írni sem tanul meg anyanyelvén. A magyar anyanyelvű, de az államnyelvű iskolába iratkozott diák megtanul írni és olvasni az illető államnyelven, ami elvezethet az anyanyelv felcseréléséhez.

„Ilyen helyzetben a stabilitást éppen nyelvünk közös változata biztosítja, azt a kétnyelvűséget, amelyben az anyanyelv a maga teljességében van jelen, mindig magasabb szinten, mint a második nyelv. Ez indokolja mindenekelőtt az oktatásban az anyanyelv elsődlegességét. Ez és a korábbi szétfejlődés utáni nyelvi közeledés eredményezi már most is az iskolázott fiatalok természetes mozgását a helyi és a közös nyelvváltozat kontunu-

umán.” (Péntek János, 2014) Péntek János mindezekhez hozzáteszi: az erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai nyelvjárási változat nem kell szükségképpen azonos legyen a budapestivel.

– Mi történik azokkal, akik a perem- és maradékszórványokban, a nagyvárosi lakótelepek államnyelvi környezetében beszélnek ugyan anyanyelvük lenézett helyi változatát, művelt, írott változatként azonban a jogilag és magasabb rangú román, szlovákot, szerbet, ukránt, szlovént sajátítják el, szakmát is ezen tanulnak?

A tapasztalt nyelvész professzor így válaszolt: „Ennek perspektíváját jól példázza a moldvai magyarok sorsa. Az ő kétnyelvűségük a két nyelv kiegyensúlyozott szóbeliségében, a helyi nyelvjárásban évszázadokon át fennmaradhatnak, amikor azonban az egyik nyelv jogi státusában és standardként a másik fölé emelkedett, megállíthatatlanná vált a nyelvcsere. Ez történik az egyéni kétnyelvűséggel is, ha abban hasonló módon billen meg az egyensúly. A nyelvcsereben utolsóként az anyanyelvjárási változat tűnik el. Hosszabb ideig megőrződhetnek – anélkül, hogy használóik értenék őket – a ritualizált relikviumszövegek, népdalok, állandó szókapcsolatok. Véggöveketetés: a beszélő – utolsó közösségi kötelékeként korábbi azonosságának utolsó jegyeként is – a maga nyelvjárásában marad meg, ameddig megmarad.” (Péntek János, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum.)

✓ „Hittel és meggyőződéssel a tájanyelvről”

A fenti alcímet Lőrincz József (Székelydálya), valamint Parapatics Andrea (Tapolca) az *Élő tájnyelvek* (2014) című gyűjteményes kötetben szereplő pályázótársaimtól kölcsönöztem, akik kiváló írásaikban hittel és meggyőződéssel vallottak a tájanyelv oktatásáról.

„Tizennyolc éven keresztül szülőföldemen tanítottam, így alkalmam nyílt szülőfalum tájnyelvét megismerni, ismertetni – áthagyományozni. Abban reménykedem, hogy a jövő számára átmentett népi, nyelvi hagyományaink megtartó erőként szolgál-

hatnak a veszélyeztetett nemzetiségnek a meglódult időben.“
(Élő tájnyelvek, 2014, Lőrincz József, 149.)

Parapatics Andrea, „egy vidéki gimnázium volt diákként és ma magyartanáráként, ...tapasztalt nyelvjárásgyűjtőként” így összegez: „...helyálló tudományos ismeretek közvetítésével, a hozzáadó, funkcióelkülönítő hozzáállásra neveléssel erősödhet a nyelvjárások iskolai és osztályadalmi megbecsülése, így a regionális változatot beszélők nyelvi biztonsága, valamint családja, szülőföldje iránti büszkesége, szeretete. A köznyelvet anyanyelvként elsajátítók pedig megértéssel és érdeklődéssel fordulhatnak »a haza minden vidékéhez s annak embereihez, akiknek beszédmódja ugyanannak a magyar nyelvnek egyik hajtása.«”
(Élő tájnyelvek, 2014, 176.)

Péntek János a *Kisebbségkutatás*, 2006. 2. számában írt tanulmányában felvázolja anyanyelvi oktatásunk mibenlétét az 1989 utáni években.

Mindenekelőtt egyértelműen kinyilatkozza: „valamely nemzeti közösség számára a kulturális autonómia legfontosabb területe az oktatás, az oktatás egésze.”

Azon pedagógusok közé tartozom, akik a rendszerváltás előtt, közel két évtizedig, a romániai magyar oktatás aktív tagja voltam, 1980–1984 között iskolaigazgató. Magam is tapasztalhattam, hogy 1990 februárjától fordulat állt be a megye számos kisebbségi oktatási intézményeiben. Ettől kezdve csak magyar tannyelvű osztályaink voltak, jó kapcsolatokat ápolhattunk a megyei szinten működő magyar tannyelvű középiskolákkal (pl. a későbbi Kölcsey Ferenc Főgimnáziummal és másokkal), javultak kapcsolataink az 1990 utáni időszakról kezdve az egyházakkal, hiszen Túrterebes három püspököt adott a római katolikus magyarságnak. Javultak magyar anyanyelvű diákjaink továbbtanulási esélyei a felsőoktatási fakultásokon.

A kezdeti lelkesedés után azt kellett tapasztalnunk (1998–2012 közötti időszakban iskolaigazgató voltam Túrterebesben), hogy megmaradt azonban az oktatási rendszer egészének centralizált szervezése és többségi felügyelete, függősége; a felsőoktatás szintjén az önálló egyetem hiánya; a tagozatonként működő magyar iskolai osztályok háttérbe szorítotttsága és sorvasztása; a

törvényi szabályozás korlátozó és diszkriminatív jellege; a pedagógusok kiszolgáltatottsága.

A kisebbségben élő nemzeti közösségek alárendelt és kiszolgáltatott helyzetben érték meg a 20. század végét. A romániai magyarság számára az egyetlen szellemi, szakmai, emberi felemelkedés esélyeit jelentheti az önmegvalósítás, az egyenrangúság, az emberi méltóság esélyét. Az igényelt multikulturális egyetemeken „a képzés magyar nyelvűsége alapozhatja meg a szellemi és emberi méltóságot, a megmaradás és a felemelkedés esélyeit a közösség számára.” (Péntek János, 1999)

Az említett időszakban végbenő pedagógusképzésről ki tudna hitelesebben szólni, mint az a Péntek János, akinek jómagam is tanítványa voltam Kolozsvárott a bölcsészkar magyar-német szakán.

„Kolozsváron folytatnunk kell azt a belső, létszámbeli és minőségi fejlesztést, fiatalítást, melyet a meglévő intézményi keretben 1990-től gyakorlatilag töretlenül végzünk.”

Ki kell használni a fejlesztésnek azokat a lehetőségeit, amelyeket a felsőoktatás reformja kínál. Új és fontos fejlemény, hogy 1999-től a tanítóképzés az eddigi gimnáziumi szint helyett főiskolai szinten folyik az egyetem kihelyezett tagozatain magyar nyelven Székelyudvarhelyen, Nagyenyeden, Kézdivásárhelyen, Kolozsváron és Szatmárnémetiben. Ezek a főiskolai tagozatok alapozzák meg a következő évtizedekben a magyar nyelvű oktatást Romániában.

Sajnos, a legutóbbi demográfiai adatok a felsőoktatásban tanuló fiatalok fogyásáról lehangolóak. A demográfiai hullámvölgy és az érettségi vizsga szorítása miatt mindössze néhány év alatt felére csökkent az egyetemi hallgatók száma. Míg a 2008–2009-es tanévben még 891 ezer fiatal tanult a romániai felsőoktatásban, a 2012–2013-as tanévben számuk 465 ezerre csökkent. 1989 előtt egy romániai nő átlagosan 2,3 gyereket szült, 2009-ben csupán 1,38 lett a népességszaporulat rátája.

Az itthoni és anyaországi egyetemeink ügye az egész nemzet ügye. Ez motiválja a sokféle egyéb egyházi, regionális vagy akár magánegyetemi kezdeményezést.

„Az ezredvégi Európában az oktatásra és ezen belül is a felsőoktatásra rendkívüli szerep hárul. Ezért aztán megkerülhetetlen érdek, hogy a határainkon túl élő magyar közösségek is hozzájussanak azokhoz a felsőoktatási intézményekhez, amelyek az egyetemes emberi jogok következtében őket megilletik.” (Pomogáts Béla, 1999)

A közoktatás működését és színvonalát nagymértékben befolyásola a mindenkori pedagógusképzés. Magam is tapasztaltam, hogy mennyire fontos egy kisebbségi oktatási intézményben az óvónők és tanítónők, tanárok szakmai felkészültsége, hozzáállása, elhivatottsága.

Szejke Ottilia elemi oktatásért felelős Szatmár megyei szaktanfelügyelő a *Magyarul tanuljon-e a gyerek?* (Szatmári Friss Újság, 2015. febr. 6.) című cikkben elhangzott nyilatkozatából idéznék néhány idevágó passzust:

„...nagyon fontos az, hogy a szülők belássák, hogy ha a gyerek az anyanyelvén kapja meg az elemi ismereteket, akkor ez később sokkal nagyobb hasznára válik, mint az, hogy olyan környezetbe kerüljön, ahol csak részben jut el hozzá az információ, csak részben érzi otthon magát.” (...)

„Az anyanyelvi oktatásnak nem csak az a lényege, hogy a gyermek megtanulja anyanyelvét, hanem nagyon fontos, hogy a környezet olyan képességeket alakít ki a gyermekben, amelyekből sokkal magabiztosabb, a világban helyét jobban megtaláló felnőtté válik.”

„...Az anyanyelven tanított fiatal más nyelveket is jobban elsajátít, magabiztosabban használ...Különböző tanulmányok és a gyakorlat azt bizonyítja, hogy a gyerek az anyanyelvén tud legjobban nem csak tanulni, hanem képességeit kibontakoztatni ... nem kerül hátrányos helyzetbe, nem fog kevésbé érvényesülni az, aki mindvégig magyarul tanul az iskolában.”

A régió leendő óvónői, tanítónői az utóbbi évtizedekben Nagyváradon, Nagykárolyban, Szatmárnémetiben tanulhattak színvonalas oktatást nyújtó óvónő- és tanítóképzőkben.

A magyar tannyelvű tanárképzés központja viszont elsősorban Kolozsvár volt, szóba jöhetett még Marosvásárhely, Nagyvárad vagy más egyetemek fakultásai is.

Gál Gyöngyi a Szatmár megyei magyar nyelv és irodalom oktatásáért felelős szaktanfelügyelője felhívja mindnyájunk figyelmét egy nagyon fontos felismerésre: „Az olvasóvá válás kérdése kisgyermekkorban dől el. Akkor, amikor még nem is igazán érti a gyerek a mesét, de az anya történeteket mesél, énekel neki, mondókákat mond. Az anyanyelvi nevelés otthon, kisgyermekkorban kezdődik. Ha ez nem valósul meg idejében, akkor a gyereket nagyon nehéz ráállítani erre az útra, de meg kell próbálni, viszont ez nem egyedül a pedagógus feladata, hanem a szülőkkel közösen kell cselekedni.” (Elek György, 2013, 219.)

A romániai egyetemi rendszerben alapvető kérdés, hogyan viszonyul egymáshoz a tudományos képzés és a pedagógusképzés „...az egyetem a tudományt helyezte előtérbe, ami azt jelentette, hogy az anyanyelvű képzést csak alsó szinten fogják támogatni. A szakválasztás és pályaválasztás szintén lehet minőségellenes: az előbbit jelentős mértékben a divat befolyásolja, nem az érték és a perspektíva, az utóbbit elsősorban a bérezés, a várható kereset. A sok és sokféle csábításnak engedve az idegennyelv szakos vagy informatika szakos végzősök csak kivételesen, mintegy utolsó mentésként vállalják a pedagógusi pályát.” (Péntek János, uo.)

Romániában volt még egy bevett szokás. A renszerváltás előtti évtizedekben a magyar nyelvű felsőoktatás és pedagógusképzés alapfeltétele a szigorú szelekció volt a felvételin. Am a kinevezés már nem volt ilyen demokratikus. Minderről Péntek János tanár így nyilatkozik: „az akkori rendszerben (a 80-as években) a megalázó kényszer volt a meghatározó: a kinevezés kényszere, mely sok száz fiatal magyar pedagógust sodort a Kárpátokon túlra a román oktatásba, és több ezer román pedagógust a magyar közoktatásba.”

Tájnyelveink oktatásának lehetőségei

Tanüggyel foglalkozó szakembereink már a diktatúra évtizedeiben tanulmányozták az anyanyelvoktatás lehetőségeit, s ezen belül a magyar kisebbségi sorsban élő tanulók tájnyelvi adottságaiból származó hátrányait: „Az igazi hátrány... nem az, hogy

nem birtokolnak [kisebbségi magyar tanulók] valamit [a köznyelvet] amit más esetleg igen, hanem az, hogy annak a valaminek a birtoklása sem jelentene számukra túl sokat, legfeljebb eggyel több olyan szabályrendszer ismeretét, amelyet nagyrítkán használnak. Ami számukra természetes használati szabály [nyelvjárások], az az anyanyelvi nevelés során gyakorlatilag sehol sem kap zöld jelzést, következésképpen háttérbe szorul az az alap, amelyből talán kibontható lenne egy használható nyelvi modell. A hátrány nem az, hogy hátul vannak, hanem az, hogy nincs igazi előrelépés.” (Bíró Zoltán)

Oktatásunkról az elmúlt negyedszázadban elmondható, hogy nem volt egyetlen olyan felelős kormánya sem, amely igazán meg akarta volna reformálni a hazai oktatást. Már a rendszerváltás előtti évtizedben tudatosodott, hogy a diktatórikus iskola-rendszer mindig egységes, vagyis felülről, központilag irányított, egyszóval intézményközpontú. Az állam megszabta: milyen tananyagot kell átpréselni a gyermekanyagon, hogy leendő állampolgárai egységes szemléletűek legyenek. A megkövetelt módszerek alkalmazásával a pedagógusnak nehéz volt önálló gondolkodású, kreatív fiatalokat nevelni.

A romániai magyar oktatásüggyel behatóbban foglalkozó szakemberek szerint az erdélyi magyarságnak fokozatosan ki kell alakítania az oktatáspolitikáért felelős szervezeteinek és hatóságainak együttműködését. A minisztériumi tisztviselők, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, parlamenti képviselőink és szenátoraink, az önkormányzatok magyar polgármesterei, az iskolaigazgatók, a pedagógusok együttműködése egy hatékonyabb és tudatosabb oktatásfejlesztési stratégiát eredményezhetne. A közös célkitűzések következetes megvalósítása a mainál jobb helyzetbe hozhatná az erdélyi magyar oktatásügyet. A magyarságnak talán esélye van arra, hogy a minőségi oktatás által, egy versenyképes oktatási kínálatot teremtsen diákjainak.

2015. január 6-7-én az RMPSZ szatmárnémeti vándorgyűlésén az RMDSZ és a tanfelügyelők, pedagógusok közreműködésével dolgozták ki azt a stratégiát, amely a romániai magyar oktatás jövőjét szolgálja. A résztvevők egyöntetűen ki-

nyilvánították, hogy csak együttműködéssel lehet megalapozni a magyar közoktatás jövőjét.

Kelemen Hunor szövetségi elnök kihangsúlyozta: „Egymásrataltságunk egyértelmű, hiszen a politikusok nem értenek mindenhez, a döntések háttérének megteremtéséhez a szakemberek segítsége kell. Közös célunk az, hogy a gyerekeknek, akik magyarul szeretnének tanulni – reméljük, egyre többen –, lehetőségük legyen erre az oktatás valamennyi szintjén.”

Király András, az RMDSZ oktatási államtitkára szerint „a legkisebb települések problémáit is meg kell vizsgálnunk, mert a mi feladatunk az, hogy oktatásunkat megfelelő mederbe tereljük, olyan döntéseket hozunk, hogy biztosíthassuk az oktatás minőségét legalább középtávon.”

Az államtitkár szerint jelenleg közel 160 ezer magyar diákot számláló romániai magyar közoktatás csakis közügyként közelíthető meg, amelyet a teljes magyar közösségnek figyelemmel kell kísérnie.

Burus Siklódi Botond, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke mindnyájunk értésére adta: „Az RMDSZ oktatásért felelős főtitkár-helyettese, Magyar Tivadar megkérésre bennünket a körvonalazódó oktatási stratégia kapcsán, mi pedig arra köteleztük el magunkat, hogy a készülő dokumentum szakmai vetületének a megalkotásában segítünk.”

A szatmárnémeti tanácskozáson Székely István társadalomszervezésért felelős főtitkár-helyettes, a Kulturális Autonómia Tanács elnöke az oktatási törvénykezés kronológiáját ismertette, ugyanakkor bemutatta a stratégia létrehozásának értelmezési keretét és a kulturális autonómia oktatási vonatkozásait.

Az új tanügyi törvény (2011) áttörést jelenthetett volna az egész oktatási rendszerünk vonatkozásában és új szemléletet ígért. Új tantervekre, tankönyvekre lenne szükség, mivel jelenleg mindenki a régi módszerek és tankönyvek szerint tanul (kivételesen az előkészítő és elsős diákok). A magyar anyanyelvű diák a románt továbbra sem tanulja idegen nyelvként.

Minél később történnek meg a lényegi változások, annál több fiatal válik itthon esélytelenné, és keresi boldogulását külföldön.

Az esélyegyenlőtlenség minden társadalomban jelen van. A vidéki, tájnyelvi környezetben szocializálódó diákok nyelvi értelemben hátránnyal indulnak a városi társaikkal szemben, akik már az óvodába lépéstől kezdve köznyelven szocializálódtak. Ha a tájnyelvet beszélők rosszabb jegyet kapnak városi társaikkal szemben, az esélyegyenlőség sérül, mivel a városi gyermek számára a kommunikációs tér változatosabb.

Mi lehet a megoldás? A mindenkori oktatási intézmény feladata a nyelvi esélyegyenlőtlenségnek fokozatos csökkentése, sőt lehetőség szerint a megszüntetése. „Ennek legjobb, egyszerűsmind leggyorsabb módja a köznyelv kontrasztív alapú, a tanulók nyelvjárási ismereteire támaszkodó közvetítése, tudatosítása.” (Kiss Jenő, 2001)

*

Témánk tárgyalása előtt nagy érdeklődéssel és kíváncsisággal tanulmányoztam napjaink neves nyelvészeinek e témával kapcsolatos tanulmányait (pl. Ágoston Mihály, Juhász Dezső, Kálmán Béla, Kiss Jenő, Pusztai Ferenc, Sebestyén Árpád, Szabó Károly stb.).

A nyelvjárástani ismeretek legalább olyan színesen taníthatók, mint az iskolai anyanyelvi órák bármelyik más témaköre.

Feltevődik a kérdés: Kialakult-e a magyar szakos tanárainkban az akarat, hogy túllépjenek a megkövesedett beidegződéseiken. Azon, hogy a nyelvjárásiasságot csak mint kigyomlálandó hibákat tekintsék. Ha nincs belső indíttatás, akkor hiába minden más.

Kiss Jenő szerint a nyelvjárástan témakörének elhanyagolása az iskolában nemcsak szakmai hiba, de emberi mulasztás is.

Parapatics Andrea, tapolcai kolléganő felhívja minden magyar szakos kolléga figyelmét: „Igyekezzünk minden egyéb lehetőséget kihasználni a nyelvjárási értékeink, egyedi érdekességeink a felvillantására.”

A Magyar Nyelvőr (1999. 4. sz.) egyik tanulmányában részletes elemzés olvasható az anyanyelvoktatás és nyelvjárásoktatás kérdésköréről. Kiderül, hogy a nyelvjárási anyanyelvűség majd

minden iskolában több-kevesebb hátrányt okoz azon tanulók számára, akik nincsenek a beszélt köznyelv birtokában. Ennek az az oka, hogy a nyelvjárásban szocializált és nyelvjárási háttérű gyermektől is köznyelvi (szó-írásbeli) produkciókat követelnek meg. Ez azt jelenti, hogy azok a tanulók, akiknek valamely nyelvjárás az elsődleges anyanyelvváltozatuk, alapnyelvük, amellyel a beszélő azonosul. Ezt a anyanyelvváltozat az elsőül megtanult nyelvváltozat, a beszélőközösség helyi nyelve, dialektusa. A tájnyelvi millióbe beleszületett diákoknak, a tényleges, birtokolt és ösztönszerűen használt regionális változat mellett, meg kell tanulniuk egy tőlük többé-kevésbé eltérő köznyelvet, ami csak egy hosszabb tanulási folyamatnak lehet az eredménye.

Török Gábor fölméréseket végzett (szóban és írásban) tájnyelvi környezetből származó diákok körében. Az eredmény elgondolkodtató: „A nyelvjárásban beszélők számára összehasonlíthatatlanul több lehetőség nyílik arra, hogy fonetikai okokból származó helyesírási hibákat kövessenek el.”

Európában a német nyelvterület nyelvészei (dialektológusok) és szociolingvistái foglalkoztak a legalaposabban a tanulók nyelvjárási meghatározottságával összefüggő kérdésekkel.

„Hosszú út vezet még ahhoz, hogy utolérjük az európai mintákat: Svájcot, Németországot, Svédországot, Norvégiát vagy Franciapországot, ahol mind a lokálpatriotizmus, mind a nyelvi és nyelvváltozati kisebbségvédelem az élen jár.” (Juhász Dezső, 2014)

A német szakemberek legfontosabb megállapításai:

1. Ha az esélyegyenlőség elősegítését komolyan vesszük,... akkor a nyelvjárásfüggőségű nyelvi hátrányoknak az iskolai oktatásban való ignorálása egyszerűen (szakmai és emberi) felelőtlenség;

2. Tudatosítandó, hogy a nyelvjárások nyelvrendszertani értelemben a köznyelvi változatokkal egyenértékűek.

Összegezőképpen: Az anyanyelvi oktatásunk minden intézményében és a köztudatban tudatosítanunk kell, hogy „a köznyelv használata bizonyos helyzetekben nagy előnyökkel jár, illetőleg hogy vannak olyan helyzetek, amelyekben a köznyelv

vet, s vannak olyanok, amelyekben a nyelvjárást célszerű, érdemes használni.” (Kiss Jenő, 1999)

Ott, ahol az anyanyelv – immár nyolc évtizede – markánsan mást jelent az egyik embernek, mint a másoknak, ahol a többségnek eleve adva van mindaz, amit a kisebbség sem nélkülözhetne, de nem is remélhet mindmáig, ahol a többségnek – ott is világszerte – mindez annyira adva van, hogy nemcsak eléggé becsülni nem tudja, de szinte nem is veszi észre szerencsését, és eleve nem érti „amazok” aggodalmát, igényét (...), ott nem akarva is megszokhattuk kivételes megtiszteltetésnek és ...biztató alkalomnak érezni és tekinteni, ha anyanyelvünk ügyéről hallunk vagy szólhatunk. Szerencsénkre a magyar nyelv életképesen fejlődik.

Az anyanyelv az emberekben él, és bennük sorvad vagy virágzik.

„Ahol az anyanyelv kisebbségben vagy a szórványban él, küzdeni kell érte, megküzdeni minden nemzedéknek. Ez a küzdelem nem hangzatos nagy szó, hanem az anyanyelvtudat ezerarcú jelenléte köröskörül és szerte, ahol az anyanyelv kisebbségben él. Jelent féltést és félelmet, ragaszkodást és megaláztatást, áldozatvállalást és napi lemondást, reménykedést és bizonygatását emberi jogainknak, töprengést érzett és deklarált másodrendűségünk felett.” (Ágoston Mihály, 2002)

Egy-egy nyelv nemcsak eszköze a kultúrának, hanem része is, miközben népek és kultúrák a tudomány fejlesztésében nemcsak versengenek már évtizedek óta, hanem egyre átfogóbb és nagyobb mértékben törekszenek szolgálni az egész nemzetet. Az erdélyi magyar közösség számára az értékmegőrzés mellett az értékteremtés is fontos, és az erdélyi magyar alkotók jelentős művekkel gazdagították az egyetemes magyar kultúrát.

„(...) A magyar kultúra mértéke, mércéje mi vagyunk, a magyar közösség tagjai, értékeink bennünk születnek meg és válnak élő, átörökíthető, fennmaradó értékké.” (Kelemen Hunor, Háromszék, 2015. január 24.)

Emiatt is nagyon nagyon fontos mindnyájunk számára az anyanyelv és anyanyelvi kultúra gondozása az egyén és a közösség számára bőségesen megtérül, mert szerepe nemcsak az értéktárol-

lás, hanem értékteremtés is, amely által építjük tovább kultúránkat.

A nemzetközi összefogások és a nemzeti kultúrák fejlesztése egyaránt a többnyelvűsödés általános felgyorsulását is igényli.

A többnyelvűsödéssel párhuzamosan, gyorsítva kellene korszerűsíteniünk anyanyelvünket, hogy az befogadhassa és továbbfejlesztthesse az új ismereteket. Mindez napjainkban nagyobb kihívás, próbatételt jelent az olyan kisnépek számára, akik a trianoni döntés következményeként az utódállamokban is megtarthassák anyanyelvüket.

Anyanyelvünk megismerésével, az óvodától az egyetemig, intézményesen foglalkoznak nemcsak az anyanyelvi órán, hanem az anyanyelvű közoktatás minden óráján. Fontos követelmény, hogy tanulmányaink befejezése után is frissítsük, gyarapítsuk ismereteinket. Ezt szolgálja a szépirodalom olvasása, az anyanyelvű média gondozott, művelt nyelvezettel megírt politikai és közéleti írásai.

Az anyanyelv gondozása az egyén és a közösség számára bőségesen megtérül, mert szerepe nemcsak az értéktárolás, hanem értékteremtés is: általa és benne építjük tovább a kultúránkat.

A Földön szinte egyedülálló jelenség, hogy a magyar egy nemzetű nyelv (ellentétben például a spanyollal, angollal), és *a magyarság (bárhon él is) egynyelvű nemzet.*

Kedves nemzettársaim, megszívlelendők Ágoston Mihály Intelmei mindnyájunk számára: „...nem kevésbé fontos számon tartanunk anyanyelvünkről, hogy rendkívül fontos szerepe van az egyetemes emberi közeledésben is, mert nyelvünk s a benne s általa tárolt és épített kultúra szerves része az egyetemes civilizációnak, melyet folyamatosan gazdagít, s mely által folyamatosan gazdagszik. Miként a többi nyelvközösség anyanyelve is.”

Tisztelt volt tanítványaim, magyar anyanyelvűnek született barátaim, akik évek óta vagy több évtizede a világban szétszóródottak vagy az anyaországról leszakított utódállamokban éltek, fogadjatok meg az alábbi jóindulatú intelmeket: „Aki idegenbe megy, az lehetőleg maga gondoskodjon a megfelelő idegen nyelv megfelelő ismeretéről, otthon pedig a maga nyelvközösségének anyanyelve szavatolja szellemi szabadságát, mégpedig

annál jobban, minél egységesebb és csiszoltabb ez a jelrendszer. Persze, ez csak akkor lehet egészen igaz, hogyha a jelenlegi politikai államhatárok nem akadályozzák meg a szétszaggatott nemzetrészek anyanyelvi készségének egyidejű, egyirányú fejlődését. Más szóval csak akkor tudjuk majd jól megérteni egymást, és jól megértetni magunkat, hogyha végre meglesznek az intézményi, nyelvhasználati és kapcsolati feltételek ahhoz, hogy anyanyelvünk fejlődésében majd együtt léphet a nemzet.” (Ágoston Mihály, 2002)

Az utóbbi időszakban számos nyelvészeti szakember (Boda Annamária, Guttmann Miklós, Kiss Jenő, Parapatics Andrea, Péntek János) foglalkozott a magyar helyesírás tanításával a nyelvjárási háttérű tanulók számára. Számos szakdolgozat arra a kérdésre keresi a választ, hogy egy nyelvjárási régióban a tanulók fogalmazásaiban mennyire jelennek meg a nyelvjárási eredetre visszavezethető helyesírási hibák.

Köztudott, hogy az anyanyelvi nevelés egyik legfőbb célja a köznyelvi forma szabályai szerinti nyelvhasználat kialakítása. A jelenkori modern társadalomban ugyanis a köznyelv ismerete a társadalomban való érvényesülésnek, a társadalmi mobilitásnak, s az e tekintetben oly fontos nyelvi versenyképességnek elemi feltétele.

Az anyanyelvoktatás a köznyelv: nyelvjárás viszonylatban négy koncepciót követhet:

1. A nyelvjárás teljes mellőzése, s a köznyelv kizárólagos használata az oktatásban, illetőleg a nyelvjárási nyelvhasználat szándékos visszaszorítása általában is.

2. A köznyelv, de nem a szigorúan normalizált köznyelv, hanem annak regionális változata az oktatásban elérendő cél. (Az írott köznyelv, illetőleg a helyesírás természetesen kivétel.)

3. A funkcionális-szituatív-kétnyelvűségekre nevelnek úgy, hogy ugyancsak a köznyelvet tanítják, de ezt a tanulók nyelvjárási meghatározottságának a figyelembevételével teszik (kontrasztív alapú anyanyelvoktatás).

4. Mind a köznyelvet, mind a nyelvjárást oktatják mint funkcionális-szituatív kötöttségű nyelvváltozatokat. A cél az aktív kétnyelvűség elérése.

A négy koncepció közül az első az oktatásban úgyszólván tudomást sem vesz a nyelvjárásról, a harmadik és negyedik a nyelvjárás-orientált didaktikai koncepció. Az anyaország is – tisztelet a kivételnek – az elsőt követte, s bizonyos enyhítésekkel követi nagyrészt még talán ma is a pedagógusok nem kis hányada. Feltevődik a kérdés: Melyik volna célszerű, kívánatos alkalmazni a magyar nyelvterületen, illetőleg az anyaországban?

A szakemberek szerint: a harmadik koncepció, vagyis „amelyik a nyelvjárást tudatosan beépíti a köznyelv oktatásába, amelyik támaszkodik a tanulók elsődleges nyelvváltozatára. Azt, amelyik a tanulók nyelvjárását nem üldözendő, kiirtandó akadálnak, hanem ésszerűen felhasználható és felhasználandó tényezőnek tekinti.” (Kiss Jenő, 1999)

Mindezek olyan lehetőségek, amellyel a magyarórák didaktikailag megalapozottabbá, színesebbé tehetők. Olyan lehetőségek, amellyel a tanulók előítéletmentes, egységes nyelvszemléletet meg lehet alapozni.

Szatmár megye viszonylatában az elemi, gimnáziumi és középiskolai tanintézményekbe kerülő diákok jelentős része az északkeleti tájnyelv vagy regionális köznyelv birtokában van, amely többé-kevésbé eltér az irodalmi nyelvi sztendertől.

Ebből kifolyólag egyfajta hátránnyal indulnak azokkal szemben, akik a köznyelvet beszélik anyanyelvűként.

A legtöbb felmérésből az derült ki, hogy a legnagyobb nehézséggel talán a helyesírási készség elsajátításakor szembesülhetnek a nyelvjárás hátréú tanulók, különösen a kiejtés szerinti írásmód témakörében.

„Legnagyobb hatással az van a tanulók helyesírására, amit környezetük beszélt nyelvében rendszeresen, szó szerint nap mint nap hallanak, illetőleg amit ebből nem éreznek nyelvjárásúnak.” (Kiss Jenő, 1999)

Néhány példa: „a felső nyelvvállású hosszú magánhangzókat röviden ejtik: az ú, ű, í helyett u, ü, i; kezdődik helyett kezdődik; a hol? kérdésre felelő határozó ragja -ban, -ben helyett -ba, -be szerepel.”

A köznyelvi kompetencia kiteljesítésének úgy kell történnie, hogy az iskolákban a nyelvjárás nyelvhasználatot ne érje meg-

bélyegzés sem a magyar szakos tanárok részéről, sem a többi magyar nyelven oktatók kollégák sem gúnyolódjanak, hanem éppen ellenkezőleg: a tájnyelv értékeire, funkcióira újra és újra föl kell hívni a figyelmet, s arra nevelni a diákokat, hogy a két nyelvváltozat egymást kiegészítve, kiteljesítve békésen megférjen egymás mellett, mivel kisebbségi körülmények között, kisebbségi környezetben a tájnyelvek fontossága nagyobb, mint az anyaországban.

Kisebbségi környezetben a köznyelv szerepköre kisebb, anyanyelvi nyelvhasználatuk nyelvjárásiabb, mert sok esetben a nyelvjárás az egyetlen biztosan birtokolt anyanyelvi változat.

Több évtizedes tapasztalattal a hátam mögött kijelenthetem: teljesen kisebbségi iskolákban (pl. ilyen Egri, Túrterebes és még sorolhatnám) anyanyelvet tanítani óriási kihívás a tanár számára. Ehhez hozzáteszem: hát még román nyelvet oktatni magyar anyanyelvű tanulóknak!

Recept a nyelv megőrzésére, megtartására: Használjunk kéne nyelvünket, mert egy nyelv csak úgy él, ha használják, még-hozzá minden szinten. (Komoróczy György, Krónika)

Az iskolai anyanyelvi órán még mindig nem fektetnek elég hangsúlyt a nyelv területi változásaival kapcsolatos ismeretek tanítására és a nyelvjárások iránti pozitív attitűd kialakítására. (Benkő 1990, Boros 2010, Guttmann 1995, Kálmán 1982, Király 1984, Kiss 1998, 1999, 2010, Péntek János 2014, Szebenyi 1986, Sebestyén 1981, Szabó 1977 stb.)

A jelenkori tájnyelvekre, akár a szamoshátiakra is, ráillenek Péntek János összegező minősítései: „Némely jelenségeiben nagyon konzervatív, mégis változó. Önálló, de nem elkülönülő rendszer, amelynek kifejezési lehetőségei (kifejező erő, szabályszerűség, logikusság, árnyaltság, komplexitás), ugyanolyanok, mint a köznyelvié. Nem tekinthető pusztán stílárius változatnak, nem a nyelv egy alsóbb szintje, hanem stilisztikailag maga is differenciált.”

A fentebb felsorolt szerzők tanulmányaiban kifejtett vélemények közül csak egyre hívnám fel a kedves olvasóim figyelmét: „...ahogyan a nemzeti múlt, történelemre, hagyományokra vonatkozó ismeretek nélkül, úgy pozitív, érzelmi töltetek nélkül

sem alakulhat ki egységes nemzeti önérzet és önismeret s erős, szilárd nemzettudat. Pedig erre mint nemzeti összetartó erőre a magyarságnak ma azért is különlegesen nagy szüksége van, mert Európában páratlan megosztottsággal él közvetlenül határainkon kívül, de ősei földjén több mint 3 millió magyar, akinek nemzeti identitásuk, kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük megőrzése, szülőföldjükhöz való ragaszkodása nyugszik minden, s akiknek az ország mai határain belül élő magyarság egységes nemzeti eszmevilága, nemzeti tartása, irántuk megnyilvánuló szeretete és féltő gondoskodása adhat hitet, reményt nemzeti létükben való megmaradásukban.” (Benkő Loránd, 1990, 15.)

Végszó helyett...

2014 novemberében Budapesten a Magyar Kultúra Napján az *Élő tájnyelvek - A magyar nyelv táji gazdagsága* címmel meghirdetett pályázaton a Kárpát-medencéből résztvevő, díjazott nyelvészek és anyanyelvápolók társaságában hangzott el Hoppál Péter, az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős államtitkárának a jelenlévőkhöz intézett üdvözlő szavai: „...együtt ünnepelhetjük az anyanyelvünk sokszínűségében rejlő közösségteremtő erőt, amely a belső összetartozásunk, a magyar identitásunk fundamentuma.”

A szamosháti tájnyelv a lokális kultúra szerves része, egyzersmind kultúrahordozó is. Ily módon a táji szókészlet, a Szamoshat határneveinek (nemzeti történelmünk kövületei) készlete kitűnően alkalmasak hozzáértő pedagógusaink kezében arra, hogy egyrészt az anyanyelvi órákat színesítve gazdagítsák tanítványaik ismereteit, másrészt erősítsék szűkebb környezetükhöz való természetes kötődésüket, közös értékeink megbecsülését, s ezzel kiegyensúlyozott s egészséges személyiségek kialakulását.

Tájnyelveink „iskolai megbecsülése arra ösztönzi a tanulót, szeretettel csüngjön otthonának, szülőfalujának beszédmódján és minden lelki megnyilatkozásán; hogy ragaszkodjék ahhoz a

földhöz, melyhez gyermekkorának első emlékei és szavai fűződnek; hogy megértse és szeretettel közeledjék a haza minden vidékéhez s annak embereihez, akiknek beszédmódja ugyanannak a magyar nyelvnek egyik hajtása.” (Fülöp Lajos, 1990)

Péntek János szerint a nyelvi mozgás újkori összetartó irányát nehéz lenne tagadni, de semmi nem indokolja azt, hogy az egységesülést a fejlődés jelének és kötelező iránynak tekintsük. Bár a 20. században tapasztalhattuk az „egységesülésre“ buzdító politikai parancsokat. (Lőrincze Lajos)

Napjainkban már túlléptünk ezen, hiszen „nem az egyetlen normához viszonyított helyes vagy helytelen végletében gondolkodunk, hanem a nyelvjárások, nyelvi regiszterek saját normáihoz viszonyított helyénvalóságában. És nem az elhatárolásban, hanem a változatosság és változás folyamatosságában. Ez a heterogén harmónia a nyelv igazi egysége. Ebben a keretben a nyelvjárás teljes értékű nyelvváltozat, a teljes élet kifejezője adott közösségben.“ (Péntek János, 2014)

Mivel dolgozatomat dicső földim, Csűry Bálint emlékének és a szamosháti szülőhazám tájnyelvének szenteltem, hadd idézzem a Csűry-unoka gondolatait: „többet kellene énekelni ahhoz, hogy beszélt nyelvünk javuljon. A legnagyobb segítség az lenne, ha a nyelvjárási beszélők öntudata nőne. Ugyanakkor a magyar nyelv egységesülése természetes folyamat. Megmaradásunkhoz az is hozzájárulhat, ha újabb jellegzetességek születnek tájnyelveinkben. Ez is természetes folyamat.”

Majd így folytatja: „A tájnyelvek változását abban látom, hogy lassan belesimulnak a hivatalosba, a határon túl pedig közelednek szóhasználatban és hangsúlyban az uralkodó államnelyvhez... A nyelvek változnak, de a nemzetőrző nyelvre, valamint a nyelv ősi változataira fokozottabban kell ügyelni.” (Csűry István, 2011, Debrecen)

*

Befejezésül hadd idézzem Györfi Dénes *Erdélyi Magyarok Tízparancsolatából* a harmadik, e témához kapcsolódó könyörgő imáját:

„Rendületlenül ragaszkodjál magyar anyanyelvedhez. Ne feledd el, hogy nyelvében él a nemzet. A nemzet nyelvének megőrzői és kincsesházai azok a könyvek, melyeket a nemzet nagy költői és tudósai írtak, temploma pedig az iskola. Magad és gyermeked magyarságának érdekében a könyvért és az iskoláért ne sajnálj soha semmiféle anyagi áldozatot.

Légy hű ősapáid nemes szokásaihoz, hagyományaihoz, meséihez, mondáihoz, zenéjéhez, dalaihoz és művészetéhez, mert azokban él magyarságod legnemesebb alkotóereje, magyar fajodnak lelke.”

ÉRTÉKELÉSEK

Kiss Kálmán a honismeret és a magyar nyelv szerelmese

Kiss Kálmán, tudós tanár, elkötelezett honismereti kutatója a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaságnak. 18 éves tagsága alatt számtalan előadást tartott egyesületünk konferenciáin, s eddig három önálló kötete jelent meg: *Egri község - kismonográfia, Túrterebes egyház- és iskolatörténete, Túrterebes földrajzi neveinek története*. És íme megírta negyedik könyvét, ami bizonyítja a magyar nyelv-, szülőfaluja Egri, valamint példa-képe, Csűry Bálint iránti elkötelezettségét.

Bara István, társaságunk alelnöke, laudatójában így írt róla 2006-ban, amikor Kiss Kálmán megkapta a Fényes Elek-díjat: „A rendszerváltás után, 1991-ben találkoztam először Kiss Kálmánnal a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság Szatmár megyei fiókszervezetének megalakulásakor. Később a Szatmári Friss Újságban olvastam egy írást Egriről és benne Csűry Bálint-ról. Az ő írása adta az ötletet, hogy emléktáblát állítsunk a híres nyelvésznek. Amikor az ünnepi programot terveztük, mind a polgármesternek, mind nekem természetes volt, hogy Kiss Kálmán legyen az emléktábla-avatás ünnepének szónoka.”

Több mint negyven éven át, a szülőfalujához közeli Túrterebesen, gyermekek százaival ismertette meg a magyar irodalom szépségeit, a település történetét, műemlékeit, néprajzi hagyományait. Több írása, dolgozata jelent meg. Ezek közül megem-

lítenék néhányat: Túrterebesi Betlehemes játékok, Hopp Istók, jó estét, Túrterebes műemlékei (Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság Füzetei), A perényiek és kastélyuk (in Partium, 2001), A túrterebesi temető (in Partiumi füzetek).

Továbbra sem csökkent szülőfaluja iránti szeretete, valamint annak nagy szülőtte, Csúry Bálint iránti tisztelete. Így írta meg negyedik könyvét: *Csúry Bálint és a szamosháti tájnyelv*. Bár számos írás jelent meg Csúry Bálint munkásságáról, e kötet akkor is forrásmunka lehet minden nyelvésznek és a magyar nyelv szerelmeseinek.

Dukrét Géza,
a PBMET elnöke

Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv – Kiss Kálmán munkájában

Kiss Kálmán magyartanár pályája során bebizonyította, hogy a pedagógus nem csak a tanintézmény keretein belül képzelettel és végzi munkáját, hanem felelősséget érez tágabb közössége, akár nemzete iránt is.

A felelősségtudaton túl, létezik a kutató, a tudós, a tudós tanár profilja is, aki kilépve az egyetemi otthontól, megtalálja a tudás forrását bárhol, ahova kerül.

Ehhez olyan indíttatás kell, amely sok-sok önfeláldozást kíván, lemondást olyan tevékenységekről, amelyek pillanatnyilag halaszthatatlannak tűnnek, de múló dolgok.

Igen, Kiss Kálmán hű maradt gyökereihez, Egri szülöttjeként híres elődje nyomdokaiba lépett, vállalta az alkotás, az elmélkedés kínját-gyönyörét.

Ezáltal ma már nemcsak magyartanári hivatásáról adhat számot, hanem mint kutató tanár, helytörténészként (*Túrterebes földrajzi neveinek története*) is ismertté vált szűkebb-tágabb páttriájában, a szülőföldjén és határain túl is.

Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv című munkájában tisztelettel adózik a szamosháti településről származó nyelvész-professzornak, tudósnak, a magyar nyelvjáráskutatás első okleveles professzorának, a kolozsvári, majd a debreceni Csűry-iskola megeremtőjének.

Csűry Bálintról, munkásságáról írni bátorság kell, hiszen már könyvtárnyi szakirodalma létezik, ám Kiss Kálmánnak mégis sikerült olyan nézőpontból megközelítenie, ami hitelessé teszi minden sorát, hiszen megrajzolja azt a történelmi, társadalmi, kulturális közeget, amiben maga is nevelkedett, beleívódott lényébe, és ezáltal leghívatottabb narrátora lett Csűry Bálint gyermekevének, indíttatásának.

Sok hasonlóság is felfedezhető kettejük között, hiszen Egriből ugyanazzal az útravalóval indulnak, itt ismerik meg a tiszteséggel elvégzett munka örömét, a református szellemiséget, a

szamosháti tájnyelven ismerik meg a világot, s ennek a világnak a nyelvi képe közös alapélményük.

Csúry Bálint felemelkedésének példájával fogalmazza meg saját sorspéldázatát is, miszerint egy vidéki iskolában is lehet olyan tudományos szakmai alapokat szerezni, amely kiindulópont lehet a további szellemi fejlődéshez.

Kiss Kálmán könyve a szeretet hangján szólal meg, a nagy előd életpályáját bemutatva, ugyanakkor hitet tesz a szülőföld, az anyanyelv, a tájanyelv melletti kiállásáról, az értékek mentéséről, nemzetföltésről.

Gál Gyöngyi tanfelügyelő,
Szatmárnémeti

Emléket állított tanítómesterének, földijének

Mai kultúraszemléletünk központi fogalma a nyelv, amely ilyen értelemben szerkezeti és funkcionális meghatározó is, alapelem és alapérték.

Legújabb könyvében Kiss Kálmán kortárs magyar kultúránk nyelvbeliségét értelmiségtörténetileg és társadalomszociológiailag úgy tematizálta, hogy a nyelvi működéseket bűvárló tudóst és munkásságát állította értelmezésének előterébe.

A *Csúry Bálint és a szamosháti tájnyelv* című kismonográfia minden oldalával azt bizonyítja, hogy szerzője nem csak felismerte, hanem gyümölcsöztette is a hely- és a nyelvtörténeti kutatás elméleti és módszertani egymásra utaltságát.

Kiss Kálmán a legjobb humanista hagyományokat követve állított emléket tanítómesterének, aki egyben földije is. Az emlékéllítás pedig méltó a magyar tájnyelvkutatás megalapozójához, de méltó a méltatóhoz is.

Ezt a „kettős méltóságot” szerzőnk igényessége szavatolja. A bőségesen hömpölygő részleteket összefogja a világos koncepciójú szövegformálás, s főleg az egyértelmű üzenet: éljünk nemzeti kultúránk örökségével.

Kiss Kálmán legújabb könyve szerteágazó adatokban és jelentés-összefüggésekben, eszmékben és gondolatokban gazdag alkotása egy hiteles életű és elismert munkásságú vidéki értelmiségnek. Legszebb vonása a tájhazához való hűség, a teremtő elkötelezettség, Kiss Kálmán vidékisége ugyanis nem afféle szánalmas, hanem nagyon is irigylésre méltó állapot.

Példaszerű és példázatos, maga is cselekvő helytállásra nevelő, s így ösztönöz a bárholi, és bármikor szellemi önmegevalósításra.

Kereskényi Sándor
irodalomtörténész

Szemelvények Kiss Kálmán új könyve margójára

A Partiumi füzetek sorozat népes szerzői táborában ott találjuk Kiss Kálmán túrterebesi tanár nevét. Kinevezése szólította a Túr-menti községbe, ahol több mint négy évtizeden át tanárként, közben mintegy másfél évtizedig az iskola igazgatójaként szolgált hivatástudattal.

A szomszédos Egri községben született. Azt mondhatnánk, hogy a neves nyelvész, Csúry Bálint falubelijeként eleve elköteleződött a nyelvészeti kutatások iránt.

Mentorai közt tarthatta számon a Mikolában tanító Gellért Sándort, aki elévülhetetlen példája annak, hogy a nagy központoktól távol is lehet maradandó értékű alkotó/kutató munkát végezni. Buzdításban sem volt hiány. A közelmúltban elhunyt dr. Bura László, a tanári I. fokozatú szakdolgozatát irányító dr. Péntek János egyetemi tanár tanácsai, útmutatásai sokat lendítettek a tetterre kész pedagógus helytörténeti, nyelvjáráskutatói munkájának kibontakozásában.

A hivatástudattal, elhivatottsággal végzett oktató tevékenység során megtapasztalhatta, hogy a tanítás mennyivel színesebb, hatékonyabb akkor, ha a tankönyvek általános érvényű ismeretanyaga mellé oda társítja a helyi népeletből, helytörténetből, szokásokból hasznosítható szemléltető példákat.

Kiss Kálmán munkásságát a szakma és a társadalom is elismerte. Az *Egri község kismonográfia* című munkáját a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság 2006-ban Fényes Elek-díjjal jutalmazta; A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége eredményes pedagógiai tevékenységéért, 2011-ben, Ezüst Gyopár-díjban részesítette; 2013-ban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Anyanyelvápolók Szövetsége közösen meghirdetett pályázatán, a *Túrterebes földrajzi neveinek története* című dolgozatát III. díjjal ismerte el. A könyvét a Románia Magyar Pedagógusok Szövetsége 2014. október 11-én Apáczai-díjjal jutalmazta.

A szülőföld minél teljesebb ismeretének parancsa

Miután befejezte több évtizedes tanári-intézményvezetői munkáját, Kiss Kálmán más módon, a tudományos kutatás segítségével szolgálja tovább azt a közösséget, amelyből vétetett és amelyet korábban is tisztelettel és alázattal szolgált. Tudományos kutatása eredményeit immár könyvek formájában is a közösség kezébe adta-adja.

Kutatási területe földrajzilag is, szakterületi értelemben is a szülőföld, annak múltja, népének sajátosságai, ideértve lakóinak nyelvét, amely meghatározója e közösség múltjának, jelenének és remélhetőleg a jövőjének is.

Kiss Kálmán ugyanabban a faluban született, mint Csűry Bálint, a nagy nyelvész. A tudós munkásságát is joggal tekinti a maga örökségének az egész magyar nyelvterületen belül, a szűkebb Szamoshat, illetve maga a szülőfalu, Egri.

A szülőföld múltjának faggatása során tehát úgyszólván megkerülhetetlen volt Kiss Kálmán számára a nagy nyelvész, öröksége, példája. Ebből fakadóan önmagát kínálta a feladat: mennyiben változott a szülőföld tájnyelve azóta, hogy Csűry Bálint a maga nagy munkáját elvégezte. A kutatás tanulságos következtetésekre ad a szerző számára lehetőséget.

A nyelvészeti anyag mellett Csűry Bálint tudományos teljesítményének méltatása, a szülőföldnek a tudós munkásságára gyakorolt hatása az, amit szerzőnk alaposan körbejár a dolgozatban mondhatni tanári alapossággal.

A munka egészen végigvonul az a törekvés, hogy a szülőföld minden vonatkozásával egyetemben nagy kincs, amit meg kell ismernünk a maga teljességében ahhoz, hogy éltető gyökerei legyenek a ma és a jövő nemzedékének.

Biztosra vehetjük, hogy ez a könyv hozzájárul a legnemesebb értelemben vett önismeretünk gazdagodásához, ami fontos erőforrásunk lehet a jövőre nézve.

Veres István újságíró,
Szatmárnémeti

SZAMOSHÁTI LAKODALMAS SZOKÁSOK ÉS NÉPDALOK

Megfogadva Csúry István (Debrecen) szavait, miszerint „többet kellene énekelni, hogy beszélt nyelvünk javuljon”, közkinccsé tesszük (adatközlőim hozzájárulásával) az utóbbi évtizedekben lejegyzett egy szűkebb szamosháti régió – Egri – lakodalmi rigmusait, valamint a lakodalmakban, névestéken, népi összejöveteleken énekelt népdalait.

„El lehet-e vitatni a költőiséget, a stiláris kidolgozottságot a népdaloktól, általában a népköltészet, a hagyomány ritualizált szövegeitől?” (Péntek János)

A népdal, néptánc, népzene, népművészet reneszánsza, a néptáncmozgalom sikere, a népdaléneklés, a mesemondó versenyek immár Kárpát-medencei megújulása is azt mutatják, hogy nem reménytelen, nem haszontalan nyelvi és kulturális hagyományaink felkutatása, ápolása.

„Egy-egy ízes tájszó, közmondás, szólás megmenthető, a köznyelvbe, a szaknyelvbe is beemelendő... az ideális azonban az lenne, ha saját közegünkben élhetnének tovább, nem halnának ki.” (Juhász Dezső, 2014)

Csúry Bálint gyűjtése nyomán

A Lakodalmi szokások, az erdélyi kulturális sokszínűség bizonyítékai című gyűjteményes kötetben találtam Csúry Bálint által gyűjtött magyar lakodalmi és búcsúztató verseket.

A Kónya László szerkesztésében 2001-ben megjelenő kötet említést tesz a néprajzkutató és nyelvész, Csűry Bálintról, aki 1924–1938 között négy kiadásban megjelentetett lakodalmi verseket.

A szamosháti, kalotaszegi, székelyföldi és tiszaháti lakodalmi versek szövegei mára már csak a Széchényi Könyvtárban maradt példányból idézhetők – állapítja meg Kónya László.

Jelen munkámban csak a Csűry Bálint által gyűjtött Szamosháti lakodalmi rigmusokból idéznék a fentebb említett gyűjteményes kötetből.

A szamosháti Egri lakodalmas versei

A nagy vőfély a házasságot ajánlja (tréfás vita a lakoma közben):

Uraim, halljunk szót! szólok igazságot,
Nem beszélek tréfát, hanem valóságot,
Ádámot az Isten mikor teremtette,
A szent házasságot még akkor szerezte,
Egy oldala csontját Ádámnak kivette,
Melyből Éva asszonyt mellé készítette.

Maga volt a vőfély az egek királya,
Amint írja Mózes szent históriája,
Bőven előadja bár ki-ki vizsgálja.
S ezt minden értelem bámulva csudálja.

E szent rendelése az egek urának
Tetszett Ádám apánk sok maradékának,
Mind pátriárkának, evangélistának,
Páratlan életet kevesen tartának.

Bizony boldognak is lehet azt mondani,
Kit az Úr jó társsal kívánt megáldani,
Sok példát lehetne itt előhordani,
Mellyel be lehet azt bizonyítani.

Boldog, kinek vagyon jó s hív felesége;
Mert a jó feleség a ház ékessége;
Boldog, kit így megáld Isten őfelsége;
Ezt ki-ki elhigye, itt versemnek vége.

A kis vőfély a házasság ellen szól:

Állj félre, barátom, hadd én is beszéljek.
Még olyan legénytől hidd el nem félek,
Magányos életemmel veled nem cserélek,
Éljél te párosan, én magamban élek.

Nem vala szent Pálnak soha felesége,
A Krisztus keresztje volt gyönyörűsége,
Ugyan a Krisztus lett az ő öröksége,
Meg is adatott ám örök dicsősége.

Soknak a házasság vagyon nagy kárára,
Nem mindenki talál a kedves Sárára,
Nem szent Erzsébetre s Mária anyjára,
Sőt talál némelyik hazug Déliára.

Amaz erős Sámson, hogy társa szavának
Hitt, mézes beszédű rossz Déliájának,
Halálos sérelmet okozott magának.
Ez által vége lett élete napjának.

Jobb, pajtás, te is meg nem házasodol,
Majd úgy a konyhárul nem is gondoskodol;
De hidd el, ha egyszer megpárosodol,
Mit egyetek ketten azon sopánkodol.

Kell a gazdasszonynak szita, rosta, kanál;
Azt akarná mindig, ha ökröt hajtanal;
Majd ott is vakarod, ahol nem is viszket,
Ha feleséged ily dolgokra kiszitet.

Felel erre a nagy vőfély:

Látom, a garatra most jól föltöltöttél,
S a hegyi új borból nagyot hörpintettél;
házasság ellen azért beszélgettél;
De tudd meg, hogy ingem most el nem hitettél.

(Kónya László, 2001, 130.)

Lakodalmas rigmusok Egriből

Kovács Enikő gyűjtése 1997-ből

A gyűjtés helye: Egri

A gyűjtő neve: Kovács Enikő

Adatközlő: Németh Ferenc, sz. 1942

Kézirat: 1997. január 6.

Vőlegény búcsúztató

Tisztelt vendégség'
Isten szent nevében
Induljunk el csendes békekészen
Vőlegény urunknak keressök fel párját,
Az ő drága kincsét, ékes menyasszonyát
Szerezzünk ma néki örök boldogságot
Hozzunk a keblére egy szép gyöngyvirágot.
Először az Isten hajlékába visszök
Hol szent áldás után, boldog lesz hiszük.
Nyoszolyóleányok jöjjetek előre
Vőlegény urunknak megsegítésére'
Induljunk el innen csendes békekészen
Menyünk menyasszonyért legnagyobb rendben.
De mielőtt a házat szép csöndben elhagyjuk
Búcsút veszek tőled drága édesanyám!

Köszönöm te neked az eddigi sok jókat
Érettem tett sok fáradságodat
Asztán pedig a sok álmatlan éjszakát
Amit bölcsöm mellett átal virasztottál
E sok szeretetért áldjon meg az Isten,
Kinek hatalma s jósága végtelen
Adjon neked még itt a földön sok sok boldogságot
Jóságos szívedre küldjön orvosságot!
Most pedig jó anyám bocsássál utamra
Vagy öröme megyek vagy sírigtartó búra
Ez búcsúzó szavam hozzád utoljára
Isten áldás szálljon életed napjára
De ha majd napjaid meg lesznek számlálva
Égi üdvösséggel légy megkoronázva!
Kedves édesapám most hozzád fordulok
Hallgasd meg mit hozzád mint búcsúzóul mondok
Melletted töltöttem ifjuságomat
Köszöni gyermeked minden jóságodat
Sokat fáradoztál kenyeret kerestél
Míg engemet ennyire, szépen felneveltél
Ez búcsúzó szavam hozzád utoljára
Isten áldása szálljon életed napjára!
Kedves testvéreim, fogjátok meg kezem
Tőletek elválni esik oly nehezen,
Látom szemetekről, megkönnyeztek engem
Szívem melegével búcsúmat így végzem
Az Isten áldjon meg azért titeket.
Ezt kívánja nektek drága testvéretek!
Tartson meg bennünket testvéri szeretetbe
Jók legyünk egymáshoz az egész életébe.
Kedves lánybarátok kik most itt álltok,
Szép koszorutokból most már én elválllok
Nem tudom mondani mire viszem utam
Míg köztetek voltam nagyon boldog voltam
De ha majd ti is e napot megéritek
Legyen, az Istentől sok-sok szerencsétek.
És ti alsó felső jószívü szomszédok

Kik most jelen vagytok, rokonok, barátok
Tartson meg az Isten titeket fejenként
Hogy ne érezzétek a földön és kint
Az itt maradottaknak kívánok jókedvet
Nekünk utasoknak szerencsés érkeztet.
Éljen!

Vacsora előtt

Vőféjek érkeztek híres Perzsiából
Követeket küldtek hozzátok Szitjából
Utánam érkeznek megterhelt tevéim
Majd előkerülnek most pompás étkeim
Az első tál étel lesz bagoly nyerítése
Utána érkezik egy kemeńce nyögés
Csirke ordítás és borju köhögés,
Majd vélük érkezik egy üres kocsizörgés
Egy öreg sündisznó leszen bepácolva
Egy beteges tücsök lesz a nyársra húzva
Sült pecsenye helyett egy nagy fejsze foka
Háromszáz esztendő kerekének agya.
De most nem tréfálok, megyek a konyhára
E drága sok jó minden illatára.
És majd megjelenek mindenki láttára
Ha előbb nem, majd Szent György napjára.
Éljen!

Leveshez

Érdemes vendégek, nem üresen jöttem.
Ételekkel vagyon tele mindkét kezem.
De mielőtt hozzá nyulnának kanállal,
Buzgó szívvel hálát mondjunk az Úrnak.
Hogy én itt most sokat ne papoljak,

És e forró táltól sebeket ne kapjak,
Vegyék hát ki kezemből e forró tálat,
Amit kezeim már nem nagyon álltak.

A hátam mögött még vagy húsz legény vagyok,
Kinek a kezét süti igen nagyon.
Ne tántorogjon hát most előttem senki,
Mert a nyakát leforrázom neki.
Ime itt a leves az étel kalapja
Násznap a példát tudom megmutatja.

Éljen!

Káposztához

Paradicsom kertből éppen most érkeztem
Mely gyönyörű kertek gyümölcséből ettem
Amíg én ott sokáig kertészkedtem
Szép fejes káposztát bőven természettem
Káposzta már az étkek vezére,
Még hizójuknak is gondja vagyok erre
Áldott legyen a föld, terem a gyökere.

Éljen!

Húshoz

Gyenge borjúhúst mit hoztam tormával
Csak harminc tavasszal járt ki az anyjával
Gyengesége miatt a szénát nem ette
Szegény állat bizony csak a korpát ette.

Pénteken estére beledőlt a sárba
Jött is a mészáros nyomban le is vágta.
Jó étvágyat hozzá had szóljon a virtus
Ezzel dicsértessék az Úr Jézus Krisztus.

Éljen!

Borhoz

Mikor Nőé apánk Isten parancsára
A vízözön elől futott a bárkába
Minden állatfajból, növényből egyett vitt,
Hogy mindenek utána ne nélkülözzön semmit
Mégis ezt az egyet csak okosan tette
hogy a szőlőtőkét el nem felejtette.

Neki köszönhetjük, hogy a bort ismerjük
Melytől örömről, kedvünket szerezzük.
Na most már uraim töltsük a pohárba
Igyunk e két pár egészségére ma.

Éljen!

Süteményhez

Elhoztam végtére a jó béleseket
Mazsola szőlővel telt édességeket.
Tudom, hogy örülnek az itt lévők
Leginkább aggok, öregek és őszek,
Mert ez finom lisztből készült jó sütemény.

Nincs ebben sem ánizs, sem mustár, sem kömény.
Aki ilyennel él azt nem bántja a kösztvény
Bátran ehetik, gyomornak nem nehéz,
Fogjon meg hát minden darabot kilenc kéz!

Éljen!

Menyasszony tánckor

Tisztelt uraim, na hála Istennek!
Megmutatjuk most mi minden embernek,
Hogy nem volt miért hiába fáradozzunk,
Mert vőlegény urunknak szép
menyasszonyt hoztunk!
Imit áll előttem megmutatom tehát
Mindenki táncolhat vele egy pár nótát.

De meg kell ám fizetni a cipője árát,
Mert a lábbeliket drágán csinálják ám!
A csizmadiának is feljebb áll ilyenkor,
Mert sok rongyos lábbelit csinálnak ilyenkor!
Előbb én táncolok, majd a többi ráér,
Te meg cigány húzzad az új házaspárért!
Éljen!

Lakodalmas rigmusok Egriben

Adatközlő: Németh István (Timár) 1975

Vőlegényi búcsúztató

Tisztelt vendégsereg!
Isten szent nevében,
Induljunk el innen csendes békeességben,
Vőlegény urunknak keressük fel párját.
Az ő drága kincsét, ékes menyasszonyát.

Szerezünk ma neki örök boldogságot,
Hozzunk a keblére egy szép gyöngyvirágot.
Először az Isten hajlékába visszük,
Hol szent áldás után boldog leend, hisszük.

Nyoszolyó leányok, jöjjetek előre,
Vőlegény urunknak megsegítésére.
Induljunk el innen csendes békeességbe,
Menjünk menyasszonyért a legnagyobb rendbe.

De mielőtt e házat szép csöndben elhagynánk,
Búcsút veszek tőled, drága édesanyám.
Köszönöm tenéked az eddigi sok jókat,
Érettem tett sok fáradságodat.

Aztán pedig a sok álmatlan éjszakát,
Amit bölcsőm mellett átalvirasztottál.
E sok szeretetedért áldjon meg az Isten,
Kinek hatalma, jósága végtelen.

Adjon neked még itt a Földön sok-sok boldogságot,
Jóságos szívedre küldjön orvosságot.
Most pedig jó anyám, bocsássál utamra,
Vagy örömmre megyek vagy sírig tartó búra.

Ez búcsúzó szavam hozzád utoljára,
Isten-áldás szálljon életed napjára.
De ha majd napjaid meg lesznek számlálva,
Égi üdvösséggel légy megkoronázva.

Kedves édesapám, most hozzád fordulok,
Hallgasd meg, mit hozzád búcsúzó elmondok.
Melletted töltöttem ifjúságomat,
Köszöni gyermeked minden jószágodat.

Sokat fáradoztál, kenyeret kerestél,
Míg engemet ennyire szépen felneveltél.
Ez búcsúzó szavam hozzád utoljára,
Isten-áldás szálljon életed napjára.

Kedves egy testvérem fogd meg tehát kezem,
Tetőled elválni esik oly nehezen.
Látom két szemedről megkönnyezel engem,
Szívem melegével búcsúmat így végzem.

Az Isten áldjon meg azért tégedet,
Ezt kívánja neked egyetlen testvéred.
Tartson meg bennünket testvéri szeretetben,
Jók legyünk egymáshoz az egész életben.

Kedves barátaim, kik most itt álltok,
A ti ifjúságotoktól immár én elválok.
Nem tudom mondani mire visz az utam,
Míg köztetek voltam, nagyon boldog voltam.

De ha majd ti is e napot megéritek,
Legyen az Istentől sok-sok szerencsétek.
És ti alsó, felső jószívű szomszédok,
Kik most jelen vagytok, rokonok, barátok.

Tartson meg az Isten titeket fejenként,
Hogy ne érezzetek a földön fájdalmat és kint,
Az itt maradottaknak kívánok jó kedvet,
Nekünk, utasoknak szerencsés érkeztet.

Éljen!

Menyasszonyi búcsúztató

Egri, 1977. május 22.

Tisztelt vendégsereg!

Halljunk egy pár búcsú szavat,
Mielőtt elhagynánk ez érdekes házat.
Illő, hogy mikor ily útra indulunk,
Isten s ember előtt híven beszámolunk.

Szép menyasszonyunk is ekképpen szólana,
Ha szíve érzelmétől szavakhoz jutna.
Elmondom én tehát, mit elméje gondol,
E szavakkal szólna, látom bús ajkáról.

Mielőtt e házat szép csöndbe elhagynám,
Búcsút veszek tőled, drága édesanyám.
Köszönöm tenéked az eddigi sok jókat,
Érettem tett sok fáradságodat.

Aztán pedig a sok álmatlan éjszakát,
Amit bölcsőm mellett átalvirasztottál.
E sok szeretetedért áldjon meg az Isten,
Akinek hatalma, jósága végtelen.

Adjon neked még itt a Földön sok, sok boldogságot,
Jóságos szívedre küldjön orvosságot.
Most pedig jó anyám bocsássál utamra,
Vagy öröme megyek vagy sírig tartó búra.

Ez búcsúszavam hozzád utoljára,
Isten áldása szálljon életed napjára.
De ha napjaid majd meg lesznek számlálva,
Égi üdvösséggel légy megkoronázva.

Kedves édesapám, most hozzád fordulok,
Hallgasd meg, mit hozzád búcsúzóul mondok.
Melletted töltöttem ifjúságomat,
Köszöni lányod minden jóságodat.

Sokat fáradoztál, kenyeret kerestél,
Míg engemet ennyire szépen felneveltél.
Ez búcsúzó szavam hozzád utoljára,
Isten áldása szálljon éltednek napjára.

Kedves egy testvérem, fogd meg tehát kezem,
Tetőled elválni esik oly nehezen.
Látom, két szemedről megkönnyezel engem,
Szívem melegével búcsúmat így végzem.

Isten áldjon meg ezekért tégedet,
Ezt kívánja néked egyetlen testvéred.
Tartson meg bennünket testvéri szeretetbe,
Jók legyünk egymáshoz az egész életbe.

Kedves lánybarátok, kik most itt álltok,
Szép koszorútokból most már én elvállok.
Nem tudom mondani, merre visz az utam,
Míg köztetek voltam, nagyon boldog voltam.

De ha majd ti is e napot megéritek,
Légyen az Istentől sok szerencsétek.
És ti alsó, felső jószívű szomszédok,
Kik most jelen vagytok rokonok, barátok.

Tartson meg az Isten titeket fejenként,
Hogy ne érezzetek a Földön fájdalmat,
És az itt maradottaknak kívánok jókedvet,
Nekünk, utasoknak szerencsés érkeztet.

Éljen!

Leveshez

Érdemes vendégek, nem üresen jöttem,
Étekkal vagyton telve mindkét kezem.
De mielőtt hozzányúlnánk kanállal,
Buzgó szívvel hálát mondjunk az Úrnak.

Hogy én itt most sokat ne papoljak,
És e forró táltól sebeket ne kapjak,
Vegyék hát ki a kezemből e forró tálat,
Amit kezeim már nem nagyon állnak.

A hátam mögött még vagy húsz legény vagyok,
Kinek a kezét süti igen nagyon.
Ne tántorogjon hát most előttem senki,
Ime, itt a leves az ételek alapja,
Násznagy úr a példát tudom megmutatja.
Éljen!

Húshoz

Gyenge bornyúhús, mit hoztam tormával,
Csak harminc tavasszal járt ki az anyjával.
Gyengesége miatt a szénát sem ette,
Szegény állat, bizony csak a korpát ette.

Szombaton estére beledőlt a sárba,
Jött is a mészáros, nyomban le is vágta.
Jóétvágyat hozzá, hadd szóljon a virtus,
Ezzel dicsértessék az Úr Jézus Krisztus.

Éljen!

Káposztához

Paradicsomkertből éppen most érkeztem,
Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem.
Amíg én ott sokáig kertészkedtem,
Szép, fejes káposztát bőven természettem.

Káposzta szót az étkeknek vezére,
Még királyunknak is gondja legyen erre,
Áldott legyen a Föld, hol terem gyökere,
Na, de ne dicsérjem, dicsérje meg magát.

Mert belevágtam két oldal szalonnát,
Tizenkét disznónak elejét, hátulját.
Keressék meg benne, a fiuk a fülét,
A lányok meg a farkát.

Éljen!

Süteményhez

Elhoztam végtére a jó béleseket,
Mazsola szőlővel telt édességeket.
Tudom, hogy örülnek az itt lévősiék,
Leginkább aggok, öregek és őszek.

Mert ez finomlisztből készült jó sütemény,
Nincs ebben sem ánizs, sem mustár, sem kömény.
Aki ilyennel él, azt nem bántja a köszvény,
Fogjon meg hát minden darabot kilenc kéz.

Éljen!

Borhoz

Mikor Noé apánk Isten parancsára
A Vizözön elől futott a bárkába.
Minden állatfajból, növényből egyet vitt,
Hogy mindenek után ne nélkülözzön semmit.

Mégis azt az egyet csak okosan tette,
Hogy a szőlőtőkét el nem felejtette.
Neki köszönhetjük, hogy a bort ismerjük,
Melytől örömminket, kedvünket szerezzük.

Na, most már uraim, töltsük-e pohárba,
Igyunk ez új pár egészségire máma.

Éljen!

Menyasszonyi tánchoz

Tisztelt uraim, ma, hála Istennek,
Megmutatjuk most mi minden embernek,
Hogy nem volt miért hiába fáradozzunk,
Mert vőlegény urunknak szép menyasszonyt hoztunk.

Itt áll előttem megmutatom tehát,
Mindenki táncolhat vele egy pár nótát.
De meg kell ám fizetni a cipője árát,
Mert a lábbeliket ám drágán csinálják.

A csizmadiának is fellebben ára ilyenkor,
Mert sok rongyos lábbelit csinálnak ilyenkor.
Előbb én táncolok, majd a többi ráér,
Te meg cigány, húzd rá a házaspárért.

Éljen!

Vacsora előtt

Vőfélyek érkeztek híres Perzsiából,
Követeket küldtek hozzátok Szitjából.
Utánam érkeztek megtehelyt tevéim,
Majd előkerülnek most pompás étkeim.

Az első tál étel lesz bagolynyerítés,
Utána érkezik egy kemencenyögés.
Csirke ordítás és borjuköhögés,
Majd végül érkezik egy üres kocsizörgés.

Egy öreg sündisznó leszen bepácolva,
Egy beteges tücsök lesz nyársra húzva.
Sült pecsenye helyett egy nagy fejszefoka,
Háromszáz esztendő's kereknek agya.

De most nem tréfálok, megyek a konyhára,
S drága sok jó minden illatára.
S majd megjelenek mindenki láttára,
Ha előbb nem, majd Szent György napjára.
Eljen!

Népdalok Egriből

*A hagyomány arra való,
hogy visszavezesse
az embert önmagához!*

A régi korokban a művészet szakrális jellegű volt, a zene, a tánc, a rajzok, festmények és szobrok a szertartások részét képezték, ahogyan a természeti népeknél még ma is fellelhető.

A népdal, a néptánc, valamint a népi himzés és faragás, a hagyományok és minden népi alkotás a Magyar Néplélek sugallata alapján születik.

Kodály Zoltán: „A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, amíg él a nép, amelynek lelkét kifejezi. S eljön az idő, amikor a művelt réteg a néptől átvett hagyományt új, művészi formába öntve újra átadhatja a nemzeti közösségnek, a nemzetté vált népnek...”

A magyar népművészet képszerű, ami arról árulkodik, hogy a magyar ember benne él a természetben. Ezt különösen a népzene igazolja, amiben „benne van minden hangsor, benne van a teljesség...”

A magyar ember lelki kapcsolatát a természettel, igazolja az a tény is, hogy a magyar népdal gyakran természeti képpel kezdődik.”

Adatközlő: Németh Pista (Tímár)
Katonai emlékek, 1975–1976

Lehullott a rózsa szirma

Lehullott a rózsa szirma, nem vihetek a babámnak rózsát,
Ha volna is ezer cigánynóta, s hogyha nyílna száz szál piros rózsa.
Nem küldhetek a babámnak, mert elhagyott rózsahullás óta.

Ha elmegyek bút felédni, nem tűnök meg semmiféle nótát,
Hogyha látok nyiladozni, összetépek minden nyíló rózsát.
Amikor még nekem szólt a nóta, enyém volt a legszebb nyíló rózsa.
Már az óta könnyem sincsen, mind elsírtam rózsahullás óta.

Amikor az esti szellő átsuhan

Amikor az esti szellő átsuhan az alkonyodó tájon,
Amikor a két szemedet bevonja a simogató álom,
Amikor titkon szellőszárnyon odaszáll egy sóhajtásom hozzá,
Ablakodnál elsuttogja a te régi legkedvesebb nótád.

Amikor a piros hajnal felragyog az ébredező tájra,
Amikor a nap sugára csókot lehel minden kis virágra,
Akkor megyek tihozzátok, viszem azt a harmatos viragot,
Tudja meg az egész világ: szeretem a falu legszebb lányát.

Vecseryére szól a harang

Vecseryére szól a harang szelíd szavú hívogató hangja,
Imádkozik az Istenhez akáclombos kicsiny falum papja.
Kíséri az orgonaszó, mikor a nép boldogságát kéri,
Csak amit én elvesztettem, azt nem tudja soha visszakérni.

Én is jártam vecsernyére valamikor nem is olyan régen,
Imádkoztam az Istenhez, hogy tégedet adjon vissza nékem.
De mióta a lelkemből a reményt is kiengedted égni,
Bocsássa meg az Úr Isten, a templomban nem tudok betérni.

Az én jó apámnál

Az én jó apámnál nincs jobb a világon,
Hiába keresem, párját nem találom.
Mikor rágondolok, mintha róla szólna,
Szívemben egy emlék egy gyönyörű nóta.

Az én jó apámnak nincsen rossz barátja,
Nincsen szenvedélye, boldog a családja.
Fárad éjjel-nappal, de már alig várja,
Hogy a kisgyermekét karjaiba zárja.

Tudom, édesapám sok bajod volt vélem,
Amíg felneveltél, sokat tettél értem.
Nélküled nem volna az életem ily szép,
Azt kívánom néked, nagyon soká élj még.

Kéket nyitik a nefelejcs

Kéket nyitik a nefelejcs, nem sárgát,
M'ért tagadod, én is jártam tehozzád.
Cifra szűröm szent tanúja,
Hányszor voltál a vállamra borulva.

Vállaimra ráborultál, úgy sítottál,
Ajkaimról forró csókot raboltál.
Esküdtöztél mennyre, földre,
Hogy hű maradsz mindörökre, s megcsaltál.

Megcsaltad te barna kislány magadat,
Mert nem találsz én tőlem igazabbat.
Adjon az ég szebbet-jobbat,
Nékem pedig igazabbat, mint voltál.

Galambszívet örököltem

Galambszívet örököltem az édesanyámtól,
A népdalos nótás kedvet az édesapámtól.
Ők neveltek, tanítottak minden szépre, jóra,
Fehér lelkű kisgalambom szerelemre, csókra.

Megbecsülöm édesapám, s anyám örökségét,
A szívemen őrizgetem szerelme hűségét.
Az én édes kicsi párom hasonlít anyámhoz,
Én pedig a nótás kedvű drága jó apámhoz.

Keresek egy régi utcát

Keresek egy régi utcát, keresek egy régi házat,
Keresek egy régi kertben egy hervadó rózsaszálat.
Keresek egy régi nótát, amit egyszer úgy szerettem,
Keresem a boldogságot, amit egykor itt feledtem.

Azt az utcát, azt a házat, azt a kertet nem találok,
Talán nem is valóság volt, talán csak egy tűnő álom.
Nem ismerik itt a nótát, nem emlékszik senki rája,
Rég elveszett boldogságom valaki majd megtalálja.

Száz szál piros rózsát

Száz szál piros rózsát küldöttem tenéked,
Hallgasd meg, hogy milyen szép mesét mesélnek.
Hogyha meghallgatod, küldj vissza egy szálát,
De hogyha nem szeretsz, dobd el mind a százat.

Csillagtalán, sötét, zivataros éjjel,
Dobd ki a viharba, hadd száradjon széjjel.
Mert hogyha nem tudták a szíved megnyerni,
Szórja szét a szélvész, ne maradjon semmi.

De szeretnék haza menni

De szeretnék haza menni drága kis falumba,
Megpihenni, boldog lenni régi kis házamba.
Álmodozni gyermekkorról, tűnő ifjúságról,
Áldott lelkű, drága kezű édes jó anyámról.

Szülőfalum, kedves otthon, de rég nem láttalak,
Szüntelenül fáj a szívem, hogy én elhagytalak.
Nincsen nékem maradásom sehol e világon,
Akármilyen jól megy dolgom, mégis visszavágyom.

Megállok a keresztútnál

Megállok a keresztútnál, ahol nyáron annyi fehér virág van,
Visszaűz a szívem ide, mindhiába járok a nagy világban.
Vándor darvak búcsúznak el, dér csillog a levelen,
Dér ütötte avar fölött parányi kis lábod nyomát keresve.

Megállok a keresztútnál, itt borult ránk a gyönyörű alkonyat,
Mikor ajkad legelőször visszaadta az én forró csókomat.
Itt borultál a vállamra mosolyogva, remegve,
Itt búcsúztál el éntőlem hazug szóval, csalfa csókkal örökre.

Várjatok még őszirózsák

Várjatok még őszirózsák, ne mondjatok búcsút a szép nyárnak,
Álmodozó, árva szívek szerelemre, boldogságra várnak.
Énbennem is él egy álom, mindhiába sír az éj felettem,
Nem tudja más, csak én érzem, hogy még mindig nyár van a
szívemben.

Halkan síró őszi szellő, szeretném, ha hírt hoznál felőlem,
Várhatok-e még levelet, egyetlen szót, üzenetet tőle.
Hogyha nem ír, nem is üzen, elfelejtett, nem szeret már engem,
Kinyílhattok őszirózsák, hiába van nyár az én szívemben.

Kék ibolyák, gyöngyvirágok

Kék ibolyák, gyöngyvirágok nyiladoztak a határba,
Minden nyíló gyöngyvirágba a te fehér lelked láttam.
Te melletted úgy éreztem, gyönyörű szép álom ez az élet,
A neveddel az ajkamon, meg is tudnék halni érted.

Gyöngyvirágos kiskertemben mosolyog a napsugár is,
Kis ibolyák, gyöngyvirágok, vigyétek el az én sóhajtásom.
Hogy a neved, a te neved a legszentebb imádságom.

Itt hagyom a falutokat nemsokára

Itt hagyom a falutokat nemsokára,
Elmegyek én titóletek messzi tájra.
Csillagtalan, sötét éjjel fogok tőled búcsút venni,
Hulló könnyem ne lássa meg soha senki.
Ha elmegyek, ne mondjatok rosszat rólam,
Kártevője én senkinek sosem voltam.
Te sem vethetsz a szememre egyéb hibát, nagyobb vétket,
Csak annyit, hogy szerettelek, s hittem néked.

Magas jegenyefán sárgarigófészek

Magas jegenyefán sárgarigófészek,
Édes kis angyalom, de szeretlek téged.
Az a sárgarigó könnyen felszáll oda,
De én tihozzátok nem megyek el soha.

Magas a házatok, kunyhóban lakom én,
Minek is jár hozzám ilyen szegény legény.
De ha majd még egyszer minálunk eljőnnél,
Kicsiny házatokba vissza sose mennél.

Van benne szegénység, van benne boldogság,
Pedig a mi házunk nem emeletes ház.

Gyere, Bodri kutyám

Gyere, Bodri kutyám, szedd a sátorfádat,
Kivertek bennünket, kövesd a gazdátat.
Téged bottal vertek, engem kacagással,
Gyere, Bodri kutyám, megélünk egymással.

Megyünk egymás mellett, mint két kivert kutya,
M'ért bántok így velünk, egyikőnk sem tudja.
Ne könnyezz, jó pajtás, menjünk csak előre,
Majd csak megpihenünk kinn a temetőbe.

Megkondult a kecskeméti öreg templom

Megkondult a kecskeméti öreg templom nagy harangja,
Fáj a szívem, majd meghasad, a babámat viszik sírba.
Kihallatszik a pusztába a nagy harang, giling-galang,
Monostori zölderdőbe sírva fakad a vadgalamb.

Síross, sirass kecskeméti öreg templom nagy harangja,
Monostori zölderdőnek turbékoló vadgalambja.
Hullasd, hullasd leveledet, te susogó öreg nyárfa,
Hullasd, hullasd leveledet, hull a babám sírhalmára.

Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki

Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki,
Ahogy én csókollak, nem csokol úgy senki.
Így sohase várlak, így sohase kérlek,
Mert még nem szeretett soha senki téged.

Minden nóta az én szerelmemből nyílik,
Mert a mi szerelmünk elkísér a sírig.
Minden madár az én bánatomat zengi,
Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki.

Megugrott a Hortobágyon
a karámban egy csikó

Megugrott a Hortobágyon a karámban egy csikó,
Ellopták a szeretőmet, de nem tudom, hogy ki volt.
Jaj, Istenem a csikómat, szeretőmet is ellopták,
De a búmat, bánatimat mindörökre itt hagyták.

Ólmos eső csepereg a hortobágyi pusztában,
Megtalálták a csikómat egy idegen karámban.
Szeretőm is azt a csalfát más legénynek karjában,
Ezért vagyok Szegedében életfogytig bezárva.

Megugrott a Hortobágyon a karámban egy csikó.

Napról napra kevesebb az őszirózsa levele

Napról napra kevesebb az őszirózsa levele,
Napról napra kevesebb a régi babám szerelme.
Álljatok meg, ne hulljatok ti sárguló levelek,
Csak még egyszer beszélhetnék avval, akit szeretek.

Ha meghalok, egyszerű fakoporsóba tegyetek,
A debreceni református temetőbe tegyetek.
Majdan a pap a számomra egy búbánatos esküvőt,
Barna kislány szerezte a számomra a temetőt.

Valaki a temetőbe boldogságát siratja,
Elhagyta a szeretője, boldogtalan miatta.
Minden szava csupa bánat keserűség, fájdalom,
Húzd rá, cigány én is csak a boldogságom siratom.

Oda van az ezer gulyám

Oda van az ezer gulyám, oda van a nádfedeles tanyám is,
Kicsiny házból temették el az én drága egyetlen egy anyám is.
Így jár aki mindég mulat, utca hosszat muzsikáltat magának,
Utoljára anyija sincs, hogy egy mély sírt megáshasson magának.

Piros rózsák beszélgetnek

Piros rózsák beszélgetnek, bólíngatnak, így felelnek egymás-
nak,
Találgatják, hova jutnak, mely'k sarkába ennek a nagy világnak.
Egy asszonynak hó keblére vagy a gyászos temetőbe, koszorúba
fonva
Vagy talán az éjszakába, valahol egy kis kocsmába egy szép
lányra várva.

És egy napon útra kelnek, ágaitól búcsút vesznek a rózsák,
Nékem akkor virág kellett, letéptem egy holdas éjjel száz rózsát.
Piros rózsák illatába, halkan síró muzsikával üzenem tenéked,
A száz rózsza minden kincse vitt engem a sírba.

Asszony lesz a lányból

Asszony lesz a lányból, bimbóból a rózsza,
Sok-sok boldog percből lesz egy boldog óra.
Órákból a napok, napokból az évek,
Fekete hajadból lassan hófehér lesz.

Meg nem állíthatjuk az idők járását,
Késő őszi szélben virág hervadását.
A levél lehullik, a világ elmúlik,
De a mi szerelmünk soha el nem múlik.

Hogyha ír majd édesanyám

Hogyha ír majd édesanyám, írjon a falumról,
Küldjön egy szál virágot az öreg akácunkról.
Él-e még az öreg cigány? járnak-e a fonóba, mint régen?
Írja meg, hogy magán kívül siratott-e meg valaki engem?

Írja meg, hogy házunk előtt áll-e még a nyárfa,
Írja meg, hogy arra felé milyen nóta járja?
Írja meg, hogy az emberek sajnáltak-e, hogy el kellett mennem,
Mindenkiről írjon anyám, csak egy lányról sose írjon nékem.

Csonka Magyarországnak a délkeleti táján

Csonka Magyarországnak a délkeleti táján,
Élt egyszer egy cigánylegény és egy szép cigánylány.
Zölderdő volt a hazája, famoha a fekvő ágya,
Rózsalevél betakarja, ha hideg szél fújja.

Este, mikor kigyúlnak a csillagok az égen,
Cigánylegény hegedűje belesír az éjbe.
Belesír az éjszakába, csókot kér a pici szája,
Bánatosan simul hozzá gyönyörű szép párja.

Egy királyfi séta közben meglátta a lánykát,
Vett is neki selyemruhát, aranyos topánkát.
Kastélyába felvitette, rózsavízbe fürösztötte,
Úgy imádta menyasszonyát, azt a szép cigánylányt.

Másodszor is kigyúltak a csillagok az égen,
Cigánylegény hegedűje nem úgy szól, mint régen.
A vadgalamb is azt búgja, bánatosan turbékolja,
Bánatában szakadt el a hegedű négy húrja.

Temetőbe van egy akác

Temetőben van egy akác, őszi szellő fújja,
Tetejéből elvándorolt a dalos pacsirta.
Ne sírj akác, lesz még tavasz, visszajön a nyár is,
Visszatér majd a fészkére a dalos madár is.

Arra lent a faluvégen van egy új keresztfa,
Mellette egy öreg akác, sok-sok virág rajta.
Átölelem az akácfát, rám hajlik az ága,
Gyógyítsd meg hát beteg szívem akácfa virága.

Irigyelik az emberek, hogy én hozzád járok,
Hogy én a te két szemednél szebbet nem találok.
Göndör hajad, két szép szemed minden boldogságom,
Rajtad kívül nem szeretek senkit e világon.

Darumadár útnak indul

Darumadár útnak indul, búcsúzik a fészektől,
Messze hallik bús panasza, délre szálló felhőkből.
Hogyha én is útra kelek, én még sokkal messzebb megyek,
Nem jár arra a madár sem, nem hallik a sóhajtás sem odáig.

Tavasszal a tópartjára kék nefelejcs virágzik,
Darumadár újra eljön, nem marad el sokáig.
De ahova én elmegyek, nincsen tavasz, nincs kikelet,
Nincs szerelem, nincsen féltés, nincsen onnan visszatérés sohasem.

Valamikor úgy szerettem a virágot

Valamikor úgy szerettem a virágot,
Köztök jártam, köztök szőttem sok szép álmot.
És amikor az a kislány rám borult egy édes, forró csókkal,
Göndör haját teleszórtam virágokkal.

De amikor szerelmünknek alkonyatán,
Másra borult forró csókkal az a kislány,
Göndör haja virágokkal volt akkor is teleszórvva.
Nem szeretem a virágot én azóta.

Valamikor fehér akác volt az én virágom

Valamikor fehér akác volt az én virágom,
Nem tudom, hogy mit szerettem én azon a lányon.
Nyilladozó fehér akác m'ért ilyen az élet,
M'ért hasad meg egy szív azért amit el nem érhet.

Valamikor egy kis faluban estét harangoznak,
Harangszóra becsukódik egy muskátlis ablak.
Ablakába hull a könnye egy szép barna lánynak,
Harangszóra, becsukóra engem oda várnak.

Valahol egy kis faluban nem nyílnak

Valahol egy egy kisfaluban nem nyílnak már a pünkösti rózsák,
Valahol egy kis ablaknál elnémultak a szerelmes rózsák.
Valahol egy csendes utcán szomorúan egymagamban járok,
Ne tudja meg soha senki, hogy én mindég valakire várok.

Valamikor boldog voltam, ha pünkösti rózsát láttam nyílni,
Valamikor örömkönnyet tudtam én a rózsák között sírni.
Valamikor nem gondoltam, hogy még egyszer itt maradok árván,
Hogy én nékem nem nyílik már soha virág a pünkösti rózsám.

Volt nékem egy vasárnapom, akkor lett a boldogságnak vége,
Rózsát szórtak az utadra, úgy vittek az esküvőre téged.
Láttam, hogy a szempilládról letöröltél titokban egy könnyet,
Azóta a számomra csak borus, könnyes vasárnapok jönnek.

Messze van a kicsi falum,
de a tornya mégis ide látszik

Messze van a kicsi falum, de a tornya mégis ide látszik,
Kisfalumnak utcáiban az akác is éppen most virágzik.
De szeretnék haza menni, akáclombközt megpihenni, várni,
De szeretnék harangszónál szívdobogva, esküdözve várni.

Ha még egyszer haza mennék, minden szál virágot összeszednék,
És egy csendes nyári estén ablakodba titkon oda tenném.
Könnyeimmal megöntözném, megcsókolnék minden szál virágot,
És azután, úgy mint régen, veled együtt járnám a világot.

Azt mondják, hogy szerencsém van

Azt mondják, hogy szerencsém van mindenhez énnékem,
Akármire hozzáfogtam, hamar véghezvittem.
Pedig nem nyílt tövis nélkül nékem se a rózsza,
Hogy csak ritkán voltam boldog, nem tud senki róla.

Az életem országútján sokat áztam, fáztam,
Gyönyörködni tudtam mégis egy szál kisvirágba.
Befele hullt minden könnyem, sosem láttak sírva,
Az irigyelt szerencsémnek talán ez a titka.

Égbe nyúló hegyek alján, lenn a Kárpátokban

Égbe nyúló hegyek alján, lenn a Kárpátokban,
Szomorúan áll egy honvéd a Magyar határban.
A szívében ezer féle emlékek merengnek,
Kis faluról, jó anyjáról, otthon maradt barna lányról.
Golyó süvít el a füle mellett.

Valahol egy barna lánynak könnyes a párnája.
Az ajkáról ima remeg, sóhaj száll az égbe,
Géppuskatűz, golyószóró a babámat ne találja,
Odalenn a Magyar határszélen.

Édesanyám, te jó asszony

Édesanyám, te jó asszony írd meg nékem fáje még a szíved,
Amióta én eljöttem, ki van véled, ki vigasztal téged.
Írj meg mindent, bút, örömet, vigasztald meg a szívemet,
Úgy, mint réges-régen, úgy, mint réges-régen.

Édesanyám te jó asszony őrangyalnak rendelt Isten téged,
Tőle kaptam azt az édes, értem égő jó anyai szívet.
Éjjel-nappal rám vigyáztál, minden jóra tanítottál,
Áldjon meg az Isten, áldjon meg az Isten.

Édesanyám te jó asszony, hogyha eljössz, itt is maradsz nálam,
Édes otthont nyújt majd néked vadvirágos a kiskertes házam.
Mindig lesem gondolatod te fiadat csókolgatod,
Úgy mint réges régen, úgy mint réges régen.

Édesanyám imakönyvét utoljára mikor tőlem kérte

Édesanyám imakönyvét utoljára mikor tőlem kérte,
Az ágyához leborultam a jó Istent könyörögve kértem.
Megfogadtam néki, esküt tettem rája,
Józan ember lesz belőlem akkor is ha két szemét lezárja.

Aztán jött egy barna kislány, ki csókjával a sírba vitt engem,
Megtanított átmulatni az éjszakát szép cigányzenével.
Esküszegő lettem, szép kislány bolondja,
Így jár aki éjjel mulat, nappal meg a Miatyánkot fujja.

Szomorú a nyárfaerdő

Szomorú a nyárfaerdő, fodrával a futó felhő bevonja,
Messze elment a kedvesem, siratgatom a kedvesen azóta.
Köd lepte be a Nagy Szamost, már minálunk nem járja már a
nóta,
Azt sugallja minden nyárfa, már minálunk minden árva azóta.

Ugye babám visszajössz még, csillagos lesz újra az ég felettünk,
Összefonjuk ugye kezünk, újra egymást ölelgetjük mi ketten.
Feledve lesz minden könnyem, feledve lett ugye könnyem,
bánatom,
Elringatlak csókkal téged bűvös, bályos, szép meséket álmodunk.

Odavan a virágos nyár, minden levél sárga

Odavan a virágos nyár, minden levél sárga,
Jajgatva sír a szellő is, mintha neki fájna.
Fel-felzokog, úgy kesereg ott künn az avarba,
Mint mikor az én rózsámmal
Szerelmetes violámnak elvesztét siratja.

Szellő-szellő síró szellő fáj a szívem, lelkem,
Beteg vagyok, meg is halok, sirassál meg engem.
Vidd magaddal a szívemet a világon végig,
Mutogasd meg mindenkinek,
Milyenek a vérző szívek, mikor összetépik.

Gyere velem akáclombos falumba

Gyere velem akáclombos falumba,
Odavárlak két ölelő karomba.
Édesanyám gondol majd rám,
Rózsalevél lesz a párnám.
Lábod nyomán kinyílik az akác.

Nézlek, nézlek, mint a Nap a felleget,
Árva szíved valamikor megszeret.
Hogyha látlak, hogyha nézlek,
Sír bennem a fájó lélek.
Szegény szívem úgy elfogja a bánat.

Szerelmes a Nap a Holdba

Szerelmes a Nap a Holdba,
A Hold meg a csillagokba.
A csillagok az egekbe,
Én meg a te két szemedbe,
Én meg a te két szemedbe.

Van nekem egy imakönyvem,
Belenézek, hull a könnyem.
Az van abba beleírva,
A szerelem visz a sírba,
A szerelem visz a sírba.

Hideg ősszel hull a levél
hideg földbe

Hideg ősszel hull a levél hideg földbe,
Kihalt a hit a szívünkből mindörökre.
E világot mosolyogva, vígan járom,
Ne lássák, hogy siratom a boldogságom.

Kár valakit visszahívni hazug szóval,
Amikor már minden emlék fájó sóhaj.
Mínek százszor esküdve könnyet sírni,
Kár valakit hazug szóval visszahívni.

Búcsút int az ősz a nyárnak

Búcsút int az ősz a nyárnak,
Dér csókol meg minden rózsáágat.
Kihaltak a messzi tájak,
Fecskék útján sötét varjak szállnak.

Tovatüntél virágillat,
Tarka mező, zengő madárének.
Mindent, mindent vihar tépett,
Az életem sárgult falevél lett.

Nyomában a téli ködnek,
Simogató, enyhe szellők jönnek.
A napsugár játszik közbe,
Melengeti a megdermedt földet.

Sárgult levél elhullott már,
Az ágakon apró rügyek jönnek,
Utánuk is újak jönnek,
Törött sorsa ez az életemnek.

Azt beszélik a faluban

Azt beszélik a faluban, hogy te bús vagy, hallgatag,
Ki-kiállasz a kapuba, két szemedből könny fakad.
Azt hiszed, hogy engem csalsz meg, megcsaltad te önmagad,
Én legalább megsiratlak, neked sírni sem szabad.

Azt beszélik a faluban, hogy te bús vagy, hallgatag,
Ki-kiállasz a kapuba, két szemedből könny fakad.
A virág is egyszer nyílik, és elhervad azután,
Szeretni csak egyszer lehet tiszta szívből igazán.

A kanyargós Tisza mentén

A kanyargós Tisza mentén ott születtem,
Oda vágyik vissza szívem, lelkem.
Pásztorsíptól hangos a táj, árvalányhaj leng a rónán,
Ékesebb ott a madárdal, kékebb az ég, hívebb a lány, szebb a róna.

Szülőföldem rád gondolok minörökké,
Azt hiszem, hogy nem látlak meg soha többé.
Ha a halál eljön értem, ne haggyatok idegenben,
A kanyargós Tisza mentén temesetek akáclobos temetőbe.

Isten veled szőke Tisza füzes partja,
Kondul-e még kis falumnak nagy harangja.
Vár-e még rám az a kislány, szeret-e még oly igazán,
Térdelek-e le élébe, megyek-e még együtt véle a templomba.

Szeretnélek újra rózsák között látni

Szeretnélek újra rózsák között látni,
Csöndes álmainra aggódva vigyázni.
Szeretném, ha jönnél kék kartonruhádba,
Zeg-zugos kisutcám alkonyuló napfény bíbor mámorába.

Rácsos kapu előtt állok

Rácsos kapu előtt állok,
De nem jön ki, akit várok.
Majd kijönne, de már késő,
Hull a könnyem, mint az eső.

Ha valaki megkérdezi,
Hol a szeretőm, a régi.
Akkor titkon megsiratlak,
Rácsos kapu, rácsos ablak.

Emlékszel-é, mikor egyszer,
Ajkam ajkadat kereste.
Elnémult a csókos ajak,
Bézárult a rácsos ablak.

Lekaszálták már a rétet

Lekaszálták már a rétet, nem terem több virágot,
Megutáltatták már vélem ezt az egész világot.
Olyan vagyok, miként ősszel a sárguló falevél,
Hej, de az én éltem fája több tavaszt már nem remél.

Én nálam egy boldog óra

Én nálam egy boldog óra igen ritka vendég,
Mintha minden földi jóból kitagadott lennék.
Életemben nem volt egy boldog percem sem,
Mert a legszebb virágot is mindig másnak szedtem.

Én a másét nem kívánom, másét sose kértem,
A letépett rózsából is tövis jutott nékem.
A boldogság útján sose tudtam menni,
Mert nékem az életembe nem sikerült semmi.

Halkan hull az őszi eső

Halkan hull az őszi eső a hervadott tájra,
Azt gondoltam boldogságnak fájó könny az ára.
De ha tudnád, hogy miattad összetört az élet,
Ronggyá tépett szívvel is csak téged szeretnék.

Azt csak a jó Isten tudja, mit szenvedett a lelkem,
Ezerszer is megbántam, hogy neked hinni mertem.
Életemben minden bánat ugyis a te vétked,
Az is a te bűnöd, hogy a szívem ronggyá tépted.

Olyan vagyok,
mintha mindég temetőbe járnék

Olyan vagyok, mintha mindég temetőbe járnék,
Mintha mindég a sírok közt valakire várnék.
Pedig nekem halottam sincs, csak a szívem gyászol,
Amióta fejedlen a menyasszonyi fátyol.

El vagyok én tőled tiltva, nem járhatok hozzád,
Hiába vár csókjaimra a te piros orcád.
Végig megyek udvarodon, csókot hintek rája,
Késő éjjel, amikor a holdvilág se látja.

Esik eső künn a pusztán

Esik eső künn a pusztán, cifra szűröm, jaj, de nagyon megázott,
A szélvésszel versenyt futó pej paripám, jaj, de nagyon megfázott.
Takard be hát, kisangyalom, fáradt érted, futott érted eleget,
Nékem pedig öleléssel, forró csókkal altasd el a szívemet.

Nincs a pusztán rózsabokor, kisangyalom nem küldhetek virágot,
Pedig hidd el szerelmedért néked adnám ezt az egész világot.
Ez a világ nem az enyém, szegény vagyok, nem adhatok egyebet,
Néked adnám szerelmedért szerelmedet, ezt az árva szívedet.

Dalciklus a szerelemről

Majd amikor én nem leszek, akkor tudd meg, hogy ki voltam
néked.

Majd amikor a szívedet száz tövissel tépi meg az élet.
Nem bánt senki gonosz szóval, kővel dobsz majd, nem lesz,
kinek fájjon.

Hazudtad csak a szerelmet, el is múlt, mint szép tavaszi álom.

Majd amikor te is rájössz, hogy a vétked vitt engem a sírba.
Gyere ki a temetőbe, borulj le a keresztfámra sírva.
Ott mondd el, hogy bántad már, hogy neked is fáj ez a nagy
vétek.

Akkor szíved a sír mélyén mindörökre megbocsájt majd néked.

Miért jöttél az utamba, miért kellett meglássalak téged,
Nem hallod a szívem szavát, könnyeimet mosolyogva nézed.
De én mégsem panaszkodtam, Isten veled, ennek így kell lenni.
Csak a szívem nem érti meg, m'ért nem lehet veled boldog
lenni.

Nem leszek én boldog soha, otthagytam a szívemet tenálad.
Könyveimet elsírom a csillagtalan, sötét éjszakába.
Ha az Isten másnak rendelt, másnak esküdj te örök hűséget.
M'ért jöttél az utamba, m'ért kellett meglássalak téged.

Valamikor neked szedtem minden nyíló orgonavirágot.
Két szemedből reám ragyogni láttam én a fényes menyországot.
Mosolygott a napsugár is, bimbó fakadt minden rózságon.
Amikor a csókod égett szerelmesen először a számon.

Valamikor a boldogság a szívünkbe rakott egy kis fészket.
Azt hittem, hogy a szerelmed én irántam igaz lánggal égett.
Te ígértél boldogságot, te mondtad, hogy soha el nem válunk.
Alig hervadt el a rózsza, te is, én is más utakon járunk.

Gyönyörű szép nyári este volt, mikor megismertelek téged,
Amikor a kicsi szívem bevallotta, nagyon szeret téged.
A vállamra ráborultál, csak úgy csendbe súgtad a fülemben,
Ha a tiéd nem lehetek, boldogtalan leszek életemben.

Gyönyörű volt a szerelmünk, mesebeli, mint egy tündéralom,
Reménységem, boldogságom mindenütt csak tenálad találok.
Te vagy az én üdvösségem, tehozzád szól minden sóhajtásom,
Imádkozom az Istenhez, hogy te leszel az én kicsi párom.

Az, akinek bánata van, minden reggel könnyes szemmel ébred,
Én is azért sírok annyit, mert feledni sosem tudlak téged.
Felcsendül az az édes álom odakint a holdas éjszakákon,
Pedig csak úgy, képzeletben szólsz te hozzám színes lepkeszárnyon.

Hulldogálnak a hópelyhek körülöttem, megdermed az élet,
De én mégis azt hiszem, hogy az új tavasz visszahoz majd téged.
De te nem jössz vissza hozzám, virágok sem nyílnak odakint
a réten,
Boldogságra vágytam egykor, de csak mindég bánat jutott nékem.

Visszakérem a szívemet, amit néked valamikor adtam,
Mert nem tudtad megbecsülni és szeretni, ahogy én akartam.
Megpróbáltam messze menni, elkerülni, elfeledni téged,
Mert már nékem az életbe úgysem szabad szeresselek téged.

Visszajössz te, amikor már bánattól lesz könnyes a két szemed,
És én mindent elfeledve, megbocsájtva újra visszatérek.
De ha nem hívsz, de ha nem vársz, az utcákat mindhiába járom,
Nótaszóval, csalódással temetem az első boldogságom.

Azt hitted, hogy neked ragyog minden csillag odafenn az égen,
Azt hitted, hogy ha te elhagysz, nem lesz aki, megcsókoljon
éngem.

Azt hitted, hogy fájó szívvel, térdre hullva, könyörögve kérlek.
Azt hitted a szerelemtől megalázva, újra visszatérek.

Büszkeségem nem eladó, lehetsz te a falu legszebb lánya,
Nem akarom, hogy az anyád kaputokat előttem bezárja.
Megmondhatod az anyádnak, hogy ezután más kislányhoz járok,
De a szívem tudom, érzem minden este visszaszáll hozzátok.

Hogyha néked hinni tudnék, nem volna két szemem kisírva,
Hogyha néked hinni tudnék, nem vinne a bánatom a sírba.
Míg azt montad, hogy szerettél, tele volt a szívem reménységgel,
Aztán megvert az Úr Isten, megvert mind a két kezével.

Hamis a te két szemednek csillagfényes, hamis ragyogása,
Hamis a te csalfa szíved, bánatosan fáj a zokogása.
Fogadod, hogy mostan szeretsz, mert tagadod, hogy mást ölelsz
régén,
Te még azt is letagadod, hogy csillagok ragyognak az égen.

Keresek egy tiszta szívet, akivel én boldog tudnék lenni,
Szeretnék én valakivel a templomba esküvőre menni.
Nincsen nékem üdvösségem, nincsen aki éngem haza várjon,
Minek is kellett születnem, ha nincs senkim ezen a világon.

Ha majd egyszer őszi reggel dér csillog a hervadt rózsafákon,
Halk sóhajjal búcsúzik a szerelem a boldog ifjúságtól.
Sírdogálva könnyet hullatsz, a temetőt bánattal bejárod,
Hervadt fehér krizántinok súgják, siratsz egy gyönyörű álmot.

Ha majd egyszer kakukkfűves sírhalmot látsz szomorúfűz alatt,
Akkor tudd meg, hogy ki nyugszik ott, szerelmes volt a szívem,
meghasadt.
Ejts egy könnyet a fejfádra, az a fiú úgy imádott téged,
Feledd el, hogy megbántottad, árva szívét darabokra tépted.

Majd amikor őszi reggel dér csillog a hervadt rózságon,
Hajadban is ősz szól, ragyog, eszedbe jut egy gyönyörű álmom.
Siratsz majd egy csókos fiút, aki téged egyszer úgy imádott,
Hazudtad csak a szerelemet, el is múlt, mint szép tavaszi álmom.

Én nálam már nem nagy újság, ha részegséggel gyógyítom a
lelkem,
Mit bánom én, akárhogy fáj az életben csak egyet szerettem.
Nem kell nékem vigasztalás, úgyse hajlok én már a jó szóra,
Kökényszemű, barna kislány hűtlensége vitt éngem a sírba.

Eljárok én a templomba, hogy az Isten téged is segítsen,
Amióta te elhagytál, az élethez semmi kedvem sincsen.
Kerülöm az embereket, fáj nékem, ha boldogságot látok,
Lompolom az éjszakákat, de nyugalmat sehol sem találok.

MELLÉKLETEK

Az Élő tájnyelvek pályázat díjátadásán Budapesten, dr. Juhász Dezső átadja a Csúry Bálint és a szamosháti tájnyelv című pályamunkáért kapott díjat

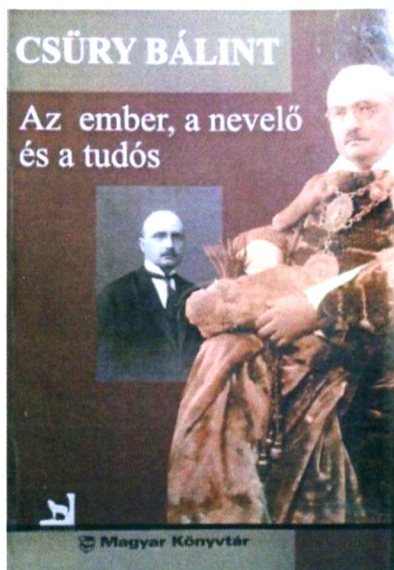
Fényképezte Kis József

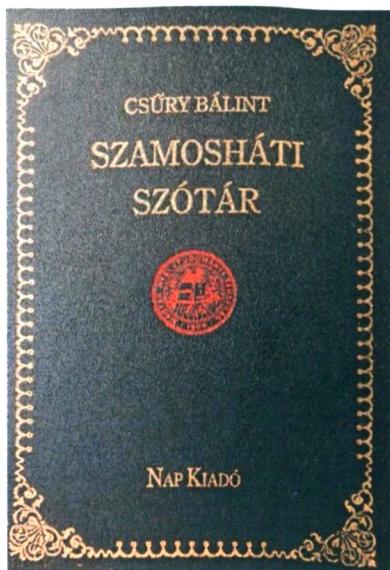
Anyanyelvpolitikai Szövetség - Inter Kft.
Budapest, 2014

Élő tájnyelvek című
gyűjteményes kötet a díjnyertes pályamunkákból

Fényképezte Szabad Szilárd (Túrterebes)

Csűry Bálint, Az ember, a nevelő és a tudós – szerkesztette Nicolae Bondici
Fényképezte Sárosi Máté

Csűry Bálint: Szamosháti szótár, Nap Kiadó, 2004.
Fényképezte Szabad Szilárd (Túrterebes)

Csűry Bálint temetése Debrecenben, 1941 februárjában

Csűry Bálint-emléktábla a szülőház helyén épült
Gáti Elek háza falán
Fényképezte Sárosi Máté

Disztábla Csűry Bálint emlékére
a debreceni egyetem aulájában

Az emlékülés felkért előadói: dr. Bura László Szatmárnémeti (első sor, jobb oldal), dr. Hoffmann István (Debrecen) és dr. Csomortáni Magdolna (Kolozsvár) egyetemi tanárok a második sorban, Kiss Kálmán tanár (Túrterebes) harmadik sorban

Az anyaországi vendégek, rokonok

Az emlékülés közönsége
Fényképezte Muzsnay Árpád

A hallgatóság: Varga Botond református lelkész, Varga-Szilágyi Zsuzsanna magyartanár, Csehi Árpád, Pataki Csaba, Varga Attila, Enyedi István és mások

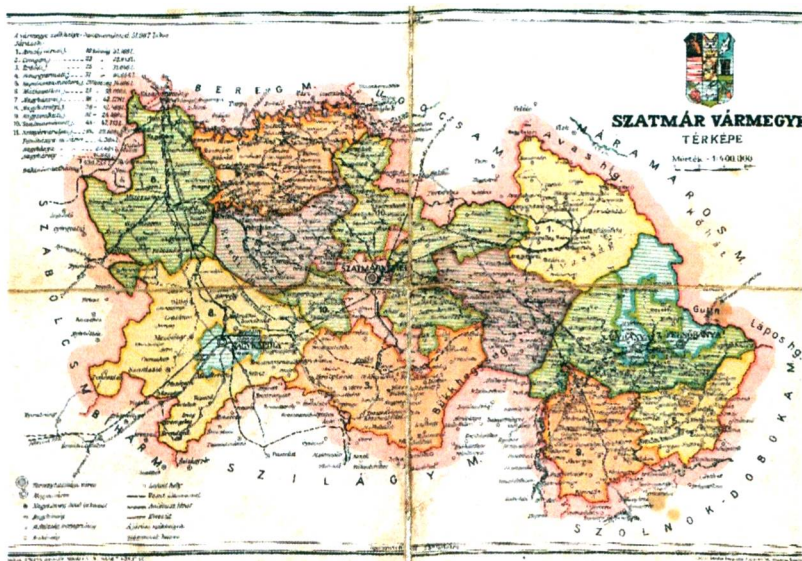
Kelemen Hunor
kultuszminiszter
Fényképezte Muzsnay Árpád

Szabó Elek, Csűry Bálint mellszobra
mellett

Az emlékülés résztvevői

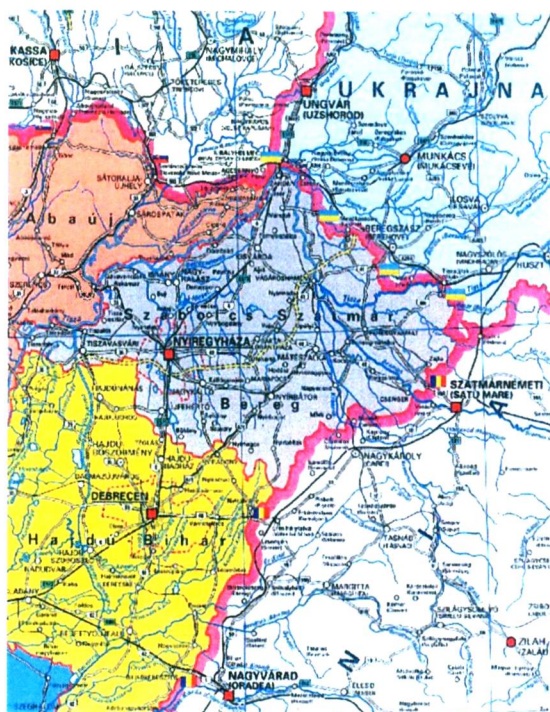
A történelmi Szatmár vármegye térképe a Szamosháti szótár anyagának gyűjtése idején

Az Éger patak, amely Egri folyóvíze, innen indult Csűry Bálint a világhírnév felé
Fényképezte Sárosi Máté

A rokonlelkű Finnországot jelképező felvétel

Térkép a jelenkori Szamoshátról az országhatárok feltüntetésével

Egri panoráma – légifelvétel

Készítette Fodor Csaba

A református templom és környéke

Készítette Fodor Csaba

A Szirmay-kúria, volt iskola

Fényképezte Makay György, református lelkész

A jelenkori iskola és a Kovács Albert készitette Csűrű Bálint-mellszobor

Fényképezte Sárosi Máté

A Szatmárnémeti Református Főgimnázium
és a Lánchos-templom

Fényképezte Szabad Szilárd (Túrterebes)

A Kolozsvári Református Gimnázium,
ahol Csűry Bálint tanított

A Csüri-rokonok sírhelye az egeri temetőben: testvérek

Csüry Bálint szüleinek síremléke

Fényképezte Sárosi Máté

Az V. Orgona Néptáncfesztivál Egrri utcáin felvonuló résztvevői

A kép bal oldalán a nótafa és rigmusmondó
Németh Pista – Timár

Fényképezte Sárosi Máté

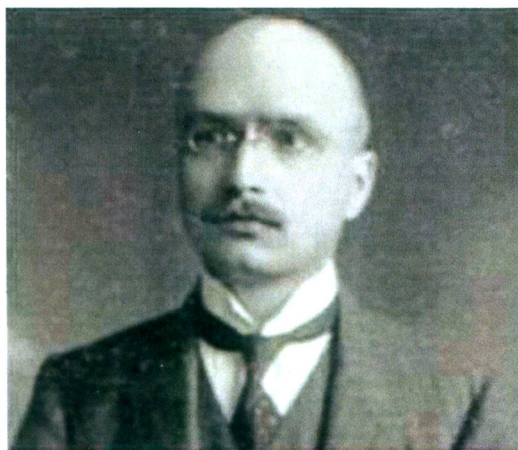
A Néptáncfesztivál közönsége Egeriben

Készítette Sárosi Máté

Az Egri Csodaszarvas Néptáncgyűttes bemutatkozása

Készítette Sárosi Máté

A fiatal Csűry Bálint – a kolozsvári korszak...

és a debreceni korszak

Muhi Sándor: Csűry Bálint – tusrajz

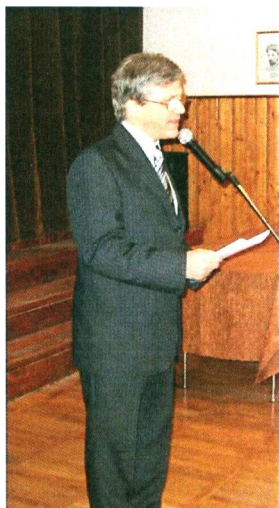
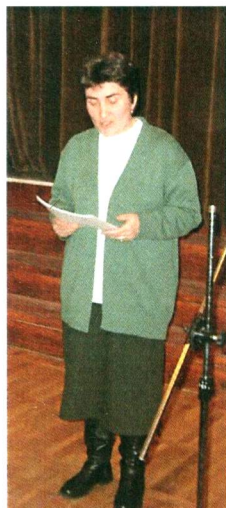

Csűry Bálint szülőháza. A szülőházat 1974-ben lebontották

Fényképezte: Makay György

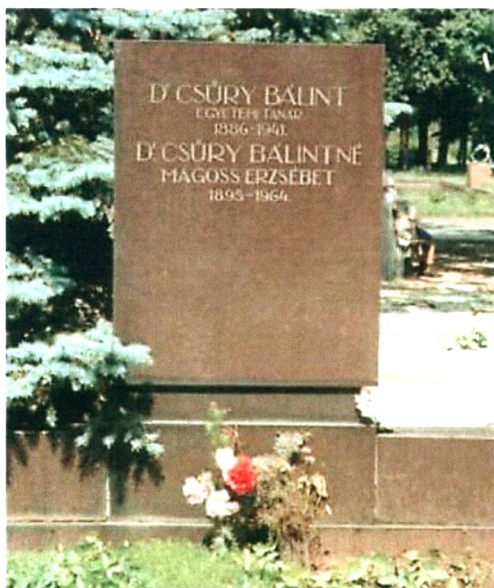
A hallgatóság egy csoportja: Muzsnay Árpádné, Gál Gyöngyi
és lelkészek egy csoportja
Fényképezte Muzsnay Árpád

Az Emlékezés előadói: Csomortáni Magdolna, Bura László,
Hoffmann István

A házigazdák átveszik a Csűry-rokonoktól kapott relikviákat
Fényképezte Muzsnay Árpád

Csűry Bálint síremléke Debrecenben

ADATTÁR

A Szamoshát makrotoponímiai állománya
a 20. század elején
Csúry Bálint Szamoshádi szótára alapján

A romániai településnevek diakronikus adatait Bura László (2008), Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei). I-II. Státus Kiadó, Csíkszereda alapján szerkesztettem.

Használt rövidítések:

N=népnyelvi, Rom=román, hiv.=hivatalos, SzamSz.= Szamoshádi Szótár, ném.= német.

1. *Adorján N. Odorjány*. (SzamSz.1:82). Rom. hiv. Adrian (ejtsd: Ádrián). 1262: terra Adriani; Ádrián földje; régen: Szent Dorián (Pesty), 1470: Adoryan. 2. *Amac* Rom. hiv. Amaț (ejtsd: Ámác). 3. *Apa* Rom. hiv.: Apa (ejtsd: Ápá). 1215: Apa. 4. *Aranyos-meggyes* N. Meggyes, Rom. hiv.: Medieșul Aurit, rom. N. Medieș 1271: Megyes, 1588: Aranyos Megyes. 5. *Atya* Rom. hiv. Atea. 1314: Acha, 1334: Athya, 1343: Atya. 6. *Avasújváros* N. Újváros Rom. hiv. Orașu Nou, rom. N.: Ioarăș (ejtsd: Joarös). 7. *Batiz* Rom. hiv.: Botiz. 1364: Batizháza, 1512: Batiz (A helynév hiányzik a Szamoshádi szótárból). 7. *Bodorló*. 8. *Botpalád*. 9. *Bökény*. 10. *Csaholc*. 11. *Császló*. 12. *Csedreg* N. Csedrek Rom. hiv. Cidreag (ejtsd: Csidreág), rom. N. Cedreag. 1224: Csödrök, 1476: Chedrek, Chudruk, Chedregh, 1828: Csedregh, 1865: Csedrek. 13. *Csegöld*. 14. *Csengerbagos* N. Bagos, Rom. hiv. Boghiș. 1291: Bogus, 1341: Bagws, 1344: Bagos. 15. *Dabolc* N. Dabólc-

- Dabouc. Rom. hiv. Dobolț, rom. N. Dabolț (ejtsd: Dábolc) 1323: Dabouch, 1348: Dabolch, 1451: Daboc, Dabolcz, 1851: Dabolcz. 16. *Egri* Rom. hiv. Agriș (ejtsd: Ágris). 1216: Egre... 1828: Egri (L. Részletes nyelvtörténeti indoklást az Egri helynévre egy másik fejezetben). 17. *Fehérgyarmat*. 18. *Fertősalmás*. 19. *Fülesd*. 20. *Gacsály*. 21. *Garbolc*. 22. *Gólyáshirip* Régi neve Gólyáshirip (1936: Góujáshirip SzamSz 1:330). Rom. hiv.: Hrip. Első előfordulása: 1370: Hyrip, 1393: Hirip. 23. *Görbed* N. Görbed. Rom. hiv.: Românești (ejtsd: Romönesty). N. Ghiurbed. 1338: poss. Gurbed, 1401: Goerbed, 1481: Gewrbed, 1799: Görböd, 1907 Szatmárgörbed. 24. *Győrtelek*. 25. *Halmi* Rom. hiv.: Halmeu 1217: terra Holmy, 1244: Halmy, 1828: *Halmi*. 26. *Homok* - *Sándorhomok* N. Homok, R. N. Homokos. Rom. hiv. Nisipeni (ejtsd: Niszipény), rom. N. Homoc (ejtsd: Homok). 1261: Humok, 1406: Homok. 27. *Istvándi*. 28. *Jánk*. 29. *József háza* N. Józsepháza ~ Józsipháza (1936: ~ (SzamSz.1: 436). Rom. hiv. Iojiș (ejtsd: Jozsib), rom. N. Ioji, ném. N. Josefhausen, Josefshausen, 1490: Iosypháza, 1519: Józsefháza. 30. *Kaplony* Rom. hiv. Căpleni (ejtsd: Köpleny), rom. N. Căplani (ejtsd: Köplány), ném. N. Kaplon, Kapplan. 1212: Cuplon, 1234: Koplón, 1267: Kaploni, Kaplonyi, Koplón Monostura, 1828: Kaplony. 31. *Kisar*. 32. *Kisbábony* N. Bábony. Rom. hiv.: Băbești (ejtsd: Böbest), rom. N. Babin, rutén: N. Babona, Babinec, 1261: poss Babun, 1471: Babon, Bábony, 1865: Bábony, 1907: Kisbábony. 33. *Kisgéc*. 34. *Kishodos*. 35. *Kiskerekes*. 36. *Kisnamény*. 37. *Kispalád*. 38. *Kispeleske* Rom. hiv. Pelișor 1234: Pylyskke. 1450: Kispiliske, 1810: Kis Peleske. 39. *Kisszekeres*. 40. *Komoródtófalva*. 41. *Kökényesd* N. Kökényösd ~ Kökönyösd (1935: ~ SzamSz. 1:545), szl. N. Kekenjus! Hiv. rom. Porumbesti, rom. N. Cocan. 1274: terra Kukynus, Kukyn, 1319: poss. Kukunes, villa Kukynesd, 1828: Kökönyösd, 1851: Kökényesd. 42. *Kömörő*. 43. *Kölcse*. 44. *Kőszegremete* N.: Remete, R: Remeteszeg. Rom. hiv.: Remetea Oaşului, rom. N. Remetea. 1335: Eremita, 1470: Remete, 1810: Kőszeg-Remete. 45. *Lázári* Rom. hiv.: Lazuri, rom. N.: Lazar. 1245: Lazar, 1348: Lazari, 1828: Lázári. Magosliget ~ falunév, (UK) (SamSz.626: Sz. Uszka, Bökém, Magosliget az Istenüll ebillegett (=Isten háta mellett levő faluk, mondja a tréfás

vers). 46. *Mánd*. 47. *Méhtelek*. 48. *Mikola* Rom. hiv. Micula (ejtsd: Mikulá) 1216: Nichola, 1325: Mykola, 1810: *Mikola*. 49. *Mezőgecse*. 50. *Nagyecsed*. 51. *Nagyéc*. 52. *Nagyhodos*. 53. *Nagykároly* Rom. hiv. Carei (ejtsd: Kárej), rom. N. Careii Mari (ejtsd: Káreji Márj), ném. N. Karol, Groskarol. 1264: Karul, 1355: Nogkorwl, 1428: *Nagy Károly*. 54. *Nagykolcs* R.: Illie Kolchia, azután Paplan Kolchia.rom. hiv. Culciu Mare (ejtsd: Kulcsiu Mára). 1267: Kulch, 1864: Nagy Kólch, Kólts. 55. *Namény*. 56. *Nagypalád*. 57. *Nagypeleske* N. Peleske rom. hiv. Peleşul Mare, rom. N. Peleşul, Peleş. 1334: Piliske, 1352: Peleske, 1455: Naghpeleske, 1851: Nagy Peleske. 58. *Olcsva*. 59. *Olcsvaapáti*. 60. *Ombod* rom. hiv.: Ambud (Ámbud) .1373: Vmbud, 1433: *Ombod*. 61. *Óvári* rom. hiv. Oar (ejtsd: Oár), rom. N. Ouariu, Oariu, Cetatea Veche. 1312: Ovari, 1851: *Óvári*. 62. *Ökörítő*. 63. *Pálfalva ~ Szatmárfálfalva* N. Pálfalva. rom. hiv. Păuleşti (ejtsd: Pöulesty), 1379: Palfalua, 1399: Pálfalva, 1907: *Szatmárpálfalva*. 64. *Panyola*. 65. *Patóháza* R. Magos mart. rom. hiv. Potău, (ejtsd: Potöu), rom. N. Patau. 1215: Mogos Motru, 1271: Magasmorth, 1514: Pathohaza, 1600: Patóháza. 66. *Penyige Pete* rom. hiv. Petea, rom. N. Petye 1215: villa Petus, 1280: Pethe, 1325: *Pete*. *Pettyén* rom. hiv. Petin. 1316: Bázán (a víz elmosta), 1515: Pethyen, 1550: *Pettyén* (Mindkét helynév hiányzik a Szamosháti szótárból). 67. *Pusztadaróc* N. Daróc. rom. hiv. *Dorolț* (ejtsd: Dorolc), 1245: Lăzaar-Darrouch, 1597: Pusztá alias Czigány Darócz, 1628: Pusztá Darócz, 1907: *Pusztadarócz*. 68. *Ricse*. 69. *Rozsály*. *Sándorhomok* N. Homok, R.N. Homokos. Rom. hiv. Nisípeni (ejtsd: Niszipény), rom. N. Homoc. 1261: Humok, 1406: *Homok*. (A helynév hiányzik a Szamosháti szótárból.) 70. *Sár ~ Sárfa* N. Sár. rom. hiv. Noroieni (ejtsd: Norojeny). 71. *Sárközújlak* N. Sárköz. rom. hiv. Livada, rom. N. Şarchiuz; Livada Mică, rom. N. Şarchiuz-Uilac (ejtsd: Sárkiuz-Újlák), Livada Colonie. 1270: Sarkuz, 1810: Sárköz, 1321: Wylok, 1332: Vylak, 1810: *Sárköz-Újlak*. 72. *Sonkád*. 73. *Szamosbecs*. 74. *Szamoskóród* N. Kóród, Kórógy (SzamSz.1:537), R. Korog (Szir. 2: 190). Rom. hiv.: Corod (ejtsd: Korod) 1344: Korogh, 1768: Szamos Korogy, 1828: Szamos Kóród, 1907: *Szamoskóród*. 75. *Szamoskrassó* N. Krassó. Rom. hiv. Căraşeu (ejtsd: Köröseu).

1300: Karassó, 1327: Karassow, 1329: Crasso. 76. *Szamosszeg*. 77. *Szárzaberek* N. Berek (Berket, Berkenn), rom. hiv. Bercu (Berku) 1216: Berche, 1330: Zarasberk, 1351: Zarasberek, 1851: *Szárzaberek*. 78. *Szatmárhegy* Rom. hiv.: Viile Satu Mare, rom. N. Viile Sätmarului. Szatmárhoz tartozó szőlőhegyként említik már a 13. században. 1909: *Szatmárhegy*. 79. *Szatmár* ~ *Szakmár* ~ *Szatmárnémeti* N. Szatmár. Rom. hiv. Satu Mare. 1213: Zathmar, 1230: Zathmar_Nemethi [Ez ekkor *Németi* neve]. 80. *Tatárfalva*. 81. *Tiszaberek*. 82. *Tiszakóród*. 83. *Túrterebes* N. Terebes. Rom. hiv. Turulung, ném. N. Turterebesch, ruszin Tur Terebes! 1216: Terebes, 1321: Turterebes, 1828: Tur-Terebes, 1907: *Túrterebes*. 84. *Udvári* ~ *Szatmárudvari* Rom. hiv. Odoreu, rom. N. Odorău (ejtsd: Odoröu) 1216: Odwri, 1328: Odwary, 1810: Udvari, 1907: *Szatmárudvari*. 85. *Vámosoroszi*. 86. *Vári*. 87. *Vásárosnamény*. 88. *Zajta*.

A Csodaszarvas legendája

Olvasmány

Volt egyszer egy csodálatos ország az ősi napkeleten. Észak felől hatalmas hegységek határolták, két bővízű folyónak adva életet. Ezek a folyók táplálták a füves pusztákat és adtak gazdagságot a rajta élő népeknek, míg délen egy hatalmas nagy tengerbe nem ömlöttek. Ez az ország volt Nimród fejedelem birodalma.

Híres volt Nimród fejedelem országa, ahol sebes lovakon vágattak deli szép vitézek, kik vadászatban és harcban utolérhetetlenek voltak. Félték is őket szerte az akkor ismert világban az irigységben eltelt birodalmak lakói.

Ha pedig mégis valamely szomszédos ország Nimród fejedelem országára mert támadni, Nimród fejedelem vitézei élén azonmód kiűzte őket rettegett nyilával az országból.

Nimród fejedelem híres és nagy vadász volt. Mikor a vadászatból hazatért mindig csodálatos állatokat terített az asszonya lábai elé. Nimród fejedelemnek két legidősebb fia, Hunor és Magor szintén vérükben hordozták apjuk ügyességét és rátermettségét.

Hunor és Magor midőn már lehetett, mindenüvé követték az apjukat, hogy tanuljanak és ügyesedjenek.

Igy lett belőlük is ügyes lovas és rettenthetetlen vitéz. Amikor eljött az ideje, Hunor és Magor kikérték az apai részt és elindultak új hazát keresni, hogy gazdagodjanak, gyarapodjanak és, hogy dicsőséget hozzanak népeikre.

Midőn egy ízben vadászatba fognak, eléjük ugrat egy hatalmas és csodálatosan szép, fehér szarvas.

Hunor és Magor azon nyomban üldözőbe vették legjobb embereikkel, hogy levadásszák.

A csodás állatot azonban hiába is űzték, a lándzsák és nyilak nem érhették el. Napokon át üldözték a hol eltűnő, hol feltűnő szarvast.

A hatalmas lény a két ifjút tovább csalogatta, mígnem egy olyan helyre nem értek, ahol már nem találták az állat nyomait, és nem is tűnt föl többet a szemük előtt sem.

Hunor és Magor akkor látják csak, hogy egy csodálatosan szép és gazdag országba érkeztek, ahol dús legelők és hatalmas erdőségek vannak.

Midőn óvatosan tovább mennek, hogy felderítsék kik lakják ezt az országot, egyszer csak gyönyörűséges muzsikaszót hallanak. Amint közelebb mennek, hát látják, hogy száz gyönyörűséges leány táncol egy csodálatos tisztáson.

A tündérlányok selymes, hosszú haja táncot járt a széllel, ahogy kéz a kézben táncoltak. A bátor férfiakat azonnal megigézte ez a látvány és lovukra kapván, belovagoltak a tisztásra, hogy asszonyt raboljanak maguknak.

Hunor és Magor a két legszebbiket ültette a lova nyergébe, magának a tündér királynak a lányait, és vitték magukkal új országukba, melyet a csodaszarvas ajándékozott nekik.

Forrás: <http://arpad-nepe.hu/csodaszarvas>

Szőke István Attila

A csodaszarvas

Zeng a nóta, zeng az ének,
indulnak már a vitézek,
Hunor, Magyar elöl vágtat,
mögöttük nagy felhő támad.

távolban a csodaszarvas,
az agancsa mily' hatalmas,
fején süt a Napnak fénye,
ősapáink őseménye.

Hold karéja villog szügyén,
követi őt a két legény.
Hajnalcsillag a homlokán,
száguld a mindenség nyomán,

szőrén-szálán tüzek égnek,
föltartja fejét az égnek,
az orrából égi pára,
a két legény csak utána,

sok-sok idő így eltelik,
a két testvér csak követik,
bőg a szarvas, pezseg vére,
így érnek az út végére,

az út végén van egy ország,
úgy hívják, hogy Kárpát-ország.
Hunor, Magyar megtelepszik,
ősi népünk itt növekszik,

a szép szarvas már lepihent,
átöleli a végtelent,
óvja, őrzi szép álmunkat,
jó Hun-magyar országunkat.

A magyar nép egyik lélekvezető állata, s az egyetemes mítosz-készlet fontos szimbóluma a szarvas. Külön kiemelendő a magyarság ősvallásában betöltött szerepe.

Amióta az emberiség létezik, a szarvas igen előkelő helyet foglalt el a kollektív tudattalanban és a vallásokban.

- Mit szimbolizál a szarvas a kollektív tudattalanban, s hogy mit üzen számunkra ez a jelkép?

- Wass Albert erre vállalkozik alábbi írásában.

Wass Albert

A csodaszarvas

Réges-régen, messze keleten volt egy gyönyörű szép ország. Észak felől magas hegyek övezték, délen a csillogó kék tenger határolta.

Két nagy folyó eredt a hegyekben, s kanyarodott alá a tenger felé, szelíd dombok s füves, szép rónaságok között.

Akik abban az országban éltek, nemcsak bátor harcosok és ügyes vadászok voltak, de kitűntek szorgalmukkal, tudásukkal és bölcsességükkel is. Boldogan és békés jólétben éltek világhíres királyuk, Nimród Úr uralkodása alatt.

Nimród királynak két fia volt. Egyiket Hunornak, másikat Magornak hívták. Jó lovasok, bátor vadászok voltak, akárcsak apjuk.

Válogatott legényeik élén olykor napokig oda voltak vadat űzni a rengeteg mélyén. Egy ilyen alkalommal, amikor vadászni voltak, mindegyikük száz-száz válogatott legénnyel, pompás paripákon, egyszerre csak egy gyönyörű szép, fehér szarvas ugrott ki eléjük az erdőből.

Ezüst-fehéren csillogott a szőre, mintha csak tiszta hold-sugárból lett volna, s agancsai hegyén ezernyi csillag tündökölt.

*

Legényeik élén Hunor és Magor úzóbe vették a csodálatos vadat. Dombra föl, völgybe le, füves mezőkön keresztül, patakokon át, reggeltől estik folyt a hajsza.

Mikor a nap lement, s fáradt volt ló és ember, a csodaszarvas eltűnt, mintha csak föld nyelte volna el.

Letáboroztak éjszakára a testvérek, de alig ültek nyeregbe másnap reggel, újra csak ott volt előttük a csodálatos állat, mintha már várt volna reájok, s a hajsza kezdődött előlről.

Dombra föl, völgybe le, mezőkön, patakokon, hegygerinceken át, mindig észak felé, reggeltől késő estig.

*

Este a fehér szarvas eltűnt újra, s a vadászok tábort ütöttek. Reggelre kelve elhatározták, hogy indulnak haza, de alig ültek nyeregbe, megjelent a csodaszarvas újra, s vitte, csalogatta őket tovább, egyre távolabb Nimród Úr országától.

Napokig folyt ilyen módon a hajsza, s a csodálatos fehér szarvas csalogatta őket nap mint nap után, hegyeken át, völgyeken keresztül, mindég északnak.

Átkelve a magas hegyeken hét napon keresztül követték a csodaszarvast feneketlen, lidérces mocsarakon át, míg a hetedik nap estéjén olyan gyönyörű földre jutottak, melyhez fogható még nem láttak addig.

*

Selymes rétek, ligetes erdők, csillogó tavak és csobogó patakok vették körül őket, az erdők tele vaddal, a vizek tele hallal, s a mezők füve a lovak hasáig ért.

Mihelyt a nap lement, a fehér szarvas beugrott egy kék vizű, kis tóba és eltűnt benne örökre.

A fáradt vadászok tábort ütöttek az erdőliget szélén, s hamarosan álomba szenderültek.

Az éjszaka közepén azonban Hunor és Magor csodálatosan szép énekszóra ébredtek.

A tó felől jöttek a hangok, s ahogy óvatosan követték a csábító énekszót a holdvilágos, csillagporos éjszakában, egy-

szerre csak olyan csodálatos kép tárult a szemük elé, hogy még a lélegzetük is elakadt tőle.

*

A parton, pontosan azon a helyen, ahol a csodaszarvas eltűnt, kétszáz tündérlány énekszavára lejtette bűbájos táncát. Dúl király két szépséges szép lánya a holdsugár ezüstjébe öltözve.

Hunor és Magor azon nyomban szerelembe estek a tündérr király két gyönyörű lányával.

Ott helyben feleségül is vették őket, a kétszáz legény pedig a kétszáz tündérlányt, s letelepedtek velük az új országban.

Hunor és kíséretének a leszármazottai hunoknak nevezték magukat, s Magornak és száz legényének az utódai lettek a magyarok.

(Forrás: Magyar Nyelv)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁBRÁM ZOLTÁN: *Hogyan tovább erdélyi magyarság?* OSLI studio - digitális nyomda, Marosvásárhely, 2014.
- ÁGOSTON MIHÁLY: *Anyanyelvtudatunk a mostani századfordulón.* Elhangzott a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjén 2002. jún. 25-én.
- A magyar nyelv helyzete Erdélyben.* In Maróti István-Székely András Bertalan szerk.: *A Magyar nyelv ma néktek, végső menedéktek ...Küzdelem a magyar nyelvért a három régióban.* Anyanyelvápolók Szövetsége, Budapest, 17-29.
- ÁLLAMI LEVÉLTÁR, SZATMÁRNÉMETI:
1886-1891 *Egyházi iratok. Anyakönyvek. Születések. 1866-1891. Egri. 45. old.*
1901-1905 *A Szatmárnémeti Államilag Segélyezett Ev. Ref. Főgimnázium 1901-1905. Évek Értesítője.* Szatmár. 1-96.
- BAKÓ ELEMÉR: *Csűry Bálint élete és munkássága.* Magyar Népryelv 3. 7-38. Debrecen, 1941.
- BAKÓ ELEMÉR: *A népryelvi gyűjtés és anyagrendezés módszere.* Debrecen, 1943.
- BAKÓ ELEMÉR: *Hangtani jelrendszerek.* In: *A népryelvi gyűjtés és az anyagrendezés módszere.* A debreceni Tisza István Tudományegyetem Magyar Népryelvkutató Intézetének kiadványai. 19. Magyar Nyelvkutató Intézet, 22-30, 1943.
- BAKOS JÓZSEF: *A szeg köznévi alak- és jelentésváltozatai hely- és személyneveinkben.* Nytud. Ért. 70: 50-5, 1970.
- BALASSA JÓZSEF: *A fonológia és a nyelvjárások tanulmányozása.* Nyr. LXII. 107-111, Nyr. LXIV. 35-7, 1934-35.
- BALASSA JÓZSEF: *A magyar nyelvjárások újabb irodalma.* Nyr. XXIII, 321 és XXVII.
- BALASSA JÓZSEF: *A nyelvjárások összehasonlítása.* Nyr. XXI, 21-4.

- BALÁZS LÁSZLÓ: *Nyelvművelés a líceumban*. Tanári Műhely, Bucurerești, 1980.
- Banczerowski Janus: *A világ nyelvi, tudományos és kultúrképe mint a második valóság komponensei*. Magyar Nyelvőr 130. 187-197, 2006.
- BARA ISTVÁN – KISS KÁLMÁN: *Művelődési hírek*. Különszám. In: Emléktáblavatás, Egri, 1992. október 4., 1992.
- BALOGH GÉZA: *Élő hagyományaink*. Otthonom Szatmár megye, 21. füzet, 2004.
- BALOGH LÁSZLÓ: *A földrajzi nevek struktúrája*. NyK. 72:95-124, 1970.
- BALOGH LÁSZLÓ: *A földrajzi nevek szerkezeti rendszere*. NyK. 74: 200-8, 1972.
- BALOGH LÁSZLÓ: *A földrajzi neveink komplex vizsgálatáról* NyK. 75: 407-18, 1973.
- BÁRCZI GÉZA: *Csűry Bálint emlékezete*. Különnyomat a m. kir. Tisza István Tudományegyetem 1941-42. tanévnyitó Évkönyvéből. Debrecen, 1943
- BÁRCZI GÉZA: *A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése*. MNyj II, 18-42, 1953.
- BÁRCZI GÉZA: *Magyar hangtörténet*. Bp., 1954.
- BÁRCZI GÉZA: *A magyar szókincs eredete*. 2., Bővített kiadás, Bp., 1958.
- BENKŐ LORÁND: *A Nyárárdmente földrajzi nevei*. MNyTK. 74. sz. Bp., 1947.
- BENKŐ LORÁND: *Névtudományunk helyzete és feladatai*. Nytud. Ért. 70, 7-16, 1970.
- BENKŐ LORÁND: *Megnyitó a Csűry Bélint emlékülésen*. Magyar Nyelvjárások 28-29: 9-12, 1990.
- BÉNYEI ÁGNES: *Helynévképzés a magyarban*. Debrecen, 2012.
- BÍRÓ ZOLTÁN: *Beszéd és környezet*. Tanulmányok az anyanyelvhasználat köréből. Bukarest, Kriterion, 1984.
- BONDICI NICOLAE: *Csűry Bálint, Az ember, a nevelő és a tudós*. Magyar Könyvtár, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2010.
- BOROVSKY SAMU: *Szatmár vármegye monográfiája*. Budapest, 1908.
- BÖLCSKEI ANDREA: *A magyar településnevek korrelációs rendszerének alakulása a természetes névadás korszakában*. Bp., 2010.
- BUDAHÁZI ISTVÁN: *Iskolai napló az egri h.h. iskola időnkénti állapotjáról*. Egri. (kézirat), 1880-1908.
- BURA LÁSZLÓ: *Csűry Bálint. Szatmári arcok (cikksorozat)*. Szatmári Friss Újság, 1991. febr. 15.
- BURA LÁSZLÓ: *Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára*. Studium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997.
- BURA LÁSZLÓ: *Része-e a Partiumnak Szatmár?* In: Szatmári Friss Újság, 2002. augusztus 3.

- BURA LÁSZLÓ: *Csűry Bálint időszerűsége*. Új Magyar Szó. Szatmár megyei melléklete, III. 22/5., 2007.
- BURA LÁSZLÓ: *Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei)*. I-II. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2008.
- BURA LÁSZLÓ: *Csűry Bálint nyelvészprofesszorra emlékeztünk*. Szatmári Friss Újság, 2010. február 12.
- BURA LÁSZLÓ: *A többszólamúság ösvényein*. Nyelvészeti tanulmányok. Státus Kiadó. Csíkszereda, 2013.
- CSOMORTÁNI MAGDOLNA: *Csíkmindszent helynevei*. Kolozsvár, 1983.
- CSOMORTÁNI MAGDOLNA: *Emlékezés Csűry Bálint születésének 125. évfordulójára*. Magyar Nyelvjárások. Debrecen. 2011. Szerkeszti: Dobi Edit, Hoffmann István, Nyirkos István, Tóth Edit. Kiadja a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 2011.
- * * * *Csűry Bálint szatmári tanulóévei*. A Kölcsey Ferenc Főgimnázium irattárából származó kézirat egyik másolatát Pataki Enikő, a főgimnázium igazgatónője szolgáltatta 2011-ben.
- CSÚRY BÁLINT: *A nyelvjárás-kutatás módszertanához*. Magyar Nyelv 8: 421–27, 1912.
- CSÚRY BÁLINT: *A számsháti nyelvjárás hanglejtésformái*. MNyTK. 22. sz. Bp., 1925.
- CSÚRY BÁLINT: *Nasalisációs jelenségek a számsháti nyelvjárásban*. MNy. XXII. 336–40, 1926.
- CSÚRY BÁLINT: *Jegyzetek a számsháti hanglejtéshez*. MNy. XXII. 106–10, 1926.
- CSÚRY BÁLINT: *Az l, r és i nyújtó hatásáról a számsháti nyelvjárásban*. MNy. XXXII. 222–24, 1928.
- CSÚRY BÁLINT: *Érintkezésen alapuló névátvitel*. AkNyÉrt, 24. 349–402, 1929.
- CSÚRY BÁLINT: *A tiszaháti és ugocsai nyelvjárás sajátosságai*. MNy. XXV. 11–16, 1929.
- CSÚRY BÁLINT: *A csángó miatyánk*. Magyar Nyelv, Budapest, XXVI. évfolyam, 5–6 sz. 170–172, 1930.
- CSÚRY BÁLINT: *A székely és csángó mondathanglejtés*. Magyar Nyelv, Budapest, XXVI. évfolyam, 7–8. sz. 249–254, 1930.
- CSÚRY BÁLINT: *Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról*. Erdélyi Múzeum, Kolozsvár, XXXV. (Új folyam I.) kötet, 4–6. sz. 155–176, 1930.
- CSÚRY BÁLINT: *Régi magyar levelek Moldvából*. Magyar Nyelv, Budapest, XXVII. évf. 1–2. sz. 74–76 l., 1931.
- CSÚRY BÁLINT: *A moldvai csángó igealakok*. Magyar Nyelv, Budapest, XXVIII. évf. 1–2. sz. 22–30. l., 5–6. sz. 148–154. l., 7–8. sz. 256. l., 1932.

- CSÜRY BÁLINT: *A moldvai csángó kicsinyítő képzőkhöz*. Magyar Nyelv, Budapest, XXVIII. évf. 9–10, 1932.
- CSÜRY BÁLINT: MNy., VIII. *A nyelvtudomány-kutatás módszertanához*. Debrecen 421–27.
- CSÜRY BÁLINT: MNy. XIX., 163, XXV., 343. *A magánhangzók elisíjja a Tiszaháti és Ugocsa nyelvjárásban*. Debrecen.
- CSÜRY BÁLINT: *Hanglejtés*. Nyr. XLVIII. 71–73.
- CSÜRY BÁLINT: *A népnyelvi búvárlat módszere*. Budapest. XXVIII. évf. 9–10. sz. 300–301. l., 1936.
- CSÜRY BÁLINT: *A szamosbáti nyelvtudomány e é fele hangjainak története*. Magyar Néprajz II./3.
- CSÜRY BÁLINT: *Úti benyomások a moldvai magyarok (csángók) közt*. Debreceni Szemle, VIII. évf. 6 (80). sz. 241–255. l., 1934.
- CSÜRY BÁLINT: *A szamosbáti nyelvtudomány felső nyelvtudomány magánhangzójának története*. Debrecen, 1939.
- CSÜRY BÁLINT - Kovács István: *Adalékok a magyar nyelv e-é fele hangjaihoz*, 1940.
- CSÜRY BÁLINT: *Szamosbáti szótár*. A könyv az 1935-ben és 1936-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában megjelent I. és II. kötet összevont, reprint, második kiadása. Csüry Bálint örökösei, Nap Kiadó Kft., 2004.
- CSÜRY BÁLINT: *Mássalhangzónyúlás, ikerítődés a szamosbáti nyelvtudományban*, 1937.
- DEME LÁSZLÓ: *A magyar nyelvtudomány hangjainak jelölése*. Debrecen, 1953.
- DEME LÁSZLÓ - PÁSZTOR EMIL: *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. Országos anyanyelv-oktatási napok, Eger, 1990. július 2–5.
- DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság*. Harmadik bővített kiadás, Glória Nyomda, Kolozsvár, 1941.
- Emlékezés Csüry Bálint születésének 125. évfordulójára*. Magyar Nyelvtudomány, 49: 5–54., 2011.
- Élő tájnyelvek*, Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma és Anyanyelv-ápolók Szövetsége anyanyelvi pályázataiból. Válogatta és szerkesztette: Balázs Géza - Juhász Dezső - Zelliger Erzsébet. Inter Kft. Budapest, 2014.
- ELEK GYÖRGY: *A nyelv addig él, amíg beszél*. Az anyanyelv világnapján dr. Bura László nyelvész-irodalomtörténész a magyar nyelv megmaradásának esélyeiről, a nyelvi globalizáció veszélyeiről, az idegen nyelvek jó vagy rossz hatásáról kérdeztük. Szatmári Friss Újság, 2012. febr. 21. 3.
- ELEK GYÖRGY: *Én kérdezek. Interjúk*. Szatmárnémeti. Készült a zilahi Color Print nyomdában, 2013.

- ELEK GYÖRGY: *Hosszúfény*. Szatmárnémeti. Az Előszót írta Varga Attila, 2014.
- ÉKsz. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, 1972.
- Emlékezés Csűry Bálint születésének 125. évfordulójára*. *Magyar Nyelvjárások*. 49:5-54, 2011.
- FÁBIÁN SÁNDOR: *Szatmár, Ugocsa és Bereg k.e.e. vármegyék (1924-1938)*. Budapest, 1939.
- FÉNYES ELEK: *Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geográfiai tekintetben*. IV. kötet, Pesten, 1839.
- FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta betű rendben körülményesen leíratik*. I-IV., Pest, 1851.
- FODOR KATALIN: *A nyelvjárási hangtani jelenségek*. In: Kiss Jenő szerk. *Magyar Dialektológia*. Budapest, Osiris, 325-50, 2001.
- FÜLÖP LAJOS: *Nyelvjárási értékeink szerepe az anyanyelvi nevelésben*. In: Fekete Péter - V. Raisz Rózsa (szerk): *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. MNyTK. 189. Budapest, 1990.
- GÁL ÉVA EMESE: *Csűry Bálint-emléktábla avatása Egriben*. Romániai Magyar Szó, 1992. okt. 10-11.
- GÁLFY MÓZES: *Tájszók Kalotaszegről és környékéről*. Szókincsgyűjtemény, Kolozsvár, 1985.
- GELLÉRT SÁNDOR: *Mikola története az okmányok és a feljegyzések, valamint a régi öregek visszaemlékezéseinek tükrében*. 256-64. (Kézirat - Gellért Ákos tulajdonában.)
- GELLÉRT SÁNDOR: *Vejnemönjen fakóján*. Szatmárnémeti, 2003.
- GOMBOCZ ZOLTÁN, MELICH JÁNOS, GRÉTSY LÁSZLÓ: *Mai magyar nyelvünk*. Budapest, 1976.
- HAJDÚ MIHÁLY - J. SOLTÉSZ KATALIN: *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. *Ismeret*. Mny. 77: 109-13, 1981.
- HEGEDÜS ATTILA: *Tanyanévvizsgálat Bács-Kiskun megyében*. NÉ. 3: 14-22, 1980.
- HEGEDÜS ATTILA: *A nyelvjárási szókészlet és vizsgálata*. In: Kiss Jenő szerk.: *Magyar dialektológia*. Budapest, Osiris, 375-408, 2001.
- HEGEDÜS ATTILA: *Csűry Bálint, a dialektológus*. *Magyar Nyelvjárások*, Kiadja a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. XLIX, 35-40. Debrecen, 2011.
- HELYTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 6. sz., szerk. Hoffmann István - Tóth Valéria, Debrecen, 2011.
- HELYTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 7., 8., 9. számok, szerk. Hoffmann István - Tóth Valéria, Debrecen, 2012.

- HOFFMANN ISTVÁN: *A helynevek jelentéstani vizsgálatához*. MNyj. 23: 11–22, 1980.
- HOFFMANN ISTVÁN: *A helynévrendszer változásai egy határregré vált településen*. MNyj. 26–27: 103–4, 1984–1985.
- HOFFMANN ISTVÁN: *Baranya megye földrajzi nevei*. Ismertetés. Mny. 82: 486–94, 1986.
- HOFFMANN ISTVÁN: *A helynévhasználat és a nyelvi forma*. In: *A Magyar nyelv rétegződése*. I–II. Szerk. Kiss Jenő – Szüts László, Budapest. I. 435, 1988.
- HOFFMANN ISTVÁN: *Rendszer és szintézis a helynévutatóban*. In: *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Szerk. Kiss Jenő – Szüts László, Budapest. 275–80, 1991a.
- HOFFMANN ISTVÁN: *A helynevek nyelvi elemzése*. Tinta Kiadó, Budapest, 2007. Szerk. Kiss Gábor, 1997/2007.
- HOFFMANN ISTVÁN: *A Tihanyi Alapítólevél mint helytörténeti forrás*. Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2010.
- HOFFMANN ISTVÁN: *Mikrotoponímiai vizsgálatok 1. Tapolcafü helynevei*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2013.
- HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA: *Helytörténeti tanulmányok*. 1–9. sz., Debrecen, 2004–2012.
- HUNFALVY JÁNOS: *A magyar birodalom földrajza különös tekintettel a néprajzi viszonyokra*. Budapest, 1886.
- GÁLFY MÓZES: *A háromszéki nyelvújrásváltozatok határa*. A Pais Dezső Emlékkönyv, Budapest, 1956.
- IMRE SAMU: *Nyelvújrási jelenségek statisztikai feldolgozása*. In: MNyj. VIII, XI–XIX., 1962, 1965–1973.
- IMRE SAMU: *A mai magyar nyelvújráások rendszere*. Budapest. 10–19, 1971.
- IMRE SAMU: *Megfigyelések a magyar nyelvújráások változásáról*. ÁNyT. 8. 85–104.
- IMRE SAMU: *Nyelvújrási szókészletünk néhány szerkezeti kérdése*. Budapest, 1987.
- IMRE SAMU: *A mai magyar nyelvújráások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991.
- IMRE SAMU – KÁLMÁN BÉLA: *Módszertani tanulmányok a nyelvújráskutatás köréből*. Debrecen, 1962.
- INCZEFI GÉZA: *A földrajzi nevek differenciálódásáról*. MNy. 61: 75–80, 1965.
- INCZEFI GÉZA: *A névadás ökonómiaja a föld megnevezésében*. MNy. 62: 72–9, 1966.
- INCZEFI GÉZA: *Laza szerkezetű földrajzi nevek típusai és alakai kérdései*. MNy. 63–64, 64–71: 207–8, 1967–1968.

- INCZEFI GÉZA: *A névközületté válás folyamata határneveinkben*. In: Nyelvtudományi Értekezések. Bukarest, 56–60, 1970b.
- INCZEFI GÉZA: *A leggyakrabban haszált képzők szerepe a földrajzi nevekben*. MNy. 66: 312–23, 1970c.
- INCZEFI GÉZA: *Az elliptikus földrajzi nevekről*. MNy. 68: 310–5, 1972a.
- INCZEFI GÉZA: *Határneveink jelentésének szerepe a lokalizálásban*. Nytud. Ért. 83: 219–23, 1973a.
- Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Română. *Az RNK helységeinek betűrendes mutatója*. București, 1964.
- JAKÓ ZSIGMOND: *Ezerszáz esztendő*. In: Magyar Közélet. II. évf., 9. sz., 1998.
- JUHÁSZ DEZSŐ: *A mai népnyelv értékei*. Magyar Nyelvőr. 59–64, 1992.
- J. SOLTÉSZ KATALIN: *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, 1979.
- J. SOLTÉSZ KATALIN: *Névkutatás és névkultúra*. MNyTK. 183: 13–8, 1989.
- KÁDÁR GYULA: *Többynyelvű magyar őstörténet és származás (1.)*. In: Háromszék, Független napilap, Sepsiszentgyörgy, 2014. január 11.
- KÁLMÁN BÉLA: *A helynévkutatás és szóföldrajz*. Nytud. Ért. 58: 344–50, 1967a.
- KÁLMÁN BÉLA: *A nevek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.
- KÁLMÁN BÉLA: *Nyelvjárásaink*. Budapest, 1975.
- KÁLMÁN BÉLA: *A névetimológia helységeinkben*. Nyr. 91: 1–11, 1976.
- KÁLMÁN BÉLA: *Hivatalos név, szólítónév, említőnév*. MNyTK. 160: 119–120, 1981.
- KÁLMÁN BÉLA: *A nyelvjárástudomány eredményeinek felhasználása az iskolában*. Magyar Nyelvőr. 191–199, 1982.
- KÁLMÁN BÉLA: *A nevek világa*. 4., átdolgozott kiadás. Debrecen, 1989a.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD: *A fehérgyarmati járás földrajzi nevei*. Budapest, Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi tanszéke, 1984.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD: *Fejezetek a Csűry-iskola történetéből*. Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványa. Szerkeszti Jakab László, 72. sz., 1998.
- KISS ANTAL: *Emlékezés Csűry Bálintra*. Magyar Nyelvjárások 31., 1993.
- KISEBBSÉGKUTATÁS 4. sz., 1999. Péntek János: *Az egyetem: a kisebbség egyetemességi igénye*.
- KISEBBSÉGKUTATÁS 2. sz., 2006. Péntek János: *Önálló mozgástér és annak hiánya a romániai magyar oktatásban: a pedagógusképzés helyzete*.
- KISEBBSÉGKUTATÁS 4. sz., 2010 Kiss Bernadette: *A nyelvhasználati jogok és a népszámlálás*.
- KISS JENŐ: *Nyelvjárási monográfiák – kételemek és remények*. 1985.

- KISS JENŐ: *Csűry Bálint levele Zsirai Miklóshoz, 1939.* Magyar Nyelv 88:362-5, 1992.
- KISS JENŐ: *Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és nyelvjárási háttérű iskolások.* Magyar Nyelvőr, 4. sz., 1999.
- KISS JENŐ: *Magyar dialektológia.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- KISS JENŐ: *Népnyelv és népnyelvoktatás.* Magyar Nyelvőr. 129, 2005.
- KISS KÁLMÁN: *Egri földrajzi nevei.* Diploma Dolgozat, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kolozsvár, Tudományos irányító: Dr. Vöő István, egyetemi tanár. (Kézirat - a szerző tulajdonában), 1977.
- KISS KÁLMÁN: *Túrterebes földrajzi nevei.* I. fokozati tudományos dolgozat. Tudományos irányítók: dr. Péntek János egyetemi tanár és Csomortáni Magdolna egyetemi adjunktus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészkar, Kolozsvár. (Kézirat - a szerző tulajdonában), 1995.
- KISS KÁLMÁN: *Egri község kismonográfiája.* Partiumi füzetek, 31. Nagyvárad, 2004.
- KISS KÁLMÁN: *Csűry Bálint, a magyar népnyelv első okleveles professzora.* Az előadás elhangzott azon a Névadó Ünnepeken, amelyen az Egri I-VIII. Osztályos Iskola felvette a Csűry Bálint nevet. 2007. febr. 14.
- KISS KÁLMÁN: *Csűry Bálint Szamosháti szótára.* Partiumi Honismereti Konferencia, Nagyvárad, 2008.
- KISS KÁLMÁN: *Túrterebes egyház- és iskolatörténete.* Partiumi füzetek. 59. Nagyvárad, 2009.
- KISS LAJOS: *Földrajzi neveink etimológiai szótára.* Negyedik bővített és javított kiadás. Budapest, 1988.
- KNIEZSA ISTVÁN: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai.* 1. kötet. I. rész. Budapest, 1955.
- KÓNYA LÁSZLÓ: *Obiceiurile de nuntă, expresii ale multiculturalităţii ardeleni. Lakodalmi szokások, az erdélyi kulturális sokszínűség bizonyítékai.* Liga Proeuropa, Filiala Satu Mare, Szatmárnémeti fiókszervezet. Editura Solstiţiu. A könyvet a Kárpát Euró régió Fejlesztési Alapjának támogatásával adták ki. 2001.
- LAZICZIUS GYULA: *A magyar nyelvjárások.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1936.
- LÓRINCZE LAJOS: *Mit művelnek a nyelv művelők?* Élet és Irodalom, XXI. 32, 1977.
- MAGYAR DIALEKTOLÓGIA. *A mai magyar nyelvjárási régiók.* Szerk. Kiss Jenő, Budapest, Osiris Kiadó, 2011.
- MAGYAR NÉPNYELV. *Csűry Bálint emlékének.* Megindította Csűry Bálint. III. Szerkeszti Bárczi Géza, Szabó T. Attila, A debreceni Magyar Nép-

- nyelvkutató Intézet és az Erdélyi Tudományos Intézet Magyar Nyelvészeti Osztályának évkönyve. Debrecen, Kolozsvár.
- MAGYAR NYELVJÁRÁSOK. 28–29. sz. *Csúry Bálint születésének 100. évfordulójára rendezett konferencia előadásai*. 5–69., 1990.
- MAGYAR NYELVJÁRÁSOK. 49. sz. *Csúry Bálint, a dialektológus*. Szerző: Hegedüs Attila. Kiadja a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. Debrecen. 35–40, 2011.
- MAGYAR NYELVÖR. XXXVIII. *Mi a népnyelv és a köznyelv?*
- MAKSAI FERENC: *A középkori Szatmár megye*. Budapest. 78., 1940.
- MÁRIÁS JÓZSEF: *Túrterebes földrajzi neveinek története. Kiss Kálmán új könyve margójára*. Művelődés. LXVII. évf. 2014. novemberi szám.
- MÁRTON GYULA: *Magyar nyelvjárástan*. Egyetemi előadás, Kolozsvár, 1970.
- MÁRTON GYULA: *A romániai Magyar nyelvjáráskutatás múltja és mai állása*. Közli Korunk Évkönyv, Kolozsvár, 173–193, 1973.
- MÁRTON GYULA - PÉNTEK JÁNOS - VÖÖ ISTVÁN: *A magyar nyelvjáráások román kölcsönszavai*, 1977.
- MÁRTON GYULA: *Székely nyelvöldrajzi szótár*. Budapest, 1987.
- MIZSER LAJOS: *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–66. évi Helynévtárában*. Nyíregyháza, 2001.
- MUHI SÁNDOR: *Szatmárnémeti városismertető*. Szatmárnémeti, 2003.
- MUZSNAY ÁRPÁD: *Emlékek márciusa - 25 éve történt*. Szatmári Friss Újság. 2015. március 12.
- MAX MÜLLER: *Fölolvasással a nyelvtudományról*. Budapest, 55, 1874.
- NAGY JENŐ: *A tanítvány emlékezik*. Elhangzott a Csúry Bálint-emlékülésen és emléktáblája felavatásakor Egriben. 1992. okt. 4-én. Magyar nyelvjáráások 31: 192–196, 1993.
- Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. XLV, 2001, 1–2: 117–123.
- Nyelvjáráskutatás Erdélyben* (hu.wikipedia.org/wiki/Nyelvjáráskutatás).
- NYIRKOS ISTVÁN: *Csúry Bálint halálának 20. évfordulójára*. Magyar Nyelvjáráások 7:147–149, 1961.
- PÉNTEK JÁNOS: *A kalotaszegi nyelvjáráskutatásnak története*. NyirK. 1., 1971.
- PÉNTEK JÁNOS - SZABÓ ZOLTÁN - TEISZLER PÁL: *A nyelv világa*. Kolozsvár, 100–31, 1972.
- PÉNTEK JÁNOS: *Az anyanyelvű oktatás és az anynyelv oktatása Erdélyben*. In Szende Aladár (szerk): *Anyanyelvi nevelés - embernevelés*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 198: 41–50, 1995.

- PÉNTÉK JÁNOS: *Az oktatás hagyományai, lebetőségei és esélyei a határon túl.* In V. Raisz Rózsa (szerk.): *Anyanyelv és iskola az ezredfordulón.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 207: 33–40, 1996.
- PÉNTÉK JÁNOS: *Milyen magyar nyelvet tanítsunk?* Magyaritanítás 5: 24–30, 2001.
- PÉNTÉK JÁNOS: *Önálló mozgástér és annak biánya a romániai magyar oktatásban: a pedagógusképzés helyzete.* Kisebbségkutatás. 2. sz., 2006.
- PÉNTÉK JÁNOS: *A megmaradás esélyei: Anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben.* Budapest. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Nyelv és Lélek Könyvek, 1999.
- PÉNTÉK JÁNOS: *Nyelvünk táji változatosságának dicsérete.* Az előadás elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban, Budapesten, a magyar nyelv napján, 2014.
- POMOGÁTS BÉLA: *A transzszilvanizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.
- PUSZTAI FERENC: *Szótárhasználat és szótári kultúra.* In: V. Raisz Rózsa – Zimányi Árpád (szerk.) *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején.* MNyTK. 216. Budapest, 2002.
- RÁCZ ANITA: *Adatok a népnévvél alakult településnevek történetéhez.* Debrecen.
- RESZEGE KATALIN: *Hegynevek a középkori Magyarországon.* Debrecen, 2011.
- RÉVAY VALÉRIA: *A nyelvhasználat szintjei a XVII–XIX. században északkelet Magyarországon.* Iskolakultúra, Veszprém, 2010.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD: *Újabb eredmények és feladatok a földrajzinév kutatásban.* Debrecen, 1967.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD: *A nyelv területi tagolódása és társadalmi rétegződése témakör tantervi helyzetéről.* Magyar Nyelvőr. 319–328, 1981.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD: *A szociolingvisztika elemei Csűry Bálint népnyelvkutató iskolájában.* A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványa. 57. sz. Szerk. Jakab László, 1990.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD: *Gondolatok a szamosháti nyelvjárás változatairól.* Magyar Nyelvőr, 3. sz. Különnyomat, 1991.
- Státus, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése.* In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János szerk. *Hungarológia és dimenzió-nális nyelvészet.* Debrecen–Juvaskya, 311–316, 2002.
- SZABÓ ISTVÁN: *Ugocsa megye.* Budapest, 1937.
- SZABÓ T. ATTILA: *Csűry Bálint. 1886. febr. 13. – 1941. febr. 13.* Magyar Nyelv 37: 65–72, 1941.

- SZABÓ T. ATTILA: *Csűry Bálint emlékezete*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 56, Budapest, 1941.
- SZABÓ T. ATTILA: *Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek. I.* Bukarest, 1970.
- SZABÓ T. ATTILA: *A szó és az ember. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, II., Bukarest, 434–36, 1971.
- SZABÓ T. ATTILA: *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek. III.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972
- SZABÓ T. ATTILA: *Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek. V.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981.
- SZABÓ ISTVÁN: *Csűry Bálint a katedrán*. In: Hagyományápolás és megújulás. Szerk. Sebestyén Árpád. Debrecen. 45–53, 1982.
- SZIRMAI SZIRMAI ANTAL: *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete*. II. rész. Buda, 1810.
- TEISZLER PÁL: *Észrevételek a szamosháti nyelvjárás hangrendszerében*. NyIrk. VI. 165–72, 1960.
- TEISZLER PÁL: *Hangjelölési útmutató önkéntes nyelvjárási gyűjtők számára*. Magyar Nyelvőr, 1970. január–március, Budapest.
- TEISZLER PÁL: *A Nagykároly környéki magyar nyelvjárás magánhangzó rendszere*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.
- VAJTHÓ LÁSZLÓ: *Tanári pályám emlékezete*. Tankönyvkiadó, Budapest, 35., 1969.
- VARGA LÁSZLÓ: *A magyar „hullámzatos hangjelölési forma”, és amit a hangsúlyról elárul*. In: É. Kiss Katalin – Hegedüs Attila szerk.: Nyelvelmélet és dialektológia. Piliscsaba, PPKE BTK. 31–46, 2009.
- VÉGH JÓZSEF: *Csűry Bálint*. Nyelvtudományi Közlemények. 51: 232–40, 1941.
- VÉGH JÓZSEF: *Hangjelölési mutató az önkéntes nyelvjárási gyűjtők számára*. Magyar Nyelvőr, Budapest, 94–99, 1970. január–március
- VISY ZSOLT: *Déli barangzó*. Budapest. 10., 2000.
- VISKY FERENC: *Az Egri református egyház története*. 1938. Egri. (Kézirat - az egyház tulajdonában).

TARTALOMJEGYZÉK

AJÁNLÁS	7	
BEVEZETŐ	11	
CSÚRY BÁLINT ÉS A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV	17	
A témaválasztás indoklása	18	
„Nagyon hirtelen jött... nagyon korán jött”	24	
Szatmárnémeti és Debrecen is emlékezett	25	
Mit jelent a nyelvjáráskutató szellemi öröksége a 21. században?	29	
A történelmi háttér, ahonnan Csúry Bálint származik	31	
Rövid történelmi áttekintés	33	
Nemzeti értékeink egyik kincse - a magyar néptánc	38	
Egri egyházi életéről röviden	39	
A magyar nyelvű oktatás a kezdetektől - Csúry Bálint iskolás korszakáig	42	
Oktatás Egriben a második világháborútól napjainkig	44	
Csúry Bálint iskolás évei Egriben és Szatmárnémetiben	46	
Osztálytársai Egriben	49	
Mit tanultak a III. osztályban?	52	
Milyen tantárgyakból és miből vizsgázott a IV. osztály elvégzése után?	53	53
A Szatmári Református Főgimnázium tanulójaként	55	
Legfontosabb művei	60	
ÚT A VILÁGHÍRNÉV FELÉ	61	
Az egyetemi tanulmányok	61	
Az erdélyi nyelvjáráskutatás megalapozója	61	
Nyelvjáráskutatás Erdélyben 1918–1989 között	63	
A romániai magyar nyelvjáráskutatás a két világháború között	66	
A második világháború utáni nyelvjáráskutatás	66	
Akik a magyar nyelvjáráskutatásban követték és továbbfejlesztették az élő tájnyelvek kutatásait	69	

A kolozsvári korszak - 1908-1932	69
A debreceni korszak - 1932-1941	73
Finnországi kapcsolatai	81
Méltatások az erdélyi és anyaországi nyelvész kollégák részéről	82
A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV CSÚRY BÁLINT FŐMŰVE ALAPJÁN	91
Reflexiók a nyelvről, anyanyelvünkről	91
Köznyelv - irodalmi nyelv és nyelvjárások szimbiózisa	92
A tájnyelvek - nyelvjárások - kialakulásáról	96
A magyar őshazáról röviden	100
A főbb nyelvjárási régiók	101
Az északkeleti nyelvjárási régió - alegysége a szamosháti nyelvjárás	102
A SZAMOSHÁT MIKROTOPONÍMIAI RENDSZERÉNEK ÁLLOMÁNYA A 20. SZÁZAD ELEJÉN A SZAMOSHÁTI SZÓTÁR ALAPJÁN	109
A Szamoshát ősföldrajzáról	109
A Szamoshát mikro- és makrotoponímiai állománya	112
A természetes névadásról és egyebekről	146
A Csúry Bálint által gyűjtött, feldolgozott és közreadott anyag	147
A Szamoshát földrajzi névállománya	148
A SZAMOSHÁTI TÁJNYELV FONETIKAI VÁLTOZÁSAI	
A FÖLDRAJZI NEVEKBEN	151
A fonetikai változások	151
Eltérések a köznyelv és nyelvjárás fonémarendszerében	155
Csúry Bálint Szamosháti szótárában használt hangjelölések állománya	155
A köznyelvi palatális magánhangzók összevetése a tájnyelvvél	155
Fonémaváltozások	158
A köznyelvi veláris magánhangzók összevetése a tájnyelvvél	160
A köznyelvi mássalhangzók összevetése a tájnyelvvél	167
A SZAMOSHÁT MIKROTOPONÍMIAI ÁLLOMÁNYÁNAK FONETIKAI ÖSSZEVETÉSE A JELENKORI EGRI ÁLLOMÁNNYAL	171
Egri mikrotoponímiai állománya a 20. század végi és 21. század eleji adatok alapján	171
Egri nevének eredetéről	180
Általános észrevételek	181
Azonosság a köznyelvi és tájnyelvi változatok között	183

A köznyelvi alakok és tájnyelvek közötti eltérések	184
Következtetések a két mikrotoponímiai állomány összevetése után	185
A táji változatosság dicsérete	186
Reflexiók az anyanyelvről és tájnyelvről	188
„Hittel és meggyőződéssel a tájanyelvről”	189
Tájnyelveink oktatásának lehetőségei	193
Végző helyett... ..	203
ÉRTÉKELÉSEK	207
Kiss Kálmán a honismeret és a magyar nyelv szerelmese	207
Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv - Kiss Kálmán munkájában	209
Emléket állított tanítómesterének, földijének	211
Szemelvények Kiss Kálmán új könyve margójára	212
A szülőföld minél teljesebb ismeretének parancsa	213
SZAMOSHÁTI LAKODALMAS SZOKÁSOK ÉS NÉPDALOK	215
Csűry Bálint gyűjtése nyomán	215
A Szamosháti Egri lakodalmas versei	216
Lakodalmas rigmusok Egriből	218
Népdalok Egriből	231
MELLÉKLETEK	257
ADATTÁR	277
A Szamoshát makrotoponímiai állománya a 20. század elején	
Csűry Bálint Szamosháti szótára alapján	277
A Csodaszarvas legendája	280
A csodaszarvas	282
FELHASZNÁLT IRODALOM	287

A Partiumi füzetek könyvsorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor - Csernák Béla: *Bihar*
2. Kordics Imre: *Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben*
3. Péter I. Zoltán: *Féltzfürdő*
4. Dánielisz Endre: *Nagyszalonta - városismertető*
5. Benedek Zoltán: *Nagykároly - református templom*
6. Bessenyei István: *Sarmaság*
7. *Hol sírjaink domborulnak - partiumi temetők* (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: *Szilágyság - tájak, műemlékek, emlékhelyek*
9. Dukrét Géza - Péter I. Zoltán: *Püspöksfürdő*
10. Dánielisz Endre: „Csonkatorony nyúlik a felbőbe...”
11. Bunyitay Vince - Fodor József: *Székesegyházi Bazilika - Nagyvárad*
12. Alexandru Pop: *Varadinum - a vizek határolta város és vár*
13. *A szabadságharc zászlaja alatt* (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: *Rajtuk taposunk - A Bánság útjai a 19. században*
15. Kupán Árpád: *Mezőtelegd iskolatörténete*
16. Csilik József: *István király Szent Jobbja és Szentjobb község története*
17. Emődi János: *Erdélyi barlangfeliratok a 16-20. századból*
18. Szabó István: *Ottomány* (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: *Érsemjén* (kismonográfia)
20. *Turulmadaras emlékműveink* (gyűjteményes kötet). Összeállította Dukrét Géza
21. Dr. Mózes Károly: *A nagyváradai egészségügyi oktatás történetéből*
22. *Rév, Erdély sziklakapuja*
23. *A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról.* Évkönyv. Összeállította Dukrét Géza
24. Nánási Zoltán: *Dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztorja*
25. *Nagyvárad tudós püspökei*
26. György Irén: *Szalacs* (kismonográfia)
27. Antal Béla: *Biharpüspöki*
28. Balláné Bakó Erzsébet - Török Ferenc: *Albis* (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: „Aki fényt hagyott maga után...”
30. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad római katolikus székesegyháza*
31. Kiss Kálmán: *Egri község* (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: *A révi sazekasság monográfiája*
33. Emődi János - Varga Árpád: *Telegdi sírkövek, emléktáblák*

34. Jósa Piroska: *Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál*
35. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*
36. Anzik Albert: *Livada - Sárközújlak*
37. Bozsóky Krestyán Ilona: *A temesvári iparoktatás kezdeteiről*
38. Dukrét Géza: *Hegyköz (történeti monográfia)*
39. Kormányos László: *Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején*
40. Dukrét Géza: *A bibari turizmus története*
41. Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós*
42. Szilágyi József: *Tóti község monográfiája*
43. Kovács Rozália: *Érmihályfalvi temetők*
44. Dukrét Géza - Péter I. Zoltán: *Nagyvárad városismertető*
45. Kupán Árpád - Dukrét Géza: *1956 emlékezete Biharban*
46. *Bartók Nagyváradon a helyi sajtó tükrében. Összeállította Thurzó Sándor*
47. Kupán Árpád: *A mozi évszázada Nagyváradon*
48. Gavallér Lajos: *Micske a helynevek tükrében*
49. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad műemlék épületei*
50. *Nagyvárad ipartörténete*
51. Jósa Piroska: *Bibari sorsok, a változó időben*
52. Ujj János: *Arad építészeti emlékei*
53. Pávai Gyula: *Mesélő aradi házak*
54. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*
55. *Épített örökségünk, a helytörténeti kutatás tükrében. Összeállította: Dukrét Géza*
56. Orosz Otília Valéria: *Műemlék orgonák az Érmelléki Református Egyházmegyében*
57. Borbély Gábor: *Szőlő és bor az Érmelléken*
58. *A Bölcsőtől a Síríg - 250 éve született Kazinczy Ferenc*
59. Kiss Kálmán: *Túrterebes egyház- és iskolatörténete*
60. Szentjóby Szabó Andor: *Ottomány szülöttje, Kufstein halottja*
61. S. Németh Katalin: *Vigyázó kövek*
62. Kupán Árpád: *Párbuzamos életrajzok*
63. Papp Attila: *Az én Margittám. Érzelmes városmonográfia*
64. Ványai Mária: *Hidak a viharlámpa fényében*
65. Szilágyi István: *Csillagváros visszavárta katona fiát*
66. Péter I. Zoltán: *Szecessziós építészet Nagyváradon*
67. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad városháza*
68. *Római katolikus intézetek Nagyváradon*
69. Borzási Gyula, Dani Zoltán, Nagy Miklós: *Szalárd és vidéke, tegnap és ma*

70. Kupán Árpád: *Nagyvárad nagy változásainak vezéregyéniségei*
71. Dr. Szatmáry Ferenc: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület székházperének kilencéves története*
72. Makai Zoltán: *Szemelvények Bihar megye és térsége ipartörténetéből*
73. Sütő Éva: *Érmellék, szerelmem. Honismereti riportok*
74. Kovács Rozália: *Utak a múltba. Helytörténeti és néprajzi tanulmányok Érmibályfalváról*
75. *Megmaradásunkért. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság két évtizede*
76. Emődi János, Wilhelm Sándor, Sándor Mária: *A margittai fazekasság*
77. Kiss Kálmán: *Túrterebes földrajzi neveinek története*
78. Péter I. Zoltán: *A nagyváradai vár építészettörténete*
79. Fazekas Lóránd: *Ódon sírkertek ösvényein*
80. Wilhelm Sándor: *Tanulmányok az Érmellékről*
81. Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940-1944 között*
82. Dukrét Géza: *Síter - adalékok történetéhez és népismeretéhez*

